

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ HÜDÂÎ EFENDİ
KOLEKSİYONU 1313 NUMARALI ŞİİR MECMUASININ
EDEBİYAT TARİHİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS

EDİP ÇELİK

İSTANBUL, 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ HÜDÂÎ EFENDİ
KOLEKSİYONU 1313 NUMARALI ŞİİR
MECMUASININ EDEBİYAT TARİHİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS

EDİP ÇELİK

160101015

Danışman

Prof. Dr. Kemal Yavuz

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda 160101015 numaralı Edip ÇELİK'in hazırladığı "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdaî Efendi Koleksiyonu 1313 Numaralı Mecmuanın Edebiyat Tarihindeki Yeri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, 14/01/2020 Salı günü saat 14:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE/REDDİNE/DÜZELTİLMESİNE ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA il karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20..., tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdaî Efendi Koleksiyonu 1313 Numaralı Mecmuanın Edebiyat Tarihindeki Yeri şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (*)	İMZA
Prof. Dr. Nihat Öztürk	Kabul	
Prof. Dr. Kemal Yılmaz	Kabul	
Dr. Öğr. Üyesi Musret Gedik	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Edip ÇELİK

İmza

TEŐEKKÜR

Eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen aileme, çalıőmam boyunca değerli vakitlerini ayıran, bilgi ve birikimlerini benimle paylaőarak bana danıőmanlık yapan değerli hocam Prof. Dr. Kemal YAVUZ'a, lisans ve yüksek lisans eğitimimde tecrübeleriyle rehberliğini esirgemeyip bizleri yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a ve eğitim hayatımda ders aldığım bütün hocalarıma, Arapça yazılmış kısımların okunmasında ve çevrilmesinde yardımlarını esirgemeyen arkadaőım Hassan ALZYOUT'a őükranlarımı sunuyorum.

**HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ HÜDÂÎ EFENDİ
KOLEKSİYONU 1313 NUMARALI ŞİİR MECMUASININ
EDEBİYAT TARİHİNDEKİ YERİ**

ÖZET

Çalışmamızda Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu 1313 numara ile kayıtlı şiir mecmuası incelenmiştir. Çalışmamızda incelenen mecmuanın edebiyat tarihimizdeki yeri, mecmuada yer alan manzum ve mensur eserlerin gün yüzüne çıkartılıp, tespit edilmesi ve edebiyat literatürümüze kazandırılması hedeflenmiştir.

Bu çalışma, mecmuayı istinsah eden kişinin şiir ve inşa bakımından kendi beğenisini yansıtan eserleri derleyerek eserini oluşturduğunu ortaya koymuştur. Mecmuada müstensihin belli bir tertip düzenine uymadığı tespit edilmiş ve manzum eserlerin yanında didaktik özelliğe sahip fevâid ve dini bilgilerin verildiği mensur olarak yazılmış çeşitli yazıların yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi Koleksiyonu, Mecmua, edebiyat tarihi

**THE IMPORTANCE OF THE POEM JOURNAL NUMBER 1313
OF HUDAI EFENDI COLLECTION AT HAJI SELIM AGA
LIBRARY IN TERMS OF LITERATURE HISTORY**

ABSTRACT

In this study, the journal of poem number 1313 of Hudai Efendi Collection at Haji Selim Aga Library is analyzed. It is aimed to discovery it in every aspect by unveiling the poetical and prose works, and to reintroduce it to Turkish literature.

This study reveals that the person who copied this journal had composed it by collecting the works to his/her delight. Also, it is found out that the copyist did not act systematically while composing it, and he brought the poems and the didactic proses, including useful information and religious knowledge, together.

Key Words: Haji Selim Aga Library, Hudai Efendi Collection, journal, history of literature

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç öncelikle kütüphane rafında gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen şiir mecmuasını Türk edebiyatı araştırmaları arasına katmaktır. Yazma eserler üzerine her ne kadar yıllarca çalışmalar yapılıyor olsa da bu çalışmaların daha ileri götürülmesi lazımdır. Yazma eser kütüphaneleri başta olmak üzere bugün araştırılmayı, incelenmeyi bekleyen yüzlerce eser raflarda beklemektedir. Araştırılıp incelenen her bir eser edebiyatımıza yeni bir katkı sağlamaktadır.

Kütüphanelerde araştırmacılarını bekleyen şiir mecmuaları edebiyatımız adına büyük bir hazinedir. Bu mecmualar sayesinde şairlerin bilinmeyen şiirleri veya şiirlerinin farklı nüshaları ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan yeni şiirler şairler hakkında daha önce yapılan araştırmaların genişlemesine ve zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu mecmualar sayesinde şimdiye dek adı bilinmemiş şairlerin de gün yüzüne çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu da yeni bir araştırmanın konusunu belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu 1313 Numaralı mecmuayı çalışma konusu olarak belirleyip çalışmaya başladıktan bir süre sonra söz konusu eserle ilgili yapılmış bir çalışma (T) ortaya çıkmıştır. (Neslihan Dokumacı, Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmu'a-ı Eş'âr, Şanlıurfa, 2017). Böyle bir çalışmanın ortaya çıkması çalışmamızda söz konusu çalışma ile karşılaştırma yapıp sonuçlarının ortaya konması gerektiği uygun görülmüştür. Söz konusu çalışma ile çalışmamız arasında yapılan karşılaştırma neticesinde varılan sonuçlar çalışmamızın ilgili bölümlerin sonunda ve dipnotlarda verilecektir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. MECMÛANIN VE MECMUAYI DERLEYENİN TANITILMASI	5
1.1. MECMÛANIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	5
1.1.2. Karşılaştırma Yapılan Çalışma İle Mecmuanın Genel Özelliklerinde Ortaya Çıkan Farklılıklar.....	7
1.2. MECMÛANIN MUHTEVASI VE ŞAİR KADROSU.....	8
1.2.1. Mecmuada Adı Geçen Şairlerin Kısa Biyografileri.....	10
1.2.1.2. Karşılaştırma Yapılan Çalışma İle Mecmuanın Muhtevasında Ortaya Çıkan Farklılıklar.....	39
1.2.1.3. Metni Kurmada İzlenen Yöntem	41
1.2.1.3.1. Transkripsiyon Alfabetesi.....	43
İKİNCİ BÖLÜM.....	44
2. METİN.....	44
2.1. KARŞILAŞTIRMA YAPILAN ÇALIŞMA ÇALIŞMADA ÇEVİRİYAZI DIŞINDA ORTAYA ÇIKAN FARKLILIKLAR.....	170
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	173
3. HÜDÂÎ EFENDİ 1313 NUMARALI MECMU'Â-İ EŞ'ÂR'IN TAHLİLİ	173
3.1. TAHLİL.....	173
3.1.1. Allah.....	173
A. İSİMLERİ VE SIFATLARI.....	173
1. ESMAÜ'L-HÜSNA.....	177
2. ESMAÜ'L-HÜSNA DIŞINDA KALANLAR.....	178

3.1.2. Yaratılanlar (Mümkinü'l-Vücûd)	178
A. SEMAVÎ ÂLEM.....	178
B. ZAMAN.....	184
C. MEKÂN.....	190
1. Coğrafi Mekânlar.....	190
2. İbadet Mekânları.....	192
3. Eğlence Mekânları.....	193
4. Hayalî Mekânlar.....	196
5. Diğer Mekânlar.....	196
Ç. VARLIK ÂLEMİ.....	199
1. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbâ).....	199
2. Madenler ve Değerli Taşlar.....	203
3. Bitkiler.....	206
4. Hayvanlar.....	209
D. MELEKLER.....	213
E. CİNLER VE ŞEYTANLAR.....	214
F. İNSAN.....	215
1. Şahsiyetler.....	215
a. Peygamberler.....	215
b. Dört Halife.....	218
c. Tarihî Şahsiyetler.....	219
d. Mitolojik Şahsiyetler ve Hikâye Kahramanları.....	220
2. Tipler.....	223
2.1. Âşık.....	223
2.2. Sevgili.....	229
2.3. Abdal.....	239
2.4. Rakip.....	239
2.5. Saki.....	240
2.6. Sufi.....	240
2.7. Zahit, Rint.....	240
G. TOPLUMSAL HAYAT.....	241
1. Giyim Kuşam.....	241

2. Eğlence Hayatı.....	243
3. Meslekler.....	245
SONUÇ.....	246
KAYNAKÇA.....	247
EKLER.....	253

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1: Mecmuada Bulunan Nazım Şekilleri ve Sayısı.....8

Çizelge 2: Mecmuadaki Aruz Vezinleri ve Kullanım Sıklığı.....9

Çizelge 3: Şairlerin Şiirlerinin Nazım Şekilleri, Sayısı, Varak ve Şiir Numaraları.....10

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
D.	Divan
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ens.	Enstitü
G.	Gazel
K.	Kaside
karş.	Karşılaştırınız
M.	Mecmua
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
mad.	Maddesi
ö.	Ölümü
s.	Sayfa/sayfalar
S.	Sayı
Yay.	Yayını/Yayınları
T.	Tez
TDK	Türk Dil Kurumu
Üniv.	Üniversite
v.d	Eseri yazan diğer yazarlar

GİRİŞ

1. MECMUANIN TANIMI VE MECMUA TASNIFLERİ

Mecmua sözcüğü Arapça mücerred sülâsi olan ve *toplama, biriktirme, devşirme*¹ anlamlarına gelen *cem*’ masdarından türemiştir. Mecmua sözcük olarak ‘*toplanylup biriktirilmiş, tanzim ve tertip edilmiş şeyler*’² anlamına gelmektedir. Terim olarak ise ‘*seçilmiş şiir, münşeat, güfte vb. eserlerin toplanarak bir araya getirildiği eserlerin genel adı*’³ anlamını da vermektedir. Ayrıca seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş kitap, dergi anlamlarına da gelmektedir.⁴ Ancak bunların antoloji niteliklerinin varlığı da bir gerçektir.

Mecmua sözcüğü bugün her ne kadar belli aralıklarla yayımlanan ve süreli yayın olarak nitelendirilen dergiyi akla getirirse de klasik Türk edebiyatı nazarıyla bakıldığında dergi ile mecmua birbirinden farklıdır. Edebiyat tarihimizde önemli bir yeri haiz olan mecmualar genellikle toplayıcının estetik ve fikir anlayışına göre tertip ettiği edebî eserlerdir. Bu yönüyle mecmualar düzenleyenin estetik ve fikir dünyası hakkında da bilgi vermektedir. Mecmualar arasında mürettep olanları olduğu gibi belli bir düzene uyulmadan tertip edilmiş gayr-ı mürettep olanları da mevcuttur. Mecmualar genellikle muhtelif şairlerin çeşitli nazım biçimleriyle yazılmış manzumelerden, fevâid bilgilerden, tarih kayıtlarından vb. mensur yazılardan müteşekkil eserlerdir. Müstensihî veya mürettibi bilinen mecmualar olduğu gibi bilinmeyenler de vardır. Birçoğunun tertip tarihi de belli değildir. Bunu ihtiva ettikleri çeşitli vesilelerle düşünülmüş tarihlerden veya şiirlerin şairlerinin yaşadıkları dönemden yola çıkarak tespit etmek mümkündür.⁵ İçinde barındırdıkları bilgiler ve manzum eserler başta edebiyat olmak üzere birçok alana ışık tutmaktadır. Gün yüzüne çıkmamış birçok şair de mecmualar üzerinde yapılan çalışmalar vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır.

Mecmualar içeriklerine göre mecmua-i gazeliyat, mecmua-i kasâid, mecmua-i ilâhiyât, mecmua-i eşâr ve mecmua-i devâvin gibi çeşitli adlar almaktadır. Bunlarla ilgili hususi bir çalışma yapılmamış olsa da bazı edebiyat araştırmacılarının mecmualarla ilgili tasnif çalışmaları ile karşılaşmaktayız.

¹Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, s. 481

²Şemseddin Sami, a.e, s. 1293.

³ Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 2005, s. 66

⁴ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2013.

⁵ Yaşar Aydemir, ‘*Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü*’ **Bilgi** 19/Güz, 2001, s. 147-159

Agâh Sırrı Levend, mecmuaları şu şekilde tasnif etmektedir:

1. Nazire mecmuaları
2. Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiir mecmuaları
3. Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar
4. Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar.⁶

Günay Kut, Agâh Sırrı Levend'in tasnifinden biraz farklı olarak mecmuaları

- I. Nazire mecmuaları
- II. Seçme şiir mecmuaları
- III. Aynı konu ile ilgili eserleri bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar
- IV. Karışık mecmualar
- VI. Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar⁷

şeklinde tasnif etmiştir.

Atabey Kılıç, mecmua tasniflerine dair bir çalışmasında A. Sırrı Levend ve Günay Kut'un mecmua tasniflerini belirttikten sonra şekil, düzenleyen, zümre, konu, tür ve dil özelliklerine göre ana başlıklar altında alt başlıklarla örneklendirerek şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

- “1.Cilt ve Tertip Hususiyetleri Bakımından
- 1.1 Cönkler
- 1.2 Mecmualar
- 1.2.1 Tertip durumuna göre mecmualar
- 1.2.1.1 Mürettep mecmualar
- 1.2.1.2 Mürettep olmayan mecmualar
- 1.2.2 Mürettep durumuna göre mecmualar
- 1.2.2.1 Mürettibi bilinen mecmualar
- 1.2.2.2 Mürettibi bilinmeyen mecmualar
- 1.2.3 Aynı zümreye mensup şahsiyetlerin eserlerinin toplandığı mecmualar
2. Şekil Bakımından
- 2.1 Manzum metinler mecmuaları
- 2.1.1 Kaside mecmuaları
- 2.1.2 Gazel mecmuaları
- 2.1.3 Nazire mecmuaları
- 2.1.4 Muamma mecmuaları
- 2.1.5 Manzum lugat mecmuaları
- 2.1.6 İlahi mecmuaları
- 2.1.7 Şehrengiz mecmuaları
- 2.1.8 Na't mecmuaları
- 2.1.9 Hilye mecmuaları
- 2.1.10 Mi'rasiyye mecmuaları
- 2.1.12 Mersiye mecmuaları
- 2.1.13 Çeşitli mesnevilerden seçkileri barındıran mecmuaları
- 2.1.14 Güfte mecmuaları
- 2.1.15 Müstezad mecmuaları
- 2.1.16 Tarih mecmuaları
- 2.1.17 Musammat mecmuaları

⁶ Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2014, s. 166-176

⁷ Günay Kut, *Mecmua*, “**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**” C.6, s.170

- 2.1.18 Kıt'a ve ruba'î mecmuaları
- 2.1.19 Divan mecmuaları
- 2.2 Mensur metinler mecmuaları
- 2.2.1 Lugaz mecmuaları
- 2.2.2 Fetva mecmuaları
- 2.2.3 Tefsir mecmuaları
- 2.2.4 Şerh mecmuaları
- 2.2.5 Sakk mecmuaları
- 2.2.6 Mekân tasvirlerini içeren mecmualar
- 2.2.7 Münşeât mecmuaları
- 2.2.8.1 Derleme münşeât mecmuaları
- 2.2.8.2 Tek şahsa ait inşa örneklerinden oluşan münşeât mecmuaları
- 2.3 Karışık manzum ve mensur eserler mecmuaları
- 2.3.1 Fevâid ve eş'âr mecmuaları
- 2.3.2 Farklı türleri barındıran mecmualar
3. Dil Bakımından
- 3.1 Arapça mecmualar
- 3.2 Farsça mecmualar
- 3.3 Türkçe mecmualar
- 3.4 Çok dilli mecmualar
4. Muhteva Bakımından
- 4.1 Din
- 4.2 Tasavvuf
- 4.3 İlm-i nücûm /fal ve remil
- 4.4 Hikâye / Latife
- 4.5 Hezel ve hiciv
- 4.6 Edviye
- 4.7 Musikî
- 4.8 Hat ve kitabet
5. Şahısların Tertip Ettiği veya Şahıslar için Tertip Edilen Mecmualar⁸

Ele alınan mecmua sınıflandırmalarında da değinildiği üzere, mecmualar ihtiva ettikleri manzum ve mensur eserlere göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Şiire meraklı veya merak salmış kişilerin beğendikleri şairlerin divanlarından veya şairlerin şiirlerine kaynaklık eden farklı kaynaklardan derledikleri şiirleri ihtiva eden, edebiyat tarihimiz için antoloji niteliği taşıyan eserlere şiir mecmuaları (Mecmua-i Eş'ar) denilmektedir. Şiir mecmuaları, edebiyat tarihimizin kaynaklarından olması hasebiyle son derece önem arz etmektedir. M. Fatih Köksal, yazma eser kütüphanelerimizde en çok bulunan şiir mecmualarının ehemmiyeti ve edebiyat tarihimize nasıl kaynaklık ettiklerine dair sunduğu bir bildiriye şiir mecmualarının önemli kılan özellikleri şu şekilde sıralayıp konuya dikkat çekmektedir:

- I. Kaynaklarda adı geçmeyen, unutulmuş şairlerin şiirlerine mecmualarda rastlamak mümkündür.
- II. Bilinen şairlerin bilinmeyen / divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamak mümkündür.
- III. Şairlerin divanlarındaki şiirlerinin farklı şekillerine (fazla veya eksik beyitler, nüsha farkları vs.) tesadüf edebiliriz.
- IV. Mecmualar arasında bilinmeyen, varlığı bilindiği halde nüshası tespit edilemeyen eserlerle de karşılaşılır.

⁸ Atabey Kılıç, "Mecmua Tasnifine Dair" **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**. Turkuaz Yay. İstanbul. 2012. s.75-96

V. Bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, bilinen nazım şekillerinin örneği görülmeyen kafiye türleri, farklı bend yapıları; yeni türler, edebiyatımızda kullanımına rastlamadığımız aruz kalıpları vb. örneklerle de mecmualarda karşılaşılabılıriz.

VI. Mecmualarda zaman zaman şairlerin hayatıyla ilgili önemli bilgileri yakalama imkânı da vardır.

VII. Bazı şiir mecmualarında, başka şairlerin de şiirleri bulunmakla beraber, özellikle bir şairin şiirlerinin yoğun olduğu görülür.

VIII. Mecmualar - bir kısmı kendisi de şair olan – şiir sever kişiler tarafından tertip edilen eserlerdir.

IX. Şiir mecmualarında genel olarak dönemin zevklerini, edebî tercihlerini vs. anlamak kabil olduğu gibi ferdi temayüllerin de izini sürmek mümkündür.

X. Mecmualar dışındaki eserlerin fevâid ve vikaye yapılarında da zaman zaman rastlamak mümkünse de özellikle mecmualarda çok sık rastladığımız edebiyat dışı kimi konular da ayrıca ele alınması gereken önemli noktalar dır.

XI. Bütün bunlarla beraber özelde şiir mecmualarının, genelde de önemleri tek tek ve birbirinden bağımsız olarak incelendiğinde çok fazla bir anlam ifade etmezler.’’⁹

Mecmualar; edebiyat tarihine kaynaklık etme, mecmuayı toplayanın sanat anlayışını yansıtmaya, içinde barındırdıkları şairlere kaynaklık etme yönünden büyük önem taşıyan kaynaklardır. Dolayısıyla mecmualar göz ardı edilmemesi gereken eserlerdir.

Çalışmamız bir giriş ile üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üzerinde çalıştığımız mecmua genel hatlarıyla değerlendirilerek bilgiler verilmiştir. Mecmuanın şeceresi çıkarılmış ve şairlerin kısa biyografileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde üzerinde çalıştığımız mecmuada yer alan manzum ve mensur metinlerin transkripsiyonu verilmiştir. Mecmuada şiirleri bulunan şairlerin şiirleri divanlarla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma neticesinde tespit edilen farklılıklar dipnotlarda verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde üzerinde çalıştığımız mecmuada yer alan şiirler divan tahlilleri metodu dikkate alınarak tahlil edilmiştir.

⁹ M. Fatih Köksal, ‘ ‘Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi (MESTAP)’ ’ *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul, 2012, s.417-4021

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MECMÛANIN VE MECMUAYI DERLEYENİN TANITILMASI

1.1. MECMÛANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Mecmû'a-i Eş'âr, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu 1313 numara ile kayıtlıdır ve 52 varaktan oluşmaktadır. Mecmua genel itibariyle manzum bir eser olsa da bazı varaklarda mensur yazılmış fevaid bilgiler, hadisler, dualar, ilaç tarifleri ve meseleleri de içine almıştır. Mecmuada ferağ ve tahrir kaydı olmadığından mecmuanın ne zaman derlendiği bilinmemektedir.

Mecmuada klasik bir tertip düzeni yoktur fakat birden fazla şiirin bulunduğu varaklarda şiirlerin genellikle aynı vezinde yazılmış şiirler olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra aynı kafiye ile yazılmış şiirlerin genellikle aynı varakta veya art arda gelen varaklarda bulunduğu dikkat çekmektedir. Başka bir kafiye ile yazılmış şiirlere geçilmeden önce de bu iki kafiye ile yazılmış şiirleri birbirinden ayırmak için her iki kafiyeden ayrı bir kafiye ile yazılmış –kıta, beyit veya müfred- bir şiir yerleştirildiği görülmektedir. Ayrıca nazire olarak yazılmış veya nazire olarak yazılmış şiirlerin aynı varaklarda bulunduğu görülmektedir.

Varaklarda satır sayısı değişkenlik göstermektedir. Yazı düzeni genel itibariyle dikey olsa da bazı varaklarda mısra veya beyitler (2b, 3a, 11a, 11b, 12a, 12b, 13a,13b, 14a, 14b, 15a, 16b, 17a, 17b, 40a, 43a, 46a, 52b) yatay olarak yazılmıştır. Bunlar dışında şiirlerin dikey olarak yazıldığı varaklarda da der-kenâr şeklinde yazılmış beyit veya şiirler mevcuttur. Ayrıca genellikle ta'lik hat ile yazılmış olsa da bazı varaklarda (2b, 3a, 11a, 11b, 12a, 12b, 13a,13b, 14a, 14b, 15a,

16b, 17a, 17b, 40a, 43a, 46a, 52b) sülüs hat da kullanılmıştır. Hattından mecmuanın tamamının aynı kişi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

200x130 mm boyutundaki mecmuanın cildi mavi renkli kumaşla kaplanmış modern mukavvadan yapılmıştır. Mecmuanın iç kapağında Arap harfleri ile ‘‘Edebiyat’’ yazılıdır. Beyitler genellikle iki sütun halinde yazılmıştır; fakat bu sütunlar herhangi bir çizgi ile birbirinden ayrılmış değildir. Şiirler siyah, başlıkları ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Genellikle şiirlerin son beyitlerinin başına ve sonuna kırmızı mürekkeple noktalar konulmuştur.

Üzerinde çalıştığımız mecmuanın derleyicisi hakkında mecmuada herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır; fakat mecmuada şiirleri bulunan şairlerin 14. ve 17. yüzyıllar arasında yaşadığı dikkate alındığında mecmuayı toplayanın 17. yüzyılın sonlarında veya 18. yüzyılın başlarında yaşadığı söylenebilir. Ayrıca mecmuada Arapça ve Farsça yazılmış şiirler ve mensur metinlerin bulunması derleyicinin Farsça ve Arapça da bildiğini ortaya koymaktadır. Mecmuadaki bazı şiirlerin nazım şekillerinin yanlış belirtilmesine bakıldığında derleyicinin edebî yönünün çok güçlü olmadığı söylenebilir. Mecmuada bulunan şiirlerden ve mensur metinlerden derleyicinin dinî-tasavvufî yönünün olduğu anlaşılmaktadır. Mecmuada en çok Ahmed Paşa ve Aynî'nin şiirlerinin bulunması mecmuayı derleyen beğenisini ortaya koymaktadır.

Mecmuanın ilk varağında [1a] kırmızı mürekkeple mecmuanın adı (*Mecmu'a-ı Eş'âr*), onun altında ise Ebu Said Muhammed Hâdimî'nin mühründe yazılı olan;

Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün

Ey bâri Hudâ be-Ḥaḫḫ-ı hestî
Şeş çîz merâ meded firistî
'İlm ü 'amel ü ferâḫ ü destî
İmân u emân ü tendürestî

Farsça dörtlüğü yer almıştır. Bunu takiben,

Hezârân şükr [ü] minnet Ḥaḫḫa iy yâr
Kılalum gel beri bu dîne ikrâr

(1b)

beyitiyle başlayan bir kaside yer almıştır. Mecmua Arapça bir kıt'a ile de son bulmuştur:

Ƙıt'a

İlâhî 'abduke'l-'âşî etâke
MuƘirren bi'z-zunûbi fe-Ƙad etâke
Fe-in tağfir fe-ente li-zâke emri
Ve in taƣrud fe-men yerħam sivâke (52b)

1.2.KARŞILAŞTIRMA YAPILAN ÇALIŞMA İLE MECMUANIN GENEL ÖZELLİKLERİNDE ORTAYA ÇIKAN FARKLILIKLAR

Önsözde bahsedildiği gibi ‘Hüdâî Efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr’ adlı çalışmada mecmuanın genel özellikleri ile ilgili verilen bilgiler karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılıklar aşağıda yer almıştır:

1. Mecmuanın yazı türü ta'lik hat olarak belirtilmiş¹⁰ fakat mecmuada sülüs hat ile (2b, 3a, 11a, 11b, 12a, 12b, 13a,13b, 14a, 14b, 15a, 16b, 17a, 17b, 40a, 43a, 46a, 52b) yazılmış beyit, mısra ve âyetler bulunmaktadır.
2. Mecmuada şiirlerin başında bulunan başlıkların siyah mürekkeple yazıldığı belirtilmiştir¹¹ fakat başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

¹⁰ Neslihan Dokumacı, **Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr**, Şanlıurfa, 2017, s.6

¹¹ Neslihan Dokumacı, a.e, s.7

1.2.1. Mecmûanın Muhtevası ve Şair Kadrosu

Üzerinde çalıştığımız mecmua genel itibariyle manzum olsa da çeşitli fevaid bilgilerin, tanımlamaların (9a), meselelerin, dua, hadis ve rivayetlerin ele alındığı Arapça ve Türkçe mensur parçalar da mecmuada yer almaktadır. Ayrıca mecmua; kaside, gazel, mesnevi, müfred, beyit, kıta, murabba, tahmis ve müseddes gibi farklı nazım şekillerinden oluşmaktadır.

Çizelge 1: Mecmuada Bulunan Nazım Şekilleri ve Sayısı

Sıra	Nazım Şekilleri	Nazım Şekilleri Sayısı
1	Beyit	98
2	Gazel	85
3	Kaside	4
4	Kıt'a	23
5	Lügaz	5
6	Mesnevi	6
7	Murabba	8
8	Müfred	32
9	Münacat	2
10	Müseddes	2
11	Ser-nâme	1
12	Tahmis	2

Üzerinde çalıştığımız mecmuada yer alan şiirler konu bakımından incelendiğinde şiirler arasında konu bütünlüğü olmadığı görülmektedir. Şiirlerde hiciv, medh, aşk, tasavvuf ve bireysel konular işlenmiştir. Bunların yanı sıra şiirler arasında mensur mektup örnekleri de bulunmaktadır. Ayrıca bazı şiirlerin nazire özelliği taşıdığı da dikkat çekmektedir. 25a ve 25b numaralı varaklarda beyitleri bulunan Fuzûlî, Ahdî, Ümîdî, 'Ubeydî, Rızâyî, Sânî, Misâlî, Semâ'î, Derviş Devrî, Bedrî, Şerîfî, Muhibbî ve Kemal Paşa-zâde'nin bu beyitlerinin birbirlerine nazire olarak yazdıkları şiirlerden alındığı görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız mecmuadaki şiirlerin bazı mısralarında hatalar ve vezin kusurlarına rastlanmıştır. Bunlardan bir kısmı metin tamiri yöntemiyle ve divanlarla yapılan karşılaştırmalar neticesinde tashih edilmiştir. Tashih edilmeyen/edilemeyen vezin kusurları için dipnot düşülmüştür. Mecmuada bulunan şiirlerin en çok *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezni ile yazılmış olması ve en çok remel bahrinin kullanılması dikkat çekmektedir. Bunun dışında mecmuada en çok kullanılan bahirler muzâri ve hezec bahirleridir. *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* ve *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* vezinleri de çok sık kullanılmış kalıplardandır. Genel itibariyle gazel, tahmis, kaside, murabba ve lügazda aruz vezninin uzun kalıpları; beyt, müfred ve kıt'alarda ise daha çok aruz veninin kısa kalıplarının kullanıldığı görülmektedir.

Çizelge 2: Mecmuadaki Aruz Kalıpları ve Kullanım Sıklığı

Sıra	Aruz Vezinleri	Kullanım Sıklığı
1	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	98
2	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	33
3	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	1
4	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	34
5	Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün	6
	Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	8
6	Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
7	Mefâ'ilün Fâ'ilâtün Mefâ'ilü Fâ'ilün	1
8	Fe'ülü Mefâ'ilün Fe'ülü Mefâ'ilün	1
9	Fe'ülü Mefâ'ilün Fe'ülü Mefâ'ilün	1
10	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	41
11	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9
12	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ülün	1
13	Mef'ülü Fâ'ilâtün Fâ'ilün	2
14	Müfte'ilâtün Müfte'ilâtün	1
15	Mef'ülü Mefâ'ilün Fe'ülün	2
16	Müfte'ilün Müfte'ilün	1

Bu durumda mecmuada toplam olarak on altı veznin kullanıldığını görmekteyiz.

1.2.1.1. Mecmuada Adı Geçen Şairlerin Kısa Biyografileri

Üzerinde çalıştığımız mecmuada adı geçen XIV, XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda yaşamış 60 şairin nazım şekilleri farklı 108 şiiri vardır. Mecmuada şiirleriyle adı geçen, mahlas kullanılan şiirler ve şairlerini zikretmek gerekir¹²: *Ahdî, Ahî, Ahmed Pâşâ, 'Amrî, 'Aynî, Azmi-zâde Haletî, Bâkî, Bedrî, Cem Sultan, Derviş Devrî, Dürrî, Fâ'izî, Fakîrî, Fânî, Fevrî, Fuzûlî, Hasbî, Hayâlî, Hayretî, İshak Çelebi, Kabûlî, Kadîmî, Karamanlı Nizâmî, Kemal Paşazâde, Kıyâsî, Kudsî, Lâmi'î Çelebi, Makâmî, Mâlî, Mesihî, Mihrî, Misâlî, Muhibbî, Muslihî, Necâtî, Necmî, Nehârî, Nergisî, , Nihânî, Nesîmî, Niyâzî, Nasûhî, Refîkî, Resmî, Revânî, Rızâyî, Rûhî-i Bağdâdî, Sâni, Semâ'î, Sücûdî, Şem'î, Şerîfî, Şirâzî, 'Ubeydî, Ümidî, Vahyî, Taşlıcalı Yahyâ, Zâtî, Zecrî ve Ziyâyî.*

Aşağıdaki tabloda mecmuada şiiri bulunan şairlerin şiirlerinin nazım şekilleri, sayısı, varak ve şiir numaraları belirtilmiştir.

Çizelge 3: Şairlerin Şiirlerinin Nazım Şekilleri, Sayısı, Varak ve Şiir Numaraları

Sıra	Şairler	Nazım Şekilleri ve Sayısı	Varak Numaraları	Şiir Numaraları
1	Ahdî	1 beyit	25a	118
2	Ahî	1 gazel	20a	84
3	Ahmed Pâşâ	9 gazel, 3 beyit	24a, 24b, 31a, 32b, 33a, 34a, 39b, 40a, 40b, 44b, 49b	104, 113, 160, 167, 169, 181, 232, 234, 235, 250, 251, 252
4	'Amrî	2 gazel	20b	86, 87
5	'Aynî,	10 gazel, 1 tahmis, 1 kaside	3b, 5a, 5b, 6a, 6b, 32b, 39a	3, 4, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 168, 230, 231
6	Azmi-zâde Haletî	1 gazel	47a	264
7	Bâkî	1 gazel, 1 tahmis	41b, 42a	242, 246
8	Bedrî	1 beyit	25b	126
9	Cem Sultan	2 gazel	30a, 32a	155, 165
10	Derviş Devrî	1 beyit	25b	125
11	Dürrî	1 gazel	34b	188

¹² Bazı şairlerin yaşadıkları dönem hakkında kaynaklarda bilgi bulunmadığından kronolojik sıralama yerine alfabetik sıralama yapılmıştır.

Sıra	Şairler	Nazım Şekilleri ve Sayısı	Varak Numaraları	Şiir Numaraları
12	Fâ'izî	1 gazel	47a	265
13	Fakîrî	1 gazel	31b	162
14	Fânî	1 gazel	23a	97
15	Fevrî	1 gazel	22a	93
16	Fuzûlî	1 beyit	25a	117
17	Hasbî	1 gazel	38a	225
18	Hayâlî	1 gazel	8a	44
19	Hayretî	2 gazel	21a, 22b	90, 95
20	İshak Çelebi	1 beyit, 1 gazel	26a, 28b	134, 147
21	Kabûlî	1 gazel	22a	92
22	Kadîmî	1 gazel	41a	239
23	Karamanlı Nizâmî	1 gazel	19b	81
24	Kemal Paşazâde	1 beyit	25b	131
25	Kıyâsî	1 müseddes ¹³	18b-19a	80
26	Kudsî	1 gazel	31a	161
27	Lâmi'î Çelebi	1 münâcât	26b-27a	142
28	Makâmî	1 gazel	20b	88
29	Mâlî	1 gazel	41a	241
30	Mesihî	2 gazel, 1 beyit	31b, 33b, 34a	164, 180, 182
31	Mihrî	1 gazel	37a	216
32	Misâlî	1 beyit	25a	123
33	Muhîbbî	2 beyit, 1 gazel	25b, 38b	129, 130, 228
34	Muslihî	1 gazel	30b	159
35	Necâtî	4 gazel	19b, 20a, 21a, 29a	83, 85, 89, 148
36	Necmî	1 gazel	46b	263
37	Nehârî	1 gazel	32a	166
38	Nergisî	3 gazel ¹⁴	6b, 42a, 43a	27, 245, 247
39	Nesîmî	1 gazel	23a	96
40	Nihânî	1 nazire	23b	100
41	Niyâzî	1 gazel	40b	237
42	Nasûhî	1 gazel	27b	144
43	Refîkî	2 gazel	30b, 38a	158, 226
44	Resmî	1 gazel	28b	146
45	Revânî	4 gazel	29b, 36a, 37a, 44a	151, 211, 217, 249
46	Rızâyî	1 beyit, 1 gazel	25a, 46b	121, 262
47	Rûhî-i Bağdâdî	2 gazel	19b, 23b	82, 99
48	Sânî	1 beyit	25a	122
49	Semâ'î	1 beyit	25a	124

¹³ Mecmuada *Kaside-i Kıyâsî* başlığını taşımaktadır.

¹⁴ Gazellerden biri *'Aynî* tarafından tahmis edilmiştir.

Sıra	Şairler	Nazım Şekilleri ve Sayısı	Varak Numaraları	Şiir Numaraları
50	Sücûdî	1 gazel	30a	154
51	Şem'î	2 gazel	29a, 31b	149, 163
52	Şerîfî	1 müseddes, 2 beyit	21b, 25b	91, 127, 128
53	Şirâzî	1 gazel	39b	233
54	'Ubeydî	1 beyit	25a	120
55	Ümîdî	1 beyit	25a	119
56	Vahyî	1 gazel	29b	152
57	Taşlıcalı Yahyâ	3 gazel	38b, 41b, 52a	229, 243, 267
58	Zâtî	3 gazel	13b, 40a, 41a	73, 236, 240
59	Zecrî	1 murabba	18a	78
60	Zıyâyî	1 Kıt'a	24a	107

Ahdî (ö. 1593-94)

16. yüzyılın tanınmış tezkire yazarlarından. Mürettep bir divana sahip olmayan Ahdî, şairliğinden çok tezkire yazarı olarak tanınmaktadır. Tezkire yazarlığı ile ön plana çıkan Ahdî hakkında bilgi veren tezkirelerde¹⁵ şair olarak geçmektedir. En önemli yapıtı Sehî Bey (1538) ve Latîfî (1546) tezkirelerinden sonra yazdığı “*Gülşen-i Şu'arâ*” adlı tezkiredir. Asıl ismi Beyânî ve G. Mustafa Âlî tezkirelerinde *Ahmed*, Rıyâzî ve Âşık Çelebi tezkirelerinde ise *Mehdî* diye geçmektedir. Kendi eseri olan *Gülşen-i Şu'arâ*'da ise “*Ahdî ibnü Şemsî-i Bağdâdî*” şeklinde yazılmıştır.

Bağdat'tan İstanbul'a kadar gelen Ahdî burada çeşitli devlet adamlarına tanışmış ve yardımlarını görmüştür. Uzun yıllar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve İstanbul'da bulunan Ahdî bu süre zarfında birçok âlim, şair, devlet adamı ve ilim ehli kişilerle tanışmış ve bu seyahati boyunca bilgiler toplamıştır.¹⁶ Anadolu'yu yıllarca gezdikten sonra gönlünde sıla özlemi yer edinen Ahdî 1562-63 yılında İstanbul'dan ayrıлып Bağdat'a dönmüştür. Kaynaklar şairin 1593-94'te vefat ettiğini kabul etmektedir.

Ahdî'nin en önemli eseri *Gülşen-i Şu'arâ*, Tezkire-i Erbâb-ı Safâ adıyla da bilinmektedir. Eser bir mukaddime, dört fasıl ve bir hatimeden müteşekkildir. Süleyman Solmaz tezkire üzerine hazırladığı doktora çalışmasını yayımlamıştır.

Ahdî'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 118 ile numaralandırılmıştır. Ahdî'nin bu beyti nazire özelliği taşımaktadır.

¹⁵ Hangi tezkirelerde adının geçtiği hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Solmaz, **Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ**, Ankara, 2014.

¹⁶ Süleyman Solmaz, a.e, s.2

Âhî (ö. 1517)

Niğbolu Tirsinik doğumlu Âhî'nin asıl ismi Hasan'dır; fakat daha çok "Benli Hasan" lakabı ile bilinmiştir. Sakin bir yapıya sahip olduğundan "Dilsiz Danişmend" sanıyla da anılmıştır.¹⁷ Babasının ölümünden sonra ticaretle uğraşmış olsa da ileri yaşta olmasına rağmen memleketinden ayrılp İstanbul'a gelerek burada ilim yolunu tutmuştur. Kırk yaşında mülazım olmuş ve müderrislik yapmıştır. Dönemin hatırı sayılır şairlerinden sayılan Âhî, daha çok mesnevi şairi olarak tanınmıştır. Şairin *Divan* dışında "Hüsrev ü Şîrîn ve Hüsn ü Dil" adlı mesnevileri vardır. Mesnevilerin ikisi de farklı sebeplerden dolayı eksik kalmıştır. Divanı üzerinde de Necati Sungur¹⁸ ve Mustafa S. Kaçalın'ın¹⁹ çalışmaları bulunmaktadır.

Âhî'nin mecmuada 1 gazeli bulunmaktadır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 84numara ile yer almaktadır.

Ahmed Pâşâ (ö. 1497)

15. yüzyılın başarılı şairlerinden olan Ahmed Pâşâ, iyi bir medrese eğitimi almış ve müderris olmuştur. Müderrislik dışında kadılık ve kazaskerlik gibi devlet görevleri de yapmıştır. Kuvvetli bir zekâyâ sahip olan Ahmed Pâşâ, dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmed'in dikkatini çekmiş ve onun himayesine girmiştir. Tezkirelerde övgüyle bahsedilen şairin, şiirlerindeki akıcılık, fesahat, belagat ve letafetin başka hiçbir şairin şiirlerinde olmadığı ifade edilmektedir.²⁰ Şiir sanatındaki konumunun ülviyetinden *Sultanü's Şuara* lakabıyla anılmıştır.²¹ Söz söylemede maharetli bir üstat olan şairin, şiirinde kullandığı üslup büyük şahsiyetlere yakışır bir yapıda, inceliklerle dolu gerek söz gerek anlam bakımından gayet sağlamdır.²² Şiirlerinde çok okuduğu Farsça divanlardaki sanat ve güzellik hususiyetlerinden yararlanmışır.²³ Bu durumdan dolayı Latîfi "Şiir güzeline İran elbisesini giydirdi"²⁴ diyerek tenkit etmektedir. Ahmed Pâşâ'nın bilinen tek eseri II. Bayezid'e sunduğu²⁵ *Divanı*'dır. *Ahmed Pâşâ Divanı* üzerinde Ali Nihad Tarlan ve Harun Tolasa'nın çalışmaları bulunmaktadır.

Ahmed Pâşâ'nın mecmuada 9 gazeli ve 3 beyti vardır. Şiirler çalışmanın ikinci bölümünde 104, 113, 160, 167, 169, 181, 232, 234, 235, 250, 251 ve 252 numaralarıyla yer almaktadır.

¹⁷ Mustafa İsen, Âhî, Benli Hasan mad. *DİA*, C.1, s.527

¹⁸ Necati Sungur, *Âhî Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara, 1994.

¹⁹ Mustafa S. Kaçalın, *Âhî Divân*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-Kitap <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10590,ahidivanimustafakacalinpdf.pdf?0>

²⁰ Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, Ankara, 1998, s. 61

²¹ Mustafa İsen, a.e, s.61

²² Rıdvan Canım, *Latîfi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Ankara, 2000, s. 155-156

²³ Rıdvan Canım, a.e, s. 155-156

²⁴ Rıdvan Canım, a.e, s. 156

²⁵ Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1966.

‘Amrî (ö. 1523-24?)

16. yüzyıl şairlerinden olan ‘Amrî’nin asıl ismi ‘Amr’dır. II. Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde çeşitli devlet görevlerini ifa etmiştir. Medrese tahsili bulunan ‘Amrî, müderrislik görevinde de bulunmuştur. Kaynakların kendisinden ehl-i dil, nüktedan, sohbet ehli bir şahsiyet olarak bahsetmektedir. ‘Amrî’nin bilinen tek eseri divanıdır. ‘Amrî Divanı’nı Mehmed Çavuşoğlu şiir ve nazire mecmualarından tespit ettiği şiirlerini toplayarak elimdeki eksik divan nüshasını tamamlayıp neşretmiştir.

‘Amrî’nin mecmuada 2 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 86 ve 87 numaraları ile yer almaktadır.

‘Aynî (ö.?)

Kaynaklarda klasik Türk edebiyatında ‘Aynî mahlasıyla şiir yazmış farklı dönemlerde yaşamış birçok şairden bahsedilmektedir. Bunlar biri 15. yüzyıl şairlerinden Karamanlı ‘Aynî, biri 17. yüzyıl şairleri arasında anılan ‘Aynî mahlasını kullanmış Salih ‘Aynî Mehmet Efendi ve bir diğeri 19. yüzyıl şairlerinden Ayıntablı ‘Aynî’dir. Hayret adlı şairin de ‘Aynî mahlaslı şiirler yazdığı bilinmektedir.²⁶ Mecmuada ‘Aynî mahlasını taşıyan şiirler Karamanlı ‘Aynî ve Ayıntablı ‘Aynî divanlarında yer almamaktadır. Hal böyle olunca mecmuada adı geçen şairlerin 19. yüzyıldan önce yaşamış olmaları mecmuada anılan ‘Aynî’nin, Karamanlı ‘Aynî ve Ayıntablı ‘Aynî olmadığı kanaatine varılmaktadır.

Kaynaklarda şiirlerinden örneklere rastlanmayan Salih ‘Aynî Mehmet Efendi şu’arâ tezkiresi yazmaya başlamış fakat bitirememiştir.²⁷

‘Aynî’nin mecmuada 10 gazeli, 1 kasidesi ve 1 tahmisi vardır. ‘Aynî mecmuada en çok şiiri bulunan şairdir. Şiirler çalışmanın ikinci bölümünde 3, 4, 21, 22, 23, 25, 168, 230 ve 231 numaraları ile yer almaktadır.

Azmî-zâde Hâletî (ö. 1631)

17. yüzyılda rubaileriyile şöhret bulmuş Hâletî’nin asıl ismi Mustafa’dır. Eğitiminde babasının büyük etkisi vardır. Hâletî, birçok âlimden ders aldıktan sonra müderris olmuştur. Hâletî hakkında en ayrıntılı bilgileri kendisi gibi şair olan *Nevî-zâde Atâ’î* vermektedir.²⁸ Divanında yer alan şiirlerde kullandığı Türkçe deyim ve atasözlerinin fazlalığına bakarak şairin mahallileşme akımı etkisinde kaldığı söylenebilir. Edebiyatımızda rubaînin en usta temsilcisi sayılan Hâletî, kendisini Ömer Hayyam ile karşılaştırarak onun kadar güzel rubai kaleme aldığını söyler. Rubaide usta şair olmasından bazı kaynaklar kendisinden “*Hayyam-ı Rûm*” diye söz

²⁶ bkz. Orhan Kurtoğlu, *Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler*, **Bilig** Yaz/2000 S.38, s.77

²⁷ Beyhan Kesik, *Aynî Salih ‘Aynî Mehmet Efendi*, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**,

²⁸ Bayram Ali Kaya, *Azmî-Zâde Hâletî Divânı*, Harvard Üniversitesi, 2003, s. 2

eder.²⁹ Haletî'nin biri klasik, biri de rubailerden müteşekkil iki divanı vardır. Divan dışında “*Sâkî-name ve Münşeat*”ı, *Mihr ü Mah* ve *Tezkiretü'l-Evliya ve Merakidü'l-Aşfiya Fi Etrafı Bağdat*” adlı eserleri vardır.³⁰ Divanı üzerinde Bayram Ali Kaya'nın çalışması bulunmaktadır. Ayrıca rubaileri üzerine Cevat Yerdelen'in bir doktora çalışması vardır.³¹

Hâletî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 264 numara ile yer almaktadır.

Bâkî (ö.1600)

Bâkî, 16. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli simalarındandır. Asıl ismi Mahmud Abdülbâkî olan şair İstanbul doğumludur. Fatih Camii müezzinlerinden Mehmet Efendi'nin oğludur. İyi bir eğitim alan Bâkî ilk eğitimini babasından almıştır. Bâkî şiir yazmaya ve şiirle iştigal etmeye medrese eğitimi aldığı yıllarda başlamıştır. Daha çok gençken dönemin önemli şairlerinden Zâtî'nin dükkanında oluşan şuarâ meclislerine katılmıştır.³² Birçok devlet adamına sunduğu kasidelerle teveccüh gören Bâkî, aynı zamanda müderrislik de yapmıştır. Şöhreti Osmanlı'nın her tarafına yayılan Bâkî “*Sultanü'ş-Şu'arâ*” unvanıyla tanınmıştır.

Manzum ve mensur birçok eseri bulunan Bâkî, Türk edebiyatındaki esas şöhretini *Divân*'ı ile kazanmıştır. Bâkî Divânı, şairin ölümünden önce Kanunî'nin talebi üzerine tertip edilmiş ve eserin tertip edilmesinden sonra Bâkî'nin yazdığı şiirlerin eklenmesi ile *Divân*'ın farklı tarihlerde, farklı nüshaları ortaya çıkmıştır.³³ *Bâkî Divânı*'nın yeni harflerle ilk baskısı Sadeddin N. Ergun tarafından basılmıştır.³⁴ *Bâkî Divânı* üzerinde en kapsamlı tenkitli metin çalışmasını Sabahattin Küçük yapmıştır.³⁵ Divanı rindane şiirlerden oluşan Bâkî'nin *Me'âlimü'l-Yakîn fî Sireti Seyyidi'l-Mürselîn, Fezâ'ilü'l-Cihâd, Fezâ'il-i Mekke* ve *Hadîs-i Erba'in Tercümesi* adlı eserleri³⁶ dini konulardaki derin bilgisinden oluşan mensur eserleridir.

Bâkî'nin mecmuada 1 gazeli ve 1 tahmisi vardır. Şiirler çalışmanın ikinci bölümünde 242 ve 246 numara ile yer almaktadır.

Bedrî (ö.?)

Kaynaklarda klasik Türk edebiyatında *Bedrî* mahlasını kullanmış birçok şair hakkında bilgi verilmektedir. Mecmuada Bedrî'ye ait olduğu belirtilen 1 beyit bulunmaktadır. Bu beytin *Bedrî* mahlasını kullanmış şairlerden kime ait olduğu tespit

²⁹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2018, s. 213

³⁰ Haluk İpekten, Azmi-zâde Mustafa Hâletî mad. *DİA*, C.4 İstanbul, 1991, s. 348-349

³¹ Cevat Yerdelen, *Azmi-zâde Haletî'nin Rubaileri*, Erzurum, 1991.

³² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 2018, s. 170

³³ Mine Mengi, a.e s. 171

³⁴ Sadeddin N. Ergun, *Bâkî Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1935

³⁵ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Ankara, 1994

³⁶ Eserler hakkında detaylı bilgi için bkz. Mine Mengi a.e, s.172

edilememiştir. Mecmuada bulunan bu beyit bir nazire özelliği taşımaktadır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 126 numara ile yer almaktadır.

Cem Sultan (ö.1495)

15. yüzyılda çalkantılı bir hayat süren Cem Sultan, Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık döneminde (1459) dünyaya gelmiş oğludur. Fatih Sultan Mehmet ilme ve sanata ehemmiyet veren bir şahsiyet olduğundan oğullarının iyi yetişmesine çalışmıştır. Bundandır ki Cem Sultan küçük yaşlarda Arapça ve Farsçayı bu dillerde çeviri yapacak derecede öğrenmiştir. Bu, daha on yaşındayken babası için İran şairi Selman-ı Saveci'den tercüme ettiği *Cemşid ü Hurşid* mesnevisinden³⁷ ve Abdurrahman Câmî'den yaptığı tercümelere³⁸ anlaşılmaktadır. Konya'da Sancak beyliği görevini ifa ederken tahsilini ilerleten Cem Sultan; defterdar, nişancı gibi çeşitli memurlarını edebiyatla iştiğal eden kişilerden seçerek dönemin birçok şairini etrafında toplamıştır.³⁹ Sehî Bey, Cem'in etrafında toplanan şairleri gereğinden fazla gözettiğini ve kendisinin de şiire kadir eşsiz bir şair olduğunu söylemektedir.⁴⁰ Cem'in etrafında topladığı şairler "*Cem Şairleri*"⁴¹ diye anılmaktadır.

Cem Sultan'ın *Türkçe Divanı* ve on yaşındayken babası için İran Şairi Selmân-ı Saveci'den tercüme ettiği *Cemşid ü Hurşid* mesnevisi vardır. *Cemşid ü Hurşid* mesnevisi üzerinde Münevver Okur Meriç'in ve Adnan İnce'nin bilimsel çalışmaları bulunmaktadır. *Divan* ise İ. Halil Ersoylu tarafından 1989 yılında yayımlanmıştır. Cem'in ayrıca, Farsça şiirlerinin bulunduğu *Farsça Divan* 'ı vardır.

Cem Sultan'nın mecmuada 2 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 155 ve 165 numara ile yer almaktadır.

Derviş Devrî (ö.?)

Tezkirelere göre⁴² klasik Türk edebiyatında Derviş Devrî mahlasını kullanmış şair(ler)e dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Tezkirelerde ve mahlas değiştiren şairler arasında hakkında bilginin yer almadığı Derviş Devrî mahlaslı şairin kim olduğu tespit edilememiştir.

Derviş Devrî'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 125 numara ile yer almaktadır.

³⁷ İ. Halil Ersoylu, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, Ankara 2013 s. X

³⁸ Rıdvan Canım, Latîfi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ, Ankara 2000, s. 146

³⁹ Kemal Yavuz, Frengistan'da Ağlayan Bir Şair: Ölümünün 515. Yılında Cem Sultan, İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 40, s. 271-308.

⁴⁰ Mustafa İsen, Sehi Bey Tezkiresi Heşt-Behişt, Ankara 1998, s. 53-54

⁴¹ Kemal Yavuz, a.e.

⁴² Halûk İpekten, v.d, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, 1988

Dürrî (ö.?)

Tezkirelere göre⁴³ klasik Türk edebiyatında Dürrî mahlasını kullanmış birçok şair mevcuttur. Mecmuada Dürrî'ye ait olduğu belirtilen manzumenin Dürrî mahlasını kullanmış şairlerden hangisine ait olduğu tespit edilememiştir.

Dürrî'nin mecmuuda 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 188 numara ile yer almaktadır.

Fâ'izî (ö.?)

Tezkirelere göre⁴⁴ klasik Türk edebiyatında Fâ'izî mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada Fâ'izî mahlasını taşıyan gazelin şairinin bu mahlası kullanmış şairlerden hangisine ait olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Fâ'izî'nin mecmuuda 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 265 numara ile yer almaktadır.

Fakîrî (ö.?)

Tezkirelere göre⁴⁵ klasik Türk edebiyatında Fakîrî mahlasını biri 16. biri 17. yüzyılda yaşamış iki şair kullanmıştır.

1. 16. yüzyılda yaşamış olan Fakîrî'nin asıl adı Mehmet Efendi'dir. İstanbul doğumlu Mehmet Efendi, Sultan İbrahim dönemi şairlerindedir.
2. 17. yüzyılda yaşamış olan Fakîrî Kalkandelen doğumludur. Kaynakların kendisinden tok gözlü biri olarak bahsettiği Fakîrî I. Selim döneminde vefat etmiştir. Çeşitli meslekleri tanımladığı, şehrengiz şeklinde yazılmış bir eseri bulunmaktadır.

Fakîrî'nin mecmuuda 1 gazeli bulunmaktadır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 162 numara ile yer almaktadır.

Fânî (ö.?)

Tezkirelere göre⁴⁶ klasik Türk edebiyatında Fânî mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanmış şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Fânî'nin mecmuuda 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 97 numara ile yer almaktadır.

⁴³Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 102-103

⁴⁴ Halûk İpekten, v.d, a.e, s.125-126

⁴⁵ Halûk İpekten, v.d, a.e, s.126

⁴⁶ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 127-128

Fevrî (ö. 1570)

Fevrî, Osmanlı'nın Balkanlar'a yaptığı seferlerden biri neticesinde Anadolu'ya getirilmiştir. Şairin doğum yeri, tarihi ve ailesi ile ilgili olarak kaynaklar kesin bilgi vermemektedir. Devşirme olan Fevrî'nin Müslüman olduktan sonra aldığı isim Ahmed'dir. Devşirme olduğundan kaynaklarda *İbn-i Abdullah*, *Ahmed bin Abdullah* ya da *Abdullah oğlu* şeklinde geçmektedir.⁴⁷ Gelibolulu Mustafa Âli şairin Hırvat asıllı olduğunu belirtirken *Âtâyî Şakâyyık Zeyli*'nde kaynak gösterdiği bir beyte dayandırarak Arnavut asıllı olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸ Ferhad Paşa 'nın kethüdası Pulad'ın eline geçen Fevrî, bu zat tarafından tahsile yönlendirilmiştir. Fevrî şair, hattat ve nâsir kimliklerine sahip olsa da daha çok âlimliğiyle şöhret bulmuştur. Aldığı tahsille çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Şam'a kadı ve müderris olarak atanan Fevrî, Şam'daki görevi yıllarında vefat etmiştir.

Kaynaklar Fevrî'nin şiir sanatında kabiliyetli bir şair olduğu düşüncesinde birleşmektedir. Hatta Latîfi, talebeliği döneminde şiir ve inşa ile iştigal ettiğini ve edebî yönünün âlimliğinden üstün olduğunu belirtir.⁴⁹ Fevrî aynı zamanda Muhibbî'nin divanını tertip etmiştir.⁵⁰ Fevrî Divanı üzerine Nazife Sarıoğlanoğlu⁵¹ tarafından bitirme tezi hazırlanmış, divan üzerine bilimsel çalışma ise Mehmet Kalpaklı⁵² tarafından yapılmıştır.

Mecmuada Fevrî mahlasını taşıyan 1 gazel vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 93 numara ile yer almaktadır.

Fuzûlî (ö.1556)

16. yüzyıl şairlerinden, klasik Türk edebiyatının en tanınmış siması olan Fuzûlî sadece kendi döneminde değil, sonraki dönemlerde de şöhret bulmuş ve birçok şair üzerinde etkisi olmuştur. Fuzûlî'nin ana temasını aşkın oluşturduğu şiirlerinde lirizm hâkimdir. Fuzûlî muhtelif konularda eser kaleme almış üretken bir şair ve tasavvufî ruha sahip bir mütefekkiridir.

Eserlerinde ve hakkında bilgi veren kaynaklardan Kerbela, Necef, Bağdat ve Hille arasında dolaştığı bilgisini edindiğimiz Fuzûlî'nin nerede dünyaya geldiği tam olarak bilinmemektedir. Fuzûlî'nin asıl isminin *Mehmed* olduğunu kaydeden Kâtip Çelebi, bunu Fuzûlî'nin '*Matla'ul-İtikâd*' adlı eserine dayandırmaktadır.⁵³ Fuzûlî *Farsça Divan*'ının dibacesinde bu mahlası neden aldığını şöyle açıklar:

⁴⁷ Mehmet Kalpaklı, *Fevrî Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, İstanbul, 1986, s.6

⁴⁸Mehmet Kalpaklı, *a.e.*, s.6

⁴⁹ Rıdvan Canım, *Latîfi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, s.442

⁵⁰ Ali N. Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri 1, Rahmî ve Fevrî*, s. 57

⁵¹ Nazife Sarıoğlanoğlu, *Fevrî Divanının Tenkidli Neşri I / Dini Şiirler ve Kasideler*

⁵² Mehmet Kalpaklı, *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu*, İstanbul, 1991

⁵³ Hasibe Mazıoğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, TDK Yay. Ankara 2017, s.286

“ Şiire yeni başlarken bir mahlas almak için günlerce düşündüm, bir süre sonra aldığım mahlasa bir ortak çıktığını görerek değiştirdim. Sonunda anladım ki dostlar manadan önce mahlasları kapmışlar. Düşündüm, eğer nazma intisapta ortak mahlas alır da şiirde yenilsem bana yazık olur. Başarı gösterir üstün gelirsem mahlasdaşıma zulüm olur. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için “Fuzûlî” mahlasını seçtim...”⁵⁴

Değerinin anlaşılmadığından müşteki olan Fuzûlî, kendine daimi bir hâmî bulamamıştır. Bu durumdan ‘*Rum Zarifleri*’⁵⁵ diye tarif ettiği Osmanlı şuarâsına her zaman gıpta etmiştir.

Fuzûlî Türkçe, Arapça ve Farsça birçok manzum ve mensur eser telif etmiş bir şairdir. Manzum eserleri şunlardır:

1. *Türkçe Dîvân*: Yazma nüshaları çok olan *Divan*, Fuzûlî’nin en tanınmış eseridir. Divanın yeni harflerle ilk neşri Abdülkadir Gölpınarlı (1961) tarafından yapılmıştır. Gölpınarlı’dan sonra A. Nihad Tarlan, Kenan Akyüz ve İsmail Parlatır tarafından *Divan* üzerine bilimsel çalışmaları yapılmıştır.
2. *Farsça Dîvân*: *Türkçe Dîvân*’dan daha hacimli olan bu eserin tıpkıbasımı Hasibe Mazıoğlu tarafından neşre hazırlanmıştır. *Farsça Dîvân*’ın ayrıca A. Nihad Tarlan tarafından çevirisi yapılmıştır.
3. *Leylâ vü Mecnûn*: Fuzûlî’nin Bağdat valisi Üveys Bey’e sunduğu bu mesnevisi Türk edebiyatının en tanınmış eserlerindedir. *Leylâ vü Mecnûn*’un Necmeddin H. Onan, Hüseyin Ayan ve M. Nur Doğan tarafından yeni harflerle yapılmış üç neşri vardır.
4. *Beng ü Bâde*: Esrar ve şarap arasındaki münakaşalardan oluşan sembolik bir münazara olan bu eser Şah İsmail’e sunulmuştur. Kemal Edip Kürkçüoğlu’nun eser üzerinde yapılmış bir çalışması bulunmaktadır.
5. *Sâki-nâme*: Farsça kaleme alınmış olan bu eser *Heft-cam* adıyla da bilinmektedir. Bağımsız bir eser olmayan *Sâki-nâme*, *Farsça Dîvân*’ın sonunda ve *Fuzûlî Külliyyatı* baskılarında⁵⁶ vardır.
6. *Tercüme-i Hadis-i Erbâin*: Fuzûlî’nin Molla Câmi’den çevirdiği bu eser kırk hadisin manzum çevirisidir. Fuzûlî’nin mensur eserleri ise şunlardır:
7. *Hadikatü’s-Süedâ*: Fuzûlî’nin Kerbelâ hadisesini işlediği tanınmış mensur eseridir. Eserin sadeleştirilmiş neşri yapılmıştır.⁵⁷
8. *Türkçe Mektuplar*: Edebî eser olarak değerlendirilebilecek niteliğe sahip mektuplar Fuzûlî’nin çeşitli devlet adamlarına yazdığı beş mektubudur.⁵⁸

⁵⁴ Hasibe Mazıoğlu, **a.e.**, s. 286

⁵⁵ Hasibe Mazıoğlu, **a.e.**, s. 286

⁵⁶ Hasibe Mazıoğlu, **a.e.**, s. 3001

⁵⁷ bkz. Selahaddin Güngör, **Saadete Ermişlerin Bahçesi**, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1965. Şeyma Güngör, **Hadikatü’s-Süedâ, Fuzûlî**, KTB Yay. Ankara 1987

⁵⁸ Mektupların hangi devlet adamlarına yazıldığı ve neyi içerdiği konusunda detaylı bilgi için bkz. Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı**, Ankara, 2018, s. 158-59

9. *Rind ü Zâhid*: İçinde manzum parçalar da bulunan eser Farsça kaleme alınmıştır. Eser, bir babanın oğluyla olan muhavere ve münakaşalardan oluşmaktadır. Eserin tenkitli metni Kemal Edip Kürkçüoğlu,⁵⁹ Türkçe çevirisi ise Hüseyin Ayan⁶⁰ tarafından yapılmıştır.
10. *Sıhhat ü Maraz*: Farsça kaleme alınmış bu eserde beden-ruh ilişkisi işlenmiştir. Eserin Türkçe çevirisi Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmıştır.
11. *Matlavul-İtikâd*: Fuzûlî'nin Arapça kaleme aldığı bu eserden yalnızca Katip Çelebi bahseder.⁶¹ Eserin Türkçeye tercümesi Esat Coşan ve Kemal Işık tarafından yapılmıştır.
12. *Muamma Risalesi*: Fuzûlî'nin Farsça kaleme aldığı bu risale onun muamma yazmadaki becerisini göstermektedir. Eserin Leningrad nüshasını Hamit Araslı, Bursa nüshasını Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından neşredilmiştir.

Fuzûlî'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 117 numara ile yer almaktadır.

Hasbî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında *Hasbî* mahlası ile şiir yazmış iki şair vardır.⁶² Bunlardan biri şair Keşfi'nin biraderi Gedizli Hasbî'dir. Tesadüfen bulunduğu bir mecliste işlenen bir suçun kendisine isnad edilmesiyle hapse atıldıktan sonra Hasbî olan mahlasını *Habsî* olarak değiştirmiştir.⁶³ Ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen şairin düştüğü tarihlerden yola çıkarak bir çıkarımda bulunulduğunda 1553'ten sonra öldüğü söylenebilir. Elimizde bilinen bir eseri olmasa da Hasbî'nin nazire mecmualarında 62 şiiri bulunmaktadır.⁶⁴ Bir diğeri ise I. Selim döneminde Acem diyarına yakın bir yerden gelerek Anadolu'ya yerleşmiş olan bir şairdir.⁶⁵

Hasbî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 225 numara ile yer almaktadır.

Hayâlî Bey (ö. 1557)

16. yüzyıl şairlerinden olan Hayâlî'nin asıl adı Mehmed'dir. Aynı zamanda "Bekar Memi" lakabı ile de anılmaktadır. Şair, dönemin ilim ve edebiyat merkezlerinden olan Vardar Yenicesi'nde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmeyen şairin Kınalızade Hasan Çelebi'nin, tezkiresinde naklettiğine göre II.

⁵⁹ bkz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, **Fuzûlî, Rind ü Zâhid**, Ankara, 1956

⁶⁰ bkz. Hüseyin Ayan, **Rind ü Zâhid Fuzûlî**, İstanbul, 2018

⁶¹ Mine Mengi, **a.e.**, s. 160

⁶² Halûk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, 1988, s. 176

⁶³ ⁶³ Orhan Kurtoğlu, **Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler**, bilig Yaz/2006 S. 38, s. 79

⁶⁴ M. Fatih Köksal, **Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-Nezâir**, Kamil Ali Gıynaş, **Pervane Bey Mecmuası**, Ankara, 2001

⁶⁵ Halûk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, 1988, s. 177

Bayezid döneminde doğmuştur. Mutasavvıf bir şair olarak bilinen Hayâlî, Kanuni'nin himayesini görmüş ve çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur.

Kuvvetli bir şiir kabiliyetine sahip olan şair küçük yaşta katıldığı meclislerden feyz alarak şiir söylemeye başlamıştır. Hayâlî, yaşadığı devirde öncü şairlerden sayılmış ve İran'ın büyük şairlerinden Hafız Şirâzî'ye teşbih edilmiştir.⁶⁶ Tezkire şairleri arasında Hayâlî'nin şiire vakıf olduğu, yaşadığı devirde büyük bir şöhret kazandığı, şiirlerinin ahenkli ve akıcı olduğu konularında fikir birliği bulunmaktadır. Latîfî, tezkiresinde kendisini ' *'Erbab-ı nazmun sahib-i ikbali mir-i mütegazzilân-ı zaman a'ni Hayâlî Beg'* ' şeklinde takdim etmektedir.⁶⁷ Kınalızâde ise şairi ' *'Rum diyarının şairler sultanı'* ' şeklinde nitelendirmektedir.⁶⁸ Hayâlî'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'dır. *Hayâlî Dîvânı*'nın tenkidli neşri Ali Nihad Tarlan tarafından yapılmıştır.⁶⁹ Cemal Kurnaz'ın divan üzerine hazırlamış olduğu doktora çalışması bulunmaktadır.

Hayâlî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 44 numara ile yer almaktadır.

Hayretî (ö. 1535)

16. yüzyılda Vardar Yenicesi'nde dünyaya gelen şâirin asıl adı Mehmed'dir. Kendisi Mehmed Şâh ve Mehmed Çelebi diye de anılır. Mevlevî şeyhlerinden *Cezîre-i Mesnevi*'nin müellifi Yusuf-ı Sineçak'ın kardeşidir.⁷⁰ Mesleği sipahilik olan Hayretî; Vardar, İstanbul, Rumeli ve Üsküp'te yaşamıştır.

Âşık Çelebi, Latîfî, Sehi Bey, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Hasan Çelebi gibi tezkire yazarları tezkirelerinde Hayretî'nin şairliğini methederler.⁷¹ Hayretî'nin şairliğini öven tezkire şairleri; şiirlerinin akıcı, özgün, hoşça giden ve zevke uygun olduklarından bahseder ve onu şiir sanatında kudretli bir şair olarak görürler. Latîfî, Hayretî'yi Anadolu'da şiirle şöhret bulan şairler arasında sayarak kendisinden tezkirenin üçüncü faslında bahsetmektedir. 1535'te vefat eden Hayretî'nin ömrünün son yıllarını kör ve kimsesiz geçirdiğini, mezarının Vardar'da bina ettiği zaviyede olduğunu Latîfî'den öğrenmekteyiz.⁷² *Hayretî Divanı* üzerinde Ali Nihad Tarlan ve M. Ali Tanyeri'nin hazırlamış olduğu tenkitli metin çalışması bulunmaktadır.

Hayretî'nin mecmuada 3 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 90 ve 95 numara ile yer almaktadır.

⁶⁶ Ali N. Tarlan, *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul, 1945, s. VII - XVII

⁶⁷ Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzamâ*, Ankara, 2000, s. 254-255

⁶⁸ Ali N. Tarlan, a.e.

⁶⁹ Ali N. Tarlan, *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul, 1945

⁷⁰ Mustafa Tatçı, Hayretî mad. *DİA*. C. 17, İstanbul 1998, s. 61-62

⁷¹ M. Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri, *Hayretî Divanı*, İstanbul, 1981, s. X-XIX

⁷² Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nüzamâ*, Ankara, 2000, s. 240-241

İshak Çelebi (ö. 1537-38)

16. yüzyıl şairlerinden olan İshak Çelebi Üsküp doğumludur. İyi bir eğitim alan şair dönemin önemli ilim merkezlerinden olan birçok medresede müderrislik yapmıştır. Şam'a kadı olarak atandıktan bir süre sonra orada vefat etmiştir.⁷³ Şiir sanatında söz sahibi olacak olgunluğa sahip bir şair olan İshak Çelebi'den tezkire yazarları övgüyle bahsetmektedir. Tezkire yazarlarının övgüyle bahsettiği İshak Çelebi'nin divanı dışında *Risâle-i İmtihâniyye* ve Osmanlı tarihine birçok açıdan ışık tutan *Selinnâme (İshaknâme)* adlı eserleri vardır.⁷⁴ Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri tarafından İshak Çelebi Divanı'nın tenkitli basımı yapılmıştır.⁷⁵

İshak Çelebi'nin mecmuada 1 beyti ve 1 gazeli vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 134, gazel ise 147 numara ile yer almaktadır.

Kabûlî (ö. 1591-92)

Asıl ismi İbrahim⁷⁶ olan Kabûlî'nin doğum tarihi bilinmemektedir; ancak divanının başındaki dibâcede Kütahya'nın Gediz ilçesinde dünyaya geldiği bilgisini⁷⁷ vermektedir. Kabûlî hakkındaki bilgiler, hemen hemen birbiriyle aynı bilgilerin yer aldığı tezkirelerdeki⁷⁸ bilgiler ve divanının dibâcesinde kendi verdiği bilgilerle divanındaki bazı şiirlerden yapılan çıkarımlarla sınırlıdır. Divanında yer alan şiirlerinden Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinden ayrıca muhtelif yerlerde kadılık görevlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda verilen bilgilere göre kadılık görevi için gittiği Mısır'dan dönüşü sırasında boğularak vefat etmiştir.

Kabûlî'nin günümüze ulaşmış bilinen tek eseri Özdemiroğlu Osman Paşa⁷⁹ adına tertip ettiği *Divân*'ıdır.⁸⁰ *Kabûlî Divânı*'nın ikisi yurt dışında olmak üzere dört nüshası tespit edilmiştir. Divanın İzmir Milli Kütüphanesi'ndeki nüshasında yer alan dibâcenin başlığından⁸¹ Kabûlî'nin *Divan*'ını hayattayken tertip ettiği görülmektedir.

⁷³ Mustafa İsen, **Sehî Bey Heşt-Behişt**, Ankara, 1998, s.102

⁷⁴ Hamdi Savaş, İshak Çelebi mad. **DİA**, C.22, s.528-529, İstanbul, 2000.

⁷⁵ Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri, **Üsküplü İshak Çelebi Divan Tenkitli Basım**, İstanbul, 1989.

⁷⁶ Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin **Tezkiretü's-Şu'arâ**'sında ve Beyânî'nin **Tezkiretü's-Şu'arâ**'sında adı "Ahmed" olarak geçmektedir.

⁷⁷ "... a'ni Kabûlî dervîs mevlid-i aslı ve mevki'-i hatrı vâki' olan *Gedûs-ı safa-me'nûs nâm kasabada ki vilâyet-i Germiyân âb-ı rûyî ve gül-i gülzâr-ı cihanun yüzi suyudur...*" bkz. Mustafa Erdoğan,

Kabûlî İbrahim Efendi Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin) Doktora Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s. 16

⁷⁸ Kınalı-zâde Hasan Çelebi **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Rıyâzî **Riyâzü's-Şu'arâ** ve Beyânî **Tezkiretü's-Şu'arâ**

⁷⁹ Kabûlî'nin himayesini görüp divanını adına tertip ettiği Osman Paşa, 16. yy sadrazamlarındandır. Meşale Savaş'ının zafer komutanı ve *Kafkasya Fatihî* olarak da anılmaktadır. bkz. Kemal Çiçek, Osman Paşa, Özdemiroğlu mad. **DİA**, C. 33 İstanbul 2007, s. 471-473

⁸⁰ Mustafa Erdoğan, **a.e.**, s.94-95

Kabûlî Divânı üzerine Mustafa Erdoğan tarafından hazırlanmış doktora tezi bulunmaktadır.

Kabûlî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 92 numara ile yer almaktadır.

Kadîmî (ö.1587)

Kadîmî mahlasını kullanmış şairle ilgili eldeki bilgiler tezkirelerde verilen bilgilerle sınırlıdır. Tezkirelerde sadece ‘‘Akşemseddin oğlu Hamdullah Hamdi'nin oğludur.’’ bilgisi verilmiştir.⁸²

Kadîmî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 239 numara ile yer almaktadır.

Karamanlı Nizâmî (ö. 1469-1473)

Doğum tarihi bilinmeyen Nizâmî'nin asıl ismi Mustafa'dır. 15. yüzyılda Karaman Beyliği'nin son dönemlerinde yaşamış olan Nizâmî, İran'da eğitim görmüş⁸³ ve padişahın İstanbul'a davetine icabet etmek için genç yaşta çıktığı yolda İstanbul'a varmadan 1469-1473 yılları arasında vefat etmiştir.

Tezkire yazarları, Nizâmî'yi dönemin şiir üstatları addedilen Şeyhî ve Ahmed Paşa'dan üstün bir şair olduğunu yazmış olsalar da Nizâmî bu şairlerden üstün bir şairlik istidadına yetişmemiştir ve onları kendine üstat kabul etmiştir.⁸⁴ Nizâmî pek çok nazire yazmakla klasik Türk Edebiyatında bu konuda ilk sırada yer alır. Nizâmî'yi tezkiresinde ‘‘Rum şairlerinin şirin sözlü şairi’’ diye tarif eden Latifi kendisinin ‘‘Hâfız-ı Sâni’’ olduğunu söyler.⁸⁵ Gazellerinde kullandığı dil, kasidelerinde kullandığı dile nazaran daha sade olan Nizâmî, tasavvufa yer vermiş ayrıca şiirlerinde geçen tarihî ve efsanevî şahsiyetlerin hemen hepsi İran edebiyatındaki şahsiyetlerdir. Şairin bilinen tek eseri olan *Divan* üzerinde Haluk İpekten'in çalışması bulunmaktadır.⁸⁶

Nizâmî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 81 numara ile yer almaktadır.

⁸¹ Dibâcenin başlığı şu şekildedir: ‘‘Divân-ı Kabûlî İbrahim Efendi Sellemuhu'llâh’’ bkz. Mustafa Erdoğan, a.e, s.15

⁸² Haluk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, 1988, s.237

⁸³ Mustafa İsen, **Sehi Bey Tezkiresi Heşt-Behişt**, Ankara, 1998, s. 130

⁸⁴ Haluk İpekten, **Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, s. 54

⁸⁵ Rıdvan Canım, **Latîfi Tezkiretü's-Su'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ**, Ankara, 2000, s. 532-535

⁸⁶ Haluk İpekten'in tenkitli neşri esas alınarak bir doktora tezi (bkz. Baysal Kersu, **Nizâmî Divanı'nda Sevgilide Güzellik Unsurları**, İstanbul 1992) iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (bkz. Rezzan Somunkıran, **Karamanlı Nizâmî Divânı'nın Tahlili**, Elazığ 1991 ve Ömer Savran, **Nizâmî Divânı'ndan Seçme Gazeller ve Bugünkü Türkçesi**)

Kemal Paşazâde (İbn-i Kemal) (ö.1534)

16. yüzyıl Türk edebiyatının tanınmış simalarından Kemal Paşazâde'nin asıl ismi Şemseddin Ahmed'dir. Şairin doğum yeri ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Bazı kaynaklar Tokatlı, bazıları Edirneli, bazıları ise Amasyalı olduğunu kaydetmektedir.⁸⁷ II. Mehmet'in vezirlerinden Kemal Paşa'nın torunu olduğundan *Kemal Paşazâde* ve *İbn-i Kemal* diye anılmaktadır. Müderris, kadı, kazasker gibi muhtelif görevlerde bulunan Kemal Paşazâde şeyhülislamlık makamına kadar yükselmiştir. Şairi diğerlerinden ayrı kılan bir özelliği hiçbir şiirinde mahlas kullanmamış olmasıdır. Her ne kadar şair kimliği ile eser vermiş olsa da asıl şöhretini âlim kişiliği ile kazanmıştır. Kemal Paşazâde'nin farklı alanlarda yazılmış birçok eseri vardır. Edebî kimliği ile *Dîvân*'ı dışında *Yusuf u Züleyha* ve *Nigârîstân* adlı eserleriyle tanınmaktadır. Divanın yeni harflerle neşri yapılmıştır.⁸⁸ Şairin şiirleri üzerine yapılmış bir çalışma ise M. Yekta Saraç tarafından hazırlanmıştır.⁸⁹ İbn-i Kemal'in anılması gereken bir başka eseri ise tarihi bir eser olan *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserdir.

Kemal Paşazâde'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 131 numara ile yer almaktadır.

Kıyâsî (ö.?)

Kıyâsî Kastamonuludur. Asıl ismi ile ilgili tezkirelerde farklı bilgiler verilmiştir. Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Mustafa Âli'ye göre ismi Kıyas; Rıyâzî'ye göre ise İbrahim'dir.⁹⁰ İstanbul'da başladığı eğitimini yarıda bırakıp sipahi olmuştur. Kadılık, müderrislik ve naiplik yapmıştır.

Kıyâsî adına mecmuada kaside başlığını taşıyan 1 musammat (müseddes-i mütekerrir) vardır. Şiir çalışmanın ikinci bölümünde 80 numara ile yer almaktadır.

Kudsî (ö.?)

Tezkirelere göre⁹¹ Kudsî mahlasını birden fazla şair kullanmıştır. Ayrıca bu şairler arasında sonradan mahlas değiştirenler⁹² de vardır. Mecmuada Kudsî mahlasını taşıyan bir gazel bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde Kudsî mahlasını taşıyan gazelin bu mahlasla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu tespit edilememiştir.

⁸⁷ Şerafettin Turan, Kemal Paşazâde mad. *DİA*, C. 25, a.238.

⁸⁸ Mustafa Demirel, *İbn-i Kemal Dîvanı*, İstanbul, 1996.

⁸⁹ M. Yekta Saraç, *Şeyhülislam Kemal Paşazâde: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul, 1995.

⁹⁰ bkz. Haluk İpekten, v.d, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988, s. 254

⁹¹ bkz. Haluk İpekten, v.d, a.e, s.255-256.

⁹² bkz. Orhan Kurtoğlu, *Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler*, *Bilgi Yaz*/2000 S.38, s.72

Kudsî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 161 numara ile yer almaktadır.

Lâmi'î Çelebi (ö.1532)

Asıl ismi Mahmud olan Lâmi'î Çelebi hayatını 1472'de doğduğu Bursa'da geçirmiştir. 16. yüzyılda yaşamış klasik Türk edebiyatı mesnevi şairlerinden olan Lâmi'î Çelebi bu alanda birden fazla eser vermiştir. Herhangi bir devlet görevinde bulunmayan şair, geçimini yazdığı eserler karşılığında aldığı caizelerle sağlamıştır.⁹³ Devrin seçkin şairlerinden olan Lâmi'î Çelebi'den kaynaklar övgüyle bahsetmektedir. Şair aynı zamanda ‘‘Câmî-i Rûm’’ diye de anılmaktadır. Lâmi'î Çelebi klasik Türk edebiyatının en üretken mümessillerindendir. Ömrünü okumakla ve yazmakla geçiren Lâmi'î Çelebi gerek telif ve çeviri olmak üzere birçok alanda eser⁹⁴ vermiştir. Doğu mesnevilerinden yaptığı çeviriler vasıtasıyla klasik Türk edebiyatına yeni eserler ve konular kazandırmıştır. Mürettep bir divan sahibi olsa da edebiyatımızda mesnevileriyle ön plana çıkmaktadır. Divanı üzerine Hamit Bilen Burmaoğlu'nun doktora çalışması⁹⁵ bulunmaktadır.

Lâmi'î Çelebi'nin mecmuada 1 münacatı vardır. Münacat çalışmanın ikinci bölümünde 142 numara ile yer almaktadır.

Makâmî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında Makâmî mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada Makâmî mahlasını taşıyan gazelin şairinin bu mahlası taşıyanlardan hangisine ait olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

Makâmî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 88 numara ile yer almaktadır.

Mâlî (ö.1674)

Kaynaklara göre klasik Türk edebiyatında Mâlî mahlasını kullanan tek şair Diyarbakırlı Mehmed Çelebi'dir. 17. yüzyılda yaşamış olan Mâlî hakkında elimizdeki bilgiler kaynaklarda⁹⁶ verilenlerle sınırlıdır. Şairin doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Katiplik görevinde bulunan şair, görevi icabı Bağdat, Muğla, İzmir ve Bursa gibi yerlere gitmiş ömrünün son yıllarını ise

⁹³ Gönül Ayan, **Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri**, Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi S.1 s.43-65.

⁹⁴ Eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gönül Ayan, a.e, Lâmi'î Çelebi mad. **DİA**, Günay Kut, C. 27, s. 96-97.

⁹⁵ Hamit Bilen Burmaoğlu, **Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)**, Erzurum, 1983.

⁹⁶bkz. Mustafa Safâyî Efendi **Nubhetü'l-Âsâr min Fevâidü'l-Eş'âr**, İsmail Belîğ **Nubhetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr**, Şeyhi Mehmed Efendi **Vekâyi'ü'l-Fuzelâ**, Şevket Beysanoğlu **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, Ankara, 2003.

Diyarbakır'da geçirmiştir. Mâlî'nin bilinen tek eseri divanıdır. Divan üzerine Hasan Akgül'ün çalışması⁹⁷ bulunmaktadır.

Mecmuada Mâlî mahlaslı 1 gazel bulunmaktadır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 241 numara ile yer almaktadır.

Mesîhî (ö. 1512)

Birçok tezkirede Mesîhî hakkında bilgi verilmiş olsa da bunlar arasında Mesîhî'nin hayatıyla ilgili en kapsamlı bilginin bulunduğu tezkire Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-şu'arâ* tezkiresidir. Doğum yeri bugün Kosova'ya başkentlik eden Priştine olan Mesîhî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Sehi Bey, tezkiresinde şairin asıl adının *Mesih* olduğunu söylemektedir.⁹⁸ Diğer tezkireciler ise asıl adının *İsa* olduğunu kaydetmektedir. II. Beyazid'in hüküm sürdüğü 1481-1512 yılları arasında İstanbul'da bulunan Mesîhî, medrese eğitiminin yanı sıra hattatlığa da ilgi duymuş ve dönemin hattatları arasında yer almıştır. Hat sanatındaki ustalığının, şairi dönemin sadrazamı Atik Ali Paşa'ya yaklaşırsa da kaynaklarda geçen içkiye ve eğlenceye düşkün oluşunun ve bohem yaşamın şair ile Atik Ali Paşa arasındaki yakınlaşmanın bozulmasına sebep olmuştur.⁹⁹ Tezkiresinde Mesîhî'yi “*Şiir Gülistanının Fasih Öten Bülbülü*” şeklinde vâsif eden Latîfi; Zâtî'nin, Mesîhî'yi hayal hırsızlığıyla suçladığını nakleder.¹⁰⁰

Klasik Türk şiirinin geleneksel yapısına bağlı kalıp, şiirlerini bu çerçevede yazan Mesîhî'nin âşıkane bir üslubu vardır. Bunda dönemin özelliklerinin payı olduğu kadar Mesîhî'nin kişilik özelliklerinin de payı büyüktür. Mesîhî'nin kaynaklarda sözü edilen *Divan*, *Şehrengiz* ve *Gül-i Sad-Berg* olmak üzere üç eseri mevcuttur. Mesîhî Divanı üzerinde Mine Mengi ve İrfan Morina'nın çalışmaları bulunmaktadır.

Mesîhî'nin mecmuada 2 gazel ve bir beyti vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 164 ve 180, beyit ise 182 numara ile yer almaktadır.

Mihri Hatun (ö. 1506)

15. yüzyılın önemli simalarından Mihri Hatun, dönemin kültür-sanat merkezi olan Amasya'da yetişmiştir. Mihri Hatun kültür-sanat ortamının sunduğu olanaklardan istifade etmiş ve Amasya'ya gönderilen şehzadelerin etrafında teşekkül eden edebî muhitlerde bulunmuştur. Asıl isminin Mihri olduğu noktasında birleşmiş kaynaklar dışında; *Mihrmâh*, *Fahrünnisâ* ve *Mihrünnisâ* isimleri ileri sürülse de bu iddiaların mesnedi yoktur.¹⁰¹

⁹⁷ Hasan Akgül, *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Malatya, 2013.

⁹⁸ Mustafa İsen, *a.e.*, s. 197

⁹⁹ Mine Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, Ankara, 2014, s. 2

¹⁰⁰ Rıdvan Canım, *a.e.*, s. 498-500

¹⁰¹ Sabiha Gemici, *Mihri Hatun Divanı Karşılaştırmalı Metin Cümle Yapısı ve Cümle Türleri*, s. 17

İçinde yetiştiği ilim ehli bir aile ortamı ve şehrin sunduğu olanaklar sayesinde bir kadın şair olarak erkek şair egemenliği içine sızma ve yer edinme olanağı tanımıştır. Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen Mihrî Hatun dönemin çeşitli ilimlerine de vakıf olmuştur. Edebiyat tarihçisi Gibb, 15. yy'de bir kadının o derece başarılı şiirler yazmasını şaşkınlıkla karşılamaktadır. Mihrî Hatun'un bülbül gibi şakıdığını, bunu da yalnız maharetini ve geniş bilgiye sahip olduğunu göstermek amacıyla değil, hislerini ifade etmek amacıyla yaptığını, dönemin kültür-sanat feyzinden istifade etmesinin bir erkeğe nazaran daha zor olduğu düşünüldüğünde Mihrî Hatun'un birçok engeli yıkacak enerjiye sahip olduğunu, bu durum karşısında kendisine hayran olmamanın mümkün olmadığını ifade etmektedir.¹⁰² *Mihrî Divânı* Mehmet Arslan tarafından neşredilmiştir.

Mihrî Hatun'un mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 216 numara ile yer almaktadır.

Misâlî (ö.1607)

Misâlî Edirne doğumludur. Asıl ismi Hasan Çelebi olan şair geçimini esnaflıkla sağlamıştır. Dönemin âlimleriyle oturup kalkan Misâlî İstanbul'da vefat etmiştir. Devrinde şiirleri çok tanınan şairin muammaları da beğeni kazanmıştır.¹⁰³

Misâlî'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 123 numara ile yer almaktadır.

Muhibbî (ö.1566)

Onuncu Osmanlı sultanı olan Kanunî Sultan Süleyman, Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Babası I. Selim'in vefatından sonra tahta geçen Kanunî 46 yıl (1520-1566) sultanlık yapmıştır. Osmanlı Devleti Kanunî döneminde birçok alanda olduğu gibi kültür ve sanatta da zirveye ulaşmıştır. Bunda Kanunî'nin şair ruhlu olması ve sanat ehli kişilere hâmi olmasının etkisi büyüktür. Kanunî her ne kadar Muhibbî mahlası ile tanınsa da *Muhib*, *Meftûnî* ve *Âcizî* mahlaslarını¹⁰⁴ da kullanmıştır. Muhibbî, klasik Türk edebiyatının Edirneli Nazmî ile Zâtî'den sonra en fazla gazel yazmış şairidir. *Muhibbî Divânı* üzerinde Coşkun Ak,¹⁰⁵ Vahit Çubuk¹⁰⁶ ve Kemal Yavuz ile Orhan Yavuz'un¹⁰⁷ ortak hazırladığı çalışmalar bulunmaktadır.

Muhibbî'nin mecmuada biri Bâkî'nin tahmis ettiği bir gazeli olmak üzere 2 gazeli ve 2 matla beyti vardır. Tahmis edilmiş gazel 246, gazel 228, beyitler ise 129 ve 130 numara ile yer almaktadır.

¹⁰² Sabiha Gemici, **a.e**, s.22

¹⁰³ bkz. Haluk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s.293

¹⁰⁴ Orhan Kurtoğlu, *Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler*, **bilig** Yaz/2006 S. 38, s. 79

¹⁰⁵ Coşkun Ak, **Muhibbî Divânı**

¹⁰⁶ Vahit Çubuk, **Divan-ı Muhibbî-Kanunî Sultan Süleyman'ın Şiirleri**, İstanbul, 1980

¹⁰⁷ Kemal Yavuz-Orhan Yavuz, **Muhibbî Divânı**, Ankara, 2016

Muslihî (ö.?)

Tezkirelere göre¹⁰⁸ klasik Türk edebiyatında Muslihî mahlasını kullanmış herhangi bir şair bulunmamaktadır. Tezkirelerde ve mahlas değiştiren şairler arasında hakkında bilginin yer almadığı Muslihî mahlaslı şairin kim olduğu belli değildir.

Muslihî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 159 numara ile yer almaktadır.

Nasuhî (ö.?)

Tezkirelere göre¹⁰⁹ klasik Türk edebiyatında Nasuhî mahlasını kullanmış 3 şair bulunmaktadır.

1. Asıl ismi Hüseyin olan şair İstanbul'da doğmuştur. IV. Mehmet devrinde Yeniçeri kethüdalarından Nasuh Ağa'nın mahdumudur. Tezkirelerde divanı olduğu bilgisi verilse de elimizde divanın bir nüshası bulunmamaktadır. Şair 1698 yılında vefat etmiştir.
2. Edirne'de doğmuştur. Aktarlık ve hekimlik yapmıştır. *Nasûhî Takvimi* adlı bir takvim hazırlamıştır.
3. Asıl ismi Mehmed olan şair Üsküdar'da doğmuştur. Halvetî tarikatına mensup şairin şiirleri dışında ilahiyat ile alakalı eserleri de mevcuttur.

Mecmuada Nasuhî mahlasını taşıyan gazelin şairinin bu mahlası kullanmış şairlerden hangisine ait olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Nasuhî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 144 numara ile yer almaktadır.

Necâtî Bey (ö. 1509)

Necâtî 15. yüzyılda Anadolu sahasında yetişmiş önemli simalardandır. Asıl ismi İsa olan Necâtî'nin ailesi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklar Necâtî'nin esasen bir devşirme çocuğu olduğu ve Edirne'de yaşlı, dul bir kadın tarafından büyütüldüğü bilgisini vermektedir. Bunun yanı sıra kaynaklarda ondaki şairlik istidâdını gören Sailî isimli bir şairin, Necâtî'nin yetişmesine büyük katkı sağladığı bilgisi verilmektedir. Asıl ününe II. Bayezid döneminde kavuşan şair katiplik, nişancılık gibi çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur.

Tezkire yazarlarının şiir sanatında usta bir şair olarak övdüğü ve gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde birçok şair üzerinde etkisi olmuş Necâtî'nin bilinen tek eseri Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi adına¹¹⁰ düzenlediği divanıdır.

¹⁰⁸ Halûk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**

¹⁰⁹ bkz. Haluk İpekten, v.d, **a.e.**, s.321

¹¹⁰ Bayram Ali Kaya, Necâtî mad. DİA, C.32, s.477-478

Divan üzerine ilk bilimsel çalışma A. Nihad Tarlan¹¹¹ tarafından yapılmış ve eserin tenkitli basımı yapılmıştır. Mehmed Çavuşoğlu'nun *Necâtî Divânı* üzerine yapılmış tahlil çalışması bulunmaktadır.¹¹² Öğrencisi Sehî Bey, tezkiresinde *Münazara-i Gül ü Hüsvrev* adlı bir eserin olduğunu¹¹³ ifade etmiş olsa da bu eser bulunmamıştır.

Necâtî'nin mecmuada 4 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 83, 85, 89 ve 148 numara ile yer almaktadır.

Necmî (ö.?)

Tezkirelere göre Necmî mahlasını kullanmış iki şair vardır.¹¹⁴ Biri Bursa'da doğmuş Kanunî'ni şehzadelîği döneminde Sinan Bey'e hocalık yapmış olan Necmî'dir. Necmî Yenipazar ve Kasımpaşa medreselerinde müderrislik yapmıştır. Tezkireler hey'et ilmiyle iştigal ettiğinden bu mahlası aldığı bilgisini vermektedir. Necmî mahlasını kullanmış bir diğer şair ise Canik'te doğmuş ve II. Bayezid devrinde vefat etmiştir. Bu da astronomi ile çok iştigal ettiğinden bu mahlası almıştır. Mecmuada adı geçen Necmî'nin bunlardan hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

Necmî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 263 numara ile yer almaktadır.

Nehârî (ö.?)

Tezkirelere göre¹¹⁵ Nehârî mahlasını kullanmış iki şair vardır. Bunlardan birincisi Prizren'de doğmuş ve şair Sayî'nin biraderi Nehârî'dir. Şairliğinin yanı sıra hattatlığı ile de bilinen Nehârî II. Bayezid ve I. Selim dönemi şairlerinden biridir. Kaynaklara göre şair doğduğu Prizren'de vefat etmiştir.¹¹⁶ Bir diğeri ise asıl ismi Yusuf olup Bursa'ya yerleşmiş ve burada vefat etmiş olan Nehârî'dir. Tezkirelerde tarih düşürmede usta olduğu bilgisi verilmiştir. Mecmuada adı geçen Nehârî'nin bunlardan hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

Nehârî'nin mecmuada 1 gazeli bulunmaktadır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 166 numara ile yer almaktadır.

Nergîsî (ö. 1635)

Saraybosnalı Nergîsî'nin asıl ismi Mehmed'dir. En önemli eseri beş mensur eserden oluşan *Hamse* Türk edebiyatında ilk mensur hamse özelliğini taşımaktadır.

¹¹¹ Ali Nihad Tarlan, *Necâtî Beg Divanı*, İstanbul, 1963

¹¹² Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, Ankara, 1971

¹¹³ Mustafa İsen, *a.e.*, s.146

¹¹⁴ Halûk İpekten, v.d, *a.e.*, s. 331

¹¹⁵ Halûk İpekten, v.d, *a.e.*, s.333

¹¹⁶ Mehmet Fatih Köksal, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=460>

Türk edebiyatında Sinan Paşa ile başlayan süslü nesir sanatını zirveye taşımıştır. Nergîsî her ne kadar inşa yönüyle tanınmış olsa da muhtelif şiirleri de vardır. Nergîsî'yi şiir vadisinde usta bir şair olarak gören Faik Reşat, nazmının inşasından aşağı olmadığını, hatta sadelik ve doğallık bakımından şiirde inşadan daha üstün olduğu yorumunda bulunmaktadır.¹¹⁷ Kaynaklarda, inşa sanatında şöhret bulan Nergîsî'nin hat sanatında da oldukça mahir olduğu kaydedilmektedir. Arapça ve Farsça sözcükleri çokça kullanması uzun terkiplerden oluşan cümleler kurması anlaşılakta güçlük çekilen, Sebk-i Hindî üslubunu andıran ağır bir dili vardır.¹¹⁸ Hikâyelerinde Osmanlı coğrafyasının sosyal yaşantısını aksettiren hadiseleri tahkiye etmesi, özellikle *Nihâlistân* adlı eserinde modern Türk hikâyeciliğinin habercisi addedilecek seviyede teknikler kullanması dikkat çekicidir.¹¹⁹ Çevresindeki birçok şairle ilişkisi bulunan Nergîsî'nin Şeyhülislam Yahya ile de münasebeti bulunmaktadır.¹²⁰ Nergîsî'nin *Nihâlistân*'ı üzerinde Süleyman Çaldak tarafından yapılmış doktora tezi, *Münşeat*'ı üzerinde Halil İbrahim Haksever'in doktora tezi çalışması vardır.

Nergîsî'nin mecmuada biri 'Aynî tarafından tahmis edilmiş 3 gazeli bulunmaktadır. Tahmis edilen gazel çalışmanın ikinci bölümünde 27, diğer gazeller ise 245 ve 247 numara ile yer almaktadır.

Nesîmî (ö. 1404?)

Nesîmî 14. yüzyılda yaşamış tasavvufî yönü ağır basan bir şairdir. Kaynaklar kendisinden “*Seyyid Nesîmî, Nesîmü'd-din-i Tabrizî, Nesîm-i Şirâzî, Cenab Seyyid İmâdü'd-din, İmadü'd-din, Seyyid İmadü'd-din Şirâzî*” diye söz etmektedir.¹²¹ Nesîmî'nin doğum yeri de kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Adı ve doğum yeri gibi doğum ve ölüm tarihleri de bir muammadır. Nesîmî hakkında bilinen gerçek Fazlu'llah-ı Hurûfî'ye halife olduğu ve Halep'te derisi yüzülerek katledildiğidir. Halep'te katledildiği bilinse de kabrinin nerede olduğu ile ilgili bilgi veren kaynaklar ortak fikirde birleşmemekte; ayrıca rivayetlerde de farklı mekânlara işaret edilmektedir.

Nesîmî üç dilde şiir yazmış, döneminin önemli simasıdır. Nesîmî'nin gerek hayatı gerekse edebî kişiliği üzerinde etkili olmuş en önemli hadise Fazlu'llah-ı Hurûfî ile tanışması ve ona intisap etmesidir. Fazlu'llah-ı Hurûfî ile tanıştıktan sonra halet-i ruhiyesinde büyük bir değişiklik meydana gelen Nesîmî, geçmişten itibaren perdesini aralamaya çalıştığı gizemler tek tek açıklık kazanıyor. Bu durum da Nesîmî'nin şiirine ve üslubuna aksediyor. Fazlu'llah-ı Hurûfî, Nesîmî üzerinde

¹¹⁷ Süleyman Çaldak, **Nergîsî ve Nihâlistân'ı (İnceleme- Metin)**, Malatya, 1997, s.29

¹¹⁸ Süleyman Çaldak, Nergîsî mad. **DİA**, C. 32, İstanbul 2006, s. 560-562

¹¹⁹ Süleyman Çaldak, Nergîsî mad. **DİA**, C. 32, İstanbul 2006, s. 560-562

¹²⁰ Hasan Kavruk, “*Şeyhülislâm Yahyâ-Nergîsî Münasebeti*” **Jurnal of Turkish Studies**, Cambridge, 1999, V.23 s. 135-144

¹²¹ Hüseyin Ayan, **Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**, Ankara, 2014, s. 1-4

büyük tesir meydana getirdiğinden hayatı ve edebî kişiliği iki devreye ayrılarak ele alınmaktadır.¹²² Fazlu'llah-ı Hurûfî'ye intisab etmeden önce *Hüseynî* mahlasını¹²³ kullanan şairin intisabından sonra *Nesîmî* mahlasını kullanmıştır. Latifi'ye göre *Nesîmî* mahlasını Bağdat'a bağlı doğum yeri olan Nesîm nahiyesinden almıştır.¹²⁴ Latifi'nin üç dilde divanı¹²⁵ olduğunu kaydettiği Nesîmî'nin farklı kaynaklarda *Arapça Divan*'ından bahsedilmemektedir. Divan dışında *Mukaddimetü'l-Hakayık* adını taşıyan ve Nesîmî'nin bir eseri olduğu addedilen mensur bir eserin varlığından söz edilmektedir. *Türkçe Divanı* yeni harflerle ilk olarak Saide Saygın (1965) tarafından çalışılmıştır. Divan üzerine yapılmış bir diğer çalışma Hüseyin Ayan'ın¹²⁶ yayımlanmış doktora çalışmasıdır.

Nesîmî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 96 numara ile yer almaktadır.

Nihânî (ö.?)

Tezkirelere göre¹²⁷ klasik Türk edebiyatında Nihânî mahlasıyla şiir yazmış birçok şair bulunmaktadır.. Mecmuada *Nazire-i Nihânî* başlığını taşıyan şiirin ne Nihânî mahlaslı şairlerin divanları üzerinde yapılan çalışmalarda ne de nazire mecmualarında rastlanabilmiştir. Nihânî mahlaslı şairlerin hayatları ve dönemleri incelendiğinde mecmuada manzumesi bulunan bir başka şair olan 'Ubeydî'nin Nihânî mahlaslı bir öğrencisi olduğu¹²⁸ bilgisine ulaşılmıştır. Mecmuada yer alan şairlerin büyük çoğunluğunun 16 ve 17. yüzyıllarda yaşamış şairlerden oluşması ve kendisinin de 16. yüzyılda yaşamış olması ve hocası ile anılmış olması ihtimalinden mecmuadaki Nihânî'nin 'Ubeydî'nin öğrencisi Nihânî'nin olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Nihânî'nin mecmuada bir naziresi vardır. Nazire çalışmanın ikinci bölümünde 100 numara ile yer almaktadır.

Niyâzî (ö.?)

Tezkirelere göre¹²⁹ klasik Türk edebiyatında *Niyâzî* mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanan şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

¹²² Hüseyin Ayan, **a.e.**, s. 1-42

¹²³ Kemal Yavuz, **XIV-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2014, s. 8

¹²⁴ Rıdvan Canım, **a.e.**, s. 594

¹²⁵ "... lisan-ı selâsenün her birinde bir divânı vardır ...'' Rıdvan Canım, **a.e.**, s.524

¹²⁶ Hüseyin Ayan, **a.e.**

¹²⁷ Halûk İpekten, **v.d.**, s.341-342

¹²⁸ A. Nihad Tarlan, **Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri 3, Ulvî-Me'âfi-Nihanî-Feyzî-Katibî**, İstanbul, 1948, s. 47

Niyâzî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 237 numara ile yer almaktadır.

Prizrenli Şem'î (ö 1529-1530)

Edebiyatımızda Şem'î mahlasını kullanmış on şairden biri olan 'Prizrenli Şem'î'nin asıl ismi bilinmemektedir.¹³⁰ Şem'î, Türkçeyi süslü hayal dünyasıyla sentezleyerek incelikle kullanan bir şairdir. Latîfi tezkiresinden Şeyh Vefa'nın dervişlerinden olduğunu öğrenmekteyiz. Dünya işlerine ehemmiyet vermeyen, alçakgönüllü biri olan Şem'î'nin derviş olması şairliğine etki etmiştir. Şairin zayıf, cılız ve solgun yüzüyle hastalıklı bir yapıya sahip olduğu bilgisi kaynaklarda geçmektedir. Divan edebiyatının klasik bir hüviyet kazandığı dönemde yaşayan Şem'î'nin şiirlerinde atasözleri ve deyimlerden bolca yararlandığı göze çarpan dikkatlerdendir. Şem'î'nin şiirlerindeki akıcılığı akarsuya benzeten Latîfi, aynı zamanda şiirlerindeki, gönlü mum fitili gibi yakan o yakıcı özelliği şairin Hüsrev'den aldığını söylemektedir.¹³¹

Şem'î'nin divanının Türkiye'de bilinen tek nüshası Prof. Dr. Hayati Develi'nin şahsi kütüphanesindedir. *Şem'î Divanı*'nın bilimsel neşri Murat A. Karavelioğlu tarafından yapılmıştır.¹³²

Şem'î'nin mecmuada 2 gazeli bulunmaktadır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 149 ve 163 numara ile yer almaktadır.

Refikî (ö. 1533/34)

Kafzâde Fâizî şairin Edirneli olduğunu kaydederken diğer kaynaklar Amasyalı olduğunu kaydetmektedir. Estetik bir hattı ve nesri olan Refikî, eğitimini yarıda bırakıp divan kâtipliği yapmıştır. Şair yaşadığı devirde hem şairliğiyle hem de hattıyla kabul görmüş bir şairdir. Latîfi, tezkiresinde şairin bir *Risale* ve *Divan* sahibi¹³³ olduğunu kaydetse de bu eserler elimizi ulaştırmış değildir. *Refikî Divanı* bilinmese de şairin nazire mecmualarında yüzden fazla şiiri bulunmaktadır.¹³⁴

Refikî'nin mecmuada 2 gazeli bulunmaktadır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 158 ve 226 numara ile yer almaktadır.

¹²⁹ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 346-348

¹³⁰ Murat Ali Karavelioğlu, Prizrenli Şem'î mad. **DİA**, C. 38, İstanbul 2010, s. 505-506

¹³¹ Rıdvan Canım, a.e, s. 333-334

¹³² Murat A. Karavelioğlu, **Şem'î Divanı**, İstanbul, 2014

¹³³ Rıdvan Canım, a.e, s. 274

¹³⁴ Bkz. M. Fatih Köksal, **Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-Nezâir**, Ankara, 2001. Kamil Ali Gıynaş, **Pervane Bey Mecmuası**, İstanbul, 2014

Resmî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında Resmî mahlasını kullanmış birçok şair vardır.¹³⁵ Mecmuada Resmî mahlasını taşıyan gazelin şairinin bu mahlası kullanan şairlerden hangisine ait olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

Resmî'nin mecmuada 1 gazeli bulunmaktadır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 146 numara ile yer almaktadır.

Revânî (ö.1524)

Asıl ismi İlyas Şücâ olan Revânî Edirnelidir. Şair, İn'âmât Defteri'nde sipahi oğlu olarak kayıtlıdır.¹³⁶ Gelibolulu Âlî, şairin Revânî mahlasını almasında Tunca nehri kenarında yer alan bahçeler arasında ikamet etmesi ve nehrin sularının kendisinde uyandırdığı hislerin tesiri olmuştur.¹³⁷ Tezkirelerde Sultan Bayezid ve Sultan Selim dönemlerinde kendisine verilen görevlerde haksızlıklar yaptığından görevlerinden azledildiği bilgisi bulunmaktadır. Revânî'yi 'Manâlar Meclisinin Sâkisi'¹³⁸ şeklinde vasfeden Latîfî, Revânî'nin şairler zümresinde yüce bir dereceye sahip olduğunu söylemekte, şiirini de Hafız Şîrâzî'nin şiirine benzetmektedir.¹³⁹ Revânî'nin *Divan* dışında *İşretnâme*'si vardır. Sehî Bey "Hamse-i Rûmî" adlı¹⁴⁰ hamsesinin olduğunu kaydetse de *İşretnâme* dışında bu hamseyi oluşturan eserlerin adını vermemektedir. *Revânî Divânı* Ziya Avşar tarafından yayımlanmıştır.

Revânî'nin mecmuada 4 gazeli bulunmaktadır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 151, 211 ve 217 ve 249 numara ile yer almaktadır.

Rızâyî (ö. 1644)

17. yüzyıl şairlerinden olan Rızâyî'nin asıl ismi Mehmed Ali Çelebi'dir. Şaire Rızâyî mahlasını kendisinde şiir istidâdını gören dönemin önemli şeyhülislamlarından ve şairlerinden dayısı Şeyhülislam Yahya söylediği mahlasnâme ile vermiştir.¹⁴¹ Şeyhülislam Yahya'nın Rızâyî'nin yetişmesinde ve tahsilinde büyük etkisi olmuştur. Şiir vadisinde kabiliyetli bir şair olsa da dönemin birinci derece şairleri arasında addedilmez. Bunda şiirlerini benimsediği Sebk-i Hindî üslubuyla yazdığından yeteri derecede anlaşılamaması ve kendisini yetiştiren dayısı Şeyhülislam Yahya'nın gölgesinde görülmüş olmasının etkisi büyüktür. Rızâyî'nin divanı dışında *Nakdü'l-Mesâil fi cevâbi's-Sâ'il* ve *Avdü's-Şebâb* adlı iki tercüme

¹³⁵ Halûk İpekten, v.d, a.e

¹³⁶ İsmail E. Erünsal, Revânî mad. **DİA**, C. 35, İstanbul 2008 s. 30-31

¹³⁷ İsmail E. Erünsal, Revânî mad. **DİA**, C. 35, İstanbul 2008 s. 30-31

¹³⁸ Rıdvan Canım, a.e, s.278

¹³⁹ Rıdvan Canım, a.e, s.278

¹⁴⁰ Mustafa İsen, a.e, s. 153

¹⁴¹ Mümin Topçu, **Dîvân-ı Rızâyî (Tenkitli Metin)**, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 1997, s. 2

eseri mevcuttur.¹⁴² Rızâyî Divanı üzerine Ali Zor ve Mümin Topçu'nun tenkitli metin çalışmaları mevcuttur.

Rızâyî'nin mecmuada 1 beyti ve 1 gazeli vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 121, gazel ise 262 numara ile yer almaktadır.

Rûhî-i Bağdâdî (ö.1605)

Asıl ismi Osman olan şair Bağdat'ta doğmuştur. Kendisine Bağdâdî denilmesinin sebebi onu *Rûhî* mahlasını kullanan diğer şairlerden ayırmaktır.¹⁴³ Tasavvufî fikirlere ve mazmunlara şiirlerinde geniş yer verdiği için şairi Hurûfî, Mevlevî ve Bektâşî tarikatlarına mensup bir şair olarak addedenler olmuştur. Seyahati seven, serazad bir kişiliğe sahip olan şair, diyar diyar gezmiş; gittiği yerlerde gördüğü usulsüzlükleri, toplumun bozulmuş yönlerini, insanların riyakârlıklarını şiirlerine konu etmiştir. Bağdâdî'nin bugüne ulaşan eseri 1870'de İstanbul'da basılmış olan *Külliyyat-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* adlı divanıdır. Şairin divanı üzerine bilimsel çalışmayı Coşkun Ak yapmıştır.¹⁴⁴ Bu çalışma ile şairin divanında eksik olan bazı şiirler de tespit edilmiştir. Şair her ne kadar bir divan sahibi olsa da kendisine esas şöhreti kazandıran yazmış olduğu '*Terkib-i Bend*' dir.

Rûhî-i Bağdâdî'nin mecmuada 2 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 82 ve 99 numara ile yer almaktadır.

Sânî (ö.?)

Tezkirelere göre¹⁴⁵ klasik Türk edebiyatında *Sânî* mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanan şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Sânî'nin mecmuada 1 beyti bulunmaktadır. Bu beyit nazire özelliği taşımaktadır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 122 numara ile yer almaktadır.

Semâ'î (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında *Semâ'î* mahlasını birçok şair kullanmıştır.¹⁴⁶ Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanan şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Semâ'î'nin mecmuada 1 beyti bulunmaktadır. Bu beyit nazire özelliği taşımaktadır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 124 numara ile yer almaktadır.

¹⁴² Mümin Topçu, a.e, s.10

¹⁴³ Coşkun Ak, Rûhî-yi Bağdâdî mad. *DİA*, C. 35, s. 205

¹⁴⁴ Coşkun Ak, *Bağdath Rûhî Dîvânı - Karşılaştırmalı Metin*, Bursa, 2001

¹⁴⁵ Halûk İpekten, v.d, a.e, s.427

¹⁴⁶ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 430

Sücûdî (ö.?)

Sücûdî hakkında elimizdeki bilgiler tezkirelerde¹⁴⁷ verilen bilgilerle sınırlıdır. Asıl ismi, doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili kaynaklarda bilgi verilmeyen Sücûdî Prizrenlidir. Sehî Bey'in kendisini çağdaşı olan şairleri kaydettiği yedinci tabakadan şairin 16. yüzyıl şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Sücûdî, Sultan Selim döneminde silahtarlar ocağının katipliğini yapmıştır.¹⁴⁸ Latîfi, şairin şiir söylese de bu alanda o kadar kabiliyetli biri olmadığını kaydeder. Eserlerine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Sücûdî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 154 numara ile yer almaktadır.

Şerîfî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında Şerîfî mahlasını kullanmış iki şair vardır.¹⁴⁹ Bunlardan biri Eğirdir doğumlu ve seyittir. Zeynîye tarikatı mensuplarından Burhan Efendi'nin mahdumudur. Çeşitli yerlerde kadı ve hakim olarak görev yapmıştır. Bir diğeri ise tezkirelerde sadece Edirne'de doğduğu bilgisi verilen şairdir.

Mecmuada Şerîfî'nin kaside başlığı düşülmüş; fakat mükerrer müseddes olduğu tespit edilen 1 manzumesi ve 2 beyti bulunmaktadır. Müseddes çalışmanın ikinci bölümünde 91, beyitler ise 127 ve 128 numara ile yer almaktadır.

Şirâzî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında *Şirâzî* mahlasıyla şiir yazmış tek şair Elvan-ı Şirâzî namıyla bilinmektedir.¹⁵⁰ II. Murad devri şeyhlerinden olan şair Hacı Bayram'a mürid olmuştur. Tasavvufî şiirler yazan şair Şebüsterî'nin "*Gülşen-i Raz*" adlı eserini Türkçeye tercüme etmiş ve tercümeyle kendi yazdığı bölümler ekleyerek tasavvufî kavramları açık ve anlaşılır bir şekilde Türkçeye kazandırmıştır.¹⁵¹

Şirâzî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 233 numara ile yer almaktadır.

¹⁴⁷ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 457

¹⁴⁸ Mustafa İsen, **Sehi Bey Heşt-Behişt**, s. 199, Rıdvan Canım, **Latîfi Tezkiresi**, s. 196

¹⁴⁹ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 479

¹⁵⁰ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 489

¹⁵¹ Mustafa İsen, a.e, s. 120

Taşlıcalı Yahya (ö. 1582)

Yahya Bey, 16. yüzyılda yaşamış, önde gelen mesnevi şairlerindedir. Dukaginzâde ve Taşlıcalı diye de anılan şair devşirme olarak İstanbul'a getirilmiş ve burada Acemi Oğlanlar Ocağı'nda eğitim görmüştür. Âşık Çelebi, Yahya Bey'in talimhâneyi muallimhâne bildiğini ve bu suretle eğitimini ilerletip birçok şairle tanıştığını belirtmektedir.¹⁵² Asıl mesleği askerlik olan Yahya sanat yönüyle de kendini geliştirmiştir. Asker olması dolayısıyla birçok sefere katılmış ve bazı devlet adamlarına methiyeler sunmuştur. Şair hayatının son yıllarında Üryanî Mehmet Dede'ye bağlanmış ve kendini tasavvufa vermiştir.

Yahya Bey asker ve şair olması yönüyle "sahib-i seyf ü kalem" olarak kabul edilmiştir.¹⁵³ Türk Edebiyatındaki hamse sahibi mesnevi şairlerinden biridir. Şairin *Hamse*'sini oluşturan mesneviler şunlardır: *Gencîne-i Râz*, *Kitâb-ı Usûl*, *Gülşen-i Ensâr*, *Yusuf u Züleyha* ve *Şâh u Gedâ*. Yahya Bey'in *Hamse*'si dışında mürettep bir divanı vardır. Şair mesnevileri ile tanındığı kadar *Divan*'ı ile de tanınmaktadır. *Divan* Mehmed Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır.¹⁵⁴

Yahya Bey'in mecmuada 3 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 229, 243 ve 267 numara ile yer almaktadır.

‘Ubeydî (ö.1573)

Şair hakkında tezkirelerde verilen bilgilere göre asıl adı Abdurrahman, doğum yeri ise Edirne'dir. Mustafa Ali'nin verdiği bilgilere göre 'Ubeydî çeşitli ilimlerle ilgilendiği gibi musikîyle de ilgilenmiş ve muamma ilminde Emrî'yi takip etmiştir.¹⁵⁵ M. Şahabettin Ünlü, divanı üzerine yaptığı doktora tezi çalışmasında divanda yer alan şiirlerden yaptığı tahlillerle 'Ubeydî'yi "Halim ve selim tabiatlı, gıybeyten, başkalarının kalbini kırmaktan hoşlanmayan, şiirlerini ince hayaller ve renkli bir anlatımla süslemekten hoşlanan istiğna sahibi, marifeti hiçbir şeye değişmeyen bir yapıya sahiptir."¹⁵⁶ şeklinde tarif eder. Tezkirelerde Lofça ve Zagra kadılığı yaptığı verilen bilgiler arasındadır. 'Ubeydî'nin kendi devrine kadar süregelen beş hanelik murabba yazma geleneğine uymayıp üç hanelik murabbalar yazdığı ve şarkı yazmada başarılı olduğu da tezkirelerde verilen bilgiler arasındadır.¹⁵⁷ Şiirlerine tahmis yazılacak derecede başarılı olan şairin Azmî-zâde Hâletî divanında 'Ubeydî'ye yazılmış bir tahmis bulunmaktadır.¹⁵⁸ Divanı üzerine M.

¹⁵² Bayram Ali Kaya, Yahya Bey, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

<http://www.turkedebiyatiiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=204>

¹⁵³ Bayram Ali Kaya, Yahya Bey, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

¹⁵⁴ Mehmed Çavuşoğlu, **Yahyâ Bey Divânı Tenkidli Basım**, İstanbul, 1977.

¹⁵⁵ Ömer Arslan, **Ubeydî Divânı (Metin ve İnceleme)**, İstanbul, 2013, s.5

¹⁵⁶ M. Şahabettin Ünlü, **Ubeydî Hayatı – Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, (Doktora Tezi), İstanbul, 1991, s. V-VI.

¹⁵⁷ M. Şahabettin Ünlü, a.e, s. V

¹⁵⁸ Bayram Ali Kaya, a.e, s.21

Şahabettin Ünlü tarafından yapılmış doktora tezi¹⁵⁹ ile Ömer Arslan ve Mustafa Fırat Tümer tarafından yapılmış yüksek lisans tez çalışmaları vardır.

'Ubeydî'nin mecmuada 1 beyti vardır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 120 numara ile yer almaktadır.

Ümîdî (ö.1571)

16. yüzyıl şairlerinden olan Ümîdî'nin asıl ismi Ahmed'dir. İstanbul'da doğmuştur. Ümîdî'nin hayatı hakkında kaynaklarda verilen bilgiler sınırlıdır. Ahdî, tezkiresinde Ümîdî'nin *danişmend taifesi*¹⁶⁰ arasında yer aldığını ifade etmektedir. Tezkirelerde verilen bilgilere göre devrin kabiliyetli şahsiyetlerinden addedilmiş, ilim ehli tarafından kabul görmüş başarılı bir simadır. Önce *Sıdkî* mahlasını daha sonra da *Ümîdî* mahlasını kullanmıştır.¹⁶¹ Şairin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır.¹⁶²

Ümîdî'nin mecmuada 1 beyti bulunmaktadır. Beyit çalışmanın ikinci bölümünde 119 numara ile yer almaktadır.

Vahyî (ö.?)

Tezkirelere göre¹⁶³ klasik Türk edebiyatında *Vahyî* mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanan şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

Vahyî'nin mecmuada 1 gazeli vardır. Gazel çalışmanın ikinci bölümünde 152 numara ile yer almaktadır.

Zâtî (ö.1547)

16. yüzyıl klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerindedir. Zâtî'nin asıl adı ile ilgili kaynaklarda fikir birliği yoktur. Latîfî ve Sehî Bey asıl adının *Bahşî*¹⁶⁴ Âşık Çelebi ise *Satılmış*¹⁶⁵ olduğunu kaydetmektedir. Âşık Çelebi ayrıca Zâtî'nin kendisine adının *Ivaz* olduğunu bu adın da ebcet hesabına göre şairin doğumuna tekabül ettiğini söylediğini kaydetmektedir.¹⁶⁶ Balıkesirli olan Zâtî, II. Bayezid döneminde İstanbul'a gelerek ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir. İstanbul'a geldikten sonra devlet adamlarına sunduğu kasidelerle ve bulunduğu şiir meclisleri

¹⁵⁹ M. Şahabettin Ünlü, *Ubeydi Hayatı – Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, İstanbul, 1991.

¹⁶⁰ Süleyman Solmaz, *Ahdî Tezkiresi Gülşen-i Şu'arâ*, Ankara, 2014, s.110.

¹⁶¹ Orhan Kurtoglu, *Mahlas Değiştiren Şairler ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler*, 2006 s.78

¹⁶² Muhammed Selvi, *Ümîdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyon, 2008.

¹⁶³ Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 430

¹⁶⁴ Rıdvan Canım, a.e, s.262, Mustafa İsen, a.e, s. 194.

¹⁶⁵ Orhan Kurtoglu, *Zâtî Dîvânı - Gazeller Dışındaki Şiirler*, Ankara, 2017, s.3

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164.zati-divanipdf.pdf?0>

¹⁶⁶ Orhan Kurtoglu, a.e, s.3

sayesinde asıl şöhretine kavuşmuştur. Hâmiliğini gördüğü devlet adamlarını yitiren Zâtî eski itibarını kaybeder ve öğrenmiş olduğu fal (reml) ilmii ile geçimini sağlamaya başlamıştır.¹⁶⁷ Bu iş için açmış olduğu dükkân mühim bir şair mahfiline dönüşür ve şiirle iştigal edenlerin uğrak yeri olmuştur. Bu sayede Zâtî, genç şairlere rehberlik ederken kendisi de dükkânında oluşan şiir meclislerinden feyz alarak hayal hayal dünyasını genişletmiştir.

Şairin *Divan* dışında *Şem' ü Pervâne*, *Edirne Şehrengizi*, *Letâyif* ve *Mektup* gibi eserleri de vardır. Kaynaklarda *Ferruh-nâme*, *Ahmed ü Mahmud*, *Hüsrev ü Şirin*, *Fal-ı Kur'an*, *Siyer-i Nebi* ve *Mevlid* adlı eserlerinin varlığından bahsedilse de bu eserlerin tespit edilmiş herhangi bir nüsha yoktur.¹⁶⁸ Zâtî Divânı'nın gazellerden oluşan neşri Ali Nihad Tarlan ve Mehmed Çavuşoğlu tarafından yapılmıştır.¹⁶⁹ Orhan Kurtoğlu'nun divanda bulunan gazeller dışındaki şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir çalışması bulunmaktadır.¹⁷⁰

Zâtî'nin mecmuada 3 gazeli vardır. Gazeller çalışmanın ikinci bölümünde 73, 236 ve 240 numara ile yer almaktadır.

Zecrî (ö.?)

Tezkirelere göre klasik Türk edebiyatında *Zecrî* mahlasını kullanmış herhangi bir şaire dair bilgi bulunmamaktadır.¹⁷¹ Tezkirelerde ve mahlas değiştiren şairler arasında hakkında bilginin yer almadığı *Zecrî* mahlaslı şairin kim olduğu saptanamamıştır.

Zecrî'nin mecmuada 1 murabba'ı vardır. Murabba çalışmanın ikinci bölümünde 78 numara ile yer almaktadır.

Zıyâyî (ö.?)

Tezkirelere göre¹⁷² klasik Türk edebiyatında *Zıyâyî* mahlasını birçok şair kullanmıştır. Mecmuada adı geçen şairin bu mahlası kullanan şairlerden hangisi olduğu yapılan araştırmalar neticesinde saptanamamıştır.

Zıyâyî'nin mecmuada 1 kıt'ası vardır. Kıt'a çalışmanın ikinci bölümünde 107 numara ile yer almaktadır.

¹⁶⁷ Orhan Kurtoğlu, a.e, s.3

¹⁶⁸ Mine Mengi, a.e, s.166

¹⁶⁹ I. ve II. Cilteler Ali Nihad Tarlan, III. Cilt ise Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri tarafından yayımlanmıştır.

¹⁷⁰ Orhan Kurtoğlu, a.e

¹⁷¹ Halûk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, 1988

¹⁷² Halûk İpekten, v.d, a.e, s. 556-557.

1.2.1.2. Karşılaştırma Yapılan Çalışma İle Mecmuanın Muhtevasında Ortaya Çıkan Farklılıklar

Önsözde bahsedildiği gibi ‘‘Hüdâî Efendi 1313 Numaralı Mecmû’a-i Eş’âr’’ adlı çalışmada mecmuanın muhtevası ve şair kadrosu ile ilgili verilen bilgiler karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılıklar aşağıda yer almıştır:

1. Mecmuada 270 şiir bulunmaktadır; fakat 212 şiir olduğu belirtilmiştir (Tablo 4, s.15).
2. Mecmuada 57 şair ve bu şairlere ait 99 manzume olduğu belirtilmiştir (s.iv, s.13, s. 15. Tablo 4) fakat mecmuada şiiri bulunan 60 şair ve bu şairlere ait 108 manzume bulunmaktadır. Mecmuada şiiri bulunup da hakkında bilgi verilmeyen şairler: **Âhî, Derviş Devrî, Zıyâyî**
3. **Niyâzî** mahlası ile şiir yazmış ve mecmuada bir gazeli bulunan şairin şiiri tespit edilemediği halde **Niyâzî-i Mısırî** olarak tanıtılmış gazele de ‘‘*Hangi şaire olduğu tespit edilemedi.*’’ dipnotu (234) düşülmüştür (s.107).
4. Şairlerin yaşadığı yüzyılların da belirtildiği tabloda (Tablo 3, s. 13-14) bazı şairlerin yaşadığı yüzyıllar yanlış belirtilmiş, bazılarının yaşamış olduğu dönem belli olduğu halde belli değil anlamında ‘‘?’’ (soru işareti) kullanılmıştır: Yaşadığı yüzyıl yanlış belirtilen şairler: Nesîmî, Nergisî, Rızâyî. Yaşamış olduğu dönem belli olduğu halde belli değildir şeklinde belirtilenler: Fakîrî, Kabûlî, Kadîmî, Misâlî (Meşâyî şeklinde okunmuş), Revânî, Ubeydî, Ümîdî.
5. **Misâlî** mahlaslı şair **Meşâyî** şeklinde okunduğundan kaynak verilerek bu mahlasla şiir yazmış herhangi bir şairin tespit edilemediği bilgisi verilmiştir (s.25).
6. **Kabûlî** için hangi şair olduğu tespit edilememiştir bilgisi verilmiştir (s.23). Mecmuada yer alan gazel Kabûlî Divanı’nda tespit edilmiş ve şairin bu mahlasla şiir yazarlardan hangisi olduğu kesinleştirilmiştir.¹⁷³
7. Kaynak verilerek **Kadîmî** ve **Kıyâsî** mahlaslarıyla şiir yazmış birçok şair olduğu belirtilmiş (s.23) fakat verilen kaynakta söz konusu mahlaslarla şiir yazmış birer şair vardır.¹⁷⁴

¹⁷³ bkz. Mustafa Erdoğan, **Kabûlî İbrahim Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı**, Ankara, 2008, G. 12, s.251

8. Kaynak verilerek **Kudsî** mahlasıyla şiir yazmış herhangi bir şairin bulunmadığı belirtilmiş fakat belirtilen kaynakta söz konusu mahlasla şiir yazmış birden fazla şair yer almaktadır.¹⁷⁵
9. Kaynak verilerek **Sânî** ve **Semâî** mahlaslarıyla şiir yazmış şairlerle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı bilgisi verilmiş (s.30) ise de söz konusu kaynakta bu mahlaslarla şiir yazmış birden fazla şairin varlığı tespit edilmiştir.¹⁷⁶
10. **Sücûdî** ve **Şirâzî** mahlaslarıyla şiir yazmış birer şair olmasına rağmen kaynak verilerek bu mahlaslarla şiir yazmış birden çok şair olduğu bilgisi verilmiştir (s.30-31).¹⁷⁷
11. **Necmî**, **Nehârî** ve **Şerifî** mahlaslarıyla birden fazla/birçok şairin şiir yazdığı bilgisi verilmiş fakat bu mahlasların her biriyle 2 şairin şiir yazdığı tespit edilmiştir.¹⁷⁸
12. Mecmuada **Ubeydî** mahlası ile şiir yazmış şair hakkında verilen bilgilerin bu şairin hayatını yansıtmadığı (s.31) ve şairin mecmuada bulunan beytinin şairin divanının taranıp tespit edilmediği gözlenmiştir (s.149).¹⁷⁹
13. **Hasbî** mahlaslı şair hakkında bilgi verilmiş ve mecmuada şiiri bulunan şairin hakkında bilgi verilen şair olduğu tahmin edilmektedir bilgisi verilmiş (s.21) fakat söz konusu şairin gazeline “*Gazelin hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir*” dipnotu düşülmüştür (s.103).
14. Mecmuanın muhteva tablosunda mesnevi nazım şekli ile yazılmış 6 tane mesnevi olduğu belirtildiği halde (s.15) sonuç bölümünde mecmuada mesnevi nazım şekli ile yazılmış herhangi bir örneğin yer almadığı belirtilmiştir (s.184).

¹⁷⁴ bkz. Haluk İpekten, v.d, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, 1988, s. 237 ve s. 254.

¹⁷⁵ bkz. Haluk İpekten, v.d, a.e, s. 255-256.

¹⁷⁶ bkz. Haluk İpekten, v.d, a.e, s. 427, 430.

¹⁷⁷ bkz. Haluk İpekten, v.d, a.e, s. 457, 489.

¹⁷⁸ bkz. Haluk İpekten, v.d, a.e, s. 331, 333, 479.

¹⁷⁹ bkz. M. Şahabettin Ünlü, **Ubeydî Hayatı – Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, (Doktora Tezi), İstanbul, 1991. Ömer Arslan, **Ubeydî Dîvânı** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013.

1.2.1.2.1. Metni Kurmada İzlenen Yöntem

1. Metni çeviriyazıya aktarırken şairlerin yaşadığı yüzyıllardaki dil hususiyetleri esas alınmıştır.

2. Metnin tertibinde aslına bağlı kalınarak mecmuadaki varak numarasına göre düzenlenmiştir. Yeni bir tertip düzenine gidilmemiştir.

3. Mecmuada bulunan şiirler şairlerin divanları taranarak tespit edilmiş ortaya çıkan farklılıklar kaynak belirtilerek dipnotta verilmiştir.

4. Mecmuada yer alan şiirlerde istinsahtan kaynaklı kusurlarda ‘*Metin Tamiri*’ yöntemine başvurulmuş ve tashih edilmiştir. Metin tamirinde M. Fatih Köksal’ın¹⁸⁰ konuyla ilgili makalesine başvurulmuş ve metin tamiri yapılan yerler köşeli parantez ([]) içinde gösterilmiştir.

5. Mecmuada bulunan şiirlerin divanlardaki şekilleriyle karşılaştırılması sonucunda tespit edilen farklar yapı ve mana göz önünde bulundurulup tercihte bulunulmuştur. Metne alınmayan biçim anlamlı ve vezne uygunsuz dipnotta belirtilmiştir.

6. Vezninde bir aksama olan mısralarda metin tamirine başvurulmuş, vezni tashih edilemeyen mısralara dipnot düşülmüştür.

7. Metinde yer alan Arapça ve Farsça manzum/mensur metinler de çeviriyazı ile yazılmıştır. Vezni tespit edilemeyen Arapça ve Farsça şiirlerin vezni belirtilmemiştir.

8. Mecmuada ‘*Gazel*’ başlığı düşülmüş ve mahlassız şiirlerin ‘*Gazel*’ başlığının yanına parantez içinde ‘*Nazım*’ yazılmıştır.

9. Şiirlerde geçen âyet ve hadisler italik olarak yazılmıştır.

10. Mecmuada bentlerden oluşan şiirlerin (tahmis, müseddes, tahmis, murabba vb.) bentleri Romen rakamları ile numaralandırılmış, beyitlerden oluşan

¹⁸⁰ M. Fatih Köksal, *Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)*, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** 1, İstanbul 2018, s. 169-190.

ŕiirlerin beyitleri ise 1, 2, 3... ŕeklinde numaralandırılmıŕtır. Ayrıca varak numaraları [1a] ŕeklinde köŕeli parantez içinde belirtilmiŕtir.

11. Metnin çeviriyazıya aktarılmasında genel olarak Prof. Dr. İsmail Ünver'in "*Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" başlığını taşıyan yazısında belirtilen hususlar göz önünde bulundurulmuŕtur.

1.2.1.2.1.1. *Transkripsiyon Alfabeti*

ا (أ)	a, ā	ص	ş
أ	a,e	ض	z, ɖ
ء	'	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ʒ
پ	p	ع	'
ت	t	غ	g̣
ث	s	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç	ك	k, g
ح	ḥ	گ	g
خ	ḥ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ɖ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	ū
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, i, ī, ī
ش	ş		

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

[1a]

1

mef'ûlü mefâ'îlün fe'ûlün

Ey bâri Hüdâ be-Hakk-ı hestî

Şeş çiz merâ meded firistî

'İlm ü 'amel ü ferâh ü destî

Îmân u emân ü tendürestî¹⁸¹

[1b]

2

Ḳaside¹⁸²

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

1. Hezârân şükr [ü] minnet Hakk'a iy yâr¹⁸³
Ḳılalum gel beri bu dîne ikrâr
2. Yaratdı Hakk Te'âlâ 'aql [ü] 'ışkı
'Atâ kıldı saña ol ferd-i settâr
3. Yüzüñi dîn-i Aḥmed'den çevürme
Olursın dünyede¹⁸⁴ merdûd murdâr
4. Yüri var peyrev-i şer'-i nebî ol

¹⁸¹ 18. yüzyıl İslam âlimlerinden "Berika" adlı eserin sahibi Ebu Said Muhammed Hâdimî'nin mühründe yazılı olan Farsça dörtlüğün Türkçe karşılığı şu şekildedir:

'Ey Allah'ım varlığın hakkı için

Şu altı şeyi bana ihsan eyle;

İman ve sağlık ver, kötülüklerden beni koru

Bilgi ver, emrettiklerini tuttur, el bolluğu ver''

<http://konyaninalimvehocalari.konyacami.com>

¹⁸² Mecmuada başlığı bulunmayan bu manzume kaside nazım biçimindedir. Ayrıca mahlası bulunmayan bu manzumenin kim tarafından yazıldığı tespit edilememiştir.

¹⁸³ 1aM. ايار : iy yâr

¹⁸⁴ M. dünyede : dünyâda

Anuñ elinde cāndan eyle ikrār

5. Resūlüñ mu‘cizātıñ¹⁸⁵ diñle bir dem
Ne mu‘ciz¹⁸⁶ gösterür ol tāt-ı ebrār
6. Meger bir gün Resūl-ı faħr-ı ‘ālem
Gelüp mescidde oturmışdı iy yār
7. Şahābe anda ol dem cümle hāzır
Resūlullāh’a karşı vaşf-ı dīdār¹⁸⁷
8. Ki n[ā]gāh geldi mescid kapusından
Ebu’l-Cehl-i la‘ın ol kibr ü mekkār
9. Didi kim iy Resūl-i Haq bu dem bil
Qılam cān-ıla küfr ü terk-i zünnār
10. Müselmān olam iy seyyid katu[ñ]da
Ki artuq eylemeyem medh-i küffār
11. Velī kim bir murādım var kabūl it
Bu dem bir tuħfe mu‘ciz göster iy yār
12. Resūlullāh dönüp Bu Cehle söyler
Murāduñ her ne ise eyle izhār
13. Dönüp Bu Cehl eydür yā Muħammed
Şaķın kim işidüben dime düşvār
14. Benüm bāgum içinde bir ulu taş
Çıķuban şöyle yaturdı nigün-ser
15. K’ola ol taş içinde bir ulu kuş
Çıķa mu‘ciz¹⁸⁸ göre bu ehl-i mezzār
16. Başı la‘l nicesi yāķūt-ı aħmer
İki gözleri ola dürr-i şeh-vār

[2a]

17. Ola ol kuşuñ gövdesi gümüşden
Qanadları zeberced ola iy yār
18. Ola kāfūrī ‘anberden ayağı¹⁸⁹

¹⁸⁵ 5aM. معجراتك

¹⁸⁶ 5b M. معجر

¹⁸⁷ 7b M. ديزار

¹⁸⁸ 15b M. معجر

¹⁸⁹ M. Ola kāfūrī ‘anberden ayağı : Ola kāfūrī ‘anberden bir ayağı

Ser-ā-ser bir ayağı misk-i tātār

19. Eger bu müşkilüm¹⁹⁰ hall eyler-iseñ
Müselmān oluban eyleyem ikrār
20. Ser-ā-ser diñledi bu nuṭkı server
Yüzüni dutdı Hāḡdan kıldı mezzār
21. Münācāt eyledi ol Server-i dīn
Didi kim yā Kerīm [ü] Hāyy [u] Ğaffār
22. Senüñ ḡatında āsān cümle müşkil
Baña iy Hāḡ bu işi itme düşvār
23. Hāḡ ol dem Cebrā'il'e emr eyledi¹⁹¹
Ḥabībüme selām eyle yüri var
24. Ne ḡacet diler-ise ol ḡabībüm
Ḳabül itdüm eger isterse şad bār
25. Bu ḡayretde dururken Seyyid-i Hāḡ
Ki ol dem irdi geldi peyk-i Cabbār
26. Di[di] kim iy Resül-i şadr-ı kevneyn¹⁹²
Şefī maṭlubın tāc-ı ebrār¹⁹³
27. Niçün ġamgīn olursın yā Muḡammed
Selām itdi saña ol Hāḡ be-tekrār¹⁹⁴
28. Yerinden ṭurup ol Sultān-ı 'ālem¹⁹⁵
Bilesince camī'-i ḡavm-i enşār
29. Didi dünyāda vü¹⁹⁶ 'uḡbāda ol Hāḡ
Murādum ḡaşıl itdüm her ne ki var
30. Hemān işidicek seyyid bu nuṭkı
Sücüda geldi kıldı şükr be-tekrār¹⁹⁷
31. Varup bāğına (E)Bü Cehl'ün Muḡammed
Görüp ol ṭaşı yaturdı nigün-şer

¹⁹⁰ 19a M. müşkilün

¹⁹¹ 23a Mısra vezne uymamaktadır.

¹⁹² 26a M. ديكيم : Didi kim

¹⁹³ 26b Mısranın vezni eksiktir.

¹⁹⁴ 27bM. بتكرار

¹⁹⁵ 28a/b Kafiyeden manzumeye ait olduğu tespit edilen bu beyit varağın sol tarafında derkenar şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁶ 29a M. بی : vü

¹⁹⁷ 30b M: şükrü: şükr

32. El açdı du'ā kıldı didi iy Haḫ
Murādum ḫāşıl eyle itme düşvār

[2b]

Bi'smillāhi teyemmunen bi-zikri'l-Celīl¹⁹⁸

[3a]

‘Aleykum Bi'ş-Şāmi ve'l-Yemen

Kāle'n-nebiyyu (:عم' aleyhi'ş-şalātu ve's-selām): izā ḫaraca'l-ervāḫu mine'l-ecsādi yekūnū fī cennāti 'adnin ve emmā ervāḫu'l-enbiyā'i 'aleyhumu's-selām [fe-]yekūnu fī cennāti 'adnin ve emmā ervāḫu'l-'ulemā'i [fe-] yekūnu fī cennāti'l-firdevsi ve emmā [ervāḫu]'s-su'adā'u [fe-] ma'denuhā fi'l-'alyā'i ve emmā ervāḫu'ş-şuhedā'i fe-huve mişlu't-tayri lā¹⁹⁹ ḫaşra [lehā] tesreḫu ḫayşu teşā', şumme denā ilā ḫanādīli'z-zehebi ve huve mu'alleḫun beyne'l-'arşi ve'l-cenneti. Ve emmā ervāḫu'l-mu'minīne'l-muznibīne [fe-]mu'alleḫun bi'l-hevā'i lā fi'l-arzi ve lā fi's-semā'i ilā yevmi'l-ḫiyāmeti ve emmā ervāḫu'l-munāfiḫīne [fe-] yekūnu fī ḫubūrihim mu'azzebīne ma'a'l-ecsādi ilā yevmi'l-ḫiyāmeti. Ve emmā ervāḫu evlādi'l-mu'minīne [fe-] yekūnu fi'l-ḫiyāli ve huve mine'l-meski'inde bābil²⁰⁰-cenneti. Ve ervāḫu'l-kāfirīne yekūnu fi's-sicni ilā yevmi'l-ḫiyāmeti, ke-mā ḫālallāhu te'ālā: *İnne'l-ebrāra le-ft na'īm* Ve-inne'l-fuccāra le-ft caḫīm* Yaslevnehā yevme'd-dīn*²⁰¹ Ya'nī yevme'l-ḫiyāmeti.²⁰²

¹⁹⁸ Celīl (Allah)'I anmak bereket getirdiği için ‘Bismillah’ ile başlıyorum.

¹⁹⁹ M."لا" şeklindedir.

²⁰⁰ M."الباب" şeklindedir.

²⁰¹ İnfitar Sûresi, 82/13,14,15.

²⁰² ‘Aleykum Bi'ş-Şāmi ve'l-Yemen

Peygamber şöyle buyurdu: Ruhlar bedenlerden çıktığı zaman Adn cennetlerinde olur; fakat peygamberlerin (a.s) ruhları Adn cennetlerinde, alimlerin ruhları Firdevs cennetlerinde, mutluların ruhlarının özü ülvî makamlarda olur. Şehitlerin ruhları ise kuşlar gibi hapsedilmeden özgür bir şekilde dolaşır... Suçlu müminlerin ruhları ise ne yeryüzünde ne de gökyüzünde ikisinin arasında bir yerde kıyamet gününe kadar asılı kalır. Münafıkların ruhları kabirlerinde cesetleriyle kıyamet gününe kadar azap içinde olur. Müminlerin çocuklarının ruhları cennet kapılarında bekler, kafirlerin ruhları kıyamet gününe kadar hapiste kalır. Allah'ın buyurduğu gibi: “Şüphesiz iyiler naim cennetindeler.

[3b]

3

Gazel-i 'Aynī

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Benefşe kendü leşkerle piyāde başdı meydānı
Kıvırdı şeb-külāhını çü irdi luţf-ı rabbānī
2. Süvār olup bahār irdi geyüp aklar yeşil üzre
O gence peyk-i şeftalu benefşe dahı sekbānı
3. 'Azīm 'asker derildi kim muķābil durımaz kimse
Velī faşl-ı hazān irse boşanurlar zīhi cānı
4. Kırıp dīvānını didi elā yā eyyühe'l-'uşşāk²⁰³
Gelüp kesb-i şafā eyleñ getürüp bezme cānānı
5. Cihānuñ cümle varından hemān 'Aynī hüve'l maķşūd²⁰⁴
Ki zīrā mısr-ı hüsn içre dil-i 'āşık olur fānī

4

Gazel-i 'Aynī

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Nev-bahār irdi yüzinden gidüben 'ār u niķāb
Başına aķ şarınup aldı ele cām-ı şarāb
2. Zāhirā rüz-ı şitāda açamaz dīdelerin
Bir bu kim setr ide sırrın bir yire maķz-ı hicāb
3. Nazar-endāz oluban bezme bu dem şağ u şola
Yüzini mā-ı şehāb-ıla yudı çeng u rübāb²⁰⁵
4. Nazarun kendüye itmek ne ola rüz-ı şitā
Şimdi biñ dürlü nazar şaldı şanki habāb²⁰⁶
5. 'Ayn-ı 'āşık gibi 'Aynī gözün aç rüz-ı bahār
Ġafletün ko şu götürsün ele al bāde-i nāb

Şüphesiz günahkârlar da cehennemdedirler, hesap ve ceza günü oraya gireceklerdir” yani kıyamet gününde.

²⁰³ M. 'uşşāk - T. 'āşık . Bkz. G. 77, s. 130

²⁰⁴ 'Aynī mahlaslı bu gazelin 'Aynī mahlası ile şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu

²⁰⁵ M. Yüzini mā-ı şehāb-ile yudı çeng u rübāb : Yüzini mā-ı şehāb-ile yudı arzūladı çeng u rübāb

²⁰⁶ 4b Mısra vezne uymamaktadır.

5

Beyt²⁰⁷

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Ġam u guşşā elem hicrān figān u mātem ü ḥasret
Bişirdi baġrumı cānā kebāb itdi yidi zaḥmet

6

Beyt-i Farsī²⁰⁸

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Eger bülbül didā nisti ki gül bŷy ez kucā dāred
Rehā kerdī gülistān rā ṭaleb kerdī gül-endāmī

7

Beyt

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bī-refīķi her ki şod der-rāh-ı 'ışķ
'Ömr bi-guzeşt der neşod āġāh-'ışķ²⁰⁹

[4a]

8

Beyit-i Maḳbŷl²¹⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Aķıbet toprak ṭolar çün kim gözine ķaşuña
Fāhr ide şāhuñ muraşşā' tācına ṭaş başuña

²⁰⁷ **Beyt** [?]. Varaġın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁰⁸ **Beyt-i Farsī** [?]. Beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Eger bülbül görmese gül kokusu nerede olur ki sen gülistanı bırakıp gül endamlıyı (sevgiliyi) istiyorsun.

²⁰⁹ **Beyt** [?] Beytin Türkçe çevirisi şöyledir: (Âşık)Aşk yolunda yoldaşsız olsa, ömür geçer ama aşktan bir şey anlamaz.

²¹⁰ **Beyt-i Maḳbŷl** [?]. Varaġın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

‘Aşık Ma‘şûka Maḥabbet-nāme Böyle Yazar²¹¹*mefâ‘ülün mefâ‘ülün fe‘ülün*

1. Selâmdan şoñra ma‘lûm ola yāre²¹²
İdüp bağrumı ğam pāre pāre
2. Elüme aluban derd-ile [h]āme
Ciger kınyıla yazdum saña nāme
3. Göresin nāmeyi kına bulaşmış
Bilesin kim baña derdüñ ulaşmış²¹³
4. Tenüm kına boyandı firķatüñden
Yüzüm altuna döndi ḥasretüñden
5. Senüñ derdüñ beni deli kılupdur
Firaķuñ²¹⁴ hecri bağrumı delüpdür
6. Revā mıdur senüñ-çün ben kılam āh
Benüm ḥālümünden olmayasın āğāh
7. Efendim cānumuñ cānānısın sen
Vücüdum mülkinüñ sultānısın sen
8. Çü sensin göñlümüñ tahtında sultān
Girü sultāndan olur kıla dermān
9. Ki düşdüm ‘ışķuña vāllahi billāh²¹⁵
Terahḥum eylegil lillahi fillāh
10. Uyudukça düşümedür ḥayālüñ
Uyanukla gözümedür vişālüñ
11. Ḥarām olsun bu dünyā baña sensüz
N’iderem [bu] cihānda cānā sensüz
12. Güneş gibi cemālüñ enver olsun
Yañağüñ dāyimā tāze gül olsun

²¹¹ Mahlası bulunmayan bu manzum mektubun şairi tespit edilememiştir. Ayrıca önsözde belirtilen çalışmada yapılan karşılaştırma neticesinde mecmuada 4a numaralı varakta yer alan bu şiirin 3b numaralı varakta yer aldığı belirtilmiştir. Bkz. s.57

²¹² M. Selâmdan şoñra ma‘lûm ola yāre : Yüz biñ selâmdan şoñra ma‘lûm ola yāre

²¹³ M. ulaşmış – T. üleşmiş. N. Dokumacı, a.e, s.57

²¹⁴ M. Firaķun : Firķatun

²¹⁵ T. Yanlış okumadan kaynaklı vezin kusuru olduğundan bununla ilgili dipnot (119) düşülmüştür. Bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s.58

13. Cihān içinde sultān ol hemīşe
Benüm cānum cānān[1] ol hemīşe²¹⁶
14. Kālanın sen bilürsin iy güzel cān
Ne diyeyin senüñdür bākī fermān

10

Ḳıṭ'a²¹⁷

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ṭatlu şohbet telḥ olur nā-merd ile
Zehr-i ḳātil nūş-ı cāndur merd ile
Merd-i 'āḳil hoş dimiş bu pend[i] kim
Yimegil ṭuz etmegi nā-merd ile

11

Beyt²¹⁸

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Selāmuñ degdi cümle ḥās u 'āma
Dirīgā degmedük biz bir selāma

12

Beyt²¹⁹

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Baña budur hemān mevzi'-i ḥāb
Yeter bir nān-ı ḥuşkī āteş ü āb

13

Beyt-i Laṭif²²⁰

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Ol cān ki seni gördi ṭuydı tende ne ḳarār itsün²²¹
Ol göz ki seni gördi daḥı ne nażar itsün²²²

²¹⁶ M. cenān[1] : cānān[1]

²¹⁷ **Ḳıṭ'a**[?]. Varağın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²¹⁸ **Beyit** [?]. Varağın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²¹⁹ **Beyit** [?]. Varağın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²⁰ **Beyit** [?]. Varağın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²¹ M. Ol cān ki seni gördi tende ne ḳarār itsün : Ol cān ki seni gördi ṭuydı tende ne ḳarār itsün

²²² Mısranın vezni eksiktir.

14

Mektūba Münāsib Beyt²²³

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Çaçan kim oқыyasın bu kitābı
Keremden ben ҡuluña vir cevābı²²⁴

15

Қıт'а²²⁵

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Mübārek destüñe varduqda mektüb
Du 'āmı cümle didükde müretteb
Gelesiz luḡ idüp sür'atle bezme
Çurumadın satırında mürekkeb

16

Қıт'а²²⁶

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Elā ey şem'-i bezm-i encümen tāb
Sürür-i sīne-i yārān ü aşḡāb
Çadem-rencide ҡıl ta'cīl iriş kim
Ṭapuña muntazırdur cümle aḡbāb

[4b]

17

Beyt-i Laṭīf²²⁷

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cām-ı la'lüñ nüş idelden añmaz[um] ben kevşeri²²⁸
N'eylesün yüzüñ gören āyīne-i İskenderi

²²³ **Beyit** [?]. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²⁴ M. ҡuluña vir : ҡuluna virgil

²²⁵ **Қıт'а**[?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²⁶ **Қıт'а**[?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²⁷ **Beyit** [?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²²⁸ M. Cām-ı la'lüñ nüş idelden añmazum ben kevşeri : Cām-ı la'lüñ nüş idelden añmaz şarāb kevşeri

Meşnevi²²⁹*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Olıcağ kişiden himmetden eşer
Ol murâdı menziline tîz irer
2. Himmet ile tolan kıalmaz girü²³⁰
Himmetidür şahşı ilten ilerü
3. Himmet ile buldı bulan devleti
Az kişi bildi ne imiş himmeti
4. Himmet ile irdi iren menzile
Himmet ehl[i] kıalmadı âb ü gile
5. Mağzen-i himmet güzîn-i enbiyâ
Hâce-i sermâye-i luğf ü vefâ
6. Sırta hem-râz itmek için ümmetin
Şaldı eflâke kemend-i himmetin
7. Şâhlık derin siper olmaz imiş
Derd ü ğam şâh²³¹ ü gedâ bilmez imiş
8. Her ne yazıldıysa başa evvelâ
Göriserdir ger emîr ü ger gedâ
9. Derd ü miğnetden ilâhî el-emân
Başa ğayrın rûzî kııl yâ Müste'ân
10. Gerçi yok bizde liyâkat ey Celîl
Rağmetüñ bağına bulavuz Sebîl
11. Lîk luğfuñ bî-nihâyetdür senüñ
'Ādetüñ rağm ü himâyetdür senüñ

²²⁹ Mecmuada isimlendirilmemiş bu manzume mesnevi nazım biçimindedir.

²³⁰ 2a Mısrada vezin aksamaktadır.

²³¹ M. ğam şâh – T. ğam-ı şâh. s. 59

Vaşıyyet-i Hâzret-i ‘Alî kerremallāhu vechehu²³²*mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün*

1. Dü-şenbe şenbe günü gitme şarka
Ne yek-şenbe ne cum‘a günü garba
2. Se-şenbe çehâr-şenbe günü zinhâr
Şimâle gitmege kaşd itme iy yâr
3. Cenûba itme penç-şenbede niyyet
Kılupdur Bu ‘Alî böyle vaşıyyet

Hâzret-i ‘Alî Fermâyed Kerremallāhu Vechehu

Nem ba‘de’l- himmâm velev lahza
Ve bil ba‘de’l- cumâ‘ velev katra
Ve sur ba‘de’l- ta‘âm velev hatra

Müfred²³³*fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün*

Cevr-i düşmen çî koned der neküşed t̄alib-i dost
Künc-i mâr ü gül-i hâr ü gam ü şādī behmend

[5a]

Ġazel-i ‘Aynî*fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün*

1. Zâhidâ dîdâr-ı yâre ‘âşık olmuşlardanuz
Tekye-i gamda be-gâyet fâsık olmuşlardanuz
2. Zâhid-i hod-bîn olan ma’nâ mürâî şanmanuz²³⁴
Şâh-ı ‘ışkuñ hizmetinde şādık olmuşlardanuz

²³² Mecmuada yer alan bu manzume *mesnevi* nazım biçimindedir.

²³³ **Müfred** [?]. Beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Düşmanın cevri ne yapar, dostu öldürmese / Yılanın köşesi, gülün dikenini gam ve mutluluk...

²³⁴ T. Mısrada vezin aksamamasına rağmen “Mısrada vezin aksamaktadır.” dipnotu (217) düşülmüştür. Bkz. s.96

3. Müftî-i 'ışkuñ ki muhkem şimdi dānişma[n]ıyuz²³⁵
Ders-i 'ışkı oqımağda hāzık olmışlardanuz
4. Hānkāh-ı miħnet içre hāy u hūy[1] terk eyleyüp²³⁶
Hālık-ı arz u semāya vāşık olmışlardanuz
5. 'Aynî-i dil-suħteyüz biz vā'izā gel pendı kı²³⁷
Biz ezelden hūb-rūya Vāmık olmışlardanuz

22

Kaşide-i 'Aynî Der-Haqq-ı Cāhilān

fâ'ülâtün fâ'ülâtün fâ'ülâtün fâ'ülün

1. Talib-i 'ilm ü edeb rā nist cā beyne'l-'avām
Zānki oqāt-ı şalateşān telaf şod fi'l-menām
2. Pend rā her çend gūyî der-negired fi'l-ķulūb
'Ālimān rā mi firuşend behr-i dūnyā ke'l-gulām
3. Cāhilān destār sāzend hem-çū destār-ı 'ızām
Farķ-ı müşkil zānki kūrî mi-koned fevkü'l-berām
4. Her ki bā-destār bīnî to mependār 'ālim est
Pend bā-cāhil mede kū neşneved a'lā'l-ħişām
5. Hem-çū nā-bīnā be-deryā-yı zelālet refte end
Rehber-i rāh-ı hidāyet bā-īnān şa'bū'l-merām
6. Her ki rā va'z ü naşīhat mīdehi gired ħilāf
Meclis-i şān der-cihān māned be-şūret bi'l-ħicām
7. Daķķ ü laķ rā gūş dārend rāh-ı Haķ pīnhāde end
Kūfr goften āyed ender ķalbhā mişlü't-ķarām
8. Gofteni Haķ kes negūyend cüz suħanhā-ı galīz
Cān dehend ez behr şadr u mey sūtend şadrü'l-ķelām

[5b]

9. 'İlm rā bisyār ü endek ger be-ħūnî piş-i 'ām
Cümle-i yeksān dāred çū nedāred mā'el-merām
10. Vay ānan rā ki ūftādend der-dām-ı cehl
Kes nedāred destā-i īşān rā meger Rabbü'l-enām

²³⁵ M. dānişma[n]ıyuz : dānişme[n]diyüz

²³⁶ 4a M. eyleyüp : idüp

²³⁷ 'Aynî mahlasını taşıyan bu gazelin bu mahlasla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu tespit edilememiştir.

11. Der-miyān-ı ehlimān ‘ārif-i nirz ŧettey
Mülcā’-i ehl-i ma‘ārif rā der-dārü’s-selām
12. Hālîķ-ı arz ü semā rā tekye kerdem zān sebeb
Kāvfted der-ķalb-i men ħavfü’l ğurām
13. Yā ilāhi rüz-ı maḥşer rüy-ı mā rā kon sefîd
Kon müyesser der-be-heştet bende rā ā’lā’l-maķām
14. ‘Aynî-i bî-dil de-mā-dem ğirye ü zārî koned²³⁸
Dîde-i ħün-rîz-i mā aĥir ŧeved pür bi’l-regām

23

Ġazel-i ‘Aynî

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Meyyitün min ŧuli’l-leyāli ķad ete ed-fānenā
Külle yevmin vuşlete’l- maĥbûbi ilā im‘āninā
2. Leylü vaslin marra ‘enni marra sehmin min ķavsın
Zaka ķalbi za‘a ‘aklî istevā berdānünā
3. Leyse fi’ d-dünyā mekānun leyse fihi
Küntü ebki külle ānin ķad bedā kitmānünā
4. Hel terā inne’s-sahābe ķad bekā lî külle yevmin
Siyyemā ebkî bukāen zāde lî himlānunā
5. Ķad bedā esrārunā mā dāme ‘Aynî bākiyen²³⁹

²³⁸ ‘Aynî mahlasını taşıyan bu *mülemma* manzumenin bu mahlasla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu tespit edilememiştir. Kasidenin bazı beyitlerinin Türkçe çevirisi şöyledir:

1. Beyit: İlmin peşinden gidenin halkın arasında yeri yoktur, onların namaz vakitleri rüyada heder olmuştur.
2. Beyit: Her ne kadar nasihat etsen de söylediklerin kalplere yol bulmaz. Bu insanlar âlimleri bile dünya uğruna bir köle gibi satıyorlar.
13. Beyit: Allah’ım, yüce Rabbim, maḥşer gününde bizim yüzümüzü kara çıkarma, cennetinde yer almama yardım et.
14. Beyit: Dilsiz (lal) Aynî sürekli ağlayarak dizini dövecek, bizim kan ağlayan gözlerimiz sonunda hüznle dolacak.

²³⁹ ‘Aynî mahlasını taşıyan bu gazelin ‘Aynî mahlasıyla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu tespit edilememiştir. Bir ölü sabahın ilk ışıklarında sevgilisine kavuşmak isteyen bir âşık gibi her gün mezarımıza gelir. Kavuşma gecesi bir okun yaydan çıkması gibi hızlı geçer. Kalbim daraldı, aklım yitti.

A'razū 'anni'l-aḥibbā fārekū ṣubbānunā

[5b]

24

Ḳıṭ'a -ı 'Arabī²⁴⁰

fe 'ûlün mefâ 'ilün fe 'ûlün mefâ 'ilün

Ketebtu kitābī ve'd-dumū'u yesilū

'Alā ṣaḥni haddin ve'l-fu'ādu 'alīlū

Ve keyfe yaṭību'l-'ayşu ba'de furqatikum²⁴¹

Ve küllü garībin fi'l-bilādi zelīlū

[6a]

25

Ġazel-i 'Aynī

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Gel kerem kııl ey göñül kim kıılmağıl rüsvā beni
Niçe bir ilden ile şaldı bu dem sevdā beni
2. Lem enel maḥbūbana ve niltu ğamman lā yurā
En seelte'l-ġamme hezā lā erā 'Oṣmānini
3. Rūy-ı yāri görmege ṭalib olup her rüz u şeb
Rüz-ı vaşluñ fikrini kıılsam dutar ibķā beni
4. İinne lī za'fun ve ḥüznü Rabbi zidni's-şabra lī
Fi'l-hevā 'aķli ve ķalbi fī ḥabībin mākeni
5. 'Āşık-ı cān-bāz-ile meydāna girdi cān-sitān
'Ayniyā cān kırtarırsañ eyleme ifşā beni²⁴²

Dünyada olmadığı bir yer yok, bundan dolayı her anım ağlamakla geçiyor, bu yüzden sırlarım ortaya çıktı.

Özellikle yükümü artıran ağlayışıma her gün sabah benim için gördün mü nasıl ağlıyorum?

Ey 'Aynî, ağladığımız sürece sırlarımız ortaya çıkmaya devam edecek sevdiğilerim benden yüzünü çevirdi, gençlerimiz ise ayrı düştü.

²⁴⁰ **Ḳıṭ'a-ı 'Arabī [?]**. Derkenar şeklinde yer almaktadır. Kıt'anın Türkçesi şu şekildedir:

Bu kitabı içim yanarak ve gözyaşlarım yanaklarımın üzerine akarak yazdım. Sizin ayrılığınızdan sonra hayat nasıl güzel yaşansın. Bütün garipler memlekette düşkün

²⁴¹ Mısranın vezni aksamaktadır.

Ġazel-i 'Aynī

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Ġamdulillāh ki cihān içre hele yoğ ğamumuz
Ġam bu idi ki eger hıçe kırayduk elümüz
2. Dehr-i fānīde vaṭan dutmağa māyil degülüz
Cānib-i mülk-i 'ademdür fi'l-ħađıķat yolumuz
3. Mülk-i 'ālemde seyāħat gibi devlet mi olur
Ġuşsa vü derd ü elem dağı ola hem-demümüz
4. Varalum pīr-i muđāna ki du'āsın alalum
Ola kim alkış ide devlet ola hem-rehümüz
5. Vādī-i mey-gedede düşdi bize şaff-ı ni'āl
Şadr-ı a'lāya irişmege yoğdur ħudretümüz
6. Ne ğama bāk iderüz biz ne şafādan kaçaruz
Yetişüp mevc-i muħabbet ele aldı gemümüz
7. Görünürken düşdi 'ummāna görünmez oldı
'Ayniyā gör ki yine şaldı bizi rehberümüz²⁴³

[6b]

Ġazel-i Nergisī Tahmis-i 'Aynī

fā'ilâtün fā'ilâtün fā'ilâtün fā'ilün

I

Şāh-ı 'ışkuñ bendesiyem ger iderse 'ār güç
Millet-i ğamda esirem olmuşam bīmār güç
İy ṭabīb-i cān olan artuğ baña tīmār güç
'Arz-ı hāle çāre yoğ 'azm-ı diyār-ı yār güç
Āh kim ħayretdeyim refṭār güç güftār güç

II

Ġamzesi mekkār yārūñ vaşlına hıç irmedüm
Leb-be-leb sīne-be-sīne yārüm-ile olmadum
Cān u dilden geşt idüp dünyāda mişlin bulmadum

²⁴² 'Aynī mahlasını taşıyan bu *mülemma* gazelin 'Aynī mahlasıyla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu tespit edilememiştir.

²⁴³ 'Aynī mahlasını taşıyan bu gazelin 'Aynī mahlasıyla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanların ve şairler hakkında bilgi veren kaynakların taranması sonucu tespit edilememiştir.

Ne helāk eyler ne def olur ğamın hīç görmedüm
Böyle nā-merbūṭ müşkil böyle nā-hemvār güç

III

Ne selāmı geldi yārūñ bendeye ne bir peyām
Mülk-i dünyāya degeydi söylese bir hoş kelām
Cevrini yārūñ baña bildi ser-ā-ser hās ü ‘ām
Gelmedi āġūṣ-ı vaşla şāhid-i gül-rüy-ı kām
Tā dem-i haşre qalursa haşret-i didār güç

IV

Rüz u şeb zārī kılırsın dilbere geçmez dilek²⁴⁴
Pâyına yüzler sürüp bakmaz saña olsañ melek
Rüz-ı vaşla iy gönül tālīb olup çekme emek
‘Aks-i hāṭır hā’v-h-ı yārān üzredür devr-i felek²⁴⁵
Böyle devr eylerse dā’im çarḥ-ı kec-reftār güç

V

‘Ayniyā şābit-ka-dem ol şabr kıl derde besī
Sengden bālīn ü bister hākdandur ölesi
Cān göziyle bir nazar kıl ḥor bakma herkesi
Her belā vü derde āsāndur taḥammül **Nergisī**
Līki şabr ü cevri bī-taqrīb ü hicri yār güç

[7a]

Def‘-i A‘dā

Her kim izā cā’e süresin evinden çıkarırken bir kez okusa cemī‘ düşmanlarına zafer bula bi-znillahi Te‘ālā bir kimesnenüñ Haḫḫ katında ḥāceti olsa el kaldurup ‘*Allāhumme innā nesteftihuke bi-demi Yaḥyā bin Zekeriyā*’’ dise Haḫḫ te‘ālā ḥāceti revā kıla.

28

Beyit²⁴⁶

mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün

Men yercū mine'd-dünyā vefā'en

Ke-men yercū şarāben min serābin

²⁴⁴ 4a M. kılırsuñ : kılırsın

²⁴⁵ M. devr-i felek – T. rüz-ı felek. bkz. s.52

²⁴⁶ **Beyt[?]**. Varaġın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

Münācāt²⁴⁷

1. Yā māliki'l-melekūti lenā ente maḵsadu
Yā za'l-celāli mulkuke mulkun mu'ebbedu
2. Nuṣnī 'aleyke kulle mesā'in ve ğadvetin
Ned'ūke fihimā ve nuṣallī ve nescudu
3. Nercu's-ṣavābe ve naḥṣā 'uḵūbeten
Nehvā riżāka ve nes'ā ve naḥfudu
4. Nedrī bi-'enne lenā 'amelun ğayru ṣālīhin
Lākin nuḵirru enneke rabbun muvaḥḥadu
5. Fe'ġfir lenā ve ente kerīmun ve innenā
İyyāke nesta'īnu ve iyyāke na'budu

Ḳıṭ'a

Ḥuzi'l-'aşā ye'bne'l-ḥāriṣ
Fe-inne'l'aşā fi't-ṭini raculun ṣālīṣ
Men cāveze'l-arba'īne
Ve lem yaḥmili'l-'aşā fe-ḳad 'aşā²⁴⁸

²⁴⁷ Mahlas taşımayan bu Arapça manzumenin kim tarafından kaleme alındığı tespit edilememiştir. Manzumenin Türkçeye yaptığımız çevirisi şöyledir: Dünyadan vefa bekleyen kimse seraptan su bekleyen kimse gibidir.

Ey melekutların sahibi, erişilmek istenilen sensin
Ey celal sahibi, senin mülkün ebedi mülktür
Sabah akşam sana senada bulunuruz
Sana dua edip secde kılıyoruz
Sevabı dileyip cezadan kaçmıyoruz
Rızanı arzulayıp –bunun için- üstün gayret gösteriyoruz
Yaptığımız işlerin bir kısmının salih olmadığının bilincindeyiz
Senin tek Rab olduğunu itiraf ediyoruz
Bizi bağışla çünkü sen kerimsin ve biz
Yalnız sana kulluk eder, senden medet umarız

Ġazel-i ‘ Arabī

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Yā ġazālen beyne guzlāni'l-Yemen
Kuntu ‘ abden leke min ġayri's-şemen
2. Yā şaġīre's-sinni raṭibe'l-beden
Yā karībe'l-‘ahdi min şurbi'l-leben
3. Yā ziyā‘a'ş-şemsi yā bedre'd-ducā
Yā sirāce'l-leyli yā vaḫ‘a'l-ḥazen
4. Yūsufiyyu'l-vechi Türkiyyü'l-każā
Deylemiyyu'l-ḥazzi Rūmiyyu'z-zekān
5. Rūḫuhu rūḫī ve rūḫī rūḫuhu
Min rahā rūḫayni ‘āşā fi'l-beden
6. Şaḫḫa ‘inde'n-nāsi ‘ennī ‘aşıḫun
Ġayra en lem ya‘rifū ‘ışḫī li-men²⁴⁹

²⁴⁸ Başlık düşülmeyen bu manzume kıt'a nazım biçimindedir. Manzumenin Türkçe çeviri şu şekildedir: Ey beğçinin oġlu, asâyı al; çünkü asâ çamurda üçüncü ayaktır. Kim kırk yaşını aşır da asâ taşımazsa günah işlemiş olur.

²⁴⁹ Mahlas taşımayan bu Arapça manzumenin kim tarafından kaleme alındığı tespit edilememiştir. Manzumenin Türkçeye yaptığımız çevirisi şöyledir:

Ey Yemen ceylanları arasındaki ceylan
Karşılık beklemeden senin kulundum
Ey yaşça küçük, ey bedeni nemli
Ey süttten yeni kesilmiş
Ey güneşin ışığı, ey karanlığı aydımlatan dolunay
Ey gecelerin ışığı, ey hüznü unutturan nota
Yūsuf yüzlü ...
Ruhun ruhumdur, ruhum da ruhun.
Biz iki bedende bir ruhuz
Âşık olduğum halk arasında bilinmektedir
Ancak kime âşık olduğum bilinmemektedir

Maḥabbet-nāme²⁵⁰*mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün*

1. Selām ilet iy nāme yāra benden
O cāndan sevgülü dildāra benden
2. Mübārek yüzini çün kim göresin
Öninde yüzini yere süresin
3. Diyesin ḥālimüñ bir niçesinden
Bu ḥasret gündüzünün gicesinden
4. Selām olsun saña ey şāh-ı ḥübān²⁵¹
[...]
5. Selām olsun eyā göñlüm alan yār
Beni 'ışkına ser-gerdān kılan yār
6. Selām olsun eyā cānı cihānum²⁵²
Fedā olsun saña rūḥ-ı revānum
7. Kaçan kim okıyasın bu kitābı
Keremden ben kula virgil cevābı

[7b]

Müfred²⁵³*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*

Ḥudāvendā gerekmez taht ile tāc
Beni bu ḥalka līkin kıлма muhtāc

Beyt²⁵⁴

چون مرا نیست از فلک بهره
گیر مریخ در کس زهره

²⁵⁰ Mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmış bu muhabbetnâmenin mahlası bulunmadığından şairi tespit edilememiştir.

²⁵¹ 4a/b Beytin ikinci mısraı eksiktir.

²⁵² M. cihānum – T. cānum. Bkz. s. 64

²⁵³ Müfred [?]. Vırağın üst kısmında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁵⁴ Beyt [?].

35

Beyt-i Farsî²⁵⁵

Şed bār goftem ki zi-‘ışk tövbe konem
Men tövbe konem dil ne-konem çī konem

36

Beyt²⁵⁶

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bu cihân penceredür her gelen baqdı gider²⁵⁷
Pâdişâh olmak isterseñ tâc[1] ço tahtı gider

37

Müfred²⁵⁸

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Bu ‘âlemde büt-i deyre tapanlar gerçi kâfirdür
Seni ammâ görüp de tıpmamak küfre ber-â-berdür

[7b]

Qāle’n-nebī şalla’llāhu ‘aleyi ve sellem: i‘mel li-dünyāke bi-ğadri bağā’ike
fihā ve li-āhıretike bi-ğadri bağā’ike fihā ve li’llāhi bi-ğadri hāçetike ileyh, ve li’n-
nāri bi-ğadri şabrike ‘aleyhā.²⁵⁹ Min Şir‘ati’l-İslām

²⁵⁵ **Beyt-i Farsî** [?].

²⁵⁶ **Beyt** [?]. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır

²⁵⁷ Mısranın vezni aksamaktadır.

²⁵⁸ **Müfred** [?]. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁵⁹ Peygamber (s.a.v) dedi: Dünyan için kalacağın kadar çalış, ahiretin için orada sonsuza dek kalacağımı düşünerek çalış, Allah’a ihtiyacın olduğu kadar ve ateşe sabredeceğın kadar çalış.

Kaşide-i Laṭife²⁶⁰*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

1. İrdi²⁶¹ emvât-ı nebâta dem-i 'İsâ gibi mâ'
Viridi enfâsa nesîmiyle yine neşv [ü] nemâ'
2. Perverîş buldı zemîn tâzelenüp kudret ile
Cân virüp ölmüş iken anları hayy itdi Hudâ
3. Rûh-perverlik iden rahmetüñ âşârını gör
Akıdup âb-ı hayâtı buladı bād-ı şabâ
4. Haddine dutdı ber-â-ber kesüben zülfini yâr
Şanki nev-rûza çıkup tutdı şaff-ı şafâ²⁶²
5. Şaffalar bağladı sebz ile çiçekler düşdi
Rüy-ı sahrâ ki virür kalbe ferah çeşme cilâ
6. Cennetüñ şüretini göstereyin geldi bahâr
Şoḥbete da'vet ider ḥalkı meger kıldı şalâ
7. Luṭf ile kıldı nebâtât[ı] bahâr âzâde
Anları kılmışiken ḥabs-i zemîn şerr-i şitâ
8. Zülm-ı sermâ ile biz de niçe bir ḥabs olalum
İhtiyârî niçün eyle[ye]yüm câna cezâ
9. Geldi çün vaḳt-i şafâ demleri görelüm hoş
Yâr la'lin leb ile nüş idelüm câna şafâ
10. Cân virüp faşl-ı bahâra niçeler irmediler
Ḥamdulillâh biz irişdük aña 'ömr itdi vefâ
11. Zevk-ı rûhânî dilerseñ yüri sahrâ demidür
Var temâşâyâ gönül kılmağa tebdîl-i hevâ
12. Nev-bahâr vaḳti iken nâzûk olur şıfatuñ
Ha deyince geçer ol aña beḳâ olmadı ha
13. Ğaflet eyyâmı degüldür gözüñ aç 'ibret ile
Gör nebâtâtı nice ḥidmetini kıldı edâ
14. Zikr-i tevḥîd-i Hudâ eyleyüben cins-i tuyür
Ḥazrete nâliš ile eylediler cümle şadâ

²⁶⁰ **Kaşide-i Laṭife** [?]. Mahlas bulunmayan bu manzumenin kim tarafından yazıldığı kaynaklarda yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilememiştir.

²⁶¹ M. İrdi : Erdi – T. Urdu. Neslihan Dokumacı, **Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-ı Eş'âr**, Şanlıurfa, 2017, s.39

²⁶²4b Mısrada vezin aksamaktadır.

15. Ğāfil ādem ne bilür işbu demüñ kıymetini
Ğāfil olma gel berü ‘ömrüñ ‘abeş kıılma hebā

[8a]

16. Gülşenüñ küşesine var ki temāşā yeridür
Ğulğul-i bülbül ile tıldı çemen şayd-ı şadā
17. ‘İşret [eyyāmı]²⁶³ şafā demleridür geldi yine
Bezmümüzi hurrem iden gül gibi maħbüb-liķā
18. Ğār-ı hicrān-ıla dil bülbülü zār olmış iken
Ğalb-i mecrūħa nigār itdi liķasıyla şifā
19. Diñleyüp bülbül[i] gül şevķine ‘ālem idegör
Çün bilürsin ki ‘ömür key olur soñı fenā²⁶⁴
20. Naķd-i ‘ömri şalınup yārüñe şöhetler idüp
Māl [ü] mülk elde ne ise idegör anı seħā
21. Minnet Allāh'a ki şihħatle irişdük bu deme
Lutfudur anı Ğudā kullarına kıldı ‘aķā
22. Gözle[yüp] kadrini gönül ‘ömr-i ‘azizüñ
Şakınup geçürme devrünüñ ğafletle kıılma ğaķā
23. ‘Āķil olanlara naşihāt bu ķadar yetmez mi²⁶⁵
Gülşenüñ şüffaları şöhet içün ki oldı binā
24. **Bāķī** yārān[lar]-ıla şöhet iden ‘ārifler
Geçmişin yād idicek eyleyeler ğayr-ı du‘ā

[8a]

39

Der-Kasr-ı Zibā²⁶⁶

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerçi ser-ā-pā eyledüm dār-ı dünyāyı temām
Görmedüm bunuñ gibi dil-ğüşā ‘ālī maķām

²⁶³ M eyyāmı : اوانى – T. avānı. Neslihan Dokumacı, a.e, s.40.

²⁶⁴ 19b Mısranın vezni aksamaktadır.

²⁶⁵ Mısranın vezni aksamaktadır.

²⁶⁶ **Der-Kasr-ı Ziba** [?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

40

Müfred²⁶⁷

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Çün iy Mevlâ beni kılduñ giriftâr-ı gam-ı dildâr
Ya vaşlını müyesser kıl ya alup cânımı kırtar

41

Müfred²⁶⁸

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Hemân budur murâdum sen güzelden
Oğuyupañla hâlüm bu gâzelden

42

Kıṭ'a²⁶⁹

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

İnkisâ[r]-ı dil-i maḥzûnumı ma'zûr tutuñ
Daḥı yetimedi şol zehr olası afyonum
Kırtulu derd ü belâdan dil-i maḥzûnum
Geldi yetişdi yine zehr olası afyonum

43

Beyt²⁷⁰

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Bugüñ anuñ ki katli irtedildârına kalmışdur
Ne kırtar ol belâdan kışı kim yarına kalmışdur

44

Ġazel-i Ḥayâlî²⁷¹

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Muşaffâ eyle²⁷² dil levḥin bugün nûr-ı tecellâdan
Cemâlin gösterür dilber çü mir'ât-ı mücellâdan

²⁶⁷ **Müfred** [?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁶⁸ **Müfred** [?]. Varağın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁶⁹ **Kıṭ'a** [?]. Varağın üst tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁷⁰ **Beyt** [?]. Varağın üst tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁷¹ Ġazel varağın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁷² M. eyle T. ile. Bkz. G. 62, s.118

2. Bugün her kim görür yârin gören anlar-durur yarın
Ne bilsün anda dildârın olanlar bunda ‘amâdan
3. Degülsin lâyıķ-ı cānān seni nefis idiser hayrān
Gel iy Mecnūn-ı ser-gerdān haberdār ol bu Leylādan
4. Nedendür ‘alleme’l-esmā ne sırdır leyle-i isrā
Müzāhirdür kamu eşyā haber vir bu mu‘ammādan
5. **Hayālî** terk-i cān itgil mekānuñ lā-mekān itgil²⁷³
Bu esrārı ‘iyān itgil haberdār ol müsemmādan²⁷⁴

45

Ġazel (Nazım)²⁷⁵

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Gün gibi buldım cihānı ey nigār
İştehārā yeştehîrū iştihār
2. Miħnet ü cevruñi nice çekeyim
İnteżārā yenteżîrū intizār
3. Her yaña durmaz beni ‘ışķuñ çeker
İzterārā yeżtarürū iztirār
4. Ġamdulillāh vaşluñ-ıla bulmuşuz
İktadārā yeķtadîrū iķtidār
5. Eyledi göñlüm güzellerde seni
İhtitārā yehtetürā ihtiyār

[8b]

6. İtmeyüp geçdüñ yanumdan ey nigār
İ’tabārā ya’tebîrū i’tibār
7. ‘Ādetüñdür gün gibi kaçmaķ vehem
İstetārā yestatîrū istirār
8. Lāle gibi irişdi ħaddüñe aħmer²⁷⁶
İħmarārā yeħmarîrū iħmirār

²⁷³ Mecmuada **Hayālî** mahlasıyla yer alan bu gazel divanda bulunmamaktadır. Ali Nihad Tarlan, **Hayālî Bey Dîvânı**, İstanbul, 1945

²⁷⁴ M. müsemmādan – T. semmādan. Kelimenin yanlış okunmasından kaynaklanan vezin kusuru için yanlış dipnot düşülmüştür.

²⁷⁵ Mecmuada başlığı ve mahlas beyti bulunmayan bu gazel *müllemma* bir gazeldir. Ayrıca gazel tespit edilememiştir.

²⁷⁶ 8a Mısrada vezin aksamaktadır.

9. Cevrũni lâyıķ mıdur itmeñ baña
İnħaşārā yenħaşırũ inħişār

10. Cevrũni az kıl begũm maṭlũbdur
İħtaşārā yeħtaşırũ iħtişār

[8b]

46

Ḳıṭ'a-i 'Arabī²⁷⁷

Ersele'n-nemlü min ħulũşi vidād
Li-Suleymāne nisfa reculi cerād
Ḳāilen zāke muntehā ve cuhdī
Ve'l-hedāyā bi-ķadri men yuhdī

47

Beyt-i Laṭıf

mef'ũlü mef'ũlũn mef'ũlü mef'ũlũn

'Ālemde bir ednādan bir ħarf sen öğrensen
Üstādın olur ol ħor baķma aña 'āmden

48

Ḳıṭ'a-i 'Arabī²⁷⁸

Nesīme's-şabā belliğ selāmī ileyhimu

²⁷⁷ **Ḳıṭ'a-i 'Arabī [?]**. Kıtanın Türkçeye yaptığımız çevirisi şöyledir:

Samimi sevgisinden karınca gönderdi
Süleyman'a çekirge ayağının yarısı
Şunu söyleyerek elimden gelen bu

Hediyeler, hediye edenlerin değerine bağlıdır

(Karınca, Elimden gelen bu diyerek samimi sevgisinden Süleyman'a çekirge ayağının yarısını gönderdi. Zira hediye, hediye edenin değeri ölçüsündedir.)

²⁷⁸ **Ḳıṭ'a-i 'Arabī [?]**. Kıtanın Türkçeye yaptığımız çevirisi şöyledir:

(Ey) Saba rüzgarı selamımı onlara ilet
Lütfen, onlara doğru eserken merhametli ol
Onlara de ki: Gaip olsam dahi
Kalbim ve ruhum onlardadır

(Ey Saba rüzgarı! Lütfen selamımı onlara ilet ve onlara doğru eserken merhametli ol (şiddetli esme). Ayrıca onlara de ki: Ben gaip olsam da onlar benim kalbimde ve ruhumdadır.)

Bi-fazlike ve'rfuḵ bi'l-ḥubūbi 'aleyhimū
Ve ḵul lehum ennī ve [in] kuntu ḡā'iben
Fe-ḵalbī ve rūḥī ḥāzīrāni ledeyhimu

49

Ḳıṭ'a-i 'Arabī²⁷⁹

mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün

Ražīnā ḵismete'l-Cabbāri finā
Lenā 'ilmun ve li'l-a'dā'i mālu²⁸⁰
Fe-inne'l-māle yefnā 'an ḵarībin
Ve inne'l-'ilme bāḵin lā yezālu

[8b]

El-'alāmetu mā yu'rafu bihe'ş-şey'u²⁸¹

50

Beyt-i Laṭīf

Zirā bu sözi didi ibn 'amm-ı peyğamber
Men 'allemeni ḥarfen feḵad şayyarani 'abden²⁸²

51

Ser-nāme-i Maḥbūb

fe'ülün mefâ'ülün fe'ülün mefâ'ülün

1. Selāmun 'alā men ḡābe 'annī cemāluhu
Ve mā ḡābe min 'aynī ve ḵalbī ḥayāluhu

²⁷⁹ **Ḳıṭ'a-i 'Arabī [?]**. Kıtanın Türkçeye yaptığımız çevirisi şöyledir:
Cabbar (Allah)'ın bize verdiği kismete razıyız
Bize ilim düşmana mal verdi
Mal yakın zamanda yok olur
İlim ise sonsuza kadar bakidir

²⁸⁰ M. "العلم" şeklindedir.

²⁸¹ Alamet bir şeyin bilindiği şeydir. Mısra varağın sol üst tarafında bağımsız olarak yer almaktadır.

²⁸² Peygamberin amcasının oğlu Hz. Ali (r.a) "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum" dedi.

2. Mer'ıyyun 'inde'n-nāsi ħisāluhu
Memluvun fi'l-ḳalbi cemāluhu
3. Mercuvun minallāhi vişāluhu
Ma 'dūmun fi'l-emşāli mişāluhu
4. Maḳbūlun beyne'n-nāsi maḳālulu
Edāmallāhu te 'ālā fi'd-dunyā baḳā'uhu²⁸³

52

Beyt²⁸⁴

fe'ülü mefâ'ilün fe'ülü mefâ'ilün

'Acibtu li-mevlūdin ve leyse lehu ebun
Ve zī veledin lem yelidhu ebevāhu

53

Ser-nāme²⁸⁵

Elḥamdulillāhi'l-lezī kerremenā bi'l- 'ilmi ve'l- 'irfān
Ve şarrafenā bi-şarafi'z-zikri ve'l-Ḳur'ān,
Ve nevveranā bi-nūri'ş-şidḳi ve'l-īmān,
*Hel cezā' u'l-iḫāni ille'l-iḫsān*²⁸⁶
Fe-bi-eyyi ālā' i rabbikumā takezzibān

²⁸³ **Ser-nāme-i maḥbūb** [?].

Güzelliği benden kaybolup da gözüme yakın ve hayali kalbimde olana (sevgiliye) selam olsun.

İnsanların gördüğü bütün vasıfları kalplerde doludur.

Allah'tan insanlar arasında benzeri olmayan o kişiye (sevgiliye) kavuşmak dlenir.

Onun sözü insanlar arasında geçerlidir. Allah onu bu dünyada daim kılsın. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁸⁴ **Beyt** [?]. Hz. İsa'nın doğumuna telmih vardır. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁸⁵ **Ser-nāme** [?].

Hamdolsun Allah'a ki bizi ilim ve irfanla onurlandırdı.

Zikrin şerefi ve Kur'an'la şereflendirdi.

Doğruluk ve imanla nurlandırdı. Varağın üst tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

²⁸⁶ Rahman Sûresi 60-61

54

Müfred²⁸⁷

Et-tenbīhu hiye'd-delāletu
'Alā mā ġafile 'anhu'l-muḥātab

55

Ḳıṭ'a-ı Zibā²⁸⁸

Şādī ki der āmedest dīnār be-dest
Zinhār meşo ġarre ki dīnār be-dest
Ey ḥā^vce eger rızā-ı ḥaḳ mī tālebī
Dīnār be-ḥalk deh ü dīnār be-dest

[9a]

56

Beyt-i Garrā²⁸⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Lām-ı ta'rīf dördür iy cevherī
Biri 'ahd-i ḥāricī zihnī biri
2. Biri istiğrāk içündür iy civān
Her birisin lām ḥaḳīkat bil 'ayān
3. Ger ola ba'zı efrādun murād
'Ahd ḥārcıdur mu'ayyen ise ad²⁹⁰
4. Ger mu'ayyen degülise iy civān
'Ahd-i zihnī dirler aña bī-gümān
5. Ger ola küllisi efrāduñ murād
Aña istiğrāk dimişlerdür ad
6. Ger murād olsa ḥaḳīkat yaluñuz
Anı siz lām-ı ḥaḳīkat bilüñüz

²⁸⁷ Tenbih şudur ki, dikkat edilmeyen bir hususu hatırlatmaktadır.

²⁸⁸ **Ḳıṭ'a-ı Zibā** [?]. Farsça yazılmış bu kıt'a varāğın alt kısmında derkenar şeklinde yer almaktadır. Kıtanın Türkçe çevirisi şöyledir: Elinde avucunda birkaç kuruş olduğu için mutlusun ama gururlanma ve bu mutluluğa aldanma, çünkü paranın verdiği mutluluk geçicidir. Ey efendi, eğer Allah'ın senden razı olmasını istiyorsan insanlara servetinden yardım et.

²⁸⁹ **Beyt-i Garrā** başlığı ile mecmuada yer alan bu manzume mesnevi nazım biçiminde kaleme alınmıştır. Manzumede mahlas bulunmadığından hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir.

²⁹⁰ T. Beytin her iki mısraında yanlış okumadan kaynaklı vezin kusuru oluştuğundan bunun için dipnot düşülmüştür. Bkz. s. 61, dipnot 128, 129

El-farḡu beyne 'indī ve ledeyye ennehu izā kīle: el-mālu ledā Zeydin lem yaşduḡ illā izā kāne'l-mālu ḡāziren 'indehu ve izā kīle: el-mālu 'inde Zeydin yaşduḡ zālike sevā' an kāne'l-mālu 'indehu ev ḡāyiben.²⁹¹

Fe-in kīl:ma'l-farḡu beyne iz ve izā? Enne izā li'zamāni'l-musta'mel ve fihi ma'na'ş-şart. Ve iz il'z-zamanı'l-māzī ve leyse fihi ma'na'ş-şart. Fe'f-hem.

El-muzāri': mā kāne fī evvelihī ḡarfūn min ḡurūfī "eteyn"; bi-şartı en yekūne zālike'l-ḡarfū zāyiden 'ala'l-māzī²⁹²

Eş-şāzz: mācā'a fī kelāmi'l-'Arabi keşiren, lākin yekūnu 'alā ḡilāfī'l-ḡiyās.²⁹³

Et-taḡvīl: naḡlu'ş-şey'i min mevzi'in l-āḡara

El-muşaḡḡah: mā kāne fihi şīḡatu mufredin bāḡiyetin.²⁹⁴

El-mukesser: mā lem yekun kāne fihi şīḡatu mufredin bāḡiyetin.²⁹⁵

Es-sālim: mā selimet ḡurūfuhu'l- aşliyyetu'l-letī tuḡābilu bi'l-fā'i ve'l-'ayni ve'l-lām mine'l-'illeti ve'l-hemzeti ve't-ta'z'if.²⁹⁶

ictimā'u's-sākineyn: huve en yectemi'a ḡarfāni sākinān fī kelimetin ev kelimeteyn.

ictimā'u's-sākineyn 'alā ḡideh: huve en yekūne'l-ḡarfū'l-evvelu medden ve'sānī mudḡamen fihi.

ictimā'u's-sākineyn 'alā ḡayri ḡideh: huve en yekūne's-sānī ḡarfān mudḡamen fihi ve'l-evvel sevā'en ekāne medden ev lā.

Kāl: "elif lām şād elḡamdu lillāh" ve lem yaḡul: "el-medḡu lillāh" ve " eş-şukru lillāh" li-enne li-kulli şey'in re'sun ve ra'su's-şenā'i " elḡamdu lillāh".

El-farḡu beyne "te'emmel" ve "fe-te'mmel" : Enne "te'emmel" işāretun ile'l-cevābi'l-ḡaviyyi ve "fe-te'mmel" işāretun ilā cevābi'z-za'if.

²⁹¹ 'İndī' ile 'ledeyye' arasındaki fark şöyledir: 'El mâlu ledâ Zeydin' (Para Zeyd'de) dendiği zaman paranın Zeyd'in elinde olması gerekir fakat 'El mâlu 'inde Zeydin' dendiği zaman para Zeydin elinde olabilir olmayabilir de.

²⁹² Muzari: Başında 'e, t, n, y' bu harflerin fazla olması şartıyla bulunan...

²⁹³ Şâzz: Arap dilinde fazla kullanılıp kurala uymayan kelimedir.

²⁹⁴ Musahhah: İçinde tekil sigası kalıcı olan kelimedir.

²⁹⁵ Mukesser: İçinde tekil sigası kalıcı olmayan kelimedir.

²⁹⁶ Salim: Kökünde hemze, şedde ve illetli harf bulunmayan kelimedir.

Fe-in kıl enne isme'z-zamāni ve'l-mekāni ya'melāni em lā? Kıl nā enne'l-ālete ve'zamāni ve'l-mekāni ğayru 'āmiletin.²⁹⁷

i'lem enne'l-muzmere el-lezī fi'l-mef'ūli lehu ve bihi ve ma'ahu yauūdu ile'l-elifi ve'llāmi ve yekūnu bi-ma'na'l-lezī . Ve izā lem yekun fihi'l-lām ya'ūdu ilā mevşūlih.

Reculun lev arāda en yeta'alle'm 'ilme'n-naħvi miqdāra mā ya'rifu bihi'l-ķiblete ve mevākta's-şalāti lābe'se bihi femāsivā zālike ħarām.

Ravculun ħaraca fī talebi'l-'ilmi bi-ğayri izni vālideyhi fe-lābe'se bih ve lem yekun hāzā 'uķūķan fe-in kāne emrede şabīhe'l-vechi fe-lāyecūzu en yemna'ahu min zālike'l-ħurūc

El-vara' : El-ictinābu 'āni's-şubuhāti kemā enne't-taķvā huve'l-ictinābu 'ani'l-ma'āşī.

[9b]

57

Tercüme-i Tön Kestürmek İçün²⁹⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Ehl-i ħikmetden işitgil hoş ħaber
Tön biçüp geymeklik-içün mu'teber
2. Günlerinüñ kaŋıısı ya'nī şerīf
Kimi olmışdur kavī kimi za'īf
3. Şol-ki gününñ naħs u sa'dın işide
Aña göre vara dāyim iş ide
4. Ĥikmet ehli ola ğāyet ol kişi
Göñli dilegince ola her işi
5. Her ki yek-şenbe günü biçdüre tön
Nā-mübārek ola ğamdan göñli don
6. Her ki dü-şenbe günü biçdüre tön
Tön mübārek ola göñli şād [u] kām
7. Her ki se-şenbe günü biçdürse 'ayān
Girü ħala ya uğurlana hemān

²⁹⁷ Eğer zaman ve makān isimleri āmil mi değil mi diye sorulursa şöyle cevap verilir: İsm-i mekān, ism-i zaman ve ism-i aletler āmil değildir.

²⁹⁸ Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış ve mahlas beyti bulunmayan bu manzumenin hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir.

8. Ya şuya ğarķ ola yāhūd yırtıla
Her ki biçdürmese ol gün kırtıla
9. Şol ki çār-şenbe²⁹⁹ günü ton biçdüre
Çok tavara rızķa el irişdüre
10. Arta günden güne anuñ ni‘meti
Her ki bilüp tutar-ise devleti
11. Her ki rüz-ı penc-şenbe yol bula
Biçdüre ton ‘ilm ü rızķı bol ola
12. Hem mükerrem oluban mergüb ola³⁰⁰
(...)
13. ‘Ömri uzun ola anuñ bī-kıyās
Şol ki rüz-ı cum‘a biçdürse libās
14. Çün müyesser ola aña māl ü genc
Turduğunca dünyede görmeye renc
15. Şol ki rüz-ı şenbe ton kestüre
Kendüzine hîle zahmet göstere
16. Hastelikler ‘arız ola aña hem
Ola gönli içre anuñ ğuşsa vü ğam
17. Alma³⁰¹ şatun bahşış itse āferīn³⁰²
(...)
18. Küllī Haķdandır ne gelse kıllara
İnşā‘allāh luţf ide mü‘minlere
19. Her ne iş kim tutar iseñ ol Kerīm
Fazlı birle hayra irgüre delīm

58

Beyt³⁰³

mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

Ne var teslīm-i cān etsem göricek şüret-i hūbı³⁰⁴
Ki zīrā ihtiyārum yok benüm sevmekde maħbūbı

²⁹⁹ M. Çār-şenbe : Çehār-şenbe

³⁰⁰ İkinci mısraı eksik olan bu beytin ikinci mısrası ile ilgili bir der-kenar mevcuttur. Der-kenarda şöyle yazmaktadır: Bu mısranun ikinci mısra’sı yoktur yazdugum nüshadan anda sehv olunmuşdur.

³⁰¹ M. Alma – T. Ala. s.63

³⁰² Beytin ikinci mısraı eksiktir.

³⁰³ **Beyt [?]**. Varağın sağ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

³⁰⁴ M. حوبى (hūbı) : hūbı

59

Beyt³⁰⁵

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Çalem süstü mürekkep hem çü āb-est

Azīn ma'nī dil-i kātib ḥarāb-est

60

Müfred³⁰⁶

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ülün

Çalemüñ iki dili var kâğıduñ iki yüzi

Ben bularla saña ḥālüm nice i'lām ideyin

[10a]

Mes'ele

Zeyd 'Amra ğazābla cān alıcı dise ne lāzım olur? El-cevāb: Ta'zīr ve tecdīd-i
īmān ve nikāḥ lāzım olur.

Aḥmed bin Kemāl

Mes'ele

Bir kimesne Allāh ḥaqqı-içün ve Tañrı ḥaqqı-içün diyü yemīn eylese bunda
ḥāniş olur mı? El-cevāb: Olur. Allāh ḥaqqı-içün ve Tañrı ḥaqqı-içün dimekdür.
Ḥaḳ'dan murād ulūhiyyeti olıcaḳ ol ilāhuñ. İbn Kemāl

Mes'ele

Tañrı-içün diyü yemīn itmekde ḥāniş olduĝunuñ vechi nedür? El-cevāb: Türk
dilinde ma'nā-yı kısmī ifāde etmedüĝüdür. İbn Kemāl

Ḥasretlüye kavuşmaḳ için kırā'at ide

'Azrā'ilüñ Ḥazret-i Ya'qūb 'aleyhi's-selāma ta'līmidür

Yā ze'l-ma'rūfi'llezi lā yenḳaṭı'u ebede'

Ve lā yeḥşihı aḥad ğayrek

³⁰⁵ Beyt [?].

³⁰⁶ Müfred [?]. Varaĝın saĝ tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

Mektübun ‘alā hātimi Ebi Hanīfe rahmetullah ‘aleyh: K̄ul il-ḥayra ve illā f’eskūt³⁰⁷

Mektübun ‘alā hātimi eş-Şāfi‘ī rahmetullah ‘aleyh: er-rāḥatu fi’l-ḳanā‘a³⁰⁸

Mektübun ‘alā hātimi Ebi Yūsuf rahmetullah ‘aleyh: Men ‘amile bi-re’yihi fe-ḳad nedim³⁰⁹

Mektübun ‘alā hātimi Muḥammed ‘aleyhi’s-selām: Men şabara zafir³¹⁰

Keyfe ṭiybu’l-‘ayşi fī hecri’l-ḥabīb
Lā tenāmu’l-‘aynu fībahri’l-firāk

Su’ile ba’zuhum ‘ani’l-ğına fe-ḳal: Si’atü’l-buyūt ve devāmü’l-ḳūt³¹¹

[10b]

Ḳāle’n-nebiyyu şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: İinne aḥvefe mā aḥāfu ‘aleykum ‘amele ḳavmi Lūt. Mine’l-aḥādīşi’l-meşāriḳiyye³¹²

Ḳāle ‘Aliyyun rażiyallāhu te‘ālā ‘anhu: İzā ḳadirte ‘alā ‘aduvvike fe’c’ali’l-‘afve [‘anhu şukren li’l-ḳudreti ‘aleyh]³¹³

Ḳāle ‘aleyhi’s-selām: Men ḳāle lā ilāhe illallāh ve meddehā huddimet lehu arba‘atu ālāfın mine’l-kebā’ir³¹⁴

Ḳāle ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām: şelāsetün yubğizuhumullāh bi-ğayri cürmin: el-ekūlu ve’l-baḥīlu ve’l-mutekebbir.³¹⁵

Cumūdu’l-‘ayni min ḳasāveti’l-ḳalbi ve ḳasāvetu’l-ḳalbi min keşreti’z-zunüb, ve keşretu’z-zunūbi min ekli’l-ḥarāmi ve eklu’l-ḥarāmi min nisyāni’l-mevti ve

³⁰⁷ Ya hayrı söyle ya da sus.

³⁰⁸ Rahatlık kanaattedir.

³⁰⁹ Kim kendi fikrine göre (kimseye danışmadan) hareket ederse pişman olur.

³¹⁰ Sabreden kazanır.

³¹¹ Birilerine zenginlik soruldu dediler ki: Evlerin genişliği ve her zaman yiyecek bir şeylerinin olması

³¹² Peygamber (s.a.v) dedi ki: Sizin için en korktuğum şey Lut kavminin yaptığını yapmanızdır:

³¹³ Ali (r.a) dedi ki: Eğer düşmanına gücün yettiğinin farkındaysan bu nimete şükretmek üzere onu affet.

³¹⁴ Peygamber (s.a.v) dedi ki: Kim ‘‘ La ilahe illallah’’ deyip uzatırsa onun kırk büyük günahı affolur.

³¹⁵ Peygamber (s.a.v) dedi ki: Allah şu üç kimseyi sevmez: Çok yiyen (obur), cimri ve kibirli.

nisyānu'l-mevti min tūli'l-emel ve tūlu'l-emeli min maḥabbeti'd-dünyā ve maḥabbetu'd-dünyā re'su külli ḥaṭī'etin.³¹⁶

El-misku ḥalālun 'alā külli ḥālin; yu'kelu fi'ta'āmi ve yuc'alu fi'l-edviyeti ve lā yuḳālu bi-enne'l-miske demun li-ennehā in kānet demen fe-ḳad teḡayyeret fe-ṣāre tāhireten ke-mā'i'l-ḡudur.³¹⁷

Es-sermediyyetu 'ibāretun 'ademi'l-bidāyeti ve hiye'n-nihāyeti³¹⁸

Li-vāḥidin mine'l-ḥanefi.³¹⁹

Ḥayru'l-mezāhibi Nu'mān

Mā zāke illa min nefsi'r-raḥmān

Fe-inne'l-Muṣṭafā ḳad ḳāle fih

Sirācu ummeti bi'l-emni ve'l emān

[11a]

Saḥā yār olmaz ise bari ḳalur ma'rifeti³²⁰

61

Beyt³²¹

Yā Rab kemāl-i 'āfiyet ber devam bād

'Ömret ber mezīd ü devlet to müstedām bād

³¹⁶ Gözün donukluğu kalbin kasvetindedir. Kalbin kasveti günahların çokluğundandır. Günahların çokluğu haram lokma yemektendir. Haram lokma yemek ölümü unutmaktadır. Ölümü unutmak isteklerin sonsuzluğundandır. İsteklerin sonsuzluğu dünyayı sevmektendir. Dünyayı sevmek bütün günahların sebebidir.

³¹⁷ Misk her durumda helaldir: yemeklerde ve ilaçlarda kullanılır ve misk hakkında kandır denilmez. Çünkü kan olsa da temizlenip nehir suyu gibi arınmıştır.

³¹⁸ Sermediyye ne başı ne de sonu olan bir şeyden ibarettir.

³¹⁹ Bu sözler Hanefi mezhebinden birine aittir:

Numan mezheplerin en hayırlısıdır, çünkü Rahmanın nefesindedir. Zira Mustafa (s.a.v) şöyle buyurdu: Ümmetimin güven ve sadakat ışığıdır.

³²⁰ Varaḡın ortasında sülüs hatla dikey olarak yazılıdır.

³²¹ **Beyt** [?]. Tespit edilemeyen bu Farsça beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Allah'ım sağlığınıza sıhhatimizi daim eyle, senin zenginliğin daim olsun.

62

Beyt³²²

Şad sāl der āteşem mehl būd
Ān āteş-e sūzende merā sehl būd

63

Ķıṭ'a³²³

Peyveste dilem 'Alī mi gūyed
Cān-ı der-bedenem sīcelī mi gūyed
Her mūy ki hest ber ser-i sīne-i men
Allah u Muḥammed u 'Alī mi gūyed

64

Münācātu Ḥazreti 'Aliyyin Kerremallāhu Vechehu

1. Yā men lā yenfe'uhu 'ibādetī
Ve lā yazurruhu ma'şiyetī
2. Taḳabbel minnī mā lā yenfe'uk
Ve'fu 'annī mā lā yazurruk.³²⁴

Li 'Aliyyin- kerremallāhu Vechehu

Kün 'ālimen ve'rza bi-şaffi'n-ni'āl
Lā ḥayra fi'ş-şadri bi-ğayri'l-kemāl³²⁵

[11b]

Ḳale en-nebi şallallah 'aleyh ve sellem: El-ḳabru evvelu menzilin min
menāzili'l-āḫirah ve āḫiru menzilin men menāzili'd-dünyā³²⁶

³²² **Beyt** [?]. Tespit edilemeyen bu Farsça beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Yüz yıl (yıllarca) ateşte acı çektim, aslında o ateşte olmak benim için kolaymış.

³²³ **Ķıṭ'a** [?]. Tespit edilemeyen bu Farsça kıt'anın Türkçe çevirisi şöyledir: Gönlüm devamlı "Ali" diye sesleniyor, canım vücudumda zikir çekiyor. Göğsümdeki bütün tüyler bile Allah, Muhammed ve Ali'yi yad ediyor.

³²⁴ Ey ibadetimin ona faydası ve günahlarımın ona zararı olmayan, sana faydası olmayan (ibadetlerimi) kabul et ve sana zararı olmayan günahlarımı affet.

³²⁵ Sen âlim olduktan sonra ayakkabı dizme işini bile kabul et. Olgun olmadıkça yürekte hayır olmaz.

Ḳāle ba'zū'l-'ulemā el-mevtu bābun lā budde mine'd-duḥūli fih ve'l- ḳabru menzilūn lā budde mine'n-nüzūli fih³²⁷

Su'ile ba'zū'l-'ulemā rahimehumullāh ve kile lehum: fi'l-kabri azābun? Fe-kālū: el-kabru kulluhu azābun illā kubūru'l-enbiyā³²⁸

Sa'y kerdem ki şod yār-ı zāgyār cüdā³²⁹

[12a]

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men şeribe'l-ḥamre fe-ke'ennemā ekele laḥme'l-meyyiti ve leḥme'l-ḥinzīr. Şadaḳa resūlullāh³³⁰

Bismillāhi'r-raḥmāmi'r-Raḥīm:

“Ve men yetteki(A)llāhe yec'al lehu meḥracā(n)/ Ve yezukhu min *haysu* lāyahtesib(u)^(c) vemen yetevekkel 'ala(A)llāhi fehuve *hasbuh(u)*^(c) inna(A)llāhe bālīgu emrih(i)^(c) kad ce'ala(A)llāhu likulli şey-in kadrā(n)''³³¹

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḳavāimu'd-dunyā bi-arba'ati eşya: evveluhā: bi-'ilmi'l-'ulemā', ve's-şānī bi-'adli'l-umerā', ve's-şāliš bi-seḥāveti'l-aḡniyā', ver-rābi'u bi-du'ā'i'l-fuḳarā'.³³² Şadaḳa resūlullāh, şadaḳa ḥabṭullāh.

Et-tekebburu 'ala'l-mutekebbiri ke's-şadaḳati 'ale'l-faḳīr.³³³

'Alāmetu'l-'āşīḳi fi 'aşḳihi sukūtun³³⁴

'İnde liḳā'i'l-maḥbūb.

³²⁶ Peygamber (s.a.v) dedi: Kabir ahiret menzillerinden ilk olanıdır ve dünya menzillerinin sonuncusudur.

³²⁷ Âlimlerin bazıları şöyle dedi: Ölüm girilmesi gereken bir kapıdır ve kabir kalınması gereken bir evdir.

³²⁸ Bazı âlimlere şöyle soruldu: kabirde azap var mı? Dediler ki: Peygamber kabirleri dışında bütün kabir hayatları azaptır.

³²⁹ Varağın ortasına yatay olarak sülüs hatla yazılmıştır.

³³⁰ ³³⁰ Peygamber (s.a.v) dedi: Her kim şarap içmişse ölü eti ve domuz eti yemiş gibidir.

³³¹ Talāk Suresi, 65/2-3.

³³² Peygamber (s.a.v) dedi: Dünya şu üç şey üzerine kuruludur: Birincisi âlimlerin ilmi, ikincisi sultanların adaleti, üçüncüsü zenginlerin cömertliği, dördüncüsü fakirlerin duasıdır.

³³³ Kibirli birine karşı büyüklenmek fakir birine sadaka vermek gibidir.

³³⁴ Âşığın belirtisi sevgilinin karşısındaki suskunluğudur.

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: seye'tī zamānun 'alā ummetī lā ya'lemū me'l-
'ulemā'e illa bi-ṣevbin cedīd ve lā yesme'üne'l-Ḳur'āne illa bi-ṣavtin ḥasenin ve lā
ya'budūna'llāha te'ālā illa bi-ṣehri ramazān.³³⁵Şadaḳa resūlullāh ve şadaḳa ḥabībullāh.

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men tereke'l-cemā'ate bi-ğayri 'illetin le' anehullāhu
te'ālā fi'd-dunyā ve'l-āḥiret ve ve refe'e'l-berekete fī beytiḥ, ve sellaṭa's-sultāne 'aleyh.

Şadaḳa resūlullāh.³³⁶

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men nazara ilā vechi'l-'ālimi fe-ke'ennemā nazara ilā
vechi Muḥammedin -.m- ve men nazara ilā vechi Muḥammed fe-ke'ennemā nazara
ilā vechihi te'ālā.³³⁷ Şadaḳa resūlullāh ve şadaḳa ḥabībullāh.

Allāhumma inneke 'afuvvun tuḥibbu'l-'afve fe'fu 'annī.³³⁸

65

Beyt³³⁹

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Şafḥa-yı sīneme şanman elif-vār çekerin

Şāh-ı 'iştak ki berāt-ı ğama tuğrā çekerin

³³⁵ Peygamber (s.a.v) dedi: Ümmetime öyle bir zaman gelecek ki âlimle sadece güzel elbiselerinden tanınacak, Kur'an güzel sestem dinlenecek, sadece ramazan ayında Allah'a ibadet edilecek

³³⁶ Peygamber (s.a.v) dedi: Her kim ki sebepsizce cemaati terk ederse Allah onu hem bu dünyada hem ahirette lanetler.

³³⁷ Peygamber (s.a.v) dedi: Her kim âlimin yüzüne bakmışsa Hz. Muhammed (s.a.v)'in yüzüne bakmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in yüzüne bakan da Allah'ın yüzüne bakmıştır.

³³⁸ Allah'ım sen bağışlayan ve bağışlamayı sevensin, beni bağışla.

³³⁹ **Beyt** [?]. M. varak 12a – T. varak 9a ve 12a. Müfred farklı varaklarda olduğu belirtilerek iki defa yazılmış ve her ikisinde de aruz vezni farklı verilmiştir. Bkz. Müfred 7, s. 169.

[12b]

66

Beyt³⁴⁰

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Mecmû' güzeller seni görüp didi cānā

Tallahi leḳad āṣerakallahu 'aleynā³⁴¹

67

Beyt³⁴²

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Fiḡānumdan ḡaber-dār olmaduñ āh

'Aceb ḡoşnud ola mı senden Allah

68

Beyt³⁴³

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Melül olma göñül dökmekle yaşı

Deryādan geḡürür şaḡ olan başı

69

Beyt³⁴⁴

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

İḡtiyārum gider elden göricek gözüñi

N'ola diler ise bu 'āşık-ı şeydā derdüñi

³⁴⁰ **Beyt** [?].

³⁴¹ Yûsuf Sûresi 91. âyet

³⁴² **Beyt** [?].

³⁴³ **Beyt** [?].

³⁴⁴ **Beyt** [?].

70

Beyt³⁴⁵

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Beni yâ Rab yine sen milket-i cānāna ilet
Mūr-ı maẓlūmı keder-gāh-ı Süleymāna ilet

[13a]

Ve me's-teğalū bi-'imāreti'd-dünyā ve hum ġāfilūn³⁴⁶

71

Beyt³⁴⁷

mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün

Ey şāh-ı ser-firāz nazīrūñ mi var senūñ
Ya ben kuluñdan özge esīrūñ mi var senūñ

72

Beyt

İnne el-vefā mine'l-cühhāl-i 'adīm

Ve cefā'uhum 'ale'l-'ulemā-i kādīm³⁴⁸

Ḳāle'n-nebiyyu şallalāhu 'aleyhi ve sellem: 'izzu'd-dünyā bi'l-māl, ve 'izzu'l-āhıreti
bi'l-a'māl.³⁴⁹

³⁴⁵ Varağın ortasında sülüs hatla yazılmıştır.

³⁴⁶ Varağın ortasında sülüs hatla yazılmıştır.

³⁴⁷ Derkenar şeklinde yer almaktadır.

³⁴⁸ **Beyt** [?]. Cahillerde vefa yoktur ve âlimlere karşı cefası geçmişten kalmadır.

³⁴⁹ Peygamber (s.a.v) dedi: Dünyanın izzeti mal ile ahiretin izzeti amel iledir.

Ḳāle'bnü 'Ömer: şallaytu ma'a'n-nebiyyi şallalāhu 'aleyhi ve sellem e'z-zuhra fi's-seferi rak'ateyni ve ba'dehā rak'ateyni ve'l-'aşra rak'atyni ve lem yuşalli ba'dehā ve'l-mağribe selāse rak'ateyn ve ba'dehā rak'ateyn. Nuḳile mine'l-Misbāḥ.³⁵⁰

Su'ile'l-ḥukemā'u: me'l-lezzetu sā'aten? Ḳālu: el-cimā'. Ve ḳile: Me'l-lezzetu yevmen? Ḳālu: el-ḥammām. Ve ḳile: me'l-lezzetu usbū'an? Ḳālu: ğasīlu's-sevbi. Ve ḳile: me'l-lezzetu şehren? Ḳālu: tecdīdu's-şiyāb. Ve ḳile: me'l-lezzetu seneten? Ḳālu: iḥtişāsu'l-ebkār. Ve ḳile: me'l-lezzetu'l-ebdiyyeh? Ḳālu: mecālisu'l-'ilmi ve'l-iḥyā'.

El-'imāmetu- bi'l-kesri-: mā yuleffu 'ala'r-res. cem'uhā 'amā'im ve 'imām. Ḳāmūs.

[13b]

Ve leḳadi-ḥternāhum 'alā 'ilmin 'alā'l-'ālemīn(e)³⁵¹

Mes'ele

Reculun cunubun ve aşbaḥa fī nehāri ramażana yurīdu en yeğtesile keyfe yeğtesil? Yenbeğī en yaşubbe'l-mā'a 'alā re'sihi ve sāyiri cesedihve yetemażmaża ve lā yuğargīru fī nehari Ramażān ve fī ğayri Ramażāna yuğargīru fe-huve musteḥabbun, ve'l-mażmażatu yaḳūmu maḳāmahu el-ğarğaratu. Fe-in enkere bi-hāzihi'l-mes'eleti eḥadun fe-huve kāfir. Nuḳile min'l-Muḥiṭ, şāḥibi muştemili'l-eḥkām.

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Seye'tī zamānun 'alā ummetī umerā'uhum yekūnu 'ale'l-cevr ve 'ulemā'uhum 'ale't-ṭama'i ve 'ameluhum 'ale'r-riyā' ve tuccāruhum 'alā

³⁵⁰ İbn Ömer dedi: Peygamber (s.a.v) ile seferde iki rekât öğle namazını ve sonra iki rekât (sünnet) daha kıldık. Sonra iki rekât ikindi namazını kıldık. Ondan sonra (sünnet) kılmadık. Akşam namazını üç rekât sonra iki rekât (sünnet) kıldık.

³⁵¹ Duhan Sûresi 32.

ekli'r-ribā ve nisā'uhum 'alā zīneti'd-dünyā. Şadağa resūlullāh ve şadağa
ḥabībullāh³⁵²

Ḳāle'n-nebiyyu- 'm-: Men meseḥe zekerehu 'alā ḥāyiṭin ev şeceretin fe-ke'ennemā
meseḥa 'alā beyti'llāh.

73

Ġazel-i Zātī

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Şeḥerden bülbüle gördüm uçar āheste [āheste]
Meger sen ğonca-i zārın açar āheste āheste
2. Geçüp bu cāna dilden ğamuñ 'askerin
Biḥamdillāh ki bugün de geçer āheste āheste
3. Kaşuñla cismüñ ey dil-ber idelden mār³⁵³
Bu çeşmüm kanlu yaşını şaşar āheste āheste
4. Ḳatı mağrūr olup ḥüsne iĝen ağlatma [iy sultān]
Güzellik pāyidār olmaz geçer āheste āheste
5. Bu **Zātī** nār-ı hicrinden ciger kanın şarāb eyler³⁵⁴
Oturmuş künc-i ḥasretde iĝer āheste āheste

[14a]

El-i'tikāfu ref'u'l-ḳalbi 'an umūri'd-dünyā ve teslīmü'n-nefsi ile'l-Mevlā.

El-mute'abbidu bi-ĝayri 'ilmin ke-ḥimāri't-tāḥ'neti, yedūru ve lā yekṭa'u'l-
mesāfete. Zā mine'r-revzeti'l-'ulā.³⁵⁵

³⁵² Peygamber (s.a.v) dedi: Ümmetim için öyle bir zaman gelecek ki hakimler zalim, âlimler hırslı, açgözlü ve riyakar olacak, tüccarlar faiz yiyici kadınlar ise zinet peşinde koşacak.

³⁵³ 3a Mısranın vezni bir tef'ile eksiktir.

³⁵⁴ **Zātī** mahlasını taşıyan bu gazel divanda yer almamaktadır. Ali Nihad Tarlan, **Zātī Divanı**, İstanbul, 1970.

³⁵⁵ İtikaf kalbi dünyevi işlerden uzak tutmak ve nefsi Allah'a teslim etmektir.

Ḳāle'n-nebiyyu ṣallalāhu 'aleyhi ve sellem: men ketebe Āyete'l-Kursī bi-za'farānin seb'a merrātin 'alā rāhatihi'l-yusrā bi-yedihi'l-yumnā fī külli zālike yelḥasuhā bi-lisānihi lem yensehā ebedā. Mine'l-Maşābīḥ.³⁵⁶

[14b]

Şemmetun mine'l-ma'rife ḥayrun min keşīrū'l-'amel³⁵⁷

[14b]

74

Beyt³⁵⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Derd-mendem 'ācizem bī-mār ü tenhā ğarīb
Ḥāl-i ḥod meşrūḥ goftem vaqt est ey ṭabīb

75

Beyt³⁵⁹

mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'ilün

Ġarīḳ-i raḥmet-i Yezdān kes bād
Ki kātib rā bi'l-ḥamdi koned yād

76

Beyt³⁶⁰

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Cünün ü 'ıŝḳ ü mestī pīşe kerdem
Zihī sevdā-yı ṭab'-ı 'āḳil-i men

³⁵⁶ Peygamber (s.a.v) dedi: Her kim Āyete'l Kürsî'yi sağ eliyle sol eline yedi kere yazıp dliyle yalarsa onu hiç unutmaz.

³⁵⁷ Varağın ortasında sülüs hatla yazılmıştır.

³⁵⁸ **Beyt [?]**. Tespit edilemeyen bu beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Dertli, aciz, hasta, yalnız ve kimsesizim. Allah'ım, ne halde olduğumu detaylıca anlattım artık zamanı gelmiştir.

³⁵⁹ **Beyt [?]**. Tespit edilemeyen bu beytin Türkçe çevirisi şöyledir: Allah'ın rahmetine ve büyüklüğüne sadece ona hamdedenler gark olabilir.

³⁶⁰ **Beyt [?]**.

[15a]

İzā vaşalat ileykum eṭrafu'n-ne'îmi fe-lā tenfirū

Emin tezekkuri cîrânin bi-zi selemin³⁶¹

Mezecte dem'en carā min muḳletin bi-demi

[15b]

Mes'ele

Bir tavuḳ boğazlanup içi ve ḳursaḡı çıkmadın ḳaynar şuya şalsalar şoñra yolsalar ekl ḫelāl olur mu? El-cevāb: Ḥ[el]āl olmaz. Ebū's-Su'ūd

Mes'ele

Beyānında ḫatîb minberde iken el ḳaldurup du'ā idicek cemā'at bile ḳaldurmak cā'iz midür beyān buyurula. El-cevāb: El ḳaldurmak cā'iz degildir.

Düşmān dilin baḡlayasın bir ḳoyun dilin yedi yerde iplikle baḡlaḡıl ve oḡuḡıl her oḡudukca baḡladum digil sîne başı ḳanında kemikler dā'im budur elḫamdülillāhi rabbi'l-'ālemîn baḡladum fulān bin fulānuñ gözini göñlini ve cigerini er-rahmani'rrahîm baḡladum 'aḳlını fehmini *māliki yevmi'd-dîn*³⁶² baḡladum fulānenüñ dilini *ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'in*³⁶³ baḡladum fulān bin fulānenüñ şadrını *ihdinā's-şırā'a'l-müstakîm*³⁶⁴ baḡladum fulān bin fulānenüñ ayaḡını *şırā'a'l-lezîne en'amte 'aleyhim*³⁶⁵ baḡladum fulān bin fulānenüñ yedi endāmlarını *ḡayri'l-maḡdûbi 'aleyhim ve le'd-dāllîn āmîn*³⁶⁶ baḡladum mühr urdum *şummun bukmun 'umyun fehūm lā ya'ḳılun.*³⁶⁷

Devā-i Boğaz Ağrısı

Boğaz ağrısı-çün ḳoyun ödin tāze süd ile ḳarışdırsa daḡı yise boğaz ağrısın gider inşā'llahi te'ālā nice def'a tecrübe olunmuşdur.

Devā-i Süd³⁶⁸

(...)avretüñ südi olmasa ḫıyār toḡumun bal ile döḡüp yiyeler nef'in göreler.

³⁶¹ *Kaside-i Bürde*'nin bir beytidir.

³⁶² Fâtiha 4. âyet

³⁶³ Fâtiha 5.âyet

³⁶⁴ Fâtiha 6. âyet

³⁶⁵ Fâtiha 7. âyet

³⁶⁶ Fâtiha 7. âyet

³⁶⁷ Bakara 18. âyet

³⁶⁸ Varaḡın sol tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

Sidügi dutulan kimsenüñ dört tırnağına yazan fi'l-ḥāl def' olunca def'a tecrübe olunmuşdur.

Nīl Fırāt Ceyhūn Seyhūn

[16a]

Naḳale't-Ṭahāvīyyu 'an resūlillāhi ṣallalāhu 'aleyhi ve sellem ennehu ḳāle resūlullāhi ṣallalāhu 'aleyhi ve sellem se'eltu minallāhi 'an ḳiyāmi's-sā'ati fe-ḳāle Te'ālā yā Muḥammed ba'de hicretike min elfi senetin teḳa'u'l-fitnetu beyne'l- ḥalāyik, ve fi 'işrin ve elfin lā yekūnu maḥabbetun beyne'l-ḥalāyik ve rufi'a'l-'amelu bi'l-'ilmi mine'l-'ulemā ve veḳa'a'l-'ulemā'u fi'l-buḡzi ve'l-'us-dvāni ve'l-fisḳi ve'l-fücūr. Ve fi 'işrīne ve elfin veḳa'a'l-ḥarbu ve'l-ḳitāl, ve fi şelāsīne ve elfin yamṭuru min's-semā'i'l-beredu ke'l-bayzi ve yehliku'z-zer'u ve yenzilu't-ṭūfānu ve yaḥrabu'l-buldānu min hāza'l-maṭar. erba'īne ve elfin lā yumṭiru bi'l-vaḳti ve sārati'n-nisā'u fi'l-esvāḳi ke'l-baḡli ve'l-ḥimār, ve ḥarece Muḥammed mehdiyyu'z-zamāni ve cerā ḥukmuhu şerḳan ve ğarben. Ve fi ḥamsīne ve elfin te'eḥḥaru'ş-şemsu şelāse eyyāmin ve leylihā. Ve min bābi'r-raḥmati yunādī'l-munādī min's-semā'oi bi'l-feze'i'l-ekberi fe-yehliku mine'l-cinni ve'l-insi mā şā'a minhu ve nāreti (??) bi-hāzihi'ş-şavt. Ve fi sittīne ve elfin rufi'a'l-Ḳur'ānu [ve] ḥerece Ye'cūcu ve Me'cūcu, ve yuşabu'n-Nīlu ve lā yebḳā eşeru'l-mā' ve taḥrucu dābbetu'l-arz. Ve fi sebu'īne ve elfin rufi'a'l-Ḳur'ānu ile's-semā'i ve ḥerece[d]-Deccālu'l-mel'ūnu ve nezele 'İSā. Demun ve ḳatlun ve Deccālu'l-mel'ūnu. Ve fi şemānīn ve elfin tenālu mā verā'ahum zālike (??) muddetu'l-erem fe-izā evāhum fe's-te'idde'l-ḳiyāmete. Şadaḳa resūlullāh ve şadaḳa ḥabībullāh.

Ruviye ‘an Ebī Hureyrete rażiyallāhu ‘anhu ennehu k̄ale Resūlullāh -‘.M-: izā kane yevmu'l-kiyāmeti yaḥrucu min cehenneme şaḥşun yuqālu lehu Ḥureys ve hüve zaḳrabun min ‘aḳāribi'n-nāri re’suhu fevḳa ve zenebuhu taḥte'ş-şerā ve enfuhu mine'l-meşriki ve'l-mağribi seb‘ine merreten fe-huve yunādī ‘alā şavtin ibn ḥamseti neferin min ummeti Muḥammed- ‘.m- eyne tāriku'ş-şalāti ve eyne'z-zekātu ve eyne ākilu'r-ribā ve eyne şāribu'l-ḥamri ve eyne'l-muḥdişüne fi'l-mescid. Nuḳile min Tağribi'z-zamān.

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

Lā yeravne fihā şemsen ve zemherīrā(n) Ve dāniyeten ‘aleyhim zilāluhā ve żullilet kutūfuhā tezlīlā(n).³⁶⁹ Yā arḥama'r-Rāḥimīn yā Allāhu yā Allāh yā Allāh Yā Rabb.

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

“Lekad cāekum rasūlun min enfusikum ‘azīzun ‘aleyhi mā ‘anittum harīsun ‘aleykum bi'l-mu’minīne raūfun raḥīm(un) ”³⁷⁰

[16b]

Daḳıḳatu'l-ma‘nā lā yefhemuhā zū fehmin seḳīm

Ḳallimu’ azāfireküm bi's-sünneti ve'l-edeb

Yemīnuhā ḥavābis ve yesāruhā evḥasb

Ḥinsir, Vustā, İbhām, Binsir, sebbābe

İbhām, Vustā, Ḥinsir, sebbābe, Binsir

İllā zū ḥazzin ‘azīm.

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

³⁶⁹ İnsan Sûresi 13-14. âyet

³⁷⁰ Tevbe Sûresi 128. âyet

[Yā] Laṭīfu edriknī bi-luṭfike'l-ḥafiyy, enā muḥtācun zelīl, ve ente'l-ḡaniyyu'l-‘azīz.

Yuḳra’ li-defi’l-a‘dā’ kulle yevmin Merreh: Yā Rāfi’, yā Cebbār, yā šāni’, yā Ḳahhār.

[17a]

Muḥammedun seyyidu'l-kevneyni ve'ş-şeqaleyni min ‘Urbīn ve min ‘Acemi³⁷¹

Allāhumma lā taḳtulnā bi-fazlık ve tuhliknā bi-‘azābik ve uāfinā ḳabel zālīk.

[17b]

Subḥāne Rabbiye'l-‘azīm

[18a]

77

Ġazel (Nazım)³⁷²

mef’ûlü mefâ’lün mef’ûlü mefâ’lün

1. Yā Rab ne günāh itdim miḥnet baña yār oldı
Ġurbetde degülüz dünyā hoş başuma ʔar oldı
2. Durmadın aḳar yaşum sevdāda ġarīb başum
Her şām ü seher işüm feryād ü fiġān oldı
3. Her kişi muḥabbetde ben derd-ile miḥnetde
Bülbül gibi ḥasretde kākülleri māh oldı
4. Geç nāmūs ü ‘ārdan ‘āşık döne mi dārdan
Vaşl umar iken yārdan aġyār baña ḥār oldı
5. Bir şāh levendüm yandı yürek derdüñden
Bre güzel senüñ heybetüñden cān terk-i diyār oldı³⁷³

³⁷¹ Varaġın ortasına sülüs hatla yazılmıştır.

³⁷²Bu gazel 45a numaralı varakta da yer almaktadır.

³⁷³ 5a Mısranın vezni aksamaktadır.

[18a]

78

Murabba‘-i Zecrî³⁷⁴

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

I

Hasret-ile ‘arşa irdi zâr ü efğānum yetiş
Bendene zulm eyleme luṭf eyleyüp ḥānum yetiş
Derd [ü] miḥnetde cāna kār eyledi cānum yetiş
Yaluñuz ḳaldum ġarīb ellerde sultānum yetiş

II

Hicr-ile nā-şād idüp derd-ile maḥzūn eyleme
Fırḳat- ile dem-be-dem ḥālüm diğergün eyleme
Şiddet-i miḥnetle eşküm raḥm idüp ḥān eyleme
Yaluñuz ḳaldum ġarīb ellerde³⁷⁵ sultānum yetiş

III

Pür-ğam ü bī-kes ü bī-yār ü bīmārum bugün
Bir zelil ü mestmend ü zār ü nā-çārum bugün
Bir za‘if ü derdmend ü ‘āşık-ı hārum bugün
Yaluñuz ḳaldum ġarīb ellerde sultānum yetiş

IV

Ḥüsn-i ḥulk ile nigārā sen melāḥat ḳanısın³⁷⁶
‘Aşık-ı dil-ḥasteler dermāneler dermānısın
Bu dil-i pejmürdenüñ ārām cānum cānısın
Yaluñuz ḳaldum ġarīb ellerde sultānum yetiş

V

Cennet-i kūyuñda cānā şād iken ḥandān iken
Ser-be-ser mülk-i cihāna başuma sultān iken

[18b]

Zecrî-i bī-çāre gibi hem-dem-i cānān iken³⁷⁷
Yaluñuz ḳaldum ġarīb ellerde sultānum yetiş

³⁷⁴ Mecmuada *gazel* olarak belirtilen bu manzume *murabba* nazım biçiminde kaleme alınmıştır.

³⁷⁵ M. ellerde – T. oldum [e]y Neslihan Dokumacı, a.e, s. 48

³⁷⁶ M. ḳanısın : cānısın

³⁷⁷ **Zecrî**[?] mahlasını taşıyan bu manzumenin şairi hakkında kaynaklarda bilgi bulunamadığından tespit edilememiştir.

[18b]

79

Murabba³⁷⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

I

Dilberā bu 'izz ü nāzuñla helāk itdüñ beni
Eşk-i çeşmüm āteşin ehl-i hāk itdüñ beni
Ey yüzi gül 'ālem içre sīne-çāk itdüñ beni
Gel āfet gel kıyāmet gel helāk itdüñ beni

II

Gül yüzüñden ayru firķat içre zār itdüñ beni
Giceler tā şubħa dek derd-ile çāk itdüñ beni
İhtiyarum gitdi elden bī-ķarār itdüñ beni
Gel āfet gel kıyāmet gel helāk itdüñ beni

III

Firķat eyyāmını ey meh müstedām itdüñ baña
Ey şanem şimden girü dirilmek hārām itdüñ baña
Va'deler virüp nigārā çok selām itdüñ baña
Gel āfet gel kıyāmet gel helāk itdüñ beni

IV

Dostum bülbüllerüñ çün āh ü efgān eyledi
Hicr-ile bağrın delüp³⁷⁹ ney gibi nālān eyledi
Gel yetiş-kim gözlerüm yaşını 'ummān eyledi
Gel āfet gel kıyāmet gel helāk itdüñ beni

80

Kaşide-i Kıyāsī³⁸⁰

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

I

Ġazel 'emr eyledi ben bendeye ol meh-i tībānum³⁸¹
'Aceb mi nūr-ı şevķıyle tölarsa beyt-i ahzānum

³⁷⁸ Mecmuada *gazel* olarak belirtilen manzume *murabba-i mütekerrirdir*.

³⁷⁹ M. Hicr-ile bağrın delüp – T. Baħr ile bağrın dolup

³⁸⁰ Mecmuada **Kaşide-i Kıyāsī** mahlasını taşıyan bu manzumenin *mükerrer müseddés* olduğu tespit edilmiştir.

³⁸¹ M. Ġazel 'emr eyledi ben bendeye ol meh-i tībānum benim : Ġazel 'emr eyledi ben bendeye ol meh-i tībānum

Günüm günden eyü oldı baña yüz dutdı devrānum
Şafā şehrinde farkum var eger şorarsa yārānum
Ġazeller leşkerüm şaf şaf қаşā'id ehl-i erkānum
Suhen mülkünde şāh oldum açıldı tāze dīvānum

[19a]

II

Eger bir lahza göstersem semend-i ṭab'uma meydān
Nice çābuk-süvāre eylerem dünyā evin zindān
Ne bahra bağlasam bir nazm olur pür-la'l [ü] dūr-'ummān
Қаşı ṭuğrālaruñ medhi virür eyvānuma 'unvān
Ġazeller leşkerüm şaf şaf қаşā'id ehl-i erkānum
Suhen mülkünde şāh oldum açıldı tāze dīvānum

III

Ṭabī'at gülşeniñde her sözüм gül gibi ḥandāndur
Bu 'ālemde baña her kim nazīrüm dirse yalandur
Bütün dünyā ġazel-ḥ'ānum muḥabbetüm niçe sultāndur
Benim dīvānumuñ kātibleri hep ehl-i 'irfāndur
Ġazeller leşkerüm şaf şaf қаşā'id ehl-i erkānum
Suhen mülkünde şāh oldum açıldı tāze dīvānum

IV

Necātī gibi ṭutsa ṭa'n mıdur āfākı āşārum
Nice Ḥusrev ṭutup cāmı elinde oқur eş'ārum
Nizāmī cümlesin beş beyt ile bozmaқdadur kārüm
Nevāyī baña ṭapardı göreydi şi'r-i dūr-bārüm
Ġazeller leşkerüm şaf şaf қаşā'id ehl-i erkānum
Suhen mülkünde şāh oldum açıldı tāze dīvānum

V

Қıyāsī maḥlaşum ṭuğrā gibi ḥükm itdi devrāna³⁸²
Nice nazmum қаzāma māni' oldı girdi meydāna
Ne yerde oқunursa her sözüм oқundu şāhāne
Belāğat tahtına çıқdum cülūs itdüm emīrāne
Ġazeller leşkerüm şaf şaf қаşā'id ehl-i erkānum
Suhen mülkünde şāh oldum açıldı tāze dīvānum

³⁸² **Қıyāsī** mahlasını taşıyan bu manzumenin şairi hakkında bilgi bulunamamıştır.

[19b]

81

Ġazel-i Nizāmī³⁸³

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

1. Ka'be-i hüsn-i melâhat dimeyen sen şaneme³⁸⁴
Maħrem olmadı ħarīm-i ħarem-i muħtereme
2. Zülfüñ ucında dehānuñı görüp ħaste göñül³⁸⁵
Didi ħayfā kim irer şoñucı 'ömrüm 'ademe
3. Lezzetinden iki yarıldı zebānı kalemüñ
Leb-i la'lüñ şıfatın tā ki getürdüm kalem
4. Görelî kâmet [ü] zülf ü dehenüñ ħarflerüñ
Uğradum fāriğ ü āzāde yürürken eleme
5. Meger ol vaqt³⁸⁶ irişe ayağüñ öpmege elim
Ki ecel beni berāber ide ħāk-i kadem
6. İrem-i vaşla **Nizāmī** didüm āsān ire mi
Didi cān virmeden irmez kişi bāğ-ı İreme

82

Ġazel-i Bağdādī

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

1. Çeke gör cevri ü cefā yüküni ey baht-ı siyāh
Umaram cānib-i Ĥakdan yetişe fazl-ı ilāh
2. Ol şeh her ki muķārīn ola bī-şek bilürem
Yüz duta devlet aña hem daħı ikbāl-ıla cāh
3. Dönmedi çarĥ-ı felek çünki murādıñca senüñ

³⁸³ Ġazel divana göre iki beyt eksiktir. Eksik olan beytler divandaki beyt numaralarına göre şu şekildedir:

2. Kāmı ki derd ile dil hem-nefes oldı tapuña
Ey ħatāyī nice çok şükr o demden bu deme
6. Sevinür cān göricek itlerüñ izin nitelim
Yolda bir aç u gedā uğraya bir kaç direme

Haluk İpekten, **Nizāmī Divānı**, Ankara, 1974, G.104

³⁸⁴ T. Mısra için "Mısradaki vezin eksiktir." dipnotu düşülmüş fakat mısranın vezninde herhangi bir eksiklik yoktur. Bkz. s.66

³⁸⁵ D. Ser-i zülfüñi dehānuñda görüp ħaste göñül – M: Zülfüñ ucında dehānuñı görüp ħaste göñül.
Haluk İpekten, a.e, G.104

³⁸⁶ D. ol dem – M. ol vakt kim. a.e, G.104

Key şaķın guşşalanup ey gönül eyleme gel  h

4. N şih n pend  baņa etmedi bir zerre eşer
Ola kim t r-i m jeņ dele³⁸⁷ bu gönlümi iy ş h
5. Durma **Baġd d ** bugün baġla bil n h dmetine³⁸⁸
Merhamet etmez ise eyleyesin  h-ıla v h

83

Ġazel-i Nec t ³⁸⁹

fe' l t n fe' l t n fe' l t n fe' l n

1. B se luţf it saņa c n-ıla h r d r olana
C n yid rmek gerek ey ġonca-dehen y r olana
2. N'ola ger Şu gibi taş yaşdan  toprak d şene[m]
Böyle olmak yaraşur ' ş k-ı d d r olana

[20a]

3. Benüm aġladuġuma Şimdi kayırmaz g l n z
Bir zem n güler id m ben de girift r olana
4. ' ş k-ı Ő d k-iseņ bakma bu d ny  yüzine
Ki h m -himmet olan  onmaya murd r olana³⁹⁰
5. Ger **Nec t ** ġama düşdü-ise  o c n   ıķsun
Yine vir rdi gönül böyle sitem-k r olana

[20a]

84

Ġazel-i  h 

fe' l t n fe' l t n fe' l t n fe' l n

1. Bir elif çekti yine s neme c n n bu gice³⁹¹
Şanki Őarıld  baņa serv-i h r m n bu gice

³⁸⁷ M. dele – T. dile. Bkz. G. 75, s. 128

³⁸⁸ **Baġd d ** mahlasını taşıyan bu gazel tespit edilememiştir. Murat Uraz, **Baġdath Ruh  – Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seġme Parçalar**, İstanbul, 1941. Coşkun Ak, **Baġdath Ruh  Divanı**, Bursa, 2001.

³⁸⁹ . Divana göre gazel bir beyit eksiktir.  nz zde belirtilen çalışmada bunun bilgisi verilmemiştir. Bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s.67. Divana göre eksik olan beşinci beyit Şu Şekildedir:

Ah kim olmadı kapuņada bir itce raġbet

Giceler Şubha deġin z r ile b d r olana

Ali Nihad Tarlan, **Nec t  Beg Divanı**, İstanbul, 1963, G. 459, s.425

³⁹⁰ D. konmaya : M. bakmaya. Ali Nihad Tarlan, a.e, G. 459, s. 425

³⁹¹ D. gece : M. gice. Mustafa S. Kaġalın, ** h  D v n**, Ankara, 2013, G. 100 s. 47.

2. Ayıñ on dördi gibi dün gice meclisde idiñ
Kanda aḥşamlayasın iy meh-i tābān bu gice
3. Yine bilsem ki ‘aceb kimlere hem-kāse idiñ
Ki cihānı dutmuş-idi nāle ü efgān³⁹² bu gice
4. Seni dün gice raḳīb ile görüp şoḥbetde
Düşdi yalıñ kılıca şem‘-i şebistān bu gice
5. Döndiler şoḥbetine tālib olan ‘ārifē diñ
Āhīnūñ hüccresine cem‘ ola yārān bu gice

85

Ġazel-i Necātī

mef‘ūlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ūlün

1. Fūrḳat şebine düşmişem ey māh esirge
Çıkdı felege āh-ı seḥer-gāh esirge
2. İy gözlerümün aydını vey³⁹³ necm-i sa‘ādet
Zulmetde ḳalupdur dil-i güm-rāh esirge
3. Hecr-ıla yaşum yerde gözüm gökde ḳalupdur
İy yiri göki yaradan Allah esirge
4. Bir ḥācet için Ka‘be eşigüne çekilür
Her şām ü seḥer ḳāfile-i āh esirge
5. Hey derdüñ ile bir gün ölür ḥasta **Necātī**
Geh cevr ü cefā eyler iseñ gāh esirge

[20b]

86

Ġazel-i ‘Amrī

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Eyledüm pirāhen-i şabrı ḳabā şimden girü
Baş açık ābdāluñam ben bī-nevā şimden girü
2. Perde-i nāmūs taḳup çekdüm āhımdan ‘alem
Server-i serdar- ı ‘ışḳam ben gedā şimden girü

³⁹² D. na‘ra-i mestān : M. nāle ü efgān. Mustafa S. Kaçalın, a.e, G. 100 s. 47.

³⁹³ D. vey : M. ey. Ali Nihad Tarlan, a.e, G.517, s.464.

3. Mihr ü meh çaldı beşaret tablını iy ser-firāz
Sen degildüñ hüsñ iline pādişāh şimden girü
4. Hübolar sevmekden ayru günāh kim işlerem³⁹⁴
Şad hezārān tövbeler yār mā şimden girü
5. Sevdüğüm kimdir dimezem tā ki kendüy şanup
'Amrīye nāz eyleye her dürlü başumdan girü

87

Ġazel-i 'Amrī³⁹⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. 'Aşık oldum derdüme yokdur devā şimden girü
Günde biñ kez ölürem ben mübtelā şimden girü
2. Dost düşmān āh idüp kāfir müselmān rāhm ider³⁹⁶
Ağlaya ben haste-i bāy ü gedā şimden girü
3. Ey tabībüm Nüh Tūfānun kopardı gözlerüm
Kıssa çokdur diñle benden mācerā şimden girü
4. Yārı agyār ile görmekten ölüm yigdür baña
Ey ecel ehlen ve sehlen merhabā şimden girü

88

Ġazel-i Maķāmī

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Verd-i aħmerdür yañağuß vey şaçuß ħablü'l-metīn
Şüretün ve 'ş-şemsu³⁹⁷ alnuñ va 'd duħa 'ayne'l-yaķīn
2. Şaçlaruß ve'l-leyl iza yağşāde kılındı beyān
Dişleruß ve'n-necmdür ħad cā' āyet-i mübīn
3. Süre-i kevser şīrīniñuß şerħ-durur³⁹⁸

³⁹⁴ Kafiyelerin aynı olmasından muhtemel bu beyt aynı varakta mevcut olan, şairin ikinci gazelinin bir beyti olarak nesh edilmiştir. Divana bağlı kalmarak gazel tashih edilmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, **Amrī Divan**, İstanbul, 1979, G. 94 s.130

³⁹⁵ Mecmuada başlığı bulunmayan 4 beyitten müteşekkil gazelin divana göre makta beyti noksandır. Noksan olan makta beyti şu şekildedir:

'İşk cāmın nüş idüp ser-mest ü ħayrān ol yūri

Vaz gel zühd ü riyādan 'Amriyā şimden girü Mehmed Çavuşoğlu, a.e, G. 93, s.129.

³⁹⁶ D. āh ide : M. āh idüp. a.e, G. 93, s.129.

³⁹⁷ Fussilet Süresi 37. āyet

³⁹⁸ Mısranın vezni aksamaktadır.

Teşne dil ümmetlere indirdi Cibrîl-i emîn

4. Sîneñüñ vaşfinda oқındı *elem neşrah leke*³⁹⁹
Hem senüñ haққuñdur Ғaha ü Ғatemü'l- mürselîn

[21a]

5. ‘Āsī ü mücrimleriz ғalduқ ma‘āşī baһrına
Yā beni işfā‘ lenā ente şafī‘ü'l- mezbunîn
6. Rūz-ı maһşerde günāhkār ümmetüñdendür senüñ
Yā resulallah **Maқāmī** bendeñe olğıl mu‘īn

89

Ġazel-i Necātī

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Vireliden gönlümi şol gözleri sāһirlere
Nesne yoқ қatumda һālüm virmesün kāfirlere⁴⁰⁰
2. Bunı kāfir қаđısı daһi buyurmaz dostum
Ben çekem cevrüñi sen şayd olasin sāһirlere⁴⁰¹
3. Sīm ü zer yoқ destümde yolıñda һarc eyleyeyim⁴⁰²
Şimdi һüblar şayd olur[lar]⁴⁰³ aқçesi vāfirlere
4. Yārumı benden cüdā kıldı cüdām olsun raқīb⁴⁰⁴
Boғazından aşıla idi yā gire idi yirlere
5. Ben **Necātī** yem ki adım ‘ālem içre dāsītān⁴⁰⁵
Şi‘ri dimek ögredeyin şimdiki şā‘irlere⁴⁰⁶

³⁹⁹ İnşirah Sûresi

⁴⁰⁰ D. Nesne yoқ vaқtümde һālüm virmesün kāfirlere – M. Nesne yoқ қatumda һālüm һақ virmesün kāfirlere. Ali Nihad Tarlan, **Necātī Beg Divanı**, İstanbul, 1963, G. 544, s. 482

⁴⁰¹ D. Kim bana rahm itmeyüp sayd olasin sā‘irlere – M. Ben çekem cevrüni sen sayd olasin sāһirlere. a.e, G. 544, İstanbul, 1963, s. 482

⁴⁰² D. Sīm ü zer destümde yoқ kim harc ideydüm sayd içün – M. Sīm ü zer yoқ destümde yolında harc eyleyeyim

⁴⁰³ D. sayd olurlar – M. sayd olur

⁴⁰⁴ D. Yārumı benden cüdā kıldı cüdām olsun rakīb / Boғazından asıla idi yā gire idi yirlere – M. Yāri benden cüdā kıldun dilerüm ey rakīb/ Boғazından asılasun yakarasun yirlere. Ali Nihad Tarlan, a.e

⁴⁰⁵ D. Ben Necātī’yem cihānda adım oldı dāsītān – M. Ben Necātī’yem ki adım ‘ālem içre dāsītān

⁴⁰⁶ D. Şi‘ri okımak – M. Şi‘ri dimek. Ali Nihad Tarlan, a.e

Ġazel-i Hayretî⁴⁰⁷*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Ey raķīb etdüñ beni ol nā-müselmāndan cüdā
Göreyin kim olasın şoñ demde ĩmāndan cüdā
2. Gerçi pervāne yaķın olsa çerāġa per yaķar⁴⁰⁸
Cān yaķar bir pāre düşse şem'-i tābāndan cüdā
3. Oluban cānā kara zülfüñ gibi cān-ı bī-ķarār
Dil perīşān olur olsa [sen] perīşāndan cüdā
4. Ĥayli merdünlük degül mi ġam deminde bir nazār
Olmadı ĥālün ĥayāli çeşm-i giryāndan cüdā
5. İtlerüñle eglenür her dem ķapuñda **Ĥayretî**
Üns idinmiş⁴⁰⁹ olıma bir laķza yārāndan cüdā

[21b]

Ķasīde-i Şerīfî⁴¹⁰*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün***I**

Lāle-veş dāġ-ı muĥabbetle dil-figār oldum
Heves-i vuşlat-ı dildār-ıla bīmār oldum
Tārik-i 'aķl ü ĥıred māni'-i aġyār oldum
Ġamdan āzāde iken bende-i dildār oldum
Yine sevdāzede-i zülf-i siyeh-kār oldum
Yine bir olmayıcaķ derde giriftār oldum

II

Kātib-i kilik-i ķazā destine alduķda ķalem
Alnıma yazdı benüm ġuşşa ü endüh [ü] sitem
Baña yār oldı niķe derd ü belā miĥnet ü ġam

⁴⁰⁷ M. Varak 21a – T. Varak 22b (s.71). Gazelin 2a mısraında mecmuadaki ve divandaki şekilleri arasında farklılık belirtilmemiştir. Bkz. Mehmet Çavuşoġlu – M. Ali Tanyeri, **Ĥayretî Divan**, İstanbul, 1981. G. 8, s. 137. Gazelin 3a mısraında zihaf ve imale gibi aruz kusurlarından kaynaklı kusurlar dikkate alınarak "Mısrada vezin aksamaktadır." dipnotu (61) düşülmüştür.

⁴⁰⁸ D: karīb : M. yakın Mehmet Çavuşoġlu - M. Ali Tanyeri, **Ĥayretî Dīvan**, İstanbul, 1981, G. 7, s. 137

⁴⁰⁹ D: Üns idinmiş – M: İnsān imiş. a.e, G. 7, s. 90

⁴¹⁰ **Ķasīde-i Şerīfî** diye adlandırılmış bu manzumenin *mükerrer müseddes* olduġu tespit edilmiştir.

Hāşılı itmiş idüm sevmege maḥbūb kaşem
Yine sevdāzede-i zūlf-i siyeh-kār oldum
Yine bir olmayıcağ derde giriftār oldum

III

Āteş-i 'ışka düşelden bu dil-i sūzānum
Demidür kan akıdursa dīde-i ḥūn-feşānum
Kalmadı zerre kadar tende saña dermānum
Göklere çıksa n'ola şām ü seher efgānum
Yine sevdāzede-i zūlf-i siyeh-kār oldum
Yine bir olmayıcağ derde giriftār oldum

IV

Terk-i vuşlat ideyin rāzı olup hicrāna
Gireyin 'ārif olup dā'ire-i 'irfāna
Sāķī-i 'ışkuñ elinden içeyin peymāne
Düşeyin kūy-ı ḥarābāta olup mestāne
Yine sevdāzede-i zūlf-i siyeh-kār oldum
Yine bir olmayıcağ derde giriftār oldum

[22a]

V⁴¹¹

Ey *Şerīfī* dāmenūñ çāk ideyin⁴¹²
Siper-i tīr-i fiğānum yine eflāk ideyin
Dīdemi dīde-i Mecnūn gibi nemnāk ideyin
Yüzümü sāye gibi rāh-ı ğama ḥāk ideyin
Yine sevdāzede-i zūlf-i siyeh-kār oldum
Yine bir olmayıcağ derde giriftār oldu

92

Ġazel-i Kabūlī⁴¹³

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1. O nezāket o letāfet o ṭaravet o şafā
O zārāfet o feşāḥat o belāġat o edā
2. O riyāset o siyādet o sa'ādet o kerem⁴¹⁴
O 'adālet o 'ināyet o seḥavet o 'atā
3. O mürüvvet o muḥabbet o mürüvvet o kerem⁴¹⁵

⁴¹¹ 22a numaralı varakta yer alan bu bend önsözde değinilen çalışmada yapılan karşılaştırma neticesinde belirtilmediği tespit edilmiştir. Bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s. 57

⁴¹² Mısranın vezni aksamaktadır.

⁴¹³ T. Gazelin hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir dipnotu (160) düşülmüş fakat şairin kim olduğu ve gazelin divanda da yer aldığı tespit edilmiştir. Bkz. Mustafa Erdoğan, **Kabûlî İbrahim Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı**, G.12, s. 251

⁴¹⁴ D. kerem : M. cevır. Mustafa Erdoğan, Kabûlî İbrahim Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı, Ankara, 2008, G.12, s. 251

- O ri'āyet o ħimāyet o ŧefā'at o vefā
4. O muraŧŧa' o mülemma' o musanna' elfāz⁴¹⁶
O tebessüm o tekellüm o terennüm o nidā
5. Neden ol yāre **Ķabūli** bu kadar 'izzet ile
O teŧevvuk o ta'aŧŧuk o ta'alluk o hevā

93

Ķazel-i Fevrī

mef'ūlü mef'ūlün mef'ūlü mef'ūlün

1. 'Iŧk eyleyeli cānı derd ü ħamuña mu'tād
ŧahrāda benem Mecnūn taħlarda benem Ferhād
2. Var-ise cihān iħre 'iŧk-ıla benem ancak
Mecnūn bedeli maħzūn Ferhād'a bedel nā-ŧād
3. Mecnūn-ile Ferhāda 'iŧk iħre benem mürŧid
Pīr-i ħamuñ idelden o yolda baña irŧād
4. Dār-ı meŧaħkatde⁴¹⁷ Mecnūna benem hādī
Ķār-ħam-ı miħnetde Ferhāda benem üstād
5. Esrār-ı ħam-ı 'iŧkı **Fevrī** kime ŧerħ etsün
Mecnūn ise bir cāhil Ferhād ise bir ırħad

[22b]

94

Ķazel (Nazım)

müŧef'ilün müŧef'ilün müŧef'ilün müŧef'ilün

1. ŧūrīde vü ŧeydā kılan Ķaħkıñ cemālidir beni
'Ālemlere rüsvāy kılan dostuñ cemālidir beni
2. 'Aħlımı başımdan alan beni bu sevdāya ŧalan
Bir mürŧide⁴¹⁸ bende kılan dostuñ cemālidir beni
3. Ķaddim büküp yay eyleyen baħrım delip nāy eyleyen
İŧim ħücüm vāy eyleyen Ķaħkıñ cemālidir [beni]
4. Gözlerimi giryān iden ciħerimi biryān iden
Ķayrān-ı ser-gerdān iden dostuñ cemālidir beni

⁴¹⁵ 3a D. rahm : M. kerem. Mustafa Erdoğan, a.e G. 12 s. 251

⁴¹⁶ 4a D. o musanna' o mülemma' : M. o mülemma' o musanna' Mustafa Erdoğan, a.e, G. 12 s. 251

⁴¹⁷ M. Dār-ı meŧaħkatde : Vādi-i meŧaħkatde

⁴¹⁸ M. مشده

5. Derdlerine dūş eyleyen ‘aqlımı nā-ḥoş eyleyen
Her dem ‘abā-pūş eyleyen Ḥaqqıñ cemālidir beni
6. Yüregimi bāş eyleyen gözüm kanlu yaş eyleyen
‘Ālemlere fāş eyleyen dostuñ cemālidir beni
7. Bī-ḳarār idüp döndüren ‘ışk deryāsına daldıran
Anda ğarḳ idüp öldüren yāruñ cemālidir beni

95

Ġazel-i Hayretī⁴¹⁹

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. İçdügüm ḳandur şarāb-ı la‘l-i dilberden⁴²⁰ cüdā
Yidügüm ğamdur müdām ol mīve-i terden⁴²¹ cüdā
2. Gözüme her gonca bir peykān-ı zehr-ālūd olur⁴²²
Seyr-i gülzār eylesem ol gül-berg-i hazāndan cüdā
3. Bārgāh-ı ‘ışk olur kim dīvāneler dīvānıdır⁴²³
İtme ben dīvāneyi [yā Rab] bu dīvāndan cüdā
4. Mużtarib bir ehl-i dilden ayırdı felek
Döndüm ol māh kim mevc etdi ‘ummāndan cüdā
5. **Ḥayretī** insān yārdan dūr etdi devr-i āh
Bülbül-i gūyā durur gūyā gülistāndan cüdā

[23a]

⁴¹⁹ M. Varak 22b – T. Varak 21a. T. Gazelin divan ve mecmuadaki şekilleri arasındaki farklılıkların tamamıyla verilmediği görülmüştür. Bkz. Mehmet Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri, **Ḥayretī Dīvan**, İstanbul, 1981. G. 8, s. 137. Ayrıca 3. beytin 1a mısraında ‘*olur*’ sözcüğünün eksik okunmasından kaynaklı vezin kusuru için yanlış dipnot düşünülmüştür.

⁴²⁰ D. cânāndan : M. dilberden. Mehmet Çavuşoğlu - M. Ali Tanyeri, **Ḥayretī Dīvan**, İstanbul, 1981, G. 8, s. 137

⁴²¹ 1b D. mīve-i cânāndan : M. mīve-i terden. a.e. G. 8, s. 137

⁴²² 2a D. Gözüme her gonca bir peykān-ı zehr-ālūd olur : M. Gözüme her gonca zehr olur dilber-i bîğān gelür

⁴²³ 3a D. Bārgāh-ı ‘ışk kim dīvāneler dīvānıdır : M. Bārgāh-ı ‘ışk olur kim dīvāneler dīvānıdır. Mısranın vezni aksamaktadır. a.e. G. 8, s. 137

Ġazel-i Nesîmî

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Merhabâ hoş geldüñ rûh-ı revānum merhabâ
İy şeker-leb yâr-ı şîrîn lâ-mekānum merhabâ
2. Leblerüñ cām-ı Cem oldı nefhâ-i Ruhı'l-Ġuds⁴²⁴
İy cemilüm vey⁴²⁵ cemālüm baħr-ı kanum merhabâ
3. Göñlüme çün senden özge nesne lâyıķ görmedim⁴²⁶
Şüretüm 'aqlum 'uķülüm cism ü cānum merhabâ
4. İy melek şüretlü dilber cān fedādur yolña
Laħmike laħmi degil mi kana kanum merhabâ⁴²⁷
5. Yâr geldi nāzla şordı Nesîmî nicesin
Merhabâ hoş geldüñ iy rûh-ı revānum merhabâ

Ġazel-i Fānî

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. İy maħbüb-ı haķķānî baña 'ayn-ı 'ināyet kıł
Esîrüm dest-i nefşümde beni ķurtar ħimāyet kıł
2. Günāhım ħadden aşmışdur esirge yā Resûlallah
Şefî'ü'l- müznibînsin sen baña daħı şefâ'at kıł
3. Hevā-yı nefş-ile şeytān ikisi el bir eyledi
Ṭarîķ-i haķdan ayırmaķ dilerler gel hidāyet kıł
4. Dilersüñ devleti bāķî göñül gel cidd ü ceħd eyle⁴²⁸
Beķā mülkine ol ṭālib bu dünyādan ferāġat kıł
5. Gel ey Fānî ümîdüñ kes cihānuñ cümle varından
Ne kim virdi [ise] Mevlā anuñla kanā'at kıł

⁴²⁴ D. Çün lebüñ : M. Leblerüñ. Hüseyin Ayan, **Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**, Ankara, 2014, G. 7 s. 186.

⁴²⁵ D. iy : M. vey

⁴²⁶ D. hîç : M. çün

⁴²⁷ D. Çün didün lehmün lehmi kana kanum merhaba : M. Lahmike lahmi degil mi kana kanum merhaba. a.e, G. 7 s. 186.

⁴²⁸ T. Mısranın vezninde herhangi bir sorun olmamasına rağmen mısranın vezninin aksadığı ile ilgili dipnot düşülmüştür. Bkz. Neslihan Dokumacı a.e, s. 109, dipnot 243.

mefâ'ilün fâ'ilâtün mefâ'ilü fâ'ilün

İgen bu naḳş-ı nigâr-ı bahâra aldanma
 Ki pâydâr degildir mektûbât-ı cihân
 Ḳazâ eliyle yazılmış cemi' eşyânuñ
 Vücûdî şafhasına *küllü men 'aleyhâ fân(in)*⁴³⁰

[23b]

Ġazel-i Ruḥî-i Bağdâdî⁴³¹*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

1. Şûret-i yâre nazar kıl göresin naḳḳâş nedür
 Nedür ol yüz nedür ol göz nedür ol ḳaş nedür
2. Taşlar-ıla dögünürsem yine raḥm etmezsin
 Dil-i sengîniñe nisbet güzelüm taş nedür
3. Miḥnet ü derd ü belâ işidenlerden ırağ
 Reh-i 'ışḳuñda şorarsan baña yoldâş nedür
4. Olsa bin cânım eger birini sulṭânım
 Cân virirdüm yoluña virmege bir baş nedür
5. Es'âda söyle ki 'aşık degilüm dirmişsin
 Rûy-ı zerdüñde ya ol ḳanlı aḳan yaş nedür
6. Cümleñüñ menşe'i birken 'acaba sırr-ı Ḥudâ
 Bağrımı nâvek-i peydâ delse kim deldi dime
7. Kimine gizlü bu ḥalkuñ kimine fâş nedür
Ruḥiyâ ol süzilen göz çatılan ḳaş nedür

⁴²⁹ Kıṭ'a [?]. Derkenar şeklinde yer almaktadır.

⁴³⁰ Rahmân Sûresi 26. âyet

⁴³¹ Bu gazel şairin divanı üzerinde yapılan çalışmalarda tespit edilememiştir. Coşkun Ak, **Bağdatlı Rûhî Divânı**, Bursa, 2001.

İbrahim Ethem Buyruk, **Bağdatlı Rûhî Divânı'nda Sosyal Hayat, Külliyyat-ı Eş'âr-ı Ruhî-i Bağdadî**, Konya, 2015.

Nazire-i Nihānī

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Ğamı ğam-nāk bu halkuñ kimi 'ayyāş nedür
Kiminüñ başı atlas kiminüñ taş nedür⁴³²
2. Ba's-ı ħande nedür ğonca-i nev-ħāsteve
Bülbül-i zārda ki dide-i ħün-bāş nedür⁴³³
3. Taleb-i ni'met vaşl eyler iken Leylādan
Kāse-i kelle-i Mecnūn-ı şıyan⁴³⁴ taş nedür
4. Biricik derd ü belā şofrasına miħmān ol
Sen de gör ehl-i muħabbet yedügi aş nedür
5. Öldürenen ne eşer zāhir olandan ne nişān
Reh-i 'ışkuñda **Nihānī** kesilen baş nedür⁴³⁵

101

Müfred⁴³⁶*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

Bilmez oldum ğam-ı hicrānla sağ ü şolumu
Giderek vādī-i 'ışkuñda yitirdim yolumu

[24a]

102

Müfred⁴³⁷*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*

Görünmez bir kaçādır 'ışk-ı cānān
Ħalaş olmaz ölünce andan insān

⁴³² Mısranın vezni aksamaktadır.

⁴³³ Mısranın vezni aksamaktadır.

⁴³⁴ M. صين : şıyān

⁴³⁵ Nazire tespit edilememiştir. Bkz. M. Fatih Köksal (2001), **Edirneli Nazmi Mecma'u'n-Nezâir**, Mustafa Canpolat (1995), **Ömer Bin Mezid Mecmu'atü'n-Nezair**, Mesut Dursun, **Nihānī Divanı**, Ankara, 1990. Nazirenin şairi tespit edilememiştir; fakat aynı varakta yer alan **Ruĥi-i Bağdādī**'nin gazeline nazire yazılmış olabileceği muhtemeldir.

⁴³⁶ Müfred[?].

⁴³⁷ Müfred[?].

103

Müfred⁴³⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gerçi zahir fâsıkam elhamdülillâh kim hele
Ne mürâi şeyh ü ne rüşvet alıcı kâğıyam

104

Müfred⁴³⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Çın-i zülfün miske beñzetedüm hatâsın bilmedüm
Key perîşân söyledüm bu yüz karasın bilmedüm

105

Müfred⁴⁴⁰

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Kerem kıl sâķi iltifâtın bî-nevâlardan
Elünden geldügi hayrı dirîg etme gedâlardan

106

Murabba⁴⁴¹

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Elâ ey gülşen-i hüsn ü letâfet servinün dalı
Beni bülbül gibi zâr eyledi ruĥlarün alı
Baña şehd ü şekerden hoş gelür zehr-i ğamuñ balı
Benim ey gözlerüm nürü 'Acem-zâde Ğasan Bâli

⁴³⁸ Müfred [?].

⁴³⁹ Mecmuada *müfred* olarak belirtilen bu *beyt* gazelin matla beyti olduğu tespit edilmiştir. Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Divan*, İstanbul, 1966, G. 191, s. 245.

⁴⁴⁰ Müfred [?]. Mecmuada müfred olarak belirtilen bu beytin kafiyeden beyit olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁴¹ Murabba' [?].

107

Kıt'a-ı Zıyāyi⁴⁴²

müfte'îlâtün müfte'îlâtün

Ey dirîgâ bu 'âlem-i fânî
Ağladur her dem ehl-i 'irfânî
Kişi kısr-ı ümîde çıkmış-iken
Anı vâhidde ol yıkar anı

108

Beyt⁴⁴³

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Bir hümâdır 'ilm haşı tutmaz anı degme kayd
Şâhını tab'-ı bülendüm ider ancak anı şayd

109

Beyt⁴⁴⁴

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

'Azîm et cismimi yâ rab cehennem toptolu olsun
Kamu 'âsîler 'afv it hemân ben yanayın tenhâ

110

Müfred⁴⁴⁵

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

İt raķîbi katl iderdim kıpısında dilberîñ
Câiz olsa Ka'bede hınzîr kıurban eylemek

111

Müfred⁴⁴⁶

fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Ķal'a-i hüsne dayanma pâdişâhım zılm[ü] kıo
'Asker-i hattıñ gelür birgün anı virân ider

⁴⁴² Kıt'a -ı Zıyāyi [?].

⁴⁴³ Beyt [?].

⁴⁴⁴ Beyt [?].

⁴⁴⁵ Müfred [?].

⁴⁴⁶ Müfred[?].

112

Müfred⁴⁴⁷

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

Çalem güftâ ki men şâh-ı cihânem
Çalem-keş râ be-devlet mîrsânem

[24b]

113

Ġazel-i Aĥmed Pâşâ

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. İtmesün ĥurşîd-i tâbân rûy-ı cânân-ıla bahş⁴⁴⁸
Bendeye lâyıķ degüldür k'ide sulţân-ıla bahş
2. Bir deñizdür ĥüsni yârın kaçresidir âfitâb
Çaşrenüñ ne kudreti var k'ide 'ummân-ıla bahş⁴⁴⁹
3. Çanĝı gül-ruĥdur yüzünle da'vî- i ĥüşn eyleyen
Niçe kevkebd[ir] iden ĥurşîd-i raĥşân-ıla bahş
4. Siĥri ta'lîm eylemekde ĝamze-i cādû-yı dost
Çâh-ı Bâbil'de ider Hârût-ı fettân ile bahş
5. Şol Skender isteyüp bulmadıĝı âb-ı [ĥayât]
Ĥaşşiyetde idemez bir la'l-i ĥandân-ile bahş⁴⁵⁰
6. Tıfl-ı dil çün mekteb-i 'ışķında almıştır sebaķ
Eylesün ĥikmet maķâlâtında Loķmân-ıla bahş
7. Şâh ayaĝı tozına hem-ser dirilmiş la'l-i yâr
Güyyâ 'İsâ'dur itmiş âb-ı ĥayvân-ıla bahş
8. Kimse Aĥmed gibi naķş itmez kitâbın ĥüsñüñüñ
Ne kaçadar naķķâş olursa idemez [mânîyle] bahş

⁴⁴⁷ Müfred[?]. Müfred olarak belirtilen beytin kafiye düzeninden müfred olmadığı tespit edilmiştir.

⁴⁴⁸ D: râĥşân – M: tâbân. Ali Nihad Tarlan, **Aĥmed Paşa Divanı**, İstanbul, 1966, G. 23 s. 138,

⁴⁴⁹ D: kadri vardır – M: kudreti var. a.e G. 23 s. 138

⁴⁵⁰ Divana göre bu gazel bir beyit eksiktir, eksik olan 6. beyit şöyledir:

''Tîr-i ĝamzenle yatar meydân-ı 'aşķında zebun

Şol dilâverler k'eder tîĝ-i Nerîmân ile bahs''

Ali Nihad Tarlan, a.e G. 23 s. 138

114

Murabba⁴⁵¹

mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün

Bir gonca-dehen yâre alındı dil ü cānum
Çāk olsa n'ola hem-dem bu çāk-i girībānum
Bülbülleri söyletmez oldu dil-i nālānum
Yā Rab kime şerh idem aḥvāl-i perişānum

115

Beyt⁴⁵²

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Nādān olunmaz meclis-i 'irfān arasında
Ḥar mühre şıḡar mı dürr ü mercān arasında

116

Müfred⁴⁵³

müfte'ilün müfte'ilün

Def-i melāl ister-isen
İçimi gör içimi gör içimi

[25a]

117

Fuzulî Fermāyed⁴⁵⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Yolıña cān virem gibi derūnumda 'alāmet var⁴⁵⁵
Şehīd-i tīḡ-i 'ışk olmaḡa gön'lümde şehādet var⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Murabba' [?].

⁴⁵² Beyt [?].

⁴⁵³ Müfred [?].

⁴⁵⁴ Gazelin matla beytidir. İsmail Parlatır, **Fuzulî Türkçe Divan**, G. 109, s. 250

⁴⁵⁵ D. Yolında cān viren kimi derūnumda alāmet bar : M. Yolıña cān virem gibi derūnumda 'alāmet var. İsmail Parlatır, a.e, s.250

⁴⁵⁶ D. bar : M. var. İsmail Parlatır, a.e, s.250

118

‘Ahdî

mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Şorarsañ cām-ı ‘ışkıñla derūnumda ne hālet var
Dilimde āteş-i firķāt gözümde eşk-i hāsret var

119

Ümîdî

mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Hevā-yı ‘ışk başıd[a] dilde tāb nār-ı firķat var
Belā hākinde ten pā-māl ü gözde āb-ı hāsret var⁴⁵⁷

120

‘Ubeydî

mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Sarāy-ı ‘ālemūñ yā Rab bināsında ne hālet var
Ne anda ķasr-ı āsāyış ne cāy-ı istirāhat var⁴⁵⁸

121

Rızāyî

mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Ne yārı görmege ķudret ne ‘arz-ı hāle fırsat var
Mecālim yok marīz-i ‘ışk olaldan hayli hāsret var⁴⁵⁹

122

Şānî

mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Tenümde sūziş-i ‘ışkuñ derūnumda ‘alāmet var
Efendi şorma ahvālî ğamuñdan çok şikāyet var⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ Gazelin malta beytidir. Muhammed Selvi, *Ümîdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyon, 2008, G.76, s. 101

⁴⁵⁸ Gazelin matla beytidir. M. Şahabettin Ünlü, *Ubeydi Hayatı – Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, İstanbul, 1991, G. 84 s. 79

⁴⁵⁹ Beyit divanda tespit edilememiştir. Mümin Topçu, *Dîvân-ı Rızâyî*, Malatya, 1997.

123

Misâli

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Derildi ka'be-i kûyuñda kullarıñ 'ibâdet var
Kaşıñ mihrâbına kıлмаğa kıblem secde niyyet var⁴⁶¹

124

Semâ'î

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Niçe zühd ü niçe taqvâ vücûdumdan ferâgat var
Katîl-i tîğ-i 'ışk olmağa gamzeñde işâret var⁴⁶²

[25b]

125

Derviş Devrî⁴⁶³

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Gözüm segrir⁴⁶⁴ beden ditrer yürek oynar 'alâmet var
Dirîğâ bilmezem cism-i za'îfimde ne hâlet var⁴⁶⁵

126

Bedrî

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

O servi-ğad hevâsında ölüm gibi 'alâmet var
Bugün haşr olmayup ferdâ ider yarın kıyâmet var⁴⁶⁶

127

Şerîfî

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Şehâ nâr-ı firâkıñla derûnumda harâret var
'Adem iklîmine 'âzim ölüm gibi 'alâmet var⁴⁶⁷

⁴⁶⁰ **Sânî**'ye ait olduğu belirtilen bu beyit Sâni mahlası ile şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu tespit edilememiştir.

⁴⁶¹ **Misâli**'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

⁴⁶² **Semâ'î**'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

⁴⁶³ M. Derviş Devrî – T.Derviş Dürrî

⁴⁶⁴ M. segrir – T. siñer

⁴⁶⁵ **Derviş Devrî**'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

⁴⁶⁶ **Bedrî**'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

128

velehu (Şerifi)

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Dirildi cümle kullarun Hudāvendā ki niyyet var
Muhaşşal zulme meyl itdün saña senden şikāyet var⁴⁶⁸

129

Sulţān Süleymān

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kendümi 'add etmezem bir dāne-i erzen gibi
Şavurur bād-ı ecel çün 'ömrümi hırmen gibi

130

Velehu (Sulţān Süleymān)⁴⁶⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Māl ü cāha ğirre olma dime yoğdur ben gibi
Sür yüzün yire tevāzu' ehli ol dāmen gibi

131

Kemāl Pāşāzāde⁴⁷⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ķūt idinmişdir bizi mūr-i ecel erzen gibi
Kim taşır zır zemīne dāne-i hırmen gibi

132

Nazīre

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kendümiñ yođken vücūdı dāne-i erzen gibi
Dağlar var sīnüm üzre her yeri hırmen gibi⁴⁷¹

[26a]

⁴⁶⁷ Şerifi'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

⁴⁶⁸ Şerifi'ye ait olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

⁴⁶⁹ Kemal Yavuz – Orhan Yavuz, **Muhibbi Divanı**, Ankara, 2016, C.2, s. 1700, G.3461

⁴⁷⁰ Divanda tespit edilememiştir. Mustafa Demirel, a.e.

⁴⁷¹ Nazīre olduğu belirtilen bu beyit tespit edilememiştir.

133

Beyt⁴⁷²

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kendüye zîynet ne denlü virse dünyâ zen gibi
Aña aşla meyl kılmaz olmayan er zen gibi

134

İshâk Efendi⁴⁷³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Manşıbıyla iftihâr etmek ögünmek câh ile
Ehl-i fazla 'ardır gerçi şerefdir câhile

135

Müfred⁴⁷⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Beni gören cihân içre şandır ki 'âlemim vardur
Bunı bilmez derûnumda ki dağlarca gamım vardur

136

Müfred⁴⁷⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir bölük t̄aliblerüz cem' olmuşuz etrâfdan
Gelmişüz şayd etmege 'Anka-yı 'ilmi Kâf'dan

137

Muhyî Halveti's-şehîr Bakra Çelebi

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

T̄alibân râ lâzım est ender cihân bâ çâr terk
Terk-i şöhret terk-i şehvet terk-i lezzet terk-i terk

⁴⁷² Beyt [?].

⁴⁷³ Gazelin matla beytidir. Ali Yıldırım, İshak Çelebi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Edisyon Kritiği) G. 269, s. 218

⁴⁷⁴ Müfred[?].

⁴⁷⁵ Müfred[?].

138

Müfred⁴⁷⁶

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Ƙara gönlüme mışbâh-ı ruhuñ kâfiyedir
Mutavassıt olıcağ şu'le virür her yaña zav'⁴⁷⁷

139

Ƙıı'â⁴⁷⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ger dilerseñ kim iresin yâre sen
İltifât eyle gel⁴⁷⁹ ağıyâra sen
Bağma nâ-mağrem yüzine zinhâr
Ƙirtü müştâğ iseñ dîzâre sen

140

Müfred⁴⁸⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey gönül şâd ol ki mağbüb-ı râ'nâdır gelen
Yoluna cân virdüğüñ mâh-ı dilâradır gelen

[26b]

141

Müfred⁴⁸¹

mef'ûlü fâ'ilâtün fâ'ilün

Allah ğanî ü 'azîz ü cemîl
Ve'l-'abd fağîr ü hağîr ü zelîl

⁴⁷⁶ Müfred[?].

⁴⁷⁷ M. zav' – T. zû'. Bkz. Müred 18, s. 174

⁴⁷⁸ Ƙıı'â [?].

⁴⁷⁹ M. eyle gel : eylegil

⁴⁸⁰ Müfred [?].

⁴⁸¹ Müfred [?].

Münacât⁴⁸²*mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*

1. İlâhi 'izz ü zâtıñ hürmetiyçün
Dağı biñ bir şıfâtıñ hürmetiyçün
2. Mu'allak 'arş ü kürsüñ[üñ] haqıyçün
Muṭabbağ yerdeki ferşiñ haqıyçün
3. Yedi kat yer yedi kat gök haqıyçün
Şabâh ü şâm giceniñ haqıyçün
4. Münacât olunan Tūruñ haqıyçün
Yed-i beyzādaki nūruñ haqıyçün
5. Yedi yıldız yedi deryā haqıyçün
Yedi iklīm yedi a'zā haqıyçün
6. Sekiz uçmak ile hūruñ haqıyçün
Felekte beyt-i ma'mūruñ haqıyçün
7. Mübārek Kubbe-i Şahrā haqıyçün
Muḳaddes Mescid-i Akşā haqıyçün
8. İlâhi Ādem ü Havvā haqıyçün
İlâhi cennetü'l-ma'va haqıyçün
9. Şol İbrāhīm ü Ḥalīl'in hil'atıyçün
Hem İdrīs nebīniñ rif'atıyçün
10. Mu'azzez Yūsuf'üñ hūsni haqıyçün
Dağı Ya'kūb'üñ ol hūzni haqıyçün
11. Deñizdeki Yūnusüñ vaḫdetler[i] için
Balıq karındaki vaḫşetler[i] için

[27a]

12. Süleymānuñ saña şükri haqıyçün
Atası Dāvūd'üñ zikri haqıyçün
13. Mesīhüñ 'ilm-ile hikmetleriyçün
Anası Meryemüñ 'ışmetleriyçün
14. Ḥabībi Muştafānuñ kurbetiyçün

⁴⁸² Divanda tespit edilememiştir. Hamit Bilen Burmaoğlu, **Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni)**, Erzurum, 1983.

- Seniñ qatında qadr ü 'izzetiyçün
15. Berāt ü Qadr ü Mi'rācuñ haqıyçün
Risālet tahtına tācı haqıyçün
16. Anuñ nāz ü niyāzı hürmetiyçün
Saña halvetüñ rāzı hürmetiyçün
17. Ebu Bekrūñ saña şıdķı haqıyçün
Daħı şıdķındağı 'ıřķı haqıyçün
18. 'Ömerüñ dād ü 'adli hürmetiyçün
Daħı 'Ořmān hayāsı hürmetiyçün
19. 'Alīnūñ cūd ü 'ilmi haqıyçün
Vefāsı şefķāti hılmi haqıyçün
20. Göñülden 'ıřķla zākirler11 için
Üküş ni'metlere řākir[ler] iyçün
21. Cefā-keş kullaruñ miħnetleriyçün
Cüdā düşenlerüñ ĥasretliğıiyçün
22. Ğarībüñ řubħı ü řāmı haqıyçün
Anuñ ğurbetüñ aħřamı haqıyçün
23. Şınuķ ğöñüllerüñ āhı haqıyçün
Uyanıqlar seher-ġāhı haqıyçün
24. Ki ben benden keş idesin bu **Lāmī**
Belādan qurtarırsın bu mübtelāyı

[27b]

143

Murabba⁴⁸³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şol qadar dutdı cefāyı gerdiş-i gerdün baña
Görse raħm eylerdi Leylī şıfatı Mecnün baña
Sāye-i Tübā ü cennet saña yārin zāhidā
Bāġ-ı 'ālemde bugün ol ķāmet-i mevzün baña

⁴⁸³ Murabba' [?].

Ġazel-i Nasūhī⁴⁸⁴*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. 'Işık ile dā'im idersem āh [ü] vāh
Ben Resül-i kibriyāya 'āşıkam
2. Rāh-ı 'ışık içre tenüm kılsam tebāh
Ben şafıyyü'l-aşfiyāya 'āşıkam
3. Sensin ol sultān-ı cümle mefharı
Zāt u esmā-yı şıfatın mazharı

[28a]

4. Enbiyā vü evliyānıñ serveri
Ben Resül-i müctebāya 'āşıkam
5. Bülbül-āsā eyleyem āh ü figān
Eylesem hāk-i rehiñde terk-i cān
6. Ey **Naşūhī** virdiñ olsun her zamān⁴⁸⁵
Ben Muhammed Muştafāya 'āşıkam

Murabba⁴⁸⁶*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Dilrübālar çok veli hergiz nazır olmaz saña
Mey nedir sen pādişāhım kim esir olmaz saña
Sen ki hüsñ ikliminiñ şimdi begim sultānısın
Göñlümün tahtı gibi 'āli serir olmaz saña

Ġazel-i Resmī⁴⁸⁷*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. 'Ālemi kıldı münevver iki meh-rü mehlikā
Kim bulardan kesb ider şems ü kamer nūr-ı ziyā
2. Biriniñ dīvāne-i zencir-i zülf-i ins ü cān

⁴⁸⁴ Gazelin son üç beyti (4, 5, 6) 28a numaralı varakta yer almasına rağmen karşılaştırma yapılan çalışmada bunun belirtilmediği görülmüştür. Bkz. Neslihan Dokumacı (T), G. 76, s. 129

⁴⁸⁵ **Naşūhī** mahlaslı bu gazel tespit edilememiştir. Ayrıca mahlas beyti derkenar şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸⁶ **Murabba** [?].

⁴⁸⁷ **Ġazel-i Resmī** [?].

Biriniñ pervâne-i şem‘-i ruḥ-ı şems ü duḥā

3. Biriniñ ḥāl-i siyāhı dāne-i ḡam dillere
Birisiniñ zülf-i aḡı cānlara dā‘ım belā
4. Birisinin tal‘atı dārü’s-selām-ı bāḡ-ı ḥuld
Birisinin kāmety Tübā kıyāmı müntehā
5. Biri küçük dehānında muḥāyyer cān ü dil
Biri teg‘uşşāka ider būselikden nevā
6. Bu ikisin bir arada gördüğünce **Resmīyā**
Biri[ñ]e dilden du‘ā kııl birine cāndan fenā
7. Gülşen-i ḥüsn⁴⁸⁸ İlähi bu ikisinin daḡı
Gül gibi ḥandān ü ḥürrem ṭut cihānda dā‘ımā

[28b]

147

Ġazel-i İshāk

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Gülşen-i ḥüsn ü cemāle virmege zīb ü bahā
İki serv-i tāze bitmiş birbirinden müntehā
2. Biriniñ envār-ı ḥüsni lem‘ası şems-i münir⁴⁸⁹
Biriniñ mihr-i cemāli pertev-i bedr-i dücā⁴⁹⁰
3. Biriniñ vaşlı metā‘ı müşterisi ḥāş ü ‘ām
Biriniñ ḥüsn ü zekātı ṭālib-i bāy ü gedā
4. Ġuşşadan āzād olur her kim buña ola esīr
Yār olur iki cihānda buña olan āşīnā
5. İkisine bī-vefālıḡda selām olsun selām
Şim[di]den girü güzellerle irāḡdan merḡabā
6. Ehl-i diller bezminiñ çokdur çerāḡ-ı rüşeni
‘Işḡ sözün añlayan sāḡib-kemāle ‘ışḡ ola
7. İki şanmañ evvel āḡir birdir **İshāk**ın sözi
Muştafā Aḡmed degil midir yā Aḡmed yā Muştafā

⁴⁸⁸ M. Gülşen-i ḥüsn : Gülşen-i ḥüsnün

⁴⁸⁹ D. şems-i münir : M. şems ü münir. Ali Yıldırım, **İshak Çelebi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Edisyon Kritiği)** Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1991, G.5, s. 75

⁴⁹⁰ D. bedrü’d-dücā : M. bedr-i dücā

Ġazel-i Necâti

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Aldum ağzuñ ölçüsin zerre denlü yok vefâ
Pür-cefâsın hey güneş yüzlü habîbüm Muştafâ
2. Tîğ-i ğam boynum muharref çalup iderse kalem
Yaza akan kanum işigünde âyât-ı vefâ
3. Luţfuña idüp binâ yapdum muhabbet hânesin
Rence kılsañ kadem ehlen ve sehlen merhabâ
4. Gide mi ey seng-dil zülfün hayâli sîneden ⁴⁹¹
Çün bilürsin muhkem olur kâfir itdügi binâ
5. Nâmeye şıgmaz **Necâtinün** muţavvel⁴⁹² kışşası
Gözyaşı ile kapuña 'arz ola bâkî mâ'cerâ

Ġazel-i Şem'î⁴⁹³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Gerçi kim cânlar bulur bezm-i muhabbetde şafâ
'İyd-i vuşlat cāmına ammâ hezārān merhabâ
2. Fūrkatüñden korqaram yoħsa vişâlî n'eylerem
Gün yüzün görmek efendüm 'ayn-i vuşlatdur baña
3. Ayağun toprağını iki cihāna virmezem
Hazz ider dünyāca gönüm zerre[ce] etseñ vefâ
4. Baħr-ı eşkümler bir olsa ey şanem Tūfān-ı Nūħ⁴⁹⁴
Āteş-i āhım⁴⁹⁵ söyündürmez ne müşkil mâcerâ
5. Cān fedā etsün dimişsin vişālüm isteyen ⁴⁹⁶
Tek kabül it dostum olsun hezārān cân fedâ

⁴⁹¹ D. Gide mi ey seng-dil zülfün hayâli sîneden : M. Gide mi zülfün hayâli sîneden ey seng-dil

⁴⁹² "Mutavvel" sözcüğü yerine Necâti Divanı'nın bazı nüshalarında "oransuz" sözcüğü kullanılmıştır. Ali Nihad Tarlan, **Necâti Beg Divanı**, İstanbul, 1963, Ankara, 2014, G.1, s. 145

⁴⁹³ Murat A. Karavelioğlu, **Şem'î Dîvânı**. G. 7, s.134-135

⁴⁹⁴ D. beşinci beyit : M. dördüncü beyit

⁴⁹⁵ D. hecrün : M. āhım

⁴⁹⁶ Divanda beşinci beyit olarak yer almaktadır.

6. Teşne gönlüm hazz ider peykânlaruñdan dostum
Şanasın bir kaçresi pür-çeşme-i cāndur baña
7. Şem'iyā budur vişālūñ āhiri lām olduğı
Ya'ni kim 'aşıklarūñ kıddi olur āhir dü-tā

150

Müfred⁴⁹⁷

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Gözüm yaşın döker ol mäh-ı dılcū
Akıdır ābrū-yı nīsān şanki lü'lü'⁴⁹⁸

[29b]

151

Ġazel-i Revānī⁴⁹⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Yollar üstünde düşüp yatmazdı hergiz āfitāb
Cām-ı mihrüñden ger olmasa mest ü harāb
2. Şubh-dem gördüm mahalleñde baña şunmağ-çün
Bir kızıl gül almış ey dilber eline āfitāb
3. Sāye-i serv-i bülendüñ yollar üstinde görüp
Dir hasedden cān ü [dil] ya *leytenī küntü türāb*⁵⁰⁰
4. Tāk-ı Kisrādan şorarsañ yürü [var] hum-hāneye⁵⁰¹
Cām-ı Cem sırrın bilmek ister iseñ iç şarāb
5. Korkarın ölür **Revānī** ey bī-vefā bu kahr ile
Nice bir cevr ü cefā yā nice [bir] nāz ü 'itāb⁵⁰²

⁴⁹⁷ Müfred[?].

⁴⁹⁸ Mısra vezne uymamaktadır.

⁴⁹⁹ Gazel divanda 6 beyitten oluşmaktadır. Divanda 5. beyit olarak yer alan eksik beyit şu şekildedir:

Pādişāhum kaşruñı eflāke beñzetsem n'ola

Kim yüzüñdür anda mäh ü āteşin āhum şihāb Ziya Avşar, **Revānī Dīvānı**, 2017 G.18 s. 185-

186 http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56143_revani-divanipdf.pdf?0

⁵⁰⁰ *Keşke toprak olsaydım. (Kur'an/Nebe Suresi-40)*

⁵⁰¹ D. kisrâyı : M. kisrīden. Ziya Avşar, **Revānī Dīvānı** G. 18 s.185

⁵⁰² D. vü : M. yā. Ziya Avşar, **Revānī Dīvānı** G. 18 s. 185

152

Ġazel-i Vahyi⁵⁰³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Ruĥlaruñdan mihr-i 'âlem aldı çün bir zerre tâb
Ĥaşr[e] dek yañar çerâğundur söyünmez âfitâb
2. Kaddimi çeng eyledim kânün-ı 'ışk içre bugün
İñil iñil iñiledim derd-ile mânend-i rübâb
3. Dûd-ı âhım yaşımı göstermese olmaz 'aceb
Kulle-i kûh-ı bülendi dâ'imâ örter⁵⁰⁴ seĥâb
4. Gülşen-i rüyuñla 'âlem şöyle hoş-bü oldu kim
Şişe-i eflâk-i sînem tolıdur her dem gül-âb
5. Eşk-i çeşmim mevciniñ seyl-âbını gördi meger
Korkusundan **Vahiyâ** deryâda⁵⁰⁵ göz yumdı ĥabâb

153

Murabba⁵⁰⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ġurbete düşdüm gönül cânânı eyler ârzü
Bu meşeldir ĥasteler dermânı eyler ârzü
Tañ mıdır beñzi şararsa 'âşıkıñ günden güne
Sen hilâl-ebrü meh-i tâbânı eyler ârzü

[30a]

154

Ġazel-i Sücûdî

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Görelden bezm-i ĥüsni içre seni iy meh-i tâbânım
Dil ü cân-ile kul oldum saña devletlü sulţânım
2. Şarâb-ı 'ışkuñ içelden şalâĥ ü zühd[i] terk itdüm

⁵⁰³ Vahyi mahlaslı bu gazel divanda yer almamaktadır. Hakan Taş, **Vahyi Divân**, Ankara, 2017.

⁵⁰⁴ M. örter – T. aksa. Bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s.80

⁵⁰⁵ M. deryâda – T. dürr pâre.

⁵⁰⁶ **Murabba**[?], 29b numaralı varakta yer alan bu murabba önsözde bahsedilen çalışma ile yapılan karşılaştırmada 29a numaralı varakta yer aldığı belirtilmiştir. Bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s. 51

Kaşın mihrâb[1]dır kıblem saçın küfridir imānum

3. Düşelden Leyl-i zülfünden ayru bu dil-i Mecnūn
Hemān bir kılca kılmışdır tenimden çık[m]ağa cānum
4. Nigārā sīnem odından cigercigim kebāb oldu
Bu ümmīd ile kim dilde hayālīn ola mihmānum
5. Düşüp pervāne-veş yandı **Sücūdī** āteş-i ‘ışka⁵⁰⁷
Görelde bezm-i hüsn içre seni devletlü sultānum

155

Gazel-i Cem⁵⁰⁸

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1. Kılur dildāra dil her dem tazallüm⁵⁰⁹
Niçe bī-rahm olur itmez tarahhūm
2. Raķīb endāminı tutar zelāzil⁵¹⁰
Benümle kılıcaķ dilber tekellüm
3. Yüzün gülzārını görmeyeli dil
Kılur derdiyle bülbül-veş terennüm⁵¹¹
4. Neçe bed-mihr⁵¹² olur ol mehlikā kim⁵¹³
Ben ağladuķça ol eyler tebessüm
5. Yüzünden gayrıya bakmaduğum bu
Ki Şu olsa degül cā’iz teyemmüm
6. Göñül kan olsa yeridür çü ađyār⁵¹⁴
Bulur şapunda her gün taķaddüm
7. Nigāruñ ağzı sırrın kimse bilmez
Eyā **Cem** kılma lāyık yoķ yere ta‘accüm⁵¹⁵

⁵⁰⁷ **Sücūdī** mahlaslı bu gazel Sücūdī hakkında bilgi veren kaynaklarda ve Őiirlerinin derlendiđi çalıřmada tespit edilememiřtir. Bkz. İlyas Kayaokay, *15. Asır Őairlerinden Sücūdī ve Őiirleri*, **Eski Türk Edebiyatı Arařtırmaları Dergisi**, C.1, S.1, 2018.

⁵⁰⁸ Mecmuada olmayıp divanda üçüncü beyit olarak tespit edilen beyit Şu şekildedir:

Gözüm ağlar bana merdümliğinden

Yaşı çoğ ola hem eyle umardum. İ. Halil Ersoylu, **Cem Sultan’ın Türkçe Divanı**, s.195, G. CCXV.

⁵⁰⁹ 1a D. dā’im – M: her dem.

⁵¹⁰ 2a/b bu beyit divanda yer almamaktadır.

⁵¹¹ D. bülbül bigi her dem : M. derdiyle bülbül-veş.

⁵¹² M. Neçe bed-mihr – T. Niceye mihr

⁵¹³ Bu beyit divanda yer almamaktadır. Bkz. İ. Halil Ersoylu, a.e

⁵¹⁴ Bu beyit divanda yer almamaktadır. a.e

156

Beyt⁵¹⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey gönül uşluysañ divâne ol şimden girü
Yan cemâl-i şem'ine pervâne ol şimden girü

[30b]

157

Ġazel (Nazım)⁵¹⁷

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Bezm-i 'ışkı cur'asından tâ ezel mestāneyüm
Anıñ-içün dā'ima ben t̄alib-i meyhāneyüm
2. Baħr-ı 'ışk içre vücūdum zevraķıñ ġarķ eyledüm
Taldım üş ġavvāş-veş men t̄alib-i dūrdāneyüm
3. Başıımı top eyledim meydān-ı 'aşkıñda anuñ
Gel bugün meydān içinde çağıran merdāneyüm
4. Hāk olupdur rāh-ı 'ışkuñda anuñ taş ezen
Kalmışım seg kūyında şanman beni⁵¹⁸ bīġāneyüm
5. Atlās zībā içinde şanmañuz [kim] hā beni
Maħzen-i esrār-ı Hākķa belli ki pervāneyüm

158

Ġazel-i Refiķi⁵¹⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Leylī-i hūsnūñ ġörüp Mecnūn-ı şeydā olmışam
Belki Mecnūndan daħı 'ışkuñda rūsivā olmışam
2. Şol ķadar itdüm melāmet dersini tekrār kim
'Āķıbet ehl-i ġarābāt içre mollā olmışam
3. Hadd yoķdur zāhidūñ pinhān baña ta'n etmege
Ben daħı bir 'āşıkam bu resme peydā olmışam

⁵¹⁵ D. Gel iy Cem kılma yok yire tevehhüm : M. Eyâ Cem kılma lâyıķ yok yire ta'accüm.

⁵¹⁶ Beyt [?].

⁵¹⁷ Mahlas barındırmayan bu gazel tespit edilememiştir.

⁵¹⁸ M. şanman beni – T. hānmānuñ ben. Bkz. G. 53, s. 112

⁵¹⁹ M. varak 30b – T. varak 38b. Bkz. G. 60, s.117

4. Olalı dīvāne zencīr-i zūlfūñ ey perī
‘Āşık-ı şūrīde-veş halkānümā[yān] olmuşam
5. Toğruyam yolunda oğ gibi **Refikī** dilberūñ
Gerçi bār-ı istikāmet çekmedin yār olmuşam

159

Ġazel-i Muşlihī

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. ‘Ālem-i vaḥdetde maḥfī bir nigārım var benüm
Nağş ider ‘uşşākıñna pür şīve-kārım var benüm
2. Görmeyelden verd-i ruḥsārın⁵²⁰ n’idem ol ğoncañun
Her seḥer bülbül gibi feryād ü zārım var benüm
3. N’ola ger ḥār-ı ğamından ben hezār etsem fiğān
Ravza-i bāğ-ı cihānda gül-‘izārım var benüm
4. Ḥağ direm Mansūr-veş her demde ‘ışkıñ rāhına
Cān ü dil aşılmağā zūlfünde dārım var benüm
5. Şaklayaldan **Muşlihī** cānında ğamzen sırrını⁵²¹
Lā fetā illā ‘Alīden Zū’l-fiğārım var benüm

[31a]

160

Ġazel-i Aḥmed Pāşā⁵²²

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Dün gice tā şubḥ olunca bir latīf cān kuçmışam
Boyu uzun yanağı gül la‘l-i mercan kuçmışam
2. Şehd ü sükker leblerinden geh zülālünden nebāt
Misk ü ‘anber zūlf-i çinden māh-ı tābān kuçmışam
3. Yoğ idi herġız arada hīç şekāletden eşer
Sīne-be-sīne mülemma‘ şöyle ‘uryān kuçmışam
4. Ben bilürem çarḥ-ı zālīm degme kez kılmaz vefā

⁵²⁰ M. verd-i ruḥsārın – T. verdi ruḥsārın. Bkz. G. 54, s. 113

⁵²¹ **Muşlihī** mahlasını taşıyan bu ğazel tespit edilememiştir.

⁵²² Ġazel divanda yer almamaktadır. Ali Nihad Tarlan, **Aḥmed Paşa Divan**, İstanbul, 1966.

Fırşatın bulup niğân-ı şad hezārān kuçmışam

5. **Ahmedî** bu zevk görüp ‘ömrini sen hüş geçür
Gice gündüz isteyüp yārumi pinhān kuçmışam

161

Ġazel-i Kudsiyā

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Birkıya bakar gözi cellād efendüm var benüm
Bir amansuz yüregi pülād efendüm var benüm
2. Kullarını bir nefes hıç ğamdan āzād eylemez
Hey meded kim bir şeh-i bī-dād efendüm var benüm
3. Sāyesinde hoş geçinsem n’ola ben bende anuñ
Ĥamdulillah bir boyı şemşād efendüm var benüm
4. Yüzi üzre halka halka yüzini dām eylemiş
Murğ-ı dil avlayıcı şayyād efendüm var benüm
5. Tā ölünce **Kudsiyā** ben istemem āzādlık⁵²³
Serv gibi bir boyı āzād efendüm var benüm

[31b]

162

Ġazel-i Faķiri

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Giceler tā şubha-dek feryād ü zārüm var benüm
‘Aşķıñ-ile şimdi hayli iştiħārüm var benüm
2. Gülşen-i cennetde bitmez bir nihāl-i tāzedir
Dağı gözler görmedik bir gül-‘izārüm var benim
3. Bir leb-i ğonca yüzi gül saçı sünbül lāle-ruħ
Bir kıyāmet servi-kāmet ğamze-kārüm var benim
4. Lebleri vaşfinda nazmım bir içim şudur hemān
Gör ne nāzik tab‘ ü lafz-ı ābdārüm var benim
5. Cennetiñ hūrilerin añma **Faķiri** baña kim⁵²⁴
İki dünyāya deger bir şivekārüm var benim

⁵²³ **Kudsî** mahlasını taşıyan bu gazel şairin şiirlerinin bulunduğu herhangi bir eser bulunmadığından tespit edilememiştir.

⁵²⁴ Gazel **Faķiri** mahlası ile şiir yazan şairlerden hangisine ait olduğu incelenen kaynaklardan tespit edilememiştir.

Ġazel-i Şem'î⁵²⁵*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

1. 'Ār idermiş öldürmege ol sīm-tenüm
Varayın yalvarayın boynuma taqup kefenüm
2. Rāzıyam her ne iderse baña serv ü semenüm⁵²⁶
Tîġ-i cevriyle şad pāre kılsa bedenüm
3. Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin
Dem-i vuşlatda baña hāyil olur pīrehenüm
4. Tek beni zūlf-i dil-āvīzūñe ber-dār eyleme⁵²⁷
Çekeyin ben pādişāhum kendü elümle resenüm
5. Duymaya girsem eger mūr-ı za'īfün gözine⁵²⁸
Ey Süleymān zemān şöyle hāyāl oldı tenüm
6. Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümde dünyā⁵²⁹
Yārdan ġayri görünmez gözüme kimse benüm
7. Yumaġa la'lūñ için çeşme-i hāyvāndan elüm⁵³⁰
Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm
8. Şem'î'yem künc-i ġamun virmezem ey meh feleġe
Ġülşen-i bāġ-ı cināndan baña yeġdür vaţanum

Ġazel-i Mesîhî⁵³¹*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*

1. Kaçan āh eylesem cānā seherden
Gelür bŷy-ı kebāb ol dem cigerden
2. Ne cevruñ var-ise ben rāzı⁵³² oldum
Seni Hāk şaklasun 'ömrüm haţardan

⁵²⁵ Murat A. Karavellioġlu, **Şem'î Dîvānı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)**, Ankara, 2014, G. 116, s.198-199

⁵²⁶ D. beyit var : M. beyit yok

⁵²⁷ D. beşinci beyit : M. dördüncü beyit

⁵²⁸ D. dördüncü beyit

⁵²⁹ D. altıncı beyit : M. yok

⁵³⁰ D. yedinci beyit : M. yok

⁵³¹ Ġazel hazırlanan divanda bulunmamaktadır. Mine Mengi, **Mesîhî Dîvānı**, Ankara, 2014

⁵³² M. rāzı – T. daġı. bkz. G. 64, s. 120

[32a]

3. Hamāyil zülfüni aş gerdenüñe
Yavuz gözden şehā yavuz nazardan

4. Meger kim ravza dutmazsın habībüm⁵³³
Dehānuñ hoqqasın⁵³⁴ pürdür şekerden

5. Mesihā dem dimiş Ahmed lebüne
Ki zīrā cān yağar ol la‘l-i terden

165

Ġazel-i Cem⁵³⁵

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1. Eger bī-cān olur ise ten cefādan
Yüzüm döndürmezem ol mehlikādan
2. Nigārun ‘ışkı yolunda hemīşe
Belā yeğdür baña zevk ü şafādan
3. Niçün yüz döndürem dilber gamundan
Ki kaçmaz kimsene luṭf u vefādan
4. N’ola gamzesi oḳı zaḥm ura cāna
Ki zaḥmı cānuma yeğdür vefādan
5. Habībün ‘ışkuna [ol] ölmeyince
Uşanmaz bu Cem-i miskīn belādan

166

Ġazel-i Nehārī

fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün

1. Zāhidā ben rind ü ‘āşık olduğumdan saña ne
Kāh mest ü kāh ḥayrān olduğumdan saña ne
2. Abdestüñ gözle sen bekle ‘ibādet yerini
Ben hevādan nāra lāyık olduğumdan saña ne
3. Bāḳiyatü’s-şālihāt bildün sen ḥaqqun⁵³⁶

⁵³³ M. habībüm – T. ceybüm

⁵³⁴ M. hoqqasın – T. ḥaşşasın

⁵³⁵ Gazelin divanda yer almadığı tespit edilmiştir. İ. Halil Ersoylu, *Cem Sultan’ın Türkçe Divanı*, Ankara, 2013.

⁵³⁶ Mısranın vezni aksamaktadır.

Dayanup fazlına fâsık olduğumdan saña ne

4. Tâ‘at [ü] tevfiķi bildünse riyâdan vaz gel
Ben muhâlif nâ-muvâfiķ olduğumdan saña ne
5. ‘Âķilim dirsın **Nehârî** baş koşup Mecnûnlayın
Bir saçı Leylîye ‘âşık olduğumdan saña ne

[32b]

167

Ġazel-i Aĥmed Pâşâ

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Çünki yirüm dehr bâğında dikendür gül gibi⁵³⁷
Şiddet-i ‘asr-ıla bağrum kıan olupdur mül gibi
2. Her seher nâlemden olur her murğ-zâruñ murğı zâr
Çün yüzün gülzârına zârî kılam bülbül gibi⁵³⁸
3. Hâl zülfünde ne yaraşmış didüm dilber didi
Hindden bir dâne çıkmaz Rûma bu fülful gibi
4. El uzadup zülfüñüñ reyĥânını çözdükçe bād
Ey niçe miskîn ayağuna düşer sünbül gibi
5. Çeşm-i **Aĥmedde** ĥayâl-i zülf ü ebrun ey nigâr
Bağludur zencîrle derya yüzinde pül gibi

168

Ġazel-i ‘Aynî

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Şanmanuz ‘âlemde ben dünyâ-yı fânî gözlerem
‘Âşıkıñ şeydâ kılan maĥbûb-ı cânı gözlerem
2. Dün gice şem‘üñ fürüğüñ şol kıadar vaşf itdiler
Yanmışam pervâne-veş göñlüm alanı gözlerem
3. Rûy-ı zerdümde belürdi eşk-i çeşmüm selleri
Yâd-ı ‘âşık itmeyen⁵³⁹ ol dilsitâni gözlerem

⁵³⁷ M. yirüm : yerüm

⁵³⁸ Divana göre bu gazel bir beyit eksiktir. Eksik olan üçüncü beyit şu şekildedir:

Ne cemâlün gibi ben hüsn ıssı bir sultan görem

Ne cefânı çekmeğe sen göresin ben kul gibi. Ali Nihad Tarlan, **Ahmed Paşa Divanı**, İstanbul, 1966, G. 304, s. 319

⁵³⁹ M. itmeyen – T. itmeyin. bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, G. 59, s. 116

4. Bu fütâde ‘aşıkā ger Hāḡ virürse fetḡ-i bāb
Cennetü’l-Firdevs içinde hoş mekānı gözlerem
5. ‘Aynī-i bī-dil dem-ā-dem ṡop-ı āhı çekmede
Āteş-i hicrān-ıla gündüz duḡānı gözlerem

[33a]

169

Beyt⁵⁴⁰

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Bir varak kâğıd ile yār beni yād idicek
Bu şevābı bulımaz biñ ḡulun āzād idicek

170

Beyt⁵⁴¹

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şeh-bāz-ı ‘ışḡuñā ḡamzün perr ü bāl eyledün
Üstüme şahin şalup dil-murḡını al eyledün

171

Beyt⁵⁴²

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

‘Ālemi duttı feryād ü zārı bülbülün
Zār-ıla aḡlatma ḡüldür şubḡ-ḡāhı bülbülün

172

Beyt⁵⁴³

mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün

Baş ḡoşma mey-i nāb-ıla peymāne degilsün
Hāy uyma deliḡanluya dīvāne degilsün

⁵⁴⁰ Mecmuada *müfred* olarak belirtilen *beytin* gazelin matla beyti olduğu tespit edilmiştir. Ali Nihad Tarlan, a.e, G.153, s.520.

⁵⁴¹ **Beyt**[?].

⁵⁴² **Beyt**[?].

⁵⁴³ **Beyt**[?].

173

Müfred⁵⁴⁴

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şive-i reftârîna serv-i hırâmân imrenür
Lezzet-i güftârîna ser-çeşme-i cân imrenür

174

Müfred⁵⁴⁵

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Vefâsızlıkda dilber dehre beñzer
Cefâ ü cevri şankim zehre beñzer

175

Beyt⁵⁴⁶

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Dem-â-dem matla' -1 şi'rim eyâ hür
Ulu Ka'be yüzüñle beyt-i ma'mür

176

Beyt⁵⁴⁷

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Kim olmazsa cefâ-yı yâre şâbir
Diyârı terk idüp olur müsâfir

[33b]

177

Beyt⁵⁴⁸

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Ey sîm-beden zer göricek mâyil olursın
Bildüm ki kuçulmağa dahı kıyıl olursın

⁵⁴⁴ Müfred [?].

⁵⁴⁵ Müfred[?].

⁵⁴⁶ Beyt[?].

⁵⁴⁷ Beyt[?].

⁵⁴⁸ Beyt[?].

178

Beyt⁵⁴⁹

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Devr-i hüsnünde hattıñ zulmle cân ü dil alur
Bir sipâhi gibi kim yılda iki hâşıl alur

179

Beyt⁵⁵⁰

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Reh-i hicründe neler çekdüğim Allah bilür
Ger ölürsem dimezem kimseye Allah bilür

180

Gazel-i Mesîhî⁵⁵¹

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

1. Şeb-i zülfünde haddün gösterür nür
Meger kim gerdenüñdür şem‘-i kâfür
2. Sekiz uçmak tolanursa tokuz⁵⁵²
Saña beñzer melek hiç bulmaya hür
3. Gözüm görmez şehâ hâl-i ruhuñsuz
Ki gözden noқта gitse göz olur kūr
4. Baқar rüy-ı raқıbe çeşm-i miskīn⁵⁵³
Belī māyil olur ekşiye maḥmūr
5. **Mesîhî** hoş kıyāmet sözlerüñ var
Meger kil[k]üñ sarīridür⁵⁵⁴ dem-i şūr

⁵⁴⁹ **Beyt**[?].

⁵⁵⁰ **Beyt**[?].

⁵⁵¹ Gazel divanda yedi beytten oluşmaktadır. Divana göre eksik olan beyitler şöyledir:

‘‘5. Elif-bâ bilmeyen ümmiler okur
Cemâlün mushafından sûre-i nür

7. Benüm ebyâtuma düzd el sunarsa

Fe-sun yâ Rabbi haza‘l-beyte ma‘mūr’’ Mine Mengi, Mesîhî Dîvânı, Ankara, 2014, G.47 s. 141. Önsözde belirtilen çalışmada yapılan karşılaştırmada varak numarası 32b olarak belirtilmiştir. (bkz.Neslihan Dokumacı, a.e s. 93)

⁵⁵² D. Sekiz uçmağı tokuz tolanursa : M. Sekiz uçmak tolanursa tokuz. Mine Mengi, a.e. G.47 s.141

⁵⁵³ D. çeşm-i mestün : M. çeşm-i miskin. Mine Mengi, a.e. G.47 s. 141

181

Beyt⁵⁵⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ben gedā senden ne gördi pādişāhım incinür
Anı cāndan sevdüğim midir günāhım incinür

[34a]

182

Beyt⁵⁵⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kim ki derbānuñ olup apunda varır yir⁵⁵⁷ utar
Kendüyi cennetde[ki] Rıd̄vān-ıla ol bir utar

183

azel-i Amed Pāşā⁵⁵⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Zülfüñ asam bezm-i gülşen bÛy-ı 'anberden olar
La'lüñ asam şahn-ı şahrā cÛy-ı kevserden olar
2. Lāle-gÛn ruhsāruñı yād idüben an aglasam
Bostān-ı dīde ol dem verd-i amerden olar
3. amzesine arşu bir laza siper cān eylesem
Cān ilinde her araf tıg-ıla hacerden olar
4. Mescide ger āmetüñi 'arz kılsan şuba dek
Mescidüñ her gÛşesi Allāhu ekberden olar
5. Leblerüñ yāÛtını nazm idicek lü'lü' gibi
Amed-i dīvānenüñ dīvānı gevherden olar

⁵⁵⁴ Mecmuada imla hatası olduğundan divana balı kalınarak metin tamiri yoluna başvurulmuştur. Mecmuadaki yazımı Şu Şekildedir: درى دردم Mine Mengi, a.e. G.47 s. 141

⁵⁵⁵ **Beyt**[?].

⁵⁵⁶ Gazelin matla beytidir. Mine Mengi, a.e. G. 48, s. 141

⁵⁵⁷ M. yir – T. sır. bkz. s. 158

⁵⁵⁸ Divana göre bu gazel iki beyit eksiktir. Eksik olan 5. ve 6. beyitler Şu Şekildedir:

'Zülfünün evgānı top olmaa kasd idicek
Sahn-ı meydānun arası cān ile serden tolar
Nergisi gör kāse-i zerle yazılmış lāle-veş
Himmetinde kīsesi uş sim ile zerden tolar''

Ali Nihad Tarlan, **Amed Paşa Divanı**, İstanbul, 1966, G. 109, s. 192

184

Müfred⁵⁵⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Meclis içre büse-i cânânım almağ yol mıdur
Öldürüp ben nātüvānı cânım almağ yol mıdur

185

Beyt⁵⁶⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Her yaña yārūñ şabā zülf-i perişānın sürer
Ol sebebden 'āşık-ı dil-ğasteler cânın sürer

186

Beyt⁵⁶¹

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Cefāyı cefāma⁵⁶² inkār etme zāhid
Gel insāf it iñen olma mu'ānnid

187

Beyt⁵⁶³

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Dilerseñ ki ola cânıñ mülki ābād
Ululanma şağın ey Ādemī-zād

188

Ġazel-i Dürrī

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Cemālūñ tāze güllerle bezenmüñ gülsitān Aḥmed
İder ol gülşene karşı gönül murğı fiğān Aḥmed
2. Görelden kāmēt-i servūñ leṭāfet bostānında
Şu gibi yaşum ağıtdum ayağūña revān Aḥmed

⁵⁵⁹Müfred[?]. Mecmuada müfred olarak belirtilen bu manzumenin kafiyeden beyit olduğu tespit edilmiştir.

⁵⁶⁰Beyt[?].

⁵⁶¹Beyt[?].

⁵⁶²M. Cefāyı cefāma – T. Cefā-yı cefāmsa. bkz. s.158

⁵⁶³Beyt[?].

3. Kaşuñ mihrābuna her dem kıluram cān-ıla secde
Yaķın-i çeşmüñ olmuşdur imāmum her zemān Aħmed⁵⁶⁴
4. Hayālūñ var-iken dilde gönül mihrūñden uşanmaz
Hevā-yı 'ıřķuñ olmuşdur tenümde şanki cān Aħmed
5. Bugün ĥüsn şāhınuñ kulu olmuş-durur **Dürri**⁵⁶⁵
Gerekmez iki 'ālemde aña ĥür-i cinān Aħmed⁵⁶⁶

[34b]

189

Müfred⁵⁶⁷

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şalınur bāğ içre gördüm serv 'ar'ar şāh şāh
Kadūñ añup sīneme çekdim elifler şāh şāh

190

Beyt⁵⁶⁸

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Göz açup yumunca dilberden ırağ olmağ ne güç
Nār-ı ĥasretten yürek üstüne dağ olmağ ne güç

191

Beyt⁵⁶⁹

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Derd-i 'ıřķ-ı yār-ıla gāyet alışmışdır mizāc
Eylemez hergiz taḫībā şerbet ile imtizāc

⁵⁶⁴ 3b Mısranın vezni aksamaktadır.

⁵⁶⁵ **Dürri** mahlaslı bu gazel şairin şiirlerinin bulunduğu herhangi bir eser bulunmadığından tespit edilememiştir.

⁵⁶⁶ 5a/b vezne uymamaktadır.

⁵⁶⁷ **Müfred**[?]. Mecmuada müfred olarak belirtilen bu manzumenin kafiyeden beyit olduğu tespit edilmiştir.

⁵⁶⁸ **Beyt**[?].

⁵⁶⁹ **Beyt**[?].

192

Beyt⁵⁷⁰

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ger dilerseñ zülf-i dilberden ire bÿy-ı errec
Şabr kı1 ey hÿaste-dil eş-şabr-ı miftahü'l-ferec

[35a]

193

Müfred⁵⁷¹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İşk bābında benimle eyledi ol yār baḡs
Cān-ıla virdim cevābın etmedi tekrār baḡs

194

Ḳıṭ'a⁵⁷²

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey cemāl-i ferrūḡ-ı ferḡunde zāt
Bir güzelsiñ ḡüsn gibi bī-şebāt
Pādişāḡım boynı baḡlu ḡulunam
Dile öldür dile şakla dile şat

195

Ḳıṭ'a⁵⁷³

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Yeter ehl-i şafāya bu sa'ādet
Ki ide cāma sākī bÿse 'ādet
Tuyulursun ḡadeḡle içme şÿfi
Meyi zarf ile içmekdir zarāfet

⁵⁷⁰ Beyt[?].

⁵⁷¹ Müfred [?]

⁵⁷² Ḳıṭ'a [?].

⁵⁷³ Ḳıṭ'a [?].

196

Beyt⁵⁷⁴

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gün gibi gözden tölündi gitti ol hürşîd-ğad
Şöyle ben kaldım şeb-i miñnetde mañzün ebed

197

Ꞑıř'a⁵⁷⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey şeh-i nâzük-beden sultân-ı hûbân ol yüri
Gün gibi âfâķ içinde mihr-i rañşân ol yüri
Milket-i hüsñ ü cemâle hulķ-ıla hân ol yüri
Göñlümi vir baña dağı Mışra sultân ol yüri

198

Ꞑıř'a⁵⁷⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir şehiñ⁵⁷⁷ oldum esîri çäre bilmem n'eyleyim
Zahm-ı tîri urdu câna yäre bilmem n'eyleyim
Olmuşum Mecnün gibi âväre bilmem n'eyleyim
Düşdi göñlüm bir perî-ruhsâra bilmem n'eyleyim

[35b]

199

Ꞑıř'a⁵⁷⁸

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Ey saçları sünbül yüzi gül zülfi semen-sây
Mestâne gözüm itdi beni 'äleme rüsvây
Çokd[ur] şanemâ bunculayın⁵⁷⁹ bî-ser ü bî-cây
Uzatma iğen cevren işini hây begüm hây

⁵⁷⁴ Beyt[?].

⁵⁷⁵ Ꞑıř'a [?].

⁵⁷⁶ Ꞑıř'a [?].

⁵⁷⁷ M. şehiñ : şâhñ

⁵⁷⁸ Ꞑıř'a [?].

⁵⁷⁹ M. bunculayın – T. okunmamış. Ayrıca kelimenin okunmamasından kaynaklanan eksiklik için 'Mısrada vezin eksiktir' dipnotu düşülmüştür. bkz. s. 35, Ꞑıř'a 12

200

Beyt⁵⁸⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sāye şalmazsa bize maḥşerde yāriñ kāmeti
Hālimiz n' olur kıyāmetde Muḥammed ümmeti

201

Beyt⁵⁸¹

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Didim ḥüsnüñ berātında nedir zülf-i siyāh egri
Didi yüzüm-durur derviş olur tevkī'-i şāh egri

202

Beyt⁵⁸²

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Åh kim oldı gönül bir pür-cefāya mübtelā
Olmasun 'ālemde kimse bī-vefāya mübtelā

203

Müfred⁵⁸³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Åşikāre olmaz ıdı derdüm dāğ-ı hicrān olmasa
Neydügüm bilmezdi kimse āh ü efgān olmasa

204

Beyt⁵⁸⁴

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Her dem şafā viri[r]di şevk-i leb ile bāde
Virmese 'aqlı sāğar döne döne fesāde

⁵⁸⁰ **Beyt**[?].

⁵⁸¹ **Beyt**[?].

⁵⁸² **Beyt**[?].

⁵⁸³ **Müfred** [?].

⁵⁸⁴ **Beyt**[?].

205

Beyt⁵⁸⁵

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Leb üzre ılsım ancak görünen hatt-ı cānāna
Yazılmış ism-i ā'zamdır meger mühr-i Süleymāna

[36a]

206

Beyt⁵⁸⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Eyledim pīrāhen-i şabrı kabā şimden girü
Baş açık abdālnam ben bī-nevā şimden girü

207

Beyt⁵⁸⁷

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Nazar kıldı baña ol çeşm-i cādū
Enīs oldu yine Mecnūna āhū

208

Beyt⁵⁸⁸

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Didi dilber raķīb irmiş seferden
Didim neñ var dağı kara haberden

209

Beyt⁵⁸⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Çün dehānñ sırrını şordum mükerrer goncadan⁵⁹⁰
Didi-kim yoğdur bu rāzı açmağa bizde dehen

⁵⁸⁵ **Beyt**[?].

⁵⁸⁶ **Beyt**[?].

⁵⁸⁷ **Beyt**[?].

⁵⁸⁸ **Beyt**[?].

⁵⁸⁹ **Beyt**[?].

⁵⁹⁰ M. sırrını : sırrını

210

Beyt⁵⁹¹

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Maṭla' -ı nūr-ı tecellā- durur ol vech-i hüsün
Menzil-i ḥaṭır-ı şeydā-durur ol çāh-ı zeḳan

211

Ġazel-i Revānī⁵⁹²

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Gāfil olmañ çün şitā irdi şarāb-ı nābdan
Bir ḳadeḥ mey yeg durur semmürdan sincābdan⁵⁹³
2. Cām ü meyle ehl-i dil bu demde 'ıyş itse n'ola⁵⁹⁴
Ḳış güninde ḥazḳ olur ḥurşid-i 'ālem-tābdan
3. Döşe 'işret naṭ'ını âteş kenārında yüri⁵⁹⁵
'Ārif ol şüfî götür seccādeyi miḥrābdan
4. Gün gibi elden düşürmezdüñ şafā cāmın eger
Ey müneccim nesne bilseydüñ bu usturlābdan⁵⁹⁶

[36b]

5. Gāh mescid ḳapusunda geh der-i meyḥānede
Şüfî anuñ-çün Revānī dem urur her bābdan⁵⁹⁷

212

Ez an Monlā Luṭfī Luġaz

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Nedür ol kim nīm ḳubbe kim müdevver
İçi kāfūr pürdür ṭaşı 'anber
Ḥarīmi gül gibidir ḥār ü ḥāşāk

⁵⁹¹ Beyt[?].

⁵⁹² M. varak 36a – T. varak 34b. bkz. G.66, s.121. Ayrıca gazelin divanda tespit edildiği belirtilmesine rağmen gazelin mecmuadaki şekliyle mecmuadaki şekli arasındaki farklılıklar belirtilmemiştir. Gazel için bkz. Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı*, G.289, s. 345.

⁵⁹³ D. *semmürdan sincābdan* : M. *semmürdan ü sincābdan* Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı*, Ankara, 2017, G. 289 s. 345

⁵⁹⁴ D. Cām-ı meyden : M. Cām ü meyle. Metinde tespit edilen yazım yanlışlığı vezin kusuruna sebep olmaktadır. Avşar, Ziya, *Revânî Dîvânı*, G. 289 s. 345

⁵⁹⁵ D. ocak : M. âteş. a.e, G. 289, s. 345

⁵⁹⁶ D. bilsen sen : M. bilseydün. a.e, G. 2898, s. 345

⁵⁹⁷ D. 'ârifdür : M. anın-çün. a.e, G. 18 s. 185

İdüpdür gonca gibi cübbesin çāk

213

Luğaz

نه اژدرها که دوتمشدر قرار اول
بشندن آيغه نقش نکار اول
اوينيه کونره بش کز آدمی
کوتندن ير اغزندن قوصار اول

214

Luğaz

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Nedür şol aqşaqallu pîr-i mu'în
Şağalını virür 'avrat eline
Şağalından eger bir kıl çekerseñ
Döner ol dem şüreti ensesine

215

Luğaz

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol ne kuşdur kim kanadı açılır
Dāyimā ağızından otlar saçılır
İr kisi var[dur] içinde kan yok
Gövdesi-durur yerinde cān yok

[37a]

216

Ġazel-i Mihrî

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Yok şanurdum 'ālem içre cān-ıla serden lezīz
Hey neler varmış cihānda dağı bunlardan lezīz
2. Lezzetin işbu cihānuñ şimdi bildüm⁵⁹⁸ hāşılı
Yoğ-imiş rüy-ı zemīnde vaşl-ı dilberden lezīz
3. Leblerüñ şunduqca cānā ağızuma şekker yağar⁵⁹⁹
Şöyle şirīn loğmadur pālūde-i terden lezīz

⁵⁹⁸ D. Bildük : M. bildüm. Mehmet Arslan, **Mihrî Hatun Dîvânı**, Ankara, 2018, G. 17 s. 59

⁵⁹⁹ D. sögdükçe : M. sundukça. a.e. G. 17 s. 59

4. ‘Āşıkā baş ağrıdup ‘arz itme nāşih cenneti
Leblerin şorduk⁶⁰⁰ nigāruñ āb-ı kevşerden lezīz
5. Şimdi bir tütī kelāma mübtelādur *Mihr[ī]* kim
Söylese şīrīn sözi kand-ı mükerrerden lezīz

[37a]

217

Ġazel-i Revānī

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Lāle-veş alma ele sāgarı yār olmayıcağ
Kılma şoĥbet hevesin tāze bahār olmayıcağ
2. Didi bir pīr baña içme güzellerle şarāb
Her tolu başına bir būs ü kenār⁶⁰¹ olmayıcağ
3. Zāhidā tevbeler olsun daĥı mey içmeyeyin
Sākī bir gönca-dehen lāle-‘izār olmayıcağ
4. Kanını içmelüdür mey yerine şol kişinüñ
Heves-i şoĥbet ider sākī nigār olmayıcağ
5. Yār gönlünde **Revānī** komadı şabr u qarār⁶⁰²
‘Āşık olan nic’ider şabr u qarār olmayıcağ

218

Ġazel-i Hayretī

fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün

1. Her za‘īfa ĥor bakma⁶⁰³ merd isen merdāna bağ
Bir qarıncayı dilāver gör dilā şīrāne bağ
2. Gözüñ üstinde kaşuñ vardur dime bir kimseye
Gel kalender-meşreb ol her şaĥşa dervīşāne bağ
3. Gözlerümçün ġayrılar gözler dir imiş müdde‘ī
Dīde-i giryānuma olan kurı bühtāna bağ

[37b]

⁶⁰⁰ M. Sordukça : sorduk

⁶⁰¹ D. būs ü kenār : M. büse kenār. Ziya Avşar, **Revānī Dīvānı**, Ankara, 2017, G. 183 s. 282

⁶⁰² 5a D: gönlümde – M: gönlünde. Ziya Avşar, a.e, G. 183 s. 282

⁶⁰³ D: Her za‘ife hor bakma merd isen merdāne bak – M: Hor bakma her za‘ife merd isen merdāna bak
Ölçü gereği beyit divandaki şekilde olmalıdır.

4. 'Işık-ı dilberle nedür hiç şorma ahvâlüm benüm
Şem'i gör pervānenün hālīne yana yana bak⁶⁰⁴
5. Pîr ü mürşid diyü her nā-ehle uyma **Hayretî**
Ana rahminde velāyet gösteren oğlana bak

219

Müfred⁶⁰⁵

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Güzeller çıkdı seyre bile ol mäh-ı sa'adet yok
'Āceb gün görmedük şahşım sitāremda sa'adet yok

220

Beyt⁶⁰⁶

mefâ'ilü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Zihî hüsñ ü zihî hulq ki virmiş saña hālīk
Felek emrüne hayrān melek hüsñüne 'āşık

221

Beyt⁶⁰⁷

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Şalındı gonca gonca güzeller taraf taraf
Oқınur hezār tāze gazeller taraf taraf

222

Qıt'a⁶⁰⁸

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zāhidiñ kılma sözini istimā'
Gel mey iç 'ömr-i 'azīzi kılma zā'
Āferīn-i eflāk üzre mihre kim
Feth ider bir top ile bunca kılā'

⁶⁰⁴ 'Pervāne'' sözcüğü beyitte ölçü ve anlam gereği fazladır. Gazelin divandaki şeklinde de bu sözcük yoktur. Mehmet Çavuşoğlu - M. Ali Tanyeri, **Hayretî Dîvan**, İstanbul, 1981, G. 188, s. 176

⁶⁰⁵ Mecmuada müfred olarak belirtilen bu manzumenin kafiyeden beyit olduğu tespit edilmiştir.

⁶⁰⁶ **Beyt** [?].

⁶⁰⁷ **Beyt** [?].

⁶⁰⁸ **Qıt'a** [?].

223

Beyt⁶⁰⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dilberā cān kaşdına ğamzeñ çeker her lahza tîĝ
Ol sebebden gözlerim kan akıdur mānend-i mîĝ

224

Beyt⁶¹⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şem'-i ruhsāruñla ister gece gündüz yana şem'
Āferīn ol şem'e kim olmuş aña pervāne şem'

[38a]

225

Ġazel-i Hasbī

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Eyledi cānā beni devrān cemālīñden ıraĝ
Aĝlamak oldu benim kārım dem-ā-dem ağlamak
2. 'Işkuñ-ıla Ferhādum ben ey Şīrīn-zebān⁶¹¹
Çöpçe gelmez gözüme şahra ü dāĝ bāĝ ü rāĝ
3. Gözlerimden cūş olup durmaz aķar eşk-i firāk
Tamlā tamlā katre katre çeşme çeşme çāĝ ü çāĝ
4. Rīz[e] rīze ruhte ruhte tīĝ-i hicrūñle dilüm
Pāre pāre şerħa şerħa yāre yāre zāĝ ü zāĝ
5. Zūlf ü ebrū çeşm ü ğamzuñ **Hasbī**ye kaşd itmesün⁶¹²
Ķatline ben ħastenūñ lāzım degil bunca yaraĝ

⁶⁰⁹ **Beyt** [?].

⁶¹⁰ **Beyt** [?].

⁶¹¹ 2a Mısranın vezni aksamaktadır.

⁶¹² Hasbī mahlası ile yazılmış bu gazelin bu mahlasla şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu tespit edilememiştir.

Ġazel-i Refikī

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Hāyme kurdu tā dil-i şahrasına sultān-ı 'ışk
Tuttılar cān bārgāhında aña eyvān-ı 'ışk
2. Ağladuğumca gönülden guşşalar hāşıl olur
Ġam yetürmekdür meger hāsiyyet-i bārān-ı 'ışk
3. Māhaşal hūn-ı cigerle kıl ziyāfet ey gönül
Çünkü kondı hānkāh-ı sīnede⁶¹³ mihmān-ı 'ışk
4. Şöyle yandum āteş-i hicrūñle cānā kim baña
Eylemez oldı tefāvüt müşkil-i āsān-ı 'ışk
5. 'Işk derdünden **Refikī** istemez kırtulmağı⁶¹⁴
Gerçi ölmekdür devā-yı derd-i bī-dermān-ı 'ışk

Kış'a⁶¹⁵

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Zülf-i zencīri esīr-i dil-i divāne gerek
Eskidi kışsa-i Mecnūn yeni efsāne gerek
Degme nā-maħreme açma leb-i rāzın zinhār
'Ārif ol yūri mey-i muħabbet-i rindāne gerek

[38b]

Ġazel-i Muħibbi⁶¹⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Kān yudarsa şan degül la'l-i leb-i yār isteyen
Cān virür bu yolda bir zülf-i siyehkār isteyen
2. Terk idüp zühd ü şalāhı kılmışam zülf[i] kabül⁶¹⁷

⁶¹³ M. hānkāh-ı sīnede – T. hānkağ-ı sīnede. bkz. s. 105

⁶¹⁴ Refikī mahlası ile yazılmış bu gazeli tespit edilememiştir.

⁶¹⁵ Kış'a [?].

⁶¹⁶ Önsözde bahsedilen çalışmada gazelin divanda tespit edildiği belirtilmişse de beyitlerin sıralanışının divanda ve mecmuada farklılık gösterdiği belirtilmemiştir. T. G. 67, s. 122.

- Rûz-ı mahşerde benim ey yâr⁶¹⁸ zünnâr isteyen
3. Kâni ‘ olmaz kûyuña vaşlun diler bî-çâre dil⁶¹⁹
Hîçe şatdı⁶²⁰ cenneti ‘ ışk ile dîdâr isteyen
 4. Hâsıl eyler derd u miñnet ‘ âlem içre ‘ âkıbet⁶²¹
Naqd-ı ‘ ömrin hârc ider yâr-ı vefâdâr isteyen
 5. Bî-vefâ yârın **Muhibbî** cevri ni ma ‘ zûr tût
Yârsuz kalur cihânda ‘ aybsuz yâr isteyen

229

Ġazel-i Yahyâ⁶²²

fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün

1. Ġarazum bu ki muşâhib idinem⁶²³ yâri baña
Vây eger kılmaz ise Hâzret-i Hâk yârı baña
2. Elümüzden ne gelür virmez ise yolda selâm
Bağmadan geçmesün ol şâh-ı cihân-bâr⁶²⁴ baña
3. Ġayret-i mañbûblaruñ lezzet-i güftârdan⁶²⁵
Hoş gelür sevdüğümüñ şîve-i refârı baña

⁶¹⁷2a/b Beyit divanda üçüncü beyit olarak yer almaktadır. Coşkun Ak, **Muhibbi Divanı**, G. 2054, s. 1086.

⁶¹⁸ 2b D: dost – M: yâr

⁶¹⁹ 3a/b Beyit divanda dördüncü beyit olarak yer almaktadır.

⁶²⁰ 3b D: Hîçe almaz – M: Hîçe şatdı

⁶²¹ 4a D: Hâsılı bu hırmen içre derd ü mihnet – M: Hâsıl eyler derd ü mihnet âlem içre. Beyit divanda ikinci beyit olarak yer almaktadır. Coşkun Ak, **Muhibbi Divanı**, (s. 1086, G. 2054)

⁶²² Divana göre gazel 7 beyitten oluşmaktadır. Gazel divanda şu şekildedir:

‘Ġarazum bu ki muşâhib idinem yâri baña
Vây eger kılmaz ise Hâzret-i Hâk yârı baña
Ġayrı mañbûblaruñ lezzet-i güftârından
Hoş gelür sevdüğümün şîve-i refârı baña
Sevde-i şükr ider ol şems-i cihânı göricek
Öykinüp yollarınuñ säye-i dîvârı baña
Nice ârâm ideyin olmadı ibrâm ile râm
Yâr ola şanur idüm yâr-ı cefâkârı baña
Ma ‘nîde şenligi vardur bu dil-i rûşenümüñ
Gönül eglencesi oldı ğamı efkârı baña
Umarım ‘ âleme rahmet yelini esdüre Hâk
Mâyil ide bu gün ol serv-i hevâdârı baña
Dem ola tâlî ‘ ümüz tâlî ‘ ola ey Yahyâ
Sebeb-i şefkât-i yâr eyleye eş ‘ârı baña’ Mehmed Çavuşoğlu, **Yahya Bey**
Dîvan, İstanbul, 1977, G.10, s. 285-286

⁶²³ M. idineyim : idinem

⁶²⁴ M. şâh-ı cihân-bâr – T. şâh-ı cihân-bâs[ı]. Gazel 7 beyitten oluşmasına rağmen verilen dipnotta (174) 5 beyitten oluştuğu belirtilmiştir. bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s. 77

⁶²⁵ 3a mısranın vezni aksamaktadır.

4. Minnet Allah Te‘ālāya ki taqdir etmiş
Şīve-i nāzı saña nāle ile zārı baña
5. Secde eyler göricek ol güneşi ey **Yahyā**
Öykünür yollarınıñ sāye-i dīvār[1] baña

[39a]

230

Ġazel-i ‘Aynī⁶²⁶

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. Vādī-yi hayretde qaldum dem-be-dem hayrān olup
Ġamdan āzād olmadum bir lahza ben handān olup
2. Olmuşam Ferhād’a manend milket-i ‘ışk içre ben
Ol leb-i Şīrīn için kendüm dilā ‘uryān olup
3. Zūr-ı bāzū-yı⁶²⁷ cemāl-i yārdur ‘āşık-ı şikest
Dāğ-ı hūn-efşānuma hançer urur fettā olup
4. Ey felek za‘fim görüp yoqdur baña şefkatün
Cānum almak qaşd idersen maḥrem-i cānān olup
5. Mest olur bülbül dem-ā-dem gūş idüp efgānumı
Her seher kim ‘Aynī-i zār inlese giryān olup

231

Ġazel-i ‘Aynī

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1. Elā ey hem-dem-i ‘irfān olan yār
Şaқın nādāna uyup olmağıl yār
2. Hūdā pāyinde dāred devlet rā
Eger Raḥmī küni ber ‘āşık-ı zār
3. Vücūdum olur āh-ı seherden
İnanmazsañ güzel gel yüregim yār

⁶²⁶ Ġazel-i ‘Aynī [?]. Gazel ‘Aynī mahlası ile şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu divanlarda yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilememiştir.

⁶²⁷ M. Zūr-ı bāzū – T. Zār-ı bāzū. bkz. Neslihan Dokumacı, a.e, s.81

4. Çü bülbül kerdem fiğānı
Fiğān ü nāle esānset velī hār
5. Ezelden cām-ı 'ışkı nūş idelden
Dağıtdı şoĥbeti tolu ile yār
6. Dilā dildār to hergiz mekūn yād
Merā bekā hemīn bestediz dildār
7. Elā ey 'Aynī-i şeydā ĥazer kı1⁶²⁸
Ĥaşār-ı cismūñe nīze urur mār

[39b]

232

Ġazel-i Aĥmed Paşā

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Devlet ü iĥbāl ü baĥt-ı kāmuranum var imiş
Kim seni görmege bir laĥza zemānum var imiş
2. Ĥüsn dīvānında⁶²⁹ taĥrīr olmadan ĥatı henüz
Defter-i 'ışkında nām-ı cāvidānum var imiş
3. Ey mu'abbir vaşl-ı cānān-ıla ta'bīr eyle kim
Düşde gördüm kim ĥamerle iĥtirānum var imiş
4. Ey şabā zülfünde yoĥla gönlümü k'anda benüm
Aġa düşmiş tūī-i Hindüstānum var imiş
5. Varduġımı bildirür her şeb seg-i kūyuñ saña
Şükr aña kim dünyada bir mihr-bānum var imiş
6. **Aĥmedün** zihninde gördi ĥüsni evşāfun didi
Yılda her gün⁶³⁰ gül virür bir gül-sitānum var imiş
7. Didüm ol bostana girse cān bulur 'azm-ı remim
Didi anda būy-ı zülf-i cānfişānum var imiş

⁶²⁸ Ġazel-i 'Aynī [?]. Bu *mülemma* gazelin 'Aynī mahlası ile şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduġu tespit edilememiştir.

⁶²⁹2a D: ĥüsn dīvānında – M: ĥüsn meydānında. Ali Nihad Tarlan, **Aĥmed Paşā Divanı**, G. 130, s. 206

⁶³⁰ 6b D: Yılda her gün gül virür bir büstānum var imiş – M: Yılda bir kez gül virür bir gülistānum var imiş. Ali Nihad Tarlan, **Aĥmed Paşā Divanı**, İstanbul, 1966, G. 130, s. 206

Ġazel-i Őirāzi⁶³¹*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Sen dikensüz bir gül idün bu gülistān olmadan
Servi gibi salınurdun bāġ [ü] bostān olmadan
2. Ben senün bīmārun idüm olmadın bīmār hıç
Derdün ile eglenürdüm daġı dermān olmadan
3. Sen Ya'küb idün daġı Yūsuf peyd[ā] olmadan
Gönül mıŐrunda sultān idün daġı Ken'an olmadan⁶³²
4. Tapduġum dinden döneyüm sevmedümse ben seni
Mescid [ü] büt-ġānelerde küfr ü imān olmadan⁶³³
5. Şol kadar dürler dökdi leblerün Őirāzi senün
Gelmeden dürr-i 'Aden la'l-i Bedeġsān olmadan

[40a]

Ġazel-i Aġmed PāŐā⁶³⁴*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

1. N'ola eylerse gönül zülf ü zenehdāna heves⁶³⁵
Tıfl olan çünki ider top-ıla çevġāna heves⁶³⁶
2. Balsa Hızr-ıla Sikender tudauġı Şerbetini
Eylemezlerdi daġı çeşme-i ġayvāna heves
3. Didüm ol çāh-ı zenehdāna heves kıldı gönül⁶³⁷
Didi dīvānedür ol kim ide zindāna heves
4. Ġamzesi oġına efsün mı oġur gözleri kim⁶³⁸
Olur⁶³⁹ ol zaġmı gören tır-ile peykāna heves

⁶³¹ Derleyicinin başlık düşmediġi bu manzume Őirāzi mahlasını taşımaktadır. Ayrıca gazel Şairle ilgili bilgi verilen kaynaklarda tespit edilememiştir.

⁶³² Beytin her iki mısramın vezni aksamaktadır.

⁶³³ M. Küfr-i imān: küfr ü imān

⁶³⁴ Üçüncü beyten itibaren varakta yatay Şekilde yazılmıştır.

⁶³⁵ D. olursa : M. eylerse., Ali Nihad Tarlan, **Aġmed Paşa Divanı**, İstanbul, 1966, G. 126, s. 203

⁶³⁶ D. olur : M. ider. a.e. s. 203, G. 126

⁶³⁷ D. düşdi : M. kıldı. a.e. s. 203, G. 126

⁶³⁸ D. Ġamzesi oġına efsün mı okur gözleri kim : M. Ġamzesi oġına oġur gözleri efsün mı kim

⁶³⁹ D. olur : M. İder. a.e, s. 203, G. 126

5. Ben umardum ki hevân odına yanam yaluñuz
Hep belâ⁶⁴⁰ yaqdı cihân halkın oda yana heves
6. Çeşm-i hûn-rîzi ne cādū-yı siyeh-dildür kim
Kıanmadan kıanum içüp kııldı yine kıana heves
7. Gözlerim ğamzeñ oqın da'vet ider hānesine
Kerem ehlidür iderse n'ola mihmāna heves
8. **Ahmed**ün sözleri sevdasına düşdi kıalemüm
Tūfīdür n'ola⁶⁴¹ iderse şekkeristāna heves

235

Ġazel-i Ahmed Pāşā⁶⁴²

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Leb-i la'linüñ açup hoqqa-i yākūt-ı teri
Sıdı bir hānde-i Şīrīn-ıla dürc-i güheri
2. Gözlerüm cāmene naqş etmek çün şüretini
Yazaram hūnla her dem niçe rengin şüveri
3. Yeridür gitmese dilden leb-i mey-gūnı müdām
Zulmet içinde durur āb-ı hayātun çü yeri
4. Kıanda kim ide lebün şehdini **Ahmed** tekrar
Hiç kimesne dile almaya mükerrer şekeri
5. Akıdur şişe-i şāmī gibi Rūm içre gül-āb
Şām-ı zülfüne kıılaldan berü çeşmüm seferi⁶⁴³

[40a]

236

Ġazel-i Zātī

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Ol perī birgün kıabül eylerse sākī da'vetüm
Yiridir kıandīl-i 'arş olursa cām-ı şöhetüm

⁶⁴⁰ M. bile: belā. a.e. s. 203, G. 126

⁶⁴¹ D. N'ola tūfīdür : M. Tūfīdür n'ola . a.e, G. 126, s. 203

⁶⁴² Ġazel, varakta yatay şekilde yazılmıştır.

⁶⁴³ Divanda ikinci beyit olarak yer almaktadır. Ali Nihad Tarlan, **Ahmed Paşa Divanı**, G. 299, s. 316.

2. N'ola ey sākī ḥum-ı mey gibi cūş itsem müdām
Çün şarāb-ı 'ışk-ıla olmış⁶⁴⁴ muḥammer ṫinetüm
3. Yürürem ser-mest ü şeydā ü özümden bī-ḥaber
İçmeyen 'ıŝkuñ meyin bilmez benüm keyfiyyetüm
4. Çün beni öldürdi ğam billāhi toprakdan götür
Bir dem ey 'İsī-nefes eyle ziyāret türbetüm
5. Sākīyā **Zātī** 'aceb dīvānelik eyler didüm
Germ olup didi ki içmezse 'acebdür şerbetüm

[40b]

237

Ġazel-i Niyāzī

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

1. Ben ki Mecnün gibi 'azm-ı kühsār etsem gerek
Tācdār-ı 'ışk olup terk-i diyār etsem gerek
2. Dāğ urup bu leylī-i zülfüñ ğamıyla baĝruma
Dest-i 'ışkı eşkim ile lāle-zār etsem gerek
3. Leşker-i ğamla şehā cenk etmek için dem-be-dem
Ṭop edüp başım beden mülkin ḥisār etsem gerek
4. Terk edüp ey dil ḥuzur-ı 'ālemi Eyyüb-veş
Miḥnet [ü] derdle belāyı ihtiyār etsem gerek
5. 'Āleme fāş eyleyüp bu sırr-ı 'ıŝkuñ ol mehüñ
Gün gibi mihrin **Niyāzī** āşikār etsem gerek⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ D. olmuş – M. oldu. Ali Nihad Tarlan, **Zâtî Dîvânı**, İstanbul, 1970, G.922, s. 426

⁶⁴⁵ **Niyāzī** mahlasını taşıyan bu gazel, Niyāzī mahlası ile şiir yazmış şairlerden hangisine ait olduğu tespit edilememiştir. Gazel Ahmed Paşa'nın aynı varakta bulunan gazeli ile nazire özelliği taşımaktadır.

Gazel-i Aḥmed Pāşā⁶⁴⁶*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Bir gice sevdâ-yı bûy-ı zülf-i yâr etsem gerek
Ben ayağın tozına cânlar nişâr etsem gerek
2. El uzadup zülfüne yalvaruram sevdâmı gör
Mûr iken efsûn okuyup kaşd-ı mâr etsem gerek
3. Tîr-i âhımdan inen gâfil yürür beñzer ki ben
Bir gün ol kebk-i hırâmânı şikâr etsem gerek
4. Sâkıyâ peymâne şun kim 'ahd u peymânı ben
Şüfîler dülbendi gibi târ-mâr etsem gerek
5. Zîkr ü fikr istersen **Aḥmed** işte ḥâlvet işte sen⁶⁴⁷
Ko beni kim fikr-i ruhsâr-ı nigâr etsem gerek

⁶⁴⁶ Gazel divana göre eksiktir. Gazel divanda şu şekilde yer almaktadır:

“Bir gece sevdâ-yı bûy-ı zülf-i yâr itsem gerek
Misk gibi kan yudup terk-i diyâr itsem gerek
Rûz-ı rûşen çün degüldür mahrem-i esrâr-ı 'ışk
Ben şeb-i târîki bâri râz-dâr itsem gerek
Şem' baş oynarsa bezmünde inen germ olmasun
Ben ayağın tazına cânım nişâr itsem gerek
El uzadup zülfüne yalvaruram sevdâyı gör
Mûr iken efsûn okuyup kasd-ı mâr itsem gerek
Seyre çıkdukça seg-i kûyun kadem basmağ için
Yüzümü gül-gün yaşumla lâle-zâr itsem gerek
Hatt-ı la'l ü kadd ü ruhsârın anup eş'ârımı
Hûb u rengîn ü lâtif ü âb-dâr itsem gerek
Sâkıyâ peymâne sun kim tevbe vü peymânımı
Sofiler dülbendi gibi târ-mâr itsem gerek
Gül yüzün çün nâle vü feryâd idüp bülbül gibi
Merg-zâr içre seher-geh murg-ı zâr itsem gerek
Zîkr ü fikr istersen Ahmed işte halvet işte sen
Ko beni kim fikr-i ruhsâr-ı nigâr itsem gerek” Ali Nihad Tarlan,
Aḥmed Paşa Divanı, G. 152, s. 219.

⁶⁴⁷ T. Mısram vezninde herhangi bir eksiklik olmadığı halde vezin eksikliği ile ilgili dipnot düşülmüştür. (bkz. s. 108, dipnot 238.)

Ġazel-i Ķadīmī⁶⁴⁸*mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün*

1. Gör ol hâl-i siyeh-i rüy[1] ki la'l-i yâre yaşdanmış
Şehî zıdd ü şıfat dürc-i dür-i şehvâre yaşdanmış
2. Göz açup seni gözleyüp dururken ey Mesîhâ-dem
Virüp arkasını putlar kamu dîvâre yaşdanmış
3. Görenler zîr-i zülfünde lebündür güyiyâ Meryem
Ķucağında yatur 'İsî düşüp gehvâre⁶⁴⁹ yaşdanmış
4. RaĶîbe söykenüp dirse n'ola meclisde her dem yâr
Belî güller⁶⁵⁰ gülistânda yaturlar hâre yaşdanmış
5. **Ķadīmī** bendeñe raĥm it nigārâ âsitâniñda⁶⁵¹
Ki çâĶ toprağâ düşmüşler niçe kez hâre yaşdanmış

Ġazel-i Zâtī⁶⁵²*mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün*

1. Bugün dilberler içre bir şanemsin
Şaçı sünbül yüzi gül ĝonca-femsin
2. Efendim didüğümce hışm idersin
Efendimsin habîbimsin balımsın
3. Begim şâniñda dirler gerçek imiş
Ki başdan ayğa cevri ü siteimsin
4. Çemende serv-Ķadd dilberler ile
Ķadehler nüş idici câm-ı Cemsin
5. Nazar kıll **Zâtī**ye ey şâh-ı hübân
Günâhkâr ise sen ehl-i keremsin

⁶⁴⁸ Ġazel-i Ķadīmī [?].⁶⁴⁹ M. gehvâre – T. kühvâre⁶⁵⁰ M. كوالر⁶⁵¹ M. raĥm it nigārâ âsitâniñda – T. raĥmet it nigâristânuñda. Ayrıca mısradâ yanlış okumadan kaynaklanan vezin eksikliğı için dipnot (225) düşülmüşdür.⁶⁵² Ali Nihad Tarlan, **Zâtî Dîvânı**, G.922, s.458Bu gazel Orhan Kurtoğlu, **Zâtî Dîvânı** adlı çalışmada bulunmamaktadır.

Ġazel-i Mālî⁶⁵³

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Gerekmez 'âlemüñ baña rûy-ı nigâr olsa
Teferrüc eylesem her dem cemâl-i mihribân olsa
2. Çiçekler açılır güller yakasın çāk edüp gülse
Fiğân etse dil-i bülbül cihân tâze bahâr olsa

[41b]

3. Görünse âlet-i meclis kenâruñ bezmgâhında
Kadehdâr eyleyüp dolsa güzel bûse kenâr olsa
4. Gezüp meyhâne meyhâne içer miydüm şarâb-ı nâb
Göñül diñlense diñlense elümde ihtiyâr olsa
5. Kemâl ü ma'rifet ehli olurдум **Mâliyâ** ben kim
Ki rağbet kalmadı şimdi kemâle i'tibâr olsa

Ġazel-i Bâķî

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

1. Görinmez dāğdan cism[üm] ser-â-pây
Beni yakmağa cānâ kalmadı cāy
2. Göñül şāfi cevâp ister lebinden
Dilin çeyner o tütî-i şeker hây
3. Hâzân beñzüm zemistân olsa tan mı⁶⁵⁴
Yüzüñ evvel bahâr oldu kaçun yāy⁶⁵⁵
4. Virür zevk ehline şevki dem-â-dem
Şeb-i firkatde bir yıl mûmıdur nāy⁶⁵⁶
5. Nişân etsün dil-i **Bâķiyi** gamzeñ
Öñine hep müjeñ oğlarını yay

⁶⁵³ Ġazel-i Mālî [?]. Gazel *Mālî* mahlası ile şiir yazmış şairlerin şiirlerinin bulunduğu kaynaklarda tespit edilememiştir.

⁶⁵⁴ D. âh-ı serdüm : M. olsa tan mı. Sahabattin Küçük, G. 516, s. 300.

⁶⁵⁵ D. olmuş : M. oldu. Sahabattin Küçük, G. 516, s. 300.

⁶⁵⁶ D. 'işretde : M. firkatde. Sahabattin Küçük, G. 516, s. 300.

[41b]

243

Ġazel-i Yahyā

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Yüz çevirmez 'âşık-ı bî-çäre rüy-ı hūbdan
Olmayınca vazgelmez rind olan maḥbūbdan
2. Arzū-yı vaşl-ı yā[r]⁶⁵⁷ añlar hemîşe 'âşıkı
Yūsuf'un gıtmez ümîdi vuşlat-ı Ya'kūb'dan
3. Zāhidā maḥbūbdan açıldı çün-kim t̄ālî'im⁶⁵⁸
Sen beni men' eyleme ol dilber-i mergūbdan
4. Geh cemālūnden⁶⁵⁹ vefā kııl geh celālūnden cefā
Çıkma ey şāh-ı cihān zinhār bu uslūbdan
5. Ol hilāl-ebrū bugün **Yahyā[yı]** kurbān eylemez
Himmet olmazsa eger[kim] Ḥāzret-i Eyyūbdan

[42a]

244

Ġazel-i Farsi⁶⁶⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Muṭribā esrār-ı mā ra bāz kū
Kışşahā-yı cān fezā bāz kū

⁶⁵⁷ D. Arzū-yı rüy-ı yār : M. Arzū-yı vaşl-ı yār Mehmed Çavuşoğlu, **Yahyā Bey Dîvanı**, G. 310 s. 474

⁶⁵⁸ D. Zāhidā maḥbūbdan açıldı çün-kim t̄ālî'im : M. Zāhidā çün-kim maḥbūbdan açıldı t̄ālî'im

⁶⁵⁹ M. حملگدن

⁶⁶⁰ Gazelin Türkçe tercümesi:

Ey mutrib! Bizim sırlarımızı açıkla
Can bağışlayan hikayeleri anlat
Biz ağız bağladık, bu sırrı açıklamayacağız
Sen o bağışlayan sırrı bize açıkla
Gel yanaş, yakından bana yüz yüze anlat
O can bağışlayan dostun vaadini bana anlat
Gel yanıma ve ruhlar âleminde olan bitenleri,
O can bağışlayan hikâyeyi bana anlat
Inna fetahna mahzenini aç
Mustafa'nın sırrını bana açıkla
Âşıkların duası kabul olundu
Sen gel bize o duayı anlat
Çünkü dinin ruhumuz için en hayırlısıdır
Sen de gel bize o hayır olanı anlat

2. Mā dehān ber-besteyim imrūz ezū
Tu ḥadīse dīl-güşā rā bāz kū
3. Men girān kūşīsem beneh-rūḥ
Va‘de-i enḥūneş laḳā ra bāz kū
4. Mācerā-yı reft cān rā āzāst
Bāz kū an mācerā rā bāz kū
5. Maḥzen-i innā *feteḥnā*⁶⁶¹ ber güşā
Serr-cān-ı Muştafā rā bāz kū
6. Müstecāb-ı du‘ā-yı ‘āşīḳān
Ey du‘ā kū ān du‘ā rā bāz kū
7. Çün Şalāḥü‘d-dīn şalāḥ-ı cān māst
Ān şalāḥ-ı cān fezā rā bāz kū

245

Ġazel-i Nergisi⁶⁶²

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1. ‘Arz-ı ḥāle çāre yok ‘azm-ı diyār-ı yār güç
Āh kim ḥayretdeyim reftār güç güftār güç
2. Ne helāk eyler ne def‘ olur ğamun hīç görmedüm
Böyle nā-merbūt müşkil böyle nā-hemvār güç
3. Gelmedi āĝüş-ı vaşla şāhid-i gül-rüy-ı kām
Tā dem-i ḥaşre ḳalursa ḥasret-i didār güç
4. ‘Aks ḥatr-ı ḥāh-ı yārān üzredir devr-i felek
Böyle devr eylerse dā‘īm çarḥ güç reftār güç
5. Her belā ü derde āsāndur taḥammül-i **Nergisī**
Līk şabr-ı cevri-i bī-taḳrīb-i ḥicr-i yār güç

⁶⁶¹ Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Fetih Sûresi 1. âyet

⁶⁶² Selçuk, Bahir, (2014) **Dicle Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi**, *Şiir Mecmualarında Nergisi'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme*, Diyarbakır, Sayı 12. G.2 [KY 32b, 78a]

Gazel-i Muhibbî Tahmîs-i Bâkî⁶⁶³*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

I

Cāme-i 'izzet Hudādan halka bir hil'at gibi
 Bir libās-ı fāhîr olmaz cisme ol kisvet gibi
 Var iken baht u sa'adet kuvvet [ü] kudret gibi

[42b]

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihānda bir nefes şihhat gibi

II

Ehl-i vahdet kāyinātuñ 'ākil ü dānāsıdır
 Merd-i fāriğ 'ālemüñ mümtāz ü müstešnāsıdır
 Gör nedür ol kim sözi güyā Mesîh enfāsıdır
 Saltanat didükleri ancak cihān gavgāsıdır
 Olmaya baht u sa'adet dünyede vahdet gibi

III

Ṭā'at-i Hāk mūnis-i bezm-i bekādur 'ākıbet
 Şihhat-i cān u beden⁶⁶⁴ senden cüdādur 'ākıbet
 Bād-ı şarşar[ur fenā] 'ālem hebādur 'ākıbet
 Gör⁶⁶⁵ bu 'ayş u 'işreti çünkim fenādur 'ākıbet
 Yār-i bâkî ister iseñ olmaya ṭā'at gibi

IV

'Ālemi gözden geçürseñ eyleseñ biñ yıl raşad
 Devr içinde turmasañ⁶⁶⁶ görseñ hezārān nîk ü bed
 Her taraftan akşa dünyā mālî gelse lâ-yu'ad
 Olsa kumlar sağışınca 'ömrüñe hadd ü 'aded
 Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi

V

Menzil-i āsāyiş-i 'uqbāya isterseñ vüşül
 Hubb-ı dünyādan ferāgat gibi olmaz toğrı yol
 Şādmān erbāb-ı 'uzletdür hemān **Bâkî** melül
 Ger huzür itmek dilerseñ ey **Muhibbî** fāriğ ol
 Olmaya vahdet maqāmı gūşe-i 'uzlet gibi

[43a]

Ḳale 'Ali kerrem Allahu vechehu ekrimu evlādekum bi'l-kitābte fe inne'l-
 kitebete min ehemmi'l-umūri⁶⁶⁷

⁶⁶³ Sabahattin Küçük, **Bâkî Dîvânı**, s. 90-91

⁶⁶⁴ D: beden – M: cihān. a.e s. 90-91

⁶⁶⁵ D: Ko – M: Gör. a.e, s. 90-91

⁶⁶⁶ D: turmasan – M: görmesen. a.e s. 90-91

Gazel-i Nergisi⁶⁶⁸*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Hazz iderdük yine bir sevdāya düşse gönlümüz
'Āşık olsağ bir saçı leylāya düşse gönlümüz
2. 'Āleme āvāze şalsak biz de birgün 'ışkla
Nāle ü feryāda hūy ü hāya düşse gönlümüz
3. Evc-i ezā dide pür-vār etmese şimden girü⁶⁶⁹
Kıy-dı dām-ı zülf-i 'anber-sāya düşse gönlümüz
4. Neşve-i güftārumuzla 'ālemi mest eyleseñ⁶⁷⁰
Fikr-i la'l-i yār ile şahbāya düşse gönlümüz
5. **Nergisi**-veş telhkām etmezdi zehr-i ğam bizi
Ārzü-yı la'l-i sükkerzāya düşse gönlümüz

[43b]

Vasf-ı Çehār-yār-ı Kerin Razı Allah Te'ālā 'Anhum Ecma'in

1. Ebu Bekr cān-ı mā pust 'Ömer hod revān māst
'Oşmān zebān-ı mā 'Alī dīde-i ber-ser māst
2. Ebu Bekr zencebīl ü 'Ömer cūy-ı selsebīl
'Oşmān şerāb-ı şīr 'Alī havz-ı kevşer est
3. Ebu Bekr çün dereht ü 'Ömer şāh-ı bāl-ı u
'Oşmān mişāl-i berg ü 'Alī sīb-i aħmer est
4. Ebu Bekr bā senhā ü 'Ömer mīr-i bā-vefā
'Oşmān bā-ħayā ü 'Alī şāh-ı kanber est
5. Ebu Bekr çü behişt 'Ömer tuhumne 'adl-i kişt
'Oşmān ħayā serişt ü 'Alī 'ilm rā der est
6. Ebu Bekr ü müttekīn 'Ömer mīr-i müşfiķīn
'Oşmān şehī yeķīn 'Alī şehd-i serser est

⁶⁶⁷ Varağın ortasında yatay bir şekilde sülüs hatla yazılmıştır: Hz. Ali – Allah onun yüzünü nurlandırın- "Evlatlarınıza yazmayı öğretin, zira yazma işlerin en önemlisidir." dedi.

⁶⁶⁸ **Nergisi** mahlasını taşıyan bu gazel tespit edilememiştir.

⁶⁶⁹ Mısranın vezni aksamaktadır.

⁶⁷⁰ M. eyleseñ : eylesek

[44a]

249

Ġazel-i Revānī⁶⁷¹

mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün

1. Elinden ol ħabībün dād ü feryād
Beni yād idüp aġyārı kılur yād
2. Mu'aṭṭar kıldı āfākı ser-ā-ser
Meger kim irdi yārūñ zülfine bād
3. Yoluñda vırmez isem cān-ı Şırın
Degülven Hüsrevā 'ışkuñda Ferhād
4. Tebessüm idicek luṭf-ıla la'lüñ
İder 'aşıqlaruñ[uñ] rūhını şād
5. **Revānī** ħüsnüñi vaşf eyleyicek
İşiden dir ħezārān āferīn bād

[44b]

250

Ġazel-i Aḫmed Pāşā⁶⁷²

fe'ülâtün fe'ülâtün fe'ülâtün fe'ülün

1. 'Ālem-i 'ışka ḳadem baş ki temāşā göresin
Maṭla'-ı ħüsne baḳup nūr-ı tecellā göresin
2. Aḳ niḳabıñı yüzünden ki 'aksiyle
Ḫaşre dek yeryüzini pür-gül-i ḫamrā göresin
3. Ey müneccim ruḫ ü zülfün göricek dilberimiñ
'İyd-i nev-rūza bulışmış şeb-i yeldā göresin

⁶⁷¹ Divana göre gazel iki beyit eksiktir. Eksik olan beyitler şöyledir:

4. Çemende el tutup kaddüñe karşı
Turupdur bende gibi serv-i āzād

6. Beni terk eyle lutf it bir dem ey gam

Kuluñsam dahı bi'llāh eyle āzād. Ziya Avşar, **Revānî Dîvânı**, G. 46, s. 202-203

⁶⁷²Mecmuada *Kit'a* olarak belirtilen bu gazelin Ahmed Paşa'ya ait olduğu tespit edilmiştir. Gazel divana göre 11 beyitten oluşmaktadır fakat mecmuada sadece ilk 3 beyti kayıtlıdır. Ali Nihad Tarlan, a.e, G.229, s. 269-270.

251

Beyt⁶⁷³

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Nâlemi zemzeme-i murğ-ı seherden şorasın
Derd-mend olduğumı haste cigerden şorasın

252

Beyt⁶⁷⁴

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Sen ol âyîne-i nūr-ı Hudāsın
Ki her bir sûrete ma'nâ-nümāsın

[45a]

253

Ġazel (Nazım)⁶⁷⁵

mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün

1. Yâ Rab ne günâhum⁶⁷⁶ itdim miḥnet baña yâr oldı
Ġurbetde degülüz dünyâ hoş başıma dar⁶⁷⁷ oldı
2. Durma genez akar yaşum sevdâda ġarîb başım
Her şâm ü seher işüm feryâd ü figân oldı
3. Her kişi muḥabbetde ben derd-ıla miḥnetde
Bülbül gibi ḥasretde kâkülleri mâh oldı
4. Geç nâmûs ü 'ardan 'âşık dönemi dardan
Vaşl umar iken yârdan aġyâr baña yâr oldı
5. Bir şâh levendümden yandı yürek derdünden
Bre güzel seniñ heybetiñden cân terk-i diyâr oldı⁶⁷⁸

⁶⁷³ Mecmuada varağın sol tarafında derkenâr şeklinde yazılmış ve *müfred* olarak belirtilen bu beytin gazelin matla beyti olduğu tespit edilmiştir. Ali Nihad Tarlan, a.e, G. 242, s. 279.

⁶⁷⁴ Mecmuada varağın sağ tarafında derkenâr şeklinde yazılmış ve *müfred* olarak belirtilen bu beytin kasidenin *matla beyti* olduğu tespit edilmiştir. Ali Nihad Tarlan, a.e, K.10, s. 21.

⁶⁷⁵ Bu gazel 18a numaralı varakta da yer almaktadır. M. varak 45a – T. varak 18a. Gazel 18a numaralı varakta bazı yazım farklılıkları ile yer almaktadır fakat bunun bilgisi verilmediği gibi 18a numaralı varaktaki şekline düşülen dipnotlar gazel aynı olmasına rağmen düşülmemiştir. bkz. G. 80, s.131-132.

⁶⁷⁶ M. günâhum : günâh

⁶⁷⁷ M. dar : 18a. tar

⁶⁷⁸ Mısırda vezne aksamaktadır.

[45b]

254

Beyt⁶⁷⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

‘Älemi tuttı feryād ü zārı bülbülün
Gülistānda hār-ıla şalındığın görür gülün

255

Beyt⁶⁸⁰

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Şād olmağ isteyen ğam-ıla mübtelā gerek
‘Älemde salţanat talep iden gedā gerek

256

Beyt⁶⁸¹

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

Saňa öykündise etme te'essüf
Terāzūda behāsin gördi Yūsuf

257

Beyt⁶⁸²

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Leylāyı ‘arūs eyledi benzen-i dünyā
Mecnün işidip didi el-leylete hūblā

[46a]

Ves-tefrıgu'd-dem' min 'ayn kad imtile'et mine'l maḥārim ve'z-zim
ḥimyete'n-nedem⁶⁸³

⁶⁷⁹ Beyt [?].

⁶⁸⁰ Beyt [?].

⁶⁸¹ Beyt [?].

⁶⁸² Mecmuada yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır ve birinci mısra ikinci mısraya taşmıştır.

⁶⁸³ Varağın ortasında yatay olarak yazılmıştır.

258

Beyt⁶⁸⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Hayflar ola 'ömr-i nâzına
Murâda ermeden gire zemîne

259

Beyt⁶⁸⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir mücerreb nüsha gördüm adı anuñ sîm ü zer
Kime kim harc eylesem karnın büker bağrın deler

260

Beyt⁶⁸⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İrdi tevfiq-i ilâhi tevbe kıldım bâdiye
Lîk çâre olmadı maḥbûb-1 rûy-1 sâdeye

261

Beyt⁶⁸⁷

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İrdi tevfiq-i ilâhi dest uraldan bâdiye
Vâşıl oldum mest olup maḥbûb-1 rûy-1 sâdeye

[46b]

262

Ėazel-i Rızâ'⁶⁸⁸

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Bugün bir dilberi sevdim igen hoş şivekâr ancak
Velîkin çeşm-i fettân-ı be-ğâyet ġamze-kâr ancak
2. Ruḡ-ıla ḡattı ḡâline şaḡın aldanma iy ġönül

⁶⁸⁴ **Beyt** [?]

⁶⁸⁵ **Beyit** [?]

⁶⁸⁶ **Beyit** [?]

⁶⁸⁷ **Beyit** [?]

⁶⁸⁸ Ahmet Karataş, XVI. Asır Türk Edebiyatının Rızâî Mahlaşlı Şâirleri, G.8, s.160

- Kim anuñ tîr-i müjgâni dil ü cāna kıyar ancağ
3. İşidüp hüsniñ evşâfın cemâliñ görüben cānā
Yoluñda terk-i ser kıлмаğ begim bî-ihtiyār ancağ
 4. Gezerken kūy-ı yār içre bulup bir lāle ruhsārı
Didüm gönül ğanîmet bil bu dağı bir şikār ancağ
 5. Geçürme fırsatun cānā çemende cām-ı Cem nüş it
Bahāruñ mevsimi güldür cihān hoş sebze-zār ancağ
 6. **Rızā’ı** rāh-ı ‘ışkuñda katl-ı cān itdügüm bu kim⁶⁸⁹
Begüm senden temennāsı hemān büse kenār ancağ

[46b]

263

Ġazel-i Necmî⁶⁹⁰

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. Kuvvet küt-ı revāndır ‘ışk-ı cānāndan ğarağ
Haşālillah hatt-ı cismānî degil andan ğarağ
2. Ķalbi şāfî eylemekdir mihr-i dilberden murād
Dehr[i] rüşen kılmadır hürşîd-i rağşāndan ğarağ
3. Dāmen-i dildāra toz kondurmamağdır zerrece
‘Aşıka bu seyl-i eşki çeşm-i giryāndan ğarağ
4. Bir yüzi gül lāle ruhsāruñ temāşāsı durur
Bāğa varup seyr-i būsitān ü gülistāndan ğarağ
5. **Necmî**-i pāmālūñ alsan tañ midur gönlün ele⁶⁹¹
Merdümiyyetdür bu esen ‘aynum insāndan ğarağ

⁶⁸⁹ M. **Rızāyî** rāh-ı ‘ışkuñda katl-ı cān itdügüm **bu kim**
Begüm senden **temennāsı** hemān büse kenār ancağ

T. **Rızā’ı** rāh-ı ‘aşkuñda katl-ı cān itdügüm
Begüm senden **mütemennā** hemān büse kenār ancağ (bkz. s. 106)

⁶⁹⁰ **Ġazel-i Necmî** [?]. **Necmî** mahlaslı bu ğazel tespit edilememiştir.

⁶⁹¹ M. alsan tañ midur gönlün ele – T. alsuñ tay midur gönül ele. bkz. s. 102

Ġazel-i Hâletî⁶⁹²

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. 'Işık-ıla itdüm āhumı oğ kâmetüm kemân
Muhtâcdur benümle müdarāya āsmân
2. Ey şüh olma gırre çerāgân-ı hüsne kim
Bir āh-ı serd 'aşıka mevķūfdur hemân
3. Nağl-ı sa'ādetün kim añar mīve-i terin
Zıllindedür nizā'-ı sipihr-ıla her zemân
4. Çāk āşiyân-i cisme girelden şikestedir
Beñzer hevâsı ile alışmadı murğ-ı cân
5. Tedrîc-ıla kul eyledi dünyâyı **Hâletî**
Rağş-ı cefāya böyle gerek rîziş-i 'inân

Ġazel-i Fâ'izi⁶⁹³

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Çetr-i şehâbı şahñ-ı gülistāna ķurdılar
Erbâb-ı 'ıyşa meclis-i şāhâne ķurdılar
2. Vağt oldı şāh-ı gül çıka biñ 'izz ü nāz-ıla
Tağt-ı zümürredini gülistāna ķurdılar
3. Hübân ham itdi ķaddimi 'ışık-ıla gūyiyā
Tutup kemānı āteş-i sūzāna ķurdılar
4. Manşür-ı ser-firāzla tartın vücūdını
Gelsün ki 'ışık dārını meydāne ķurdılar

⁶⁹² Divanda yedi beyitten müteşekkil bu gazelin mecmuada yer almayan iki beyti divanda sıra numaralarıyla şu şekildedir:

5 Yazmış debîr-i hükm-i ezel vasfımı benüm
Cevher-şinās-ı hançer-i bi-dād-ı dilberân

6 Mümkin midür ki vāde-i vaşlıyla eglene

Bār-ı rahili beste olan cân-ı nā-tüvân Bayram Ali Kaya, **Hâletî**

Divânı, 2003, G.561, s. 249

⁶⁹³ Önsözde belirtildiği gibi söz konusu çalışma ile yapılan karşılaştırmada gazelin der-kenâr olduğu ile ilgili dipnot (215) düşülmüş fakat gazel der-kenar şeklinde değil varagin ortasında yazılıdır. bkz. s. 95.

5. Gel şanma şayd-ı bülbül-i şeydāya **Fā'izi**⁶⁹⁴
Bir dāmdır firāz-ı dirāhtāne kurdılar

266

Murabba⁶⁹⁵

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Yine bir hūba gönül virdim yüzi gül ruḥı al
Kāmeti serv beli ince teni penbe mişāl
Neçe vaşf eyleyeyin 'aqlın alur her göreniñ
Çeşmi cādū şacı sünbül yüzi gül kaşı hilāl

267

Beyt⁶⁹⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zülfini ḥalka kılup dil almağa dām eyledüñ
Dāne-i ḥālūñ döküp dil murḡını rām eyledüñ

[47b]

268

Defterdār 'Ālī Efendi Taḥt Defterdārı Olduḡda Söyledüḡi **Kaşīdedür**⁶⁹⁷

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Şimdi laḡza kul ḥākimlerine itdüḡini
Ehl-i İslāma anı Maltada etmez küffār
2. İşleri zulm u sitem cümle 'ibādu'llaha
Kibr-ıla her birisi vüdd ü 'anīd ü cabbār
3. 'Ucb-ıla her biri Mışr-ı sitemiñ Fir'avını
Mültezīm zümresine kātib olanlar seḡḡār
4. Mest dā'im deliḡanlusı gezer leyl ü nehār
Elde tiḡ ü teberi öldürecek ādem arar
5. Koca tāzelere gerçi [ki] naşīḡat eyler⁶⁹⁸
Fitne bābında velī yine olardur 'ayyār

⁶⁹⁴ **Fā'izi** mahlaslı bu gazel şairin şiirlerinin bulunduğu bir eser bulunmadığından tespit edilememiştir.

⁶⁹⁵ **Murabbaba** [?]. Varaḡın alt tarafında derkenar şeklinde yer almaktadır.

⁶⁹⁶ **Beyt** [?].

⁶⁹⁷ Mülemma olan bu kaside tespit edilememiştir. Farklı dillerde söylenmiş mısralar Arap harfleri ile yazılmıştır.

⁶⁹⁸ 5a Mısranın vezni aksamaktadır.

6. Kırlır cümle sihibâz ü cihân naşsındı
Kanda gitse küpi yanında kim olmağa süvâr
7. Gelenüñ mâlı vü başı gideniñ diyü şehâ
Bu-durur darb-ı meşel aralarında her bâr
8. Bu diyâruñ bir ucı çöl bir ucı baħr-ı muhîṭ
Elümüzdən bu tuzâğa tütulan kanda kaçâr
9. Böyle dirler hâkime ger incineler⁶⁹⁹
Bu nezâketle anuñ başına ekşeri kaçâr
10. ‘Arab ü Kürd ü ‘Acem Arnavud ü Efrenc ü Urüm
Şırf câhil neferâtı budur ey faħr-ı kibâr
11. Acı sözlerle gelüp cümle mevâcib dileyü
Ṭatlu cânımdan iderler beni dâ’im bizâr
12. ‘Ayn-ı efî görünür ‘ayn-ı ‘ulûfe gözüme
Lâm ü vâv-ıla daħı fâ ile hâ halka-i mâr
13. Katanuñ bir iki gün diyü temennâ kılsam
Her kişi kendü dilince sögüp eyler beni zâr
14. ‘Arab olan ‘Arabî dil ile dâ’im bunu dir
Enâ lâ a’refu gayreke hât fulus ruħ fi’n-nârimi

[48a]

15. ‘Acem olan neferiñ daħı dem-â-dem sözi bu
Men tevaḳḳuf nekonem Hâḳḳ merâhem beşmâr
16. Kürd olan velvele ile buni irâd eyler
Der-keremnâ to berânî der mi men to beyâz
17. Bosnavî dir belki bilmez ü mâben hürtâ
داوراحقمزى حضرتمز دپتر دار
18. Arnavüdlar ğazab-ıla atılup üstüme der
نقدیمی قتورس سانت علوفه ناتماره
19. Şırf câhil neferâtıñ şırfa cevâbı daħı bu
غوسپودا رودای علاپویا نیستم غوحرار
20. Hep Frenk yek-dil olup cümle ile dirler kim
دامه لاپاغه سنورا دیاول و تی پالپار
21. Urümüñ da sözi budur nisiperni diyâ ü nüş
دیكسرى تی پوته مزتو علوفه تویاز

⁶⁹⁹ 9a Mısranın vezni aksamaktadır.

22. Dir manuvlar daħı vir aķçe ki yohsa okarak
İderak baħuňa Őol zırvı dolak taķıňa ħarār
23. Bir iki var aġatāyı ādem anlar daħı dir
Bizġa vir ħaķķını bizmekġeye gitan ġıřlar
24. Bu zebāniler zebāniler ider baħa cefā
Bu belā ile geçer ‘ōmr-i ‘azīzim her bār
25. Selb-i gūl eylemezin cūmle-i eřnāf dilā
İlerinde nice kem var-ise nice eyū var
26. Ĥazret-i Ĥaķdan umaram eyūye
Raħmet ide Ĥazret-i Bārı her bār

[48b]

Ķāle’n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *Men mete fı talebi ’l-’ilmi mete řehīden şadake resulullah.*⁷⁰⁰

Ķāle’n-nebiyu řallalahu aleyhi vesellem: *Lev kene beynekum ve beyne ’l-’ilmi bahran mine ’n-nāri fe’misūhā li enne tarıķe ’l-’ilmi tarıķū ’l-cenne řadake resulullah.*⁷⁰¹

Ķāle’n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *Taħsılı ’l-’ilmi li-ecli ’t-te’līmi efzālu min taħsılı ’l-’ilmi li-ecli’l-’amel şadake resulullah.*⁷⁰²

Ķāle’n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *Men semi’e el-ezāne ve ’l-iķāmete ve lem-yehzuri ’l-ceme’ete fe-ke’ennemā zenā me’ā emetin elfe merra şadake resulullah.*⁷⁰³

Ķāle’n-nebiyu řallalahu aleyhi vesellem: *Talebū ’l-’ilmi efzalu ’indallahi mine ’ř-řalāti ve ’ř-řiyāmi ve ’l-ħacci ve ’l-cihet ya’ni mine ’n-nevāfil řadake resulullah.*⁷⁰⁴

Ķāle’n-nebiyu řallalahu aleyhi vesellem: *Zanbū ’l-’ālimi zanbun ve zanbū ’l-cāhili zanbān řadake resulullah.*⁷⁰⁵

Ķāle’n-nebiyu řallalahu aleyhi vesellem: *Efzalu ’z-zıķri lā ilāhe illallah ve efzalu ’l- a’ māli eř-řalavātu ’l-ħams ve efzalu ’l-ħulūķi et-tevāzu’ řadake resulullah.*⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ Her kim ilim talep ederken öldüyse şehit olarak ölmüştür.

⁷⁰¹ Sizinle ilim arasında ateşten bir deniz olsa, o denize dalın; çünkü ilim yolu cennet yoludur.

⁷⁰² Tahsil için alınan ilim çalışmak amacıyla alınan eġitimden daha üstündür.

⁷⁰³ Kim ezanı ve kameti duyup da cemaate katılmazsa bin cariyeye zina etmiş gibi olur.

⁷⁰⁴ Allah katında ilim talebi nafıle namazdan, oruçtan, hac ve cihattan daha üstündür.

⁷⁰⁵ Ālimin suçu bir cahilin suçu ise iki kattır.

⁷⁰⁶ En faziletli zıķr ‘La ilahe illallah’, en faziletli amel beş vakit namaz ve en faziletli yaradılış ahlakı tevazudur.

Ḳāle'n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *El-cāhilu 'adūvvun li-nefsihi fe-keyfe yekūnu şadikān li-ğayri* şadake resulullah.⁷⁰⁷

Ḳāle'n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *Ṭalebi'l-ilmu farīzatun 'alā külli müslimin ve müslime* şadake resulullah.⁷⁰⁸

[49a]

Ḳāle'n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *El-ilmu ve'l-melu yesturāni külli 'aybin [ve'l] cehlu ve'l-fakru yekşifeni külli 'aybin* şadake resulullah.⁷⁰⁹

Ḳāle'n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *İnne li külli şey'in tarīḳ ve tarīḳü'l-cenne ti el-ilm* şadake resulullah.⁷¹⁰

Ḳāle'n-nebiyu şallalahu aleyhi vesellem: *Nevmü'l-ālimi ḥayrun min 'ibādeti'l-cāhil* şadake resulullah.⁷¹¹

[49a]

Yeñi ay gördüğü vaḳt bundan zıkr olunan eşyāya nazar oluna

Muḥarrem: Yunzaru 'alā'l-mā

Şafer: Yunzaru 'alā'l-kef

Rabi'ü'l-evvel: Yunzaru 'alā'z-zehebi ve'l fuẓẓati

Rabi'ü'l-aḥir: Yunzaru 'alā'l-vechi'l-ḥasan

Cemāzi el-evvel: Yunzaru 'alā's-semā' ve'l-yuḳrā'u fātiḥatü'l-kitāb

Cemāzi el-aḥir: Yunzaru 'alā's-semā'I ve yuḳrā'u'l-Ḳur'ān

Receb: Yunzaru 'alā's-şadri ve yuḳrā'u'l-Ḳur'ān

Şa'ban: Yunzaru 'alā'l-fuẓẓati

Ramazān: Yunzaru 'alā'l-vechi's-şeyḥ

Şevvāl: Yunzaru 'alā's-şadri ve yuḳrā'u elem neşrah-lek

Zi'l-ḳi'de: Yunzaru 'alā'd-dürr

Zi'l-ḥicce: Yunzaru 'alā'l-fuẓẓa

⁷⁰⁷ Cahil kişi kendi nefsinin düşmanıyken başkasına nasıl dos olur.

⁷⁰⁸ İlim öğrenmek her erkek ve kadın müslümana farzdır.

⁷⁰⁹ İlim ve mal ayıpları örter, cehalet ve fakirlik ayıpları ortaya çıkarır.

⁷¹⁰ Her şeyin ve cennetin yolu ilimdir.

⁷¹¹ Âlimin uykusu cahilin ibadetinden daha hayırlıdır.

[49a]

Hazā Şerh Ānest

Her kim bu du‘ā’ı oğusa bir darlığa veya bir zağmete uğrasa bu du‘ā’I oğusa Hağ subğānehu ve te‘ālā ol zağmetten ve belādan ғurtara: Bismillahi’r-rağmani’r-rağim yā hağiyye’l-eltāf neccinā mimmā neğāf yā mufarric mufarric, yā mufattiğ yā musabbib musabbib, yā muyessir muyessir, Bismillah amentu billah ve a‘taşamtu billah ve tevekkeltu ‘alallah ve lā ħavle ve lā kuvvete illā billahi’l-‘aliyyü’l-‘azim.

[49a]

Ğaçan gök gürllese bu du‘āi oğuya: Subğāne men yusebbihu’r-ra‘du bi-ğamdihi ve’l-mele’iketu min ħiyfeti. Allahumme tağtulne bi-ğazabik ve lā tuħliknā bi-‘azābik ve ‘āfinā ħable žalik.

Rüzğāra ħarşu oğuna ħaçan ħatı yel esse bu du‘āi oğuyalar: Allahumme ruğān ve rağmeten ve-lā tec‘alhe riğān ‘azaben bi-rağmetike yā erğame’r-rāğimīn.

Sefere gitdügi vağt bunı oğuya: Allahumma’ğfuznī ve’ğfaz mā ma‘ī ve bellignī ve bellig mā ma‘ī ve sellimnī ve sellim mā ma‘ī ve ferriğnī ve ferriğ mā ma‘ī bi-rağmetike yā erğama’rağimīn ve şallalāhu ‘alā seyyidinā Muğammadin ve ‘alā ālihi’ğ-ğayyibīne’ğ-tāğirīn.

[49b]

Subğāne men yusebbihu’r-ra‘da bi-ğamdihi ve’l-melā’iketū min ħifetih, Allahuma lā tukillenā bi-ğazabik velā tuħliknā bi-‘azābik ve ‘āfinā ħable žalik. Allahumma ruğān ve rağmeten ve lā tec‘alhā riğen ‘azāben bi-rağmetike yā arğama’r-rāğimīn ve sallallāhu ‘alā seyyidinā Muğammed ve ālihi ve şağbihi’ğ-ğayyibī ne’ğ-ğāğirīn.

Ruviye ‘ani’n-nebiyyi sallallāhu ‘aleyhi ve sellem: Men ħara’ ħāza’d-du‘ā marreteyn refa‘allahu ‘anhu ‘azābe’l-ğabri arba‘ine seneten ve men ħara’ marreteyn refa‘allahu te‘alā ‘anhu ‘azābe’l-ğabri mi’etey seneh ve men ħara’ şelāşe marrātin refa‘allahu te‘alā ‘anhu ‘azābe’l-ğabri min zamāni Ādeme ilā yevmi’l-ğaşri. Allahumme tub ‘aleynā ħable’l-mevt ve’rğamnā ‘inde’l-mevti ve lā tu‘azzibnā ba‘de’l-mevt ve hevvin ‘aleynā sekerāti’l-mevti yā ħālīği’l-mevt ve yā samī’a’ş-şavt.

[50a]

İhfızna mine'l-afāt ve'l ahāt ve'l- 'uḳūbadhī raḥmetike yā erḥamī'r-raḥīmīn.
Nuḳile mine'l Maksud Şemü'l-Eimme Es-Serḥastī

Ḳale'n-nebi şallallahu 'aleyhi ve sellem: Men tereka's-şalāte bi-lā 'uzrin lā yunzarū vechu ve lā teclus me'ehu ve lā te'ti me'hu't-ṭarīḳ ve lā tedḥul fi beyte ve lā te'kul ette'ame me'ehu li-ennehu yusevvidu'l-ḳalb ve men tarake's-[şalāta] lā teḳrab li-ennehu yuḡarridu seb'ine nebiyyen ve men tarakes-salata iza tekellema fe-lā tusaddiku ve-lā tekbelu [lehu] şehedetan fe izā talebe imra'eten fe-lā tuzevvicu ve-in marīza fele teḡudu ve in mete fe-lā taḡzuru 'alā cenazeten ve-lā tuşallu 'aleyh fe innehu munāfiḳun fi'-Tevrāti ve'l-İncili ve'z-Zebūri ve'l-Furḳān. Şadaḳa rasulullah ve şadaḳa ḥabibullah.⁷¹²

Ḳale'n-nebi şallallahu 'aleyhi ve sellem: İzā kāne aḥirü'z-zamān yerfe'u'llahu Te'alā 'en hezihi'l-ummeti erba'ate eşyā': Evvelüha ar-raḥmetu ve's-şanī bereketu mine'r-rızḳi ve's-şelişü el-ḥayā'u mine'n-nisā ve'r-rabi'u el-'adlu mine'l-umara şadaḳa resulullah.⁷¹³

Ḳale'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Arba'u ḥisalun tezidu'l-'umr. Eklü't-tıffehi Fi'l-eşcār et-tezvicu fi'l ebḳār ve'l-ḡislu fi'l-bihār ve'n-nevmu ḡeşel yesār şadaḳa resulullah.⁷¹⁴

[50b]

Mes'ele

Yecuzu zikullahi mine't-tesbihi ve't-tehlili ve ḡayrihe fi heli'l-cenabe ille ennehu lā yecuzu tilāvetu'l-Ḳur'ani li'l-cunüb. Nuḳile mine'l-Mesabiḥ.

Her kim bu ism-i şerīf cum'a namazından sonra yüz kerre oḳusa dünyevī ve uhrevī 'adetlerinden ne dilerse ḥāşıl ola ol ism-i şerīf budur 'Yā Raḥmane ḳulli şey' ḥazret-i resulullah şallallahu 'aleyhi vesellem düşman üzerine yürüdüğü vaḳt bu du'ai oḳurdu. Allahumme münezzi'l-el-kitāb ve mücri's-sehāb ve hezime'l-ehzeb ihzimhum ve'n-surnā 'aleyhim.

⁷¹² Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: Mazeretsiz namaz kılmayanın yüzüne bakılmaz. Onunla oturma, yola çıkma ve evine girip yemeğini yeme; çünkü o, kalbi karartır. Namazı terk edenin dediğine inanmayın, şehadetini kabul etmeyin, evlenmeyi arzu ederse evlendirmeyin (kız vermeyin), hastalanırsa ziyaretine gitmeyin ve ölürse cenazesine katılmayın, ardından namaz kılmayın çünkü o hem Kur'an hem Zebur hem de İncil'e göre münafıktır.

⁷¹³ Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: Allah ahir zamanda bu ümmetten şu dört şeyi kaldıracak: Birincisi merhameti, ikincisi rızktan bereketi, üçüncüsü kadınlardan hayâyı ve dördüncüsü hâkimlerden adaleti.

⁷¹⁴ Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: Şu dört şey ömrü uzatır: Ağaçtan elma yemek, bakire biriyle evlenmek, denizde yıkanmak ve vücudun sol tarafı üzerine uyumak.

Gemuye gidugi vakt bu du'ai okuya hemân gemuye girdugi birle kıra'at ide: bismi'l-lahi mecrâhâ vemursâhâ inne rabbî leğafûrun raḥîm⁷¹⁵

Vemâ kaderû (A)llâhe ḥaḳḳa ḳadrihi vel-arzu cemî'an kabdatuhu yevme-l-ḳiyâmeti ve-s-semâvâtu matviyyâtun bi-yemînihi şubḥânehu vete'alâ 'ammâ yuşrikûne⁷¹⁶

Ḳaçan bu menzile ḳonsa bu du'ai okuya: E'ûzu bi-kelimetillehi tâmmeti küllihe min-şerri meḥalaḳ. Ḳaçan gece olup ḥavf eylese bu du'ai okuya: Yâ arzu rabbi ve rabbukullah e'ûzu billehi min-şerriki ve şerri me fiki ve şerri me ḥulika fiki ve şerrime **[51a]** yedubbu 'aleyki e'ûzu billehi min-esedin ve esved ve mine'l-ḥayyeti ve'l-'akreb ve mim sekini'l beledi ve velidîn ve me veled.

Yâ ḥayyu yâ ḳayyûmu bi-raḥmetike esteğîs

Bismillâhirrahmâni'r-raḥîm ve lâ ḥavle ve lâ ḳuvvete illa billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm

Yuḳra' ḥâza'd-du'â 'inde'z-zûlm: “*Rabbenâ aḥricnâ min ḥâzihi'l-karyeti'z-zâlimi ehluhâ vec'al lenâ min ledunke veliyyen vec'al lenâ min ledunke nasîrâ(n)*”⁷¹⁷ “*rabbi neccinî mine'l-ḳ*

Avmi'z-zâlimîn(e)”⁷¹⁸

Yuḳra' 'inde'l-ḥuşûmeti: “*rabbenâ-fteh beynenâ ve beyne ḳavminâ bilḥaḳḳi ve ente ḥayru'l-fâtihîn(e)*”⁷¹⁹

Hâzâ du'â'u âhiri's-seneti: Allâhumme mâ 'amiltu fî ḥâzihi's-seneti mimmâ neheytenî 'anhu ve lem tarzahu ve nesîtuhu ve lem tensehu ve ḥalumte 'annî ba'de ḳudretike 'alâ 'uḳûbetî ve de'avtenî 'ale't-tevbeti ba'de cerâ'etî fî ma'siyetike **[51b]** Allâhumme fe-innî estağfiruke minhâ fe'ğfir lî. Ve mâ 'amiltu fî ḥâzihi's-seneti mimmâ rażîte ve ve'adenî 'aleyhi's-şevâbe fe-teḳabbelhu minnî ve lâ teḳta' recâ'î minke yâ Kerîm

Hâzâ du'â'u evveli's-seneti: Allâhumme ente'l-ebdiyyu'l-ḳadîm ve ḥâzihi senetun cedîdetun, Allâhumme innî es'eluke fihe'l-işmete mine'ş-şeyṭâni ve evliyâ'ih,ve'l-'avne 'alâ ḥâzihi'n-nefsi'l-emmâreti bi's-sû've'l-i'tinâ'i bi-mâ yuḳarribunî ileyke zulfâ yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm

⁷¹⁵ Hûd Sûresi 11/41

⁷¹⁶ Zümer Sûresi 39/67

⁷¹⁷ Nisâ Sûresi, 4/75.

⁷¹⁸ Kasas Sûresi, 28/21.

⁷¹⁹ A'raf Sûresi 7/89

[51b]

Tıraş Olıcağ Mübârek Günleri Beyân İder

Yevmu'l-aḥad bâzâr: Mübarek degüldür kayguya düşe
Yevmu'l-işneyn bâzâr-ertesî: Devlete irişe ni'met bula
Yevmu's-sulâsâ şalı: Şayru ola baş ağra
Yevmu'l-erba' çâr-şenbe: Mübârek ola
Yevmu'l-ḥamîs perşenbe: Halk içinde 'azîz ola hükmi cârî ola
Yevmu'l-cum'a cum'a günü: 'Ömri ü devleti ziyâde ola
Yevmu'l-sebt cum'a-ertesî: Mübârek degildir kaşâvet ḥâşıl ola

[52a]

269

Yahyâ Goft⁷²⁰

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Şubḥ-ı sâdık gibi ey gâfil ağardı şakaluñ
Hâberüñ yok seni penbeyle boğazlar ecelüñ⁷²¹
2. Kâkül-i yârda gönül kad-i dilberde gözüñ
Seni mağbün ider el-kışsa bu tül-ı emelüñ
3. Üstüne geçse n'ola her kara câhil zîrâ⁷²²
Yücedir mertebesi şems ü kamerden Zuḥalüñ
4. Faqr-ıla Kâf-ı kanâ'atde yürî 'Ankâ ol
Ḥ'ânına düşme miskîn gibi her mübtezelüñ⁷²³
5. Ne vücüduñ var ola dâ'ire-i 'âlemde
Yok hisâbında olan noqtaya benzer meşelüñ
6. Seni yaşda⁷²⁴ gibi baştan çıkarur aḥîr-i kâr
Zâhidâ oldu riyâ-ile riyâzet 'amelüñ

⁷²⁰ Divana göre bu gazel bir beyit eksiktir. Divana 8. beyit olarak bulunan eksik beyit şu şekildedir.

'Hörmet it sâlik-i meczuba ki anuñ gibiler
Mest ü ḥayranlarıdur 'âlem-i Bezm-i Ezelüñ'

Mehmed Çavuşoğlu, **Yahyâ Bey Dîvanı**, G. 221 s. 420

⁷²¹ M. penbe ile : penbeyle

⁷²² D. ne gam – M. n'lo . a.e. G. 221 s. 420

⁷²³ D. mekes – M. miskîn a.e. G. 221 s. 420

⁷²⁴ D. yaşun – M. yaşda a.e. G. 221 s. 420

7. Gice[yi] gündüze katup ecelüñ geldi senüñ
Ya'ni [ey] pîr siyâh igen ağardı şaķaluñ
8. Sözlerüñ mürşid-i kâmil sözidür ey **Yaḥyâ**
Ḥāsılı ḥayli⁷²⁵ fenâ virdi bize bu ğazelüñ

[52b]

Allāhumma innī es'eluke 'ilmen bārrem ve rizķan dārren ve 'ayşen ķārren.

Abū Su'ūd 'ufiye 'anh

İ'taşamtu ila'r-Rabbi huve'l-ḥaķķu'[l]-cemil

270

Ḳıṭ'a

mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün

İlāhī 'abduke'l-'āşī etāke

Muķirren bi'z-zunūbi fe-ķad etāke

Fe-in taġfir fe-ente li-zāke emri

Ve in taṭrud fe-men yerḥam sivāke

⁷²⁵ D. ḥayli – M. ḥayāli a.e. G. 221 s. 420

2.1. Karşılaştırma Yapılan Çalışmada Çeviriyazı Dışında Tespit Edilen Farklılıklar

Önsözde bahsedildiği gibi ‘‘Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmâ’a-i Eş’âr’’ adlı çalışma ile metin bölümünde görülen okuma yanlışları için ilgili yerlerde dipnotlar düşülmüştür. Okuma yanlışları dışında görülen farklılıklar ve eksiklikler aşağıda yer almaktadır:

- Çalışmamızda Arapça, Farsça manzum ve mensur şiirlerin çeviriyazımı ve tercümeleri verilmiştir fakat karşılaştırma yapılan çalışmada söz konusu metinler ekler bölümünde tıpkıbasım olarak verilmiştir.
- 25a ve 25b numaralı varakta bulunan ‘‘Fuzûlî Fermâyed, Ahdi, Ümîdî, Ubeydî, Rızâyî, Sâni, Misâli, Semâ’î, Dervîş Devrî, Bedrî ve Şerîfî başlıklı beyitler söz konusu varaklarda varağın ortasına yazılmış olmasına rağmen hepsi için ‘‘Der-kenârdır’’ dipnotu düşülmüştür (s. 148-152).
- Söz konusu çalışma mecmuada bir tertip düzeni olmadığından çalışmada şiirlerin klasik divan tertibine göre düzenlendiği belirtilmiş fakat mecmuada *müfred* başlığını taşıyan birçok müfrede kafiyeden dolayı müfred olmadığı dipnotu düşülmüşse de hepsi ‘‘müfredler’’ başlığı altında sıralanmıştır.
- ‘‘Arapça Mensur’’ başlığı düşülerek bu başlık altında verilen metinlerin Arapça olmadığı Türkçe olduğu tespit edilmiştir (s. 179-183). Ayrıca 7a numaralı varakta yer alan muhabbet-nâmenin son beyti ‘‘Arapça Mensur’’ başlığı altında verilen *Def’-i a’da*’dan sonra da verilmiştir (s.179).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HÜDÂÎ EFENDİ 1313 NUMARALI MECMU'Â-İ EŞ'ÂR'IN TAHLİLİ

Çalışmamızın bu bölümünde üzerinde çalıştığımız mecmuada bulunan şiirlerin divan tahlilleri metodu dikkate alınarak tahlilleri yapılmıştır. Öncelikle şiirlerde kullanılan malzeme tespit edilmiştir. Tespit çalışmasının ardından malzemeye göre başlıklar düzenlenmiş ve beyitler bu başlıklara göre tasnif edilmiştir. Tasnif çalışmasının ardından ortaya çıkan mazmunlar, sıfatlar, teşbihler, telmihler ve diğer sanatlar ışığında beyitler değerlendirilmiştir.

3.1. TAHLİL

3.1.1. ALLAH

A) İsimleri ve Sıfatları

Allah

İnsan her durumda Allah'a sığınır ve ondan medet umar. Ayrılık gözyaşları dökken âşık, yüzünü göğe kaldırıp yeri ve göğün yaratıcısı Allah'tan medet umar, Allah'a dua eder:

Hecr-ile yaşum yerde gözüm gökde kalubdur
Ey yeri göki yaradan Allah esirge (85/3)

Âşık genelde aşkına karşılık bulmaz; ama yine de hâlimden memnundur. Sevgili, âşığın inlemelerine işve ve naz ile karşılık verir. Durum böyleyken de âşık Allah'a kendisine nâlenin takdir edilmesinden minnettardır:

Minnet Allah Te'âlâya ki takdir etmiş
Şîve-i nâzı saña nâle ile zârı baña (229/4)

Hak

Mecmuada Allah'ın bir adı olarak en çok *Hak* sözcüğü geçmektedir. Hakk'a binlerce şükür edilmesi,

Hezârân şükr [ü] minnet Hakk'a iy yâr
Kılalum gel beri bu dîne ikrâr (2/1)

İnsanda akli yaratıp onu aşka kadir kılması,

Yaratdı Hâk Te'âlâ 'aql [ü] 'aşkı
'Atâ kıldı saña ol ferd-i settâr (2/2)

Peygambere küfürden ve zünnardan kurtuluşunu bildirmesi,

Didi kim iy Resûl-i Hâk bu dem bil
Kılam cân-ıla küfr ü terk-i zünnâr (2/9)

Kulun yüzünü kendisinden yana tutması,

Ser-â-ser diñledi bu nuḡkı server
Yüzünü dutdı Hâk'dan kıldı mezzâr (2/20)

Her konuda kullarına yardımcı olması ve bütün sorunların katında çözülmesi,

Senüñ katında âsân cümle müşkil
Baña iy Hâk bu işi itme düşvâr (2/22)

Cebrail vasıtasıyla peygambere selam göndermesi,

Hâk ol dem Cebrâ'il'e emr eyledi
Hâbîbüme selâm eyle yûri var (2/23)

Bu hayretde dururken Seyyid-i Hâk
Ki ol dem irdi geldi peyk-i Cabbâr (2 /25)

Hazreti Muhammed'in dara düştüğü anlarda imdadına yetişmesi,

Niçün ğamġin olursın yâ Muhammed
Selâm etdi saña ol Hâk be-tekrâr (2/27)

Kulların el açıp Hak'a dua etmesi ve kendisinden murat dilemeleri,

El açdı du'â kıldı didi ey Hâk
Murâdım hâşıl eyle etme düşvâr (2/29)

Hak'ın emriyle tabiatta mucizeler belirmesi,

Hâk'ın emri ıla ol taş bu kez
İki şâk oluban kuş çıkdı iy yâr (2/30)

İyinin Hak'tan umulması,

Hâzret-i Hâkdan umaram iyüye
Raḡmet ide Hâzret-i Bârî her bâr (268/ 26)

Gönlünü sevgiliye kaptıran âşığın içinde bulunduğu durumu anlatmak için böyle bir durumu Hak'ın; kafirin, düşmanın başına vermesin dileğinde bulunulması,

Vireliden gönlümi şol gözleri sâhirlere

Nesne yok katumda hālüm Hâk virmesün kâfirlere (89/1)

Hak'ın sevgiliyi tehlikeden korumasının dilenmesi,

Ne cevruñ var-ise ben rāzı oldum
Seni Hâk şaşlasun 'ömrüm hâyardan (164/ 2)

İlahi fazlın sevgilinin bulunduğu yere yetişmesinin umulması,

Çeke gör cevır ü cefâ yüküni ey baht-ı siyâh
Umaram cânib-i Hâkdan yetişe fazl-ı ilâh (82/1)

Umulan maksadın Hak tarafından kabul görüp görmemesi,

Ğarazum bu muşâhib idineyim yâri baña
Vây eger kılmaz ise Hâzret-i Hâk yarı baña (228/1)

Âşığın, Hak'ın esrar mahzenine pervane olduğunun bilinmesi,

Atlâs zîbâ içinde şanmañuz hâ beni
Mañzen-i esrâr-ı Hâkka bil ki pervaneyim (154/5)

Hak'ın güzelliğinin âşığı perişan ve divane kılması,

Şürîde vü şeydâ kılan Hâkkin cemâlidir beni
'Âlemlere rüsvây kılan dostuñ cemâlidir beni (94/1)

Kulların başına gelen her hadise Hak'tan gelir. Dolayısıyla mümin kullar Hakk'ın kendilerine lütufta bulunmasını umut etmektedir:

Küllî Hâkdandır ne gelse kullara
İnşâ'allâh lütf ide mü'minlere (57/18)

Hudâ

‘ Allah, Tanrı, Cenab-ı Hak’

Yüce Allah her şeye hayat bahşeden bir kudrete sahiptir. Öyle ki sonbaharda sararıp solan tabiat, bahar mevsiminde Allah'ın kudretiyle tazelenip canlanır:

Perverîş buldı zemîn tâzelenüp kudret ile
Cân virtüp ölmüş iken anları hayy itdi Hudâ (38/2)

Yaratılmış her varlık, gerek lisân-ı hâl ile gerekse gerek kalp ile her durumda Allah'ı zikretmektedir:

Zikr-i tevḥîd-i Hudâ eyleyüben cins-i tıyûr
Hâzrete nâliš ile eylediler cümle şadâ (38/14)

İnsan, karşılaştığı her ihsana ve lütfâ karşı minnettardır. İnsan, kendisine bahşedilen ihsanın Allah'ın bir lütfu olduğunun bilincindedir. Bunun için her insan duasında Allah'a minnetini dile getirmektedir:

Minnet Allāh'a ki şihhatle irişdük bu deme
Lutfidur anı Hudā kullarına kıldı 'atā (38/21)

Bütün insanların menşei birdir. Her insan Allah tarafından yaratılmıştır ve Allah'ın sırrına haizdir:

Cümlenüñ menşe'i birken 'acaba sırr-ı Hudā
Bağrımı nāvek-i peydā delse kim deldi dime (99/6)

Asıl zenginlik Allah katındadır. Allah'a bağlı olmaktan uzak duran kişi, aşkına karşılık alamayan, inleyen âşık gibidir:

Hudā pâyinde dâred devlet rā
Eger Rahmī küni bir 'âşık-ı zār (231/2)

Klasik Türk edebiyatında Peygamber Efendimiz, Huda'nın –Allah'ın- nur saçan bir aynası olarak gösterilir. Bu nur aynasına bakan her surette de bir mana göstermektedir. Bu durum aşkından dolayı âşık tarafından kendisine kutsallık atfedilerek her durumda övülen sevgili için de söz konusudur. Sevgili, bazen âşık için ilahi bir nurdur ve bu nur âşığın baktığı her şeye bir mana yüklemektedir:

Sen ol āyīne-i nūr-ı Hudāsın
Ki her bir sürete ma'nā-nümāsın (252)

Hudāvend

‘Her şeyin sahibi olan Allah’

Tasavvufî manada kemale ermiş bir insan kendini dünya malından ve dünyalık işlerden uzak tutar. Böyle bir kişinin Allah'tan tek dileği kendisini kimseye muhtaç etmemesidir:

Hudāvendā gerekmez taht ile tāt
Beni bu hālka līkin kıлма muhtāt (33)

Allah insanı hak yol üzere yaratmıştır. İnsan dâr-ı dünyada zulme, dünyalık işlere, batıla ve karanlığa meyl ederek hak yoldan sapar. İnsan, bu durumda ahirete zulmüyle geçer ve bu haliyle kendini Allah'a şikâyet eder:

Dirildi cümle kullaruñ Hudāvendā ki niyyet var
Muhaşşal zulme meyl itdüñ saña senden şikâyet var (128)

İlâh

İlah sözcüğü manzumelerde Allah'ın adlarından biri olarak zikredilmektedir. Kul Allah'a karşı dert ve sıkıntılardan aman dilemektedir:

Derd ü miñnetden ilāhi el-emān
Başa hayrın rüzī kııl yā Müste'an (18/9)

Rab

Allah'ın bir ismi olan ve ‘*efendi, sahip*’ anlamlarına gelen Rab sözcüğü de şiirlerde geçmektedir:

Beni yâ Rab yine sen milket-i cânâna ilet
Mür-ı mazlûmı gönder Süleymâna ilet (70)

Şair dileğini her şeye kadir olan Allah'tan dilemektedir (94/3, 107). Şair, çektiği mihneti işlediği bir günaha bağlayarak Allah'a yakarıшта bulunmakta sebebini sual etmektedir:

Yâ Rab ne günâhım itdim mihnet baña yâr oldu
Ğurbetde geñe dünyâ hoş başıma dar oldu (253/1)

1. ESMAÜ'L-HÜSNA

Hazret-i Bârî

Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkaran, yaratan

Ey Bâri Hüdâ be-Hakk-ı hestî

Müste'an

“Kendisinden yardım istenen, yardım dilenilen”

Derd ü mihnetden ilâhi el-emân
Başa hayrın rûzî kıl yâ Müste'an (18/9)

Celîl

Ululuk ve celal sahibi, yüce, âli

Gerçi yok bizde liyâkat ey Celîl
Raĥmetüñ bağına bulavuz Sebîl (18/10)

Cebbar

“Herkesce cebredecek güçte olan, hiç kimse tarafından kendisine cebir olunamayan, iyileştiren, sağaltan”

Bu hayretde dururken Seyyid-i Hakk
Ki ol dem irdi geldi peyk-i Cebbâr (2/25)

Kerim, Gaffar, Hayy

Lutfu ve ihsanı bol, aziz, yüce, günahları affedici, bağışlayıcı,

Münacât eyledi ol server-i dîn
Didi-kim yâ Kerîm [ü] Hayy [ü] Gâffâr (2/21)

İhsanı bol olan Allah kullarını her daim faziletle hayra eriştirir:

Her ne iş kim tutar iseñ ol Kerîm
Fazl birle hayra irgüre d[â]im (58/19)

Hâlk

“Yaratan, yaratıcı”

Allah yaratıcıdır; yarattığı güzelliklere melekler de âşıktır (218). Allah yerin ve göğün de yaratıcısıdır:

Hânkâh-ı miñnet içre hây u hüy[1] terk eyleyüp
Hâlık-ı arz u semâya vâsiq olmışlardanuz (21/4)

2. ESMAÜ’L-HÜSNA DIŞINDA KALANLAR

Nakkâş

“Yaratılanları resmeden”

Şüret-i yâre nazar kıl göresin nakkâş nedür
Nedür ol yüz nedür ol göz nedür ol kaç nedür (97/1)

3.1.2. YARATILANLAR (MÜMKİNÜ’L-VÜCÛD)

A. SEMAVÎ ÂLEM

1. Kozmik Âlem

a. Arş, Kürsî

Arş ve Kürsü gökte asılıdır:

Mu‘allaq ‘arş ü kürsüñ haqıyçün
Muṭabbâq yerdeki ferşîñ haqıyçün (142/2)

b. Eflâk (Dokuz Felek)

1. Genel Olarak Felek (Gök, Eflâk)

Gök yedi kattan oluşmaktadır:

Yedi kat yer yedi kat gök haqıyçün
Şabâh ü şâm giceniñ haqıyçün (142/3)

Yüce Allah, Hadis-i Kutsî'de⁷²⁶ ifade edildiği gibi bilinmek istediği için yeri göğü yaratmıştır:

Sırta hem-râz itmek için ümmetin
Şaldı eflâke kemend-i himmetin (18 /6)

2. Felekle Alakalı Benzetme ve Mecaz

d. Yıldızlar

1. Genel Olarak Yıldızlar

Yıldızlar (*kevkeb*)

Yıldızlar güneş gibi bir ışık kaynağı olsa da bu konuda güneşten üstün bir konumda değillerdir:

Kağrı gül-ruhdur yüzünle da'vî- i hüsn eyleyen
Niçe kevkebd[ir] iden hürşîd-i raşşân-ıla bahs (113/3)

ç. Gezegenler

Yeryüzünü kaplayan her felekte bir gezegen bulunmaktadır. Bunlara yıldız da denildiğinden *yedi seyyâre*, *yedi ahter*, *yedi encüm*, *yedi necm* şeklinde de isimlendirilmektedir.

Yedi yıldız yedi deryâ haqıyçün
Yedi iklim yedi a'zâ haqıyçün (142/5)

Bu yıldızların bazıları uğurlu (sa'd) olduğu gibi bazıları da uğursuz (nahs) kabul edilmektedir.

İy gözlerümüñ aydını vey necm-i sa'âdet
Zulmetde qalubdur dil-i güm-râh esirge (85/2)

1. Zühâl (Satürn)

Zühâl, yedinci felekte yer almaktadır. Zühâlin bu konumu beyitlerde yüceliğın göstergesi olarak yer almasını sağlamaktadır:

Üstüne geçse n'ola her kara câhil zîrâ
Yücedir mertebesi sems ü kamerden Zühâlün (269/3)

⁷²⁶ Küntü kenzen mahfiyen

2. Güneş

I. Genel Olarak Güneş (*gün, şems, mihr, âfitâb, hûrşîd*)

Güneş, dördüncü felekte yer almaktadır. Genellikle sevgilinin yüzünün güzelliğini anlatmak amacıyla beyitlerde yer almaktadır. Her gün doğup batması, tutulması, parlaklığı gibi durumlar için farklı teşbihler yapılmıştır. Bu durumlar için teşbih yapılan güneş, burçlarda dolaşması durumu ile de şiiirlere konu olmuştur:

Ey şeh-i nâzük-beden sultân-ı hûbân ol yüri
Gün gibi âfâk içinde mihr-i raḥşân ol yüri (197)

Sevgilinin yanağının güzelliği daima güneş gibi görülmektedir:

Güneş gibi cemâlûñ enver olsun
Yañağunḥ dâyimâ tâze gül olsun (9/12)

Şair sevgiliyi vasf ederken o kadar mübalağa eder ki güneş sahip olduğu parlaklığı adeta sevgilinin yanağının güzelliğinden almaktadır:

Ruḥlaruñdan mihr-i ‘âlem aldı çün bir zerre tâb
Haşr[e] dek yañar çerâğundur söyünmez âfitâb (152/1)

Güneş kimi zaman sahip olduğu özelliklerden dolayı sevgiliyle ilişkilendirilirken kimi zaman da doğrudan sevgili yerine kullanılmaktadır:

Secde eyler göricek ol güneşi ey Yaḥyâ
Öykünür yollarınuñ sâye-i dîvâr baña (229/8)

Güneş beyitlerde tek bir benzetme unsuru olarak kullanıldığı gibi çoğu kez de ay ile beraber benzetme unsuru olarak geçmektedir. Güneş en önemli özelliği olan ışık kaynağı olması ve parlaklığı dolayısıyla ay ile benzerlik gösterdiğinden beyitlerde beraber zikredilmektedir. Beyitte iki ay yüzünün âlemi aydınlattığı güneş ve ayın da parlaklığını onlardan aldığı ifade edilmektedir:

‘Âlemi kıldı münevver iki meh-rû mehlikâ
Kim bulardan kesb ider şems ü kamer nûr-ı ziyâ (146/1)

Bu beyitte de güneş ve ay ışık kaynağı ve parlaklıkları dolayısıyla beraber zikredilmiştir:

Biriniñ envâr-ı ḥüsni lem‘ası şems-i münîr
Biriniñ mihr-i cemâli pertevi bedr-i dücâ (147/2)

Güneş felekteki konumu itibariyle üstün görülmektedir ve asildir. Bu özelliği dolayısıyla âşık kendisine teşbih edilmektedir. Bu yönüyle güneşe benzetilen âşık sevgilinin güzelliği karşısında sarhoş olunca asaletini yitirmektedir:

Yollar üstünde düşüp yatmazdı hergîz âfitâb
Câm-ı mihrüñden ger olmasa mest-i zehr-âb (151 /1)

Güneş diğer özellikleri gibi her gün doğup batışıyla da şiirlerde yer edinmektedir. Her gün yeniden doğan güneş kendini tüm özellikleriyle ortaya koymaktadır:

‘Āleme fāş eyleyüp bu sırr-ı ‘ışkıñ ol mehiñ
Gün gibi mihrin Niyāzī āşikār etsem gerek (237/5)

Sevgiliden beklenen arzu âşığın aşkına karşılık verip âşığın gönlünü ferahlatmak olduğu gibi güneşten beklenen de sahip olduğu parlaklıkla dünyayı aydın kılmaktır.

Ķalbi şāfi eylemekdir mihr-i dilberden murād
Dehr[i] rüşen kılmadır hürşid-i rahşāndan ğaraz (162/2)

Güneş genel itibariyle sevgiliyi yüceltmek için benzetme unsuru olarak kullanılırken bazı durumlarda sevgili güneşten üstün tutulmuştur. Bir köleye sultan ile oturup sohbet etmesi layık görülmediği gibi güneşin de sevgili ile ilişki içerisinde bulunması uygun değildir:

İtmesün hürşid-i tábān rûy-ı cânān-ıla baħs
Bendeye lâyıķ degüldür k’ide sultān-ıla baħs (113/1)

Parlaklık özelliği dolayısıyla sıkça sevgiliyle ilişkilendirilen güneş, ayrıca sevgilinin biricik olduğu teşbihi için de şiirde zikredilir. Gökyüzünü dolduran yıldızlar her ne kadar çok olsa da tek olan güneşin yaydığı ışığı yayamaz. Bu da güneş ile yıldızların aynı kefeye konulamayacağını gösterir. Bir kölenin sultan ile oturup sohbet etmesi ne kadar şehadet edilecek bir durum değilse güneşin de yıldızlar ile birlikte görülmesi zordur:

Ķağrı gül-ruħdur yüzünle da vî- i ħüsñ eyleyen
Niçe kevkebd[ir] iden hürşid-i rahşān-ıla baħs (113/3)

Güneş, şafak söktüğünde kızıl bir renge sahiptir. Kızıl renk dolayısıyla gül ile zikredilmiştir. Sevgiliden bir karşılık beklentisinde olan ve sürekli sevgilinin mahallesinde gezinen âşık için güneşin doğuşu sevgilinin kendisine gül uzatma hayalidir:

Şubħ-dem gördüm maħalleñde baña şunmağ-çün
Bir kızıl gül almış ey dilber eline āfitāb (151/2)

Nadir olan bir şey her zaman daha değerlidir. Bundandır ki kış mevsiminde daha nadir beliren âlemi aydınlatan güneş, havanın güzel olduğu bir günde yüzünü göstermesi insanın çektiği hasreti giderir ve insana ayrı bir haz verme bundandır:

Cām ü meyle ehl-i dil bu demde ‘ıyş itse n’ola
Ķış güninde ħazz olur hürşid-i ‘ālem-tābdan (211/2)

Güneş her günün sonunda batar. Güneşin batışı ile dünya kararır ve farklı bir hale bürünür. Karanlık, şiirlerde genelde zulmet olarak geçer ve zulüm ile aynı kökten olduğundan insana sıkıntı verir. Güneşin gün içindeki zamanını doldurup

batması günün kararmasına, akşamın olmasına sebebiyet verir. Bu durum âşığın gönlünde sıkıntıya sebep olur. Güneşin batışı aynı zamanda sevgilinin âşığı terk edip gitmesiyle de ilişkilendirilebilmektedir.

Gün gibi gözden tölündü gitti ol hürşîd-ğad
Şöyle ben kaldım şeb-i miñnetde mañzûn-ebed (196)

II. Güneşle Alakalı Benzetme ve Mecaz

d. Kozmik Unsurlar

1. Aydınlık (*nûr*, *ziyâ*)

Şair, sevgilinin saçının rengini vâsf ederken karanlık vâsfi taşıyan sözcüklerden yararlanır. Sevgilinin yanakları sevgilinin saçı gibi siyah -karanlık- geceyi aydınlatacak kadar nur saçmaktadır:

Şeb-i zülünde ĥaddün gösterür nûr
Meger kim gerdenüñdür şem'-i kâfür (180/1)

2. Karanlık (*zulmet*)

Karanlık, âlemin bir vâsfi olarak ele alınır. Karanlık, genellikle zıttı olan aydınlık kavramıyla karşımıza çıkar. Karanlığın sıfat veya isim olarak karşımıza çıktığı durumlar da vardır:

İy gözlerümüñ aydını vey necm-i sa'âdet
Zulmetde kalupdur dil-i güm-râh esirge (85/2)

Karanlıkla ilgili özelliklerden biri de ‘‘âb-ı hayat’’tır. Âb-ı hayat da karanlıklar içinde zikredilen hususlardan biridir:

Yeridür gitmese dilden leb-i mey-günü müdâm
Zulmet içinde durur âb-ı ĥayâtun çü yeri (235/3)

3. Gölge (*sâye*)

Gölge sözcüğünün gerçek anlamı dışında, ‘‘himaye ve lütuf’’ anlamında da kullanıldığı beyitler vardır. Mecmuada yer alan manzumelerde övülen kişinin gölgesi (161/3), servi ağacının gölgesi (151/3), sevgilinin boyunun gölgesi (200), duvarın gölgesi (229/5), Tuba ağacının gölgesi (143) gibi kullanımlar mevcuttur.

3. Ay (*mâh*, *meh*, *kamer*, *hîlal*, *bedr*)

Ay, parlaklığı itibariyle sevgilinin yüzüne teşbih edilmiş ve sevgiliden ay yüzlü diye söz edilmesine yol açmıştır. Parlaklığının yanı sıra şekli (dolunay, yarım ay, hilal) itibariyle de sevgilinin güzelliğini vâsf ederken şairler ay mefhumuna müracaat etmişleridir:

Yumağa la'lûñ için çeşme-i ĥayvândan elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (163/7)

Şiirde ayın en makbul şekli dolunaydır. Ayın on dördünde dolunaya döndüğünden gökyüzünde daha belirgin bir hal almaktadır. Sevgili meclisi girdiğinde her taraftan bakıldığında dolunay gibi kendini belli etmektedir:

Ayın on dördü gibi dün gece meclisde idün
Kanda aşşamlayasın iy meh-i tábān bu gece (84/2)

Ay, şiirde sevgilinin yüzünün güzelliğini vâsif etmek için başvurulan bir mazmun olduğu gibi bazen de sevgilinin kendisidir (140). Şair parlak ayı kucakladığını belirtirken sevgiliyi kast etmektedir:

Şehd ü sükker leblerüñden geh zülälünden nebāt
Misk ü ‘anber zülf-i çinden mäh-ı tábān çoçmışam (160/2)

Ay, geceleri daima hareket etmektedir. Aynı zamanda dünyanın hareketinden oluşan gece gündüz olayı dolayısıyla gündüz yerini güneşe bırakır. Bu durum ayrılık olarak tahayyül edilmiştir. Şair feleğin ve ayın dönüş hareketinden yararlanarak âşığın arkasını dönmesiyle ayın (sevgilinin) dalgalanmayla okyanustan ayrı düşmüştür:

Mużtarib bir ehl-i dilden ayırdı felek
Döndüm ol mäh kim mevc etdi ‘ummāndan cüdā (95/4)

Kamer

Âlemi aydınlatan iki ışık kaynağı vardır. Bunlar ay ve güneştir. Işık saçmaları dolayısıyla şiirlerde sıklıkla teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgilinin yüzü de ay ve güneş gibi ışık saçmaktadır, hatta ay ve güneşin sahip olduğu ışığın kaynağı sevgilinin yüzüdür:

‘Âlemi kıldı münevver iki meh-rü mehlikā
Kim bulardan kesb ider şems ü kamer nür-ı ziyā (146/1)

Hilal

Hilal ayın şekillerinden biridir. Hilal mefhumu şiirde genellikle sevgilinin kaşlarının vâsfinda teşbih unsuru olarak geçmektedir (153, 266).

Bedr

Sevgililerin yüzünün nuru, ışığı, pertevi, ziyası dolunay ışığıdır ya da parlak güneşin parlaklığıdır:

Biriniñ envār-ı hüsni lem ‘ası şems-i münir
Biriniñ mihr-i cemāli pertevi bedr-i dıcā (147/2)

e. Yeryüzü (*yir/yer, âlem, cihân, dünyâ, arz, dehr, zemîn*)

Mecmuada yeryüzü üç özellikle şiiirlerde söz konusu olmuştur. Birincisi saygı, hürmet, tevazu göstermek anlamında kullanılan *yere yüz sürmek* deyimidir:

Mâl ü cāha ğurre olma dime yokdur ben gibi
Sür yüzün yire tevāzu' ehli ol dāmen gibi (130)

Mübārek yüzini çün kim göresin
Önünde yüzini yere süresin (32/2)

İkincisi Allah tarafından yaratılmış olmasından ötürü kutsal sayılmasıdır:

Yedi kat yer yedi kat gök haqıyçün
Şabāh ü şām giceniñ haqıyçün (142/3)

Üçüncüsü ise gerçek yeryüzü anlamında şiiirde geçmektedir. Âşık, sevgiliden nurlu yüzünü açıp, yüzünden aksedecek nurun sonsuza dek yeryüzünü nasıl kırmızı gül gibi renkli kılacağını görmesini dilemektedir:

Aç niqabını yüzünden ki 'aksiyle
Haşre dek yeryüzünü pür-gül-i hamrā göresin (249/2)

B. ZAMAN

1. Genel Olarak Zaman (*devrân, dem, devr, vakt*)

Üzerinde çalıştığımız mecmuada bulunan şiiirlerde zaman mefhumu farklı şekillerde ve anlamlarda karşımızı çıkmaktadır. Safa zamanın geldiği ve bu vaktin sevgilinin la'l dudaklarıyla yiyip içme dönemleri olduğu zikredilmiştir. (38 /9) kişi ruhanî bir zevk almak istediğinde sahraya çıkma dönemlerinde seyre dalmak gönül için hava değişikliği olur bu da kişiye huzur vermektedir. (38 /11) Geçen her bir zaman dilimi ömürden eksilmektedir. Bu yüzden insan gaflete kapılıp ömrünün o değerli anlarını boşa geçirme hatasına düşmemelidir:

Ġāfil dem ne bilür işbu demün kıymetini
Ġāfil olma gel berü'ömrün 'abeş kılma hebā (38/15)

Gözle kadrini gönül 'ömr-i 'azizün
Şaқınup geçürme devrün ğafletle kılma haṭā (38 /22)

Zaman, âşığı derde düşürüp cefa ve sıkıntı çekmesine neden olmuştur. Zaman, âşığı sevgiliden ayrı kılmıştır. Bu ayrılıktan âşığın kârına düşen ise daima ağlamaktır:

Eyledi cānā beni devrān cemāliñden ırağ
Ağlamak oldu benim kārım dem-ā-dem ağlamak (225/1)

Zaman, sevgilinin güzelliğinin hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde sevgilinin güzelliği yılda iki kez mahsul alan tımar sahibi gibi âşığın canı ve gönlünü almaktadır:

Devr-i hüsnüñe hattıñ zulmle cān ü dil alır
Bir sipāhi gibi kim yılda iki hāşıl olur (178)

Zaman, âşığı cevr ve cefa çektirse de kimi zaman yüzünü de güldürmektedir. Zaman kendisine yüz tuttu mu âşığın bir günü diğerinden iyi geçer ve kendini huzur içinde hisseder:

Günüm günden eyü oldı baña yüz dutdı devrānum
Şafa şehrinde farkum var eger şorarsa yārānum (80/I)

Şair yaşadığı dönemde mahlasının hükme sahip olduğunu belirtip kendini methetmektedir:

Ḳıyāsī maḥlaşum tuğrā gibi hükmi itdi devrāna
Nice nazmun kazāma māni' oldı girdi meydāna (80/V)

Âşığın kanlı yaş döktüğü zaman, gönlünün aşka düştüğü zamandır. Aşk ateşi gönlüne düştüğü an acı çekmeye başlamaktadır:

Āteş-i 'aşka düşelden bu dil-i sūzānum
Demidür kan akıdursa dāde-i hūn-feşānum (90/III)

Âşığın gam çektiği dönemde tek isteği sevgilinin kendine bir defa da olsa bir göz atmasıdır:

Hayli merdümlük degül mi gam deminde bir nazār
Olmadı ḥālün ḥayāli çeşm-i giryāndan cüdā (90/4)

4. Mevsimler

Mevsimler zaman birimi olarak sürekli bir döngü halindedirler. Hiçbir mevsim payidar değildir, bu döngü cihanın bir kaderidir (98).

a. İlkbahar

Üzerinde çalıştığımız mecmuada bulunan şiiirlerde bahsi en çok geçen mevsim ilkbahardır. Sevgili, yüzündeki peçeyi kaldırıp haya duygusunu ortaya çıkarınca baharın ermesine vesile olmaktadır. (4/1) Baharın âlemi put gibi nakşedip güzel gösterdiğine bakıp aldanmamak gerek, cihanın kaderinde bir döngü olduğundan bahar geçicidir:

İñen bu nakş-ı nigār-ı bahāra aldanma
Ki pāydār degildir mektübāt-ı cihān (98)

Sevgilinin yüzü de bahar gibidir. İlkbaharda doğanın renklenip güzelleştiği narin bir hal aldığında sevgilinin yüzü de canlanır ve daha nazik görünür. Fakat âşık ona biraz yaklaşmış ‘Ha’ dedi mi yüzündeki o narin yapı ilkbahar gibi geçip gitmektedir:

Nev-bahâr-ı vâkı̄t iken nâzûk olur şıfatuñ
Ha deyince geçer ol aña beķā olmadı ha (38/12)

Bahar mevsimi özlemi çekilen bir mevsimdir, doğayı canlandırdığı gibi insanın da ruhuna can verir. Yaşlandıkça insanı ölüm korkusu sardığından geçirdiği her ana için şükreder. Bahar mevsimi de ömür vefa edip görüldüğü için şükredilen zaman birimlerindedir:

Cân virüp faşl-ı bahâra niçeler irmediler
Ĥamdulillah biz irişdüķ aña ‘ömr itdi vefâ (38 /10)

Baharın en önemli özelliklerinden biri de eğlencelerin başladığı dönem olmasıdır. Bahar geldiğinde işret meclisleri kurulmakta ve sohbetler edilmektedir:

Lâle-veş alma ele sâġarı yâr olmayıcaķ
Kılma şoġbet hevesin tâze bahâr olmayıcaķ (21671)

Meclisler bahar mevsiminde kurulduğundan bahar mevsimi keyif sürmek için bir fırsat olarak görülmektedir:

Geçürme fırsatun cānâ ġemende cām-ı Cem nüş it
Bahāruñ mevsimi güldür cihān hoş sebze-zār ancaķ (262/5)

Bahar mevsiminde her taraf yeşillenip çiçeklendiğinden cihan cennete teşbih edilmektedir. Baharda tabiat insanı kendine kendisine çekmektedir:

Cennetüñ şüretini göstereyin geldi bahâr
Şoġbete da’vet ider ġalkı meġer kıldı şalā (38/6)

Kış mevsiminde doğa solgun bir haldedir. Baharın gelişi tabiata can vermektedir. Kış mevsimi boyunca toprağın içinde kalan nebatat bahar mevsiminde azad olmuş bir tutsak gibi toprağın içinden sıyrılıp filizlenmektedir:

Luġ ile kıldı nebātāt[1] bahâr āzāde
Anları kılmış iken ġabs-i zemīn şerr-i şitā (38/7)

Bahar mevsimi hasreti çekilen bir mevsimdir.

Çiçekler açılır güller yaķasın çāk edüp gülse
Fiġān etse dil-i bülbül cihān tâze bahâr olsa (241/2)

b. Sonbahar

Sonbahar, doğanın canlılığını yitirmesi ve ölüme doğru yönelmesi özellikleriyle şiirlere konu olmuştur. Sonbaharda doğada hakim olan renk sarı

olduğundan âşığın solgun yüzü genellikle ona benzetilir. Sonbaharın ardından gelen mevsim kış olduğundan âşığın sararıp solan benzininin her geçen gün kötüye gitmesi şaşılacak bir durum değildir:

Hazān beñzüm zemistān olsa ʔan mı
Yüzüñ evvel bahār oldı ʔaşun yāy (242/3)

c. Kış

Kış mevsimi doğanın canlılığı ve renkliliğini yitirdiği mevsimdir. Mecmuada sadece bir beyitte zikredilmiştir:

Nazarun kendüye itmek ne ola rüz-ı şitā
Şimdi biñ dürlü nazar şaldı şanki ḥabāb (4/4)

5. Gün

Âşığın çeşitli sıkıntılara düştüğü, (79/III), âşığın katlinin sevgiliye kaldığı zaman birimi (42) olarak şiirlerde geçmektedir. Günlerin çeşitli özellikleri (Tercüme-i ton kestürmek) ve hangi günlerde ne yapılması ne yapılmaması gerektiği ile ilgili nasihatler verilmektedir (19). Necatî'nin bir gazelinde zaman dilimi, gün içinde yaşanan duygular ifade edilmiştir (152/2).

a. Gündüz (*nehâr*)

Üzeriden çalıştığımız mecmuada gündüz, üç şiirde geçmektedir. *Gice gündüz* ve *leyl ü nehâr* şeklinde tezat olarak da geçmektedir. Bir beyitte sevgilinin hasretinin çekildiği bir zaman dilimi olarak zikredilmiştir (31/3).

Sarhoş ve kanı kaynayan bir delikanlının birileriyle dalaşmak için sürekli gezdiğini ifade etmek için *leyl ü nehâr* bir beyitte beraber kullanılmıştır (268/4).

Âşık, sevgiliye olan aşkı için daima ah çekmektedir. Sevgilinin ayrılık ateşinin gönlünü yakıp kavurduğu âşık, gündüzleri gönlünden çıkan o ah dumanlarının seyrine dalar. Çünkü o dumanlar aynı zamanda sevgiliyle bir haberleşme aracıdır:

ʔAynī-i bī-dil dem-ā-dem ʔop-ı āhı çekmede
Āteş-i hicrān-ıla gündüz duḥānı gözlerem (167 /5)

b. Gece (*şeb, gice, dün, leyl*)

Güneşin batışıyla başlayan akşamın ardından zaman dilimi olarak güneşin, yerini aya bıraktığı gece gelmektedir. Gece ve sabah arasında bir döngü olduğundan gece başlayan bir durumun uzun süre devam ettiğini ifade etmek için *gece ta subh*

(159/1) kullanılmıştır. Gece sohbet ve işret meclisleri düzenlenmektedir. Sevgili de düzenlenen bu işret meclislerine katılmaktadır:

Ayın on dördü gibi dün gece meclisde idiñ
Kanda ahşamlayasın iy meh-i tábān bu gece (83/2)

Gecenin bir diğer özelliği âşığın dert ve sıkıntı içinde olduğu (77/2), âşığın ayrılık ateşiyle yanan yüreğinden çıkan ahlarn feleğe çıktığı bitip tükenmeyen bir zaman olmasıdır:

Fürkat şebine düşmüşem ey mäh esirge
Çıkdı felege āh-ı seher-gāh esirge (83/1)

Âşık, sevgiliye olan aşkıdan göğsünü elif harfi çizecek şekilde dağlamaktadır. Âşığın göğsünde oluşan o dağ, gece vakti aşığa sarılan sevgili gibidir (82/1). Başkalarıyla işret eden sevgili yüzünden âşığın inlemeleri ve figanları geceleri cihana yayılmaktadır (83/3). Gece sevgili ile rakibin görüştüğü zamandır (83/4). Gece karanlığını aydınlatmak için âşığın etrafında dönerek yanan pervane gibi hayal edilen mum kullanılmaktadır:

Dün gece şem'ün fūrūğın şol kadar vaşf itdiler
Yanmışam pervāne-veş gönlüm alanı gözlerem (168/2)

c. Sabah (*subh-dem, seher*)

Bir zaman birimi olarak sabah, güneşin doğduğu ana dayanmaktadır. Bir durumun devamlılığını ifade etmek için *subh ü şam*, (141/22) *şam ü seher* (75/2) kullanılmıştır. Ayrıca sabah vaktinin ibadet etmek için önemli bir zaman dilimi olması da işlenen konulardandır (182/4).

Sabah vakti gökyüzünde oluşan kızılık sevgiliye sunulacak kırmızı gül gibi hayal edilmiştir:

Şubh-dem gördüm maħalleñde baña şunmağ-çün
Bir kızıl gül almış ey dilber eline āfitāb (151/2)

Sabah vakti aynı zamanda bülbülün gülistanda öttüğü, figan ettiği zamandır. (71/1) Seher vakti bülbül feryat edip inlemektedir. Sevgilinin gül renkli yanaklarını görmeyen âşık da zar edip bülbül gibi inlemektedir:

Görmeyelden verd-i ruhsārın n'idem ol göncañun
Her seher bülbül gibi feryād ü zārım var benim (159/2)

Seher vakti öten bülbüle insanlar kulak verip mest olmaktadır. Bazen âşığın feryat ve figanı ötüşü olarak hayal edilmekte ve durum ters olarak zikredilmektedir. Yani âşığın feryat ve figan seslerini duyan bülbül mest olmaktadır:

Mest olur bülbül dem-â-dem güş idüp efğânımı
Her şehir kim 'Aynî-i zâr inlese giryân olup (230/5)

d. Akşam (*ahşam, şâm*)

Akşam; sabah ve gece gibi Allah'ın kudretine delalet olarak görüldüğünden kutsal görünmekte ve bu zaman dilimleri anılarak dua edilmektedir. (140/3) Akşam karanlığı rengini sevgilinin saçının siyahlığından almıştır. (234/5) Yapılan bir işin sürekliliğini ifade etmek için *şâm ü şehir* bazı durumlarda birlikte zikredilmiştir. (83/4) Sevdaya düşen âşık sabah akşam feryat ve figan edip gözyaşı dökmektedir:

Durmadın açar yaşum sevdâda ğarîb başım
Her şâm ü şehir işüm feryâd ü figân oldu (75/2)

e. Dinî Gün ve Geceler (*Ber'ât, Kadr, Mi'râc*)

İslamiyette Allah tarafından tebliğ edilmiş diğer gün ve gecelerden daha faziletli gün ve geceler mevcuttur. Üzerinde çalıştığımız mecmuada bunlardan üç tanesi aynı şiirde ve aynı beyitte geçmektedir. Bunlar şaban ayının 15. gecesi Ber'ât, recep ayının 27. gecesi Mi'râc ve ramazan ayının son on gecesinden bir olan Kadir Gecesi'dir.⁷²⁷ Faziletine inanılan bu geceler birin hakkı için dilekte bulunulmuştur:

Ber'ât u Kadr u Mi'râcuñ hakkıçün
Risâlet tahtına tâci hakkıçün (141/15)

f. Mahşer Günü (*Kıyamet, Dem-i haşr, Rûz-ı mahşer, Dem-i sûr*)

Kıyamet günü âlem helak olacaktır. (77/1) Kıyamet günü insanların haşr olacağı (125) mahşer günü Hz. Muhammed'in ümmetinin şefaathçisi olacağı (200), âşık için sevgilinin her bir uzvunun felaket olarak zikredildiği durumlarda sevgilinin boyu kıyamet olarak vâsf edilmektedir. (200). Âşık; sevgiliye olan aşkını, onun saçına kavuşabilmenin arzusunu dile getirebilmek için ibadet yolunu terk edip İslam âlemi için önemli bir yere sahip mahşer gününde bile keşiş kuşağını beline bağlamayı göze almaktadır:

Terk idüp zühd ü şalâhı kılmışam zülf[i] kabûl
Rûz-ı mahşerde benim iy yâr zünnâr isteyen (228/2)

Dünya hayatında kavuşamayan âşıkların mahşer zamanı kavuşmaları daha güç görülmektedir.(26/3) Sûr'a üflemekle görevli melek olan İsrâfil'in üflemesi sonucu kopacak kıyametten sonra insan mahşerde yeniden diriltilecektir. Şairin, kıyamet gibi görülen sözlerini yazarken kaleminin çıkardığı gıcırta Sûr'un üflenirken çıkardığı ses ile teşbih edilmektedir:

Mesîhî hoş kıyâmet sözlerüñ var

⁷²⁷ bkz. Nebi Bozkurt, Kandil maddesi, İslam Ans. C.24, s. 300-301, İstanbul, 2001.

Meger kil[k]üñ sarīridür dem-i sūr (180/5)

6. Ay

İstiridyenin içine düşen nisan yağmuru zaman içerisinde inciye dönüşmektedir. Klasik şiirde incinin oluşumunu sağlayan nisan yağmuru, âşığın gözyaşlarıyla değişime bırakılmıştır. Âşığın gözünden dökülen yaşlar sanki nisan bulutundan dökülen inci olarak ifade edilmiştir:

Gözüm yaşın döker ol mäh-ı dılcū
Akıdır ābrū-yı nīsān şanki lü'lü' (147)

7. Yıl

Üzerinde çalıştığımız mecmuada yıl (sene, sâl) sadece bir şiirde yapılacak eylemin bir süre yapılması anlamında geçmektedir. (246/4)

C. MEKÂN

1. Coğrafi Mekânlar

a. Ülkeler, Beldeler, Şehirler

1. Bâbil

Babil, Mezopotamya'da kurulmuş birçok medeniyetin hüküm sürdüğü önemli bir şehirdir. Mecmuada sadece bir şiirde Babil Kuyusu dolayısıyla geçmektedir. Babil Kuyusu, Zühre isimli kadına âşık olup tuzağına düşen Harût ve Marût isimli meleklerin ilahî emre karşı gelmeleri sonucu içine asılarak cezalandırıldıkları yer olarak belirtilmektedir.⁷²⁸ Hârût, cadı, fitne, sihir ile birlikte kullanılmıştır.

Sihri ta'îm eylemekde ğamze-i cādū-yı dost
Çāh-ı Bâbil'de ider Hârût-ı fettân ile bahş (114/4)

2. Bedahşân

Afganistan'ın kuzeydoğusunda bulunan idarî bir bölgedir. Bulunduğu bölgede çıkarılan değerli bir taş olan 'la'l' taşı ile anılmaktadır. Mecmuada sadece bir şiirde geçen Bedahşân, la'l ve leb sözcükleriyle geçmektedir:

Şol kadar dürler dökdi leblerüñ Şîrāzî senüñ
Gelmeden dürr-i 'Aden la'l-i Bedahşân olmadan (233/5)

⁷²⁸ İskender Pala, Çāh-ı Bâbil Mad. **DİA**. C.8, s.186, İstanbul, 1998.

3. Çin (Çîn), Hıta (Hitâ)

Çin şiirlerde genellikle misk elde edilen ceylanların bulunduğu Hıta bölgesi münasebetiyle zikredilmektedir. Bu özelliğinden dolayı sevgilinin saç kokusu ile şiirlerde zikredilmektedir. Ayrıca Çin sözcüğü ‘‘büklüm, kıvrım’’ anlamlarına geldiğinden sevgilinin saçıyla ilişki kurulmaktadır:

Çîn-i zülfün miske beñzettüm Hatâsın bilmedüm
Key perîşân söyledüm bu yüz kırasın bilmedüm (104)

4. Hindistan (Hindustân, Hind)

Hindistan, divan şiirinde sevgilinin yanağını süsleyen güzellik unsurlarından ben (siyah nokta) dolayısıyla zikredilmektedir. Üzerinde çalıştığımız mecmuada bulunan şiirlerden birinde de bu vesileyle zikredilmiştir:

Hâl zülfünde ne yaraşmış didüm dilber didi
Hindden bir dâne çıkmaz Rûma bu fülful gibi (167/3)

5. Ken’ân

Ken’ân Şeria Nehri’nin batısındaki Antik Filistin topraklarının bulunduğu yere verilen addır. Ken’ân şiirlerde Yusuf kıssasına telmihte bulmak maksadıyla anılmakta ve Hz. Yusuf’un babası Yakup ile beraber karşımıza çıkmaktadır. Mısır’a sultan olan Yusuf’un hasretini çeken babası Yakup Ken’ân ülkesinde yaşamaktadır:

Sen Ya’küb idün dağı Yūsuf peyd[â] olmadan
Gönül Mışruñda sultân idün dağı Ken’ân olmadan (233/3)

6. Mısır (Mısr)

Mısır, Firavun’un yaşadığı yer olması hasebiyle şiirde zikredilmiştir. Mısır, Firavun hükmettiği bir ülkedir. Firavun da genellikle kibirli, gururlu, inatçı, zalim gibi olumsuz kavramlarla nitelendirildiğinden Mısır sitem yeri olarak şiir de söz konusu olmuştur:

‘Ucb-ıla her biri Mışr-ı sitemiñ Fir’avn’ı
Mültezim zümresine kâtib olanlar şehhâr (269/3)

Güzelliğiyle anılan Hz. Yusuf, Mısır’a sultan olduğundan Mısır güzellik diyarı olarak geçmektedir (196). Mısır ülke anlamına da geldiğinde şiirde o anlamıyla da kullanılmıştır:

Cihānuñ cümle varından hemân ‘Aynî hüve’l maşşūd
Ki zîrâ mışr-ı hüsn içre dil-i ‘âşık olur fânî (3/5)

7. Rûm

Türk güzelinin yanağında bulunan siyah ben onun güzellik unsurlarından biridir. Siyah ben için Hint zikredilmekte; fakat Rum diyarındaki karabiber tanesinin o Hint beninden daha üstün olduğunu ifade etmektedir:

Ḥāl zülfünde ne yaraşmış didüm dilber didi
Hindden bir dâne çıkmaz Rūma bu fülül gibi (168/3)

b. Denizler

1. Aden

Aden, günümüzde Yemen’de Kızıldeniz üzerinde bulunan bir körfezin adıdır.⁷²⁹ Aden Denizi, değerli incilerin çıkarıldığı yer olması özelliğiyle şiirde geçmektedir:

Şol kadar dürlər dökdi leblerüñ Şirāzī senüñ
Gelmeden dürr-i ‘Aden la’l-i Bedaḥşān olmadan (233/V)

2. Umman

Umman Denizi, Hint Okyanusu’nun bir bölümünün adıdır. Şair çok gözyaşı döktüğünü anlatabilmek için kinaye yaparak Umman Denizi’ni zikretmiştir (79/IV). Denizin yanında bir damla suyun bir değeri olmadığını ifade eden şair, sevgilinin güzelliğini bir deniz, güneşin de bu denizin bir damlası olduğunu dile getirmiştir (113/2). Ayrıca incinin denizden çıkarılmasına işaret ederek yazdığı şiirlerini inciye benzetmektedir (80/II). Etrafındaki insanları terk edip ortadan kaybolan kişi denize düşen herhangi bir nesnenin batıp kaybolmasına benzetilmiştir:

Görünürken düşdi ‘ummāna görünmez oldı
‘Ayniyā gör ki yine şaldı bizi rehberümüz (26/7)

2. İbadet Mekânları

a. Kilise (*deyr, büt-hâne*)

Puthane ve kiliseler dini mekanlardır, şiirde âşığın bu mekânlarda küfr ve iman olmadan sevgiliye âşık olduğu söz konusu olmuştur (233/4). Allah’ın varlığına inanmayıp O’nu inkar eden ve kilisedeki putlara tapan kişilere kâfir denilmektedir. Âşık için sevgili kilisedeki put gibidir, onu görüp kendisine tapmamak kâfirlikle birdir.

Bu ‘âlemde büt-i **deyre** tapanlar gerçi kâfirdür
Seni ammā görüp de tapmamak küfre ber-â-berdür (37)

⁷²⁹ bkz. Mustafa L. Bilge, Aden Mad. İslam Ans. C. 1, 367-369, İstanbul, 1988.

b. Mescid (*Hankâh*)

Mescit Müslümanların Allah'a ibadet edip secdeye kapandıkları mekândır. Mescit, âşık-sevgili ilişkisinde sevgiliyi yüceltmek ve ona kutsiyet atfetmek için şiirde söz konusu edilen mekânlardandır:

Mescide ger kâmetüni 'arz kılsan şubha dek
Mescidüñ her güşesi Allahu ekberden tolar (181/4)

Şair, şiirinde her kapıdan dem vurmasının sebebinin her daim ibadet ile iştilal eden kişi olarak görünen sûfinin gah mescit kapısında gah meyhane kapısında görünmesine bağlamaktadır:

Gâh mescid kapusunda geh der-i meyhânedede
Şüfî anîñ-çün **Revânî** dem urur her bâbdan (211/5)

Hânkâh sâlikin halvete çekildiği mekândır. Hânkâha çekilen sâlik dünya işleri ile ilişkisini keser ve gözü yeri göğü yaratan Allah'tan başka bir şeyi görmez:

Hânkâh-ı miñnet içre hây u hüy terk eyleyüp
Hâlık-ı arz u semâya vâşık olmuşlardanuz (21/4)

Mescid-i Aksa İslam dininin ilk kiblesi olmasından önem arz etmektedir. Şair, Mescid-i Aksa'yı dile getirerek yakarıшта bulunmaktadır:

Mübârek Kubbe-i Şahrâ haqıyçün
Muqaddes Mescid-i Akşâ haqıyçün (140/7)

3. Eğlence Mekânları

a. Bâğ, Bostan

Bâğ, ilkbaharda doğanın canlanıp bütün güzelliklerinin ortaya çıktığı yerdir. Anlam olarak birbirleriyle ilişkili olduğundan *gölşen*, *bostan*, ve *gülistân* sözcükleriyle birlikte kullanılmaktadır (232/1). Bâğ, dünya anlamında (141) kullanılırken bu bağdaki gül sevgilidir (157/3). Bâğa varıp gülistanı seyretmekten maksat sevgilinin lale gibi yanaklarını görmektir:

Bir yüzi gül lüle ruhsâruñ temâşası durur
Bâğa varup seyr-i büsitân ü gülistândan ğaraž (263/4)

Bâğ, sevgilinin servi olarak tahayyül edildiği yerdir:

Şalınur bâğ içre gördüm serv 'ar'ar şâh şâh
Kadüñ añup sîneme çekdim elifler şâh şâh (189)

Âşık daima sevgiliye kavuşma arzusundadır. Sevgiliye kavuşmak ölümden sonra cennette bulunan İrem bağına kavuşmak ile bir tutulup kavuşmanın imkânsızlığına vurgu yapılmıştır:

İrem-i vaşla **Nizâmî** didüm âsân ire mi
Didi cân virmeden irmez kişi bâğ-ı İreme (81/6)

Bostandan içindeki güllerden, çiçeklerden dolayı koku yayılmaktadır. Bu koku sevgilinin âşığa can veren saçının kokusu olarak zikredilmiştir:

Didüm ol bostana girse cân bulur ‘azm-ı remim
Didi anda bü-y-ı zülf-i cânfişânım var imiş (232/7)

b. Çemen, Çimenlik (*sebze-zâr*)

Çemen baharın gelişiyle renklenip güzelliğe bürünen bir mekândır. Bülbülün dalga dalga yayılan şakıma sesi çemeni adeta bir ses avına çıkılan yere dönüştürmüştür (38/16). Baharın gelişiyle eğlence meclisleri kurulmaya başlanır. Sevgilinin boyunun teşbihi için çemendeki servi ağacı söz konusu edilmektedir (239/4). Meclislerin kurulup mey içildiği mekânlardan biri de çemendir:

Geçürme fırsatın cânâ çemende cām-ı Cem nüş it
Bahârûñ mevsimi güldür cihân hoş sebze-zâr ancak (262/5)

c. Gül Bahçesi (*gülistan, gülşen, gülzâr*)

Gül bahçesi mecmuadaki şiirlerde kokusu, rengârenk oluşu ve güzelliği ile en çok zikredilmiş mekândır. Gül bahçesi bir temaşa yeridir (94/2). Sevgili, gül bahçesindeki bir gül olarak tahayyül edilse de o, gül bahçesi daha güzelliğine kavuşmadan var olan bir güldür (233/1). Feleğin sevgiliden ayrı düşürdüğü âşık, gülistandan ayrı düşmüş öten bir bülbüldür (95/5). Güle karşı şakıyan bülbül, gülün dikenle salındığını görünce ah ü figan etmeye başlar:

‘Âlemi tuttu feryâd ü zârı bülbülñ
Gülistânda hâr-ıla şalındığın görür gülñ (254)

Gül bahçesi meclislerin kurulduğu yerdir (265/2). Burada kurulan meclislerde sohbetler edilir (38/23), eğlence ehli kişiler ise eğlence meclisleri kurarak burada eğlenmektedir:

Çetr-i şehâbı şahñ-ı gülistâna kırdılar
Erbâb-ı ‘ıyşa meclis-i şâhâne kırdılar (265/1)

Gül bahçesi güzelliğinin sevgilinin güzelliğinden almaktadır (183/1). Sevgilinin yanakları al olduğundan bir gül bahçesi gibidir, o gül bahçesinden yayılan hoş koku da bütün âleme yayılmaktadır:

Gülşen-i rüyñla ‘âlem şöyle hoş-bü oldu kim

Şişe-i eflāk-i sīnem toldur her dem gül-āb (151/4)

Gülşen bazen de sevgilinin kendisidir (106). Sevgilinin gül bahçesi gibi güzelliğini göremeyen âşık gül bahçesinden ayrı düşmüş bülbül gibi derdiyle terennüm eder:

Yüzüñ gülzârını görmeyeli dil
Kılur derdiyle bülbül-veş terennüm (155/3)

Gül, Peygamber Efendimiz ile ilişkilendirildiğinden kimi zaman gül bahçesine bir kutsiyet atfedilmiştir (187/1), (145/7). Şair bazen de vatan yerine sevgilinin gül bahçesinde yaşamayı tercih etmektedir. (162/8). Şair kimsenin kendisine benzemediğini, söylediği her sözün gül bahçesindeki gül gibi olduğunu söyleyerek kendini övmektedir:

Tabî'at gülşeniñde her sözüm gül gibi hândândur
Bu 'âlemde baña her kim nazîrüm dirse yalandur (80/III)

d. Lale Bahçesi (*lâle-zâr*)

Lale (gelincik) renk itibariyle kırmızı bir çiçektir. Üzerinde çalıştığımız mecmuada lale bahçesi sadece bir yerde geçmektedir. Divan şiirinde lale kırmızı rengini sevgilinin yanaklarından veya âşığın kanlı gözyaşlarından almaktadır. Âşık, siyah saçlı sevgilinin sebep olduğu gam dolayısıyla döktüğü kanlı gözyaşlarıyla aşk elini kırmızı lale bahçesine dönüştürmektedir:

Dâğ urup bu leylî-i zülfüñ gamıyla bağırma
Dest-i 'aşkı eşkim ile lâle-zâr etsem gerek (237/2)

e. Kuş Bahçesi (*Murg-zâr*)

Kuş bahçesi başta bülbül olmak üzere kuşların öttüğü, kuş seslerinin dalga dalga yayıldığı yerdir. Bülbül güle karşı nalelerle şakırmaktadır, âşık da sevgilinin gül bahçesi gibi tahayyül edilen yüzüne karşı bülbül gibi inlemektedir:

Her seher nâlemden olur her murğ-zâruñ murğî zâr
Çün yüzün gülzârına zârî kılam bülbül gibi (167/2)

f. Meyhane (*mey-hâne*)

Meyhane, şiirlerde hem içki içilip eğlenilen mekân hem de tasavvufî anlamda salikin bulunduğu mekân anlamlarında kullanılmaktadır. Meyhaneye giden âşık saf şarap içip gönlünü dinlendirir (240/4). Elest Bezm'inde bütün meleklerin Allah'a olan bağlılıklarını bildirmesi ezeli bir aşk sarhoşluğu olarak şiirlerde işlenmektedir. Şair de daima meyhanede bulunmayı arzulamasına sebep olarak ezeli sarhoşluğunu göstermektedir:

Bezm-i 'aşkı cur'asından tâ ezel mestâneyim
Anîñ-içün dâima ben tâlib-i meyhâneyim (157/1)

Sufi sürekli ibadet etmekle iştiğal eden kişi olarak görülen riyakar biri olduğunu vurgulayan şair, şiirinde her kapıdan dem vurmasının sebebini sufinin gah mescitte gah meyhanede görülmesine bağlamıştır:

Gāh mescid kapusunda geh der-i meyhānede
Şūfī anî-çün **Revānî** dem urur her bābdan (211/5)

4. Hayalî Mekânlar

a. Kafdağı (*Kâf*)

Kafdağı, yeryüzünün etrafını çevrelediğine ulaşılmamasının olanaksız, renginin zümrüt yeşili ve mavi olduğuna inanılan hayalî dağdır. Bu dağın ötesinde kimsenin bilmediği başka âlemler olduğuna inanılmaktadır. Kafdağı ile ilişkilendirilen figür Arapların ‘Anka’, İranlıların ‘*Simurg*’ Türklerin ise ‘*Zümrüdüanka*’ şeklinde adlandırdıkları kuştur:

Bir bölük t̄aliblerüz cem’ olmuşuz etrāfdan
Gelmişüz şayd etmege ‘Anka-yı ‘ilmi Kāf’dan (136)

Şair, kanaati Kafdağı’na kendini ise Kafdağı’da ilerleyen Anka’ya teşbih etmiştir:

Fakr-ıla Kāf-ı kanā’atde yūri ‘Ankā ol
H̄vānına düşme miskīn gibi dilā her mübtezelūn (269/4)

5. Diğer Mekânlar

a. Çeşme

Suyun çıktığı pınara, kaynağa ve bu kaynaklardan çıkan suyun akitildiği yapılara çeşme adı verilmektedir. Can bahşeden çeşme tatlı su akıtsa da sevgilinin tatlı sözlerine kendisi bile imrenmektedir (173). Gönlü susamış âşık, ölümsüzlük suyu akıtan çeşmeden su içmekten sevgilinin dudakları için vazgeçer (163/7). Şairin susamış gönlüne vurulan her temren can bahşeden çeşmenin suyu gibi ona acı değil haz vermektedir:

Teşne gönlüm hazz ider peykānlaruñdan dostum
Şanasın bir katresi pür-çeşme-i cāndur baña (149/6)

Şiirlerde çeşme en çok Hızır ile İskender’in bulduğu bengisu kıssası dolayısıyla söz konusu olmuştur:

Bulsa Hızr-ıla Skender tudağūñ şerbetini
Eylemezlerdi dağı çeşme-i hayvāna heves (234/2)

b. Ev (*hâne*)

Ev, genel olarak insanların yaşadıkları yerdir. Âşık her daim sevgiliyi görmek istemektedir. Bundan dolayı âşığın gözleri sevgilinin ağırılanmak istendiği bir ev olarak tahayyül edilmiştir:

Gözlerim ğamzeñ oqın da'vet ider hânesine
Kerem ehlidür iderse n'ola mihmâna heves (234/7)

Âşık sevgilinin lütfü için yaptığı hanede ayş meclisleri düzenlemektedir:

Luţfuña idüp binâ yapdum muhabbet hânesin
Rence kılsañ kadem ehlen ve sehlen merhabâ (147/3)

c. Eyvan (*eyvân*)

Eyvan, yüksek bina, çardak, salon ve sofa anlamlarına gelmektedir:

Hayme kurdu tâ dil-i şahrasına sultân-ı 'aşk
Tuttular cân bârgâhında aña eyvân-ı 'aşk (227/1)

d. Humhane (*humhâne*)

Humhâne, şarap küplerinin bulunduğu yerdir.

Ṭâk-ı Kistrâdan şorarsañ yüri [var] hum-hâneye
Câm-ı Cem sırrın bilmek ister iseñ iç şarâb (152/4)

e. Kuyu (*Çâh*)

Eski dönemlerde bazı kuyular zindan olarak kullanıldığından şiirlerde o kuyulara değinilmiştir. Hârût ve Mârût'un sihir öğrettiklerinden dolayı cezalandırılıp baş aşağı asıldıkları Babil Kuyusu da bu kuyulardan biridir:

Sihri ta'lim eylemekde ğamze-i cādū-yı dost
Çâh-ı Bâbil'de ider Hârût-ı fettan ile bahş (114/4)

Âşığın gönlünün mahpus kaldığı sevgilinin çene çukuru da bir olma özelliği taşımakta (209) ve âşığın tutulduğu bir zindan olarak tahayyül edilmiştir:

Didüm ol çâh-ı zenehdâna heves kıldı göñül
Didi dīvânedür ol kim ide zindâna heves (235/3)

f. Mahzen

Mahzen, yer altında bulunan depolara verilen addır. Mahzenler eski dönemlerde genellikle değerli ürünleri gizlemek için kullanılırdı. İnsanın bildiği sırları saklamasından dolayı gönlü bir mahzene teşbih edilmiştir.

Atlās zībā içinde şanmañuz [kim] hā beni
Mañzen-i esrār-ı Hākka belli ki pervāneyim (157/5)

g. Otağ (çetr)

Çetr, bazı Türk ve İslam devletlerinde hükümdarlık alâmetlerinden sayılan bir tür gölgeliktir. Bahar mevsiminde gül bahçelerinde eğlence için çadır kurulmaktadır, bundan dolayı gökyüzünü kaplayan bulutlar gülistana kurulmuş bir çadır olarak tahayyül edilmiştir:

Çetr-i şehābı şahñ-ı gülistāna kurdılar
Erbāb-ı 'ıyşa meclis-i şāhāne kurdılar (265/1)

h. Saray (serây), Köşk (kasr)

Saray, genellikle padişah ve hükümdar gibi devlet adamlarının yaşadıkları ve ülkeyi yönettikleri yerdir. Köşk ise yine yüksek makamdaki devlet adamlarının kullandıkları küçük saraylara verilen addır. Mecmuada saray sözcüğü sadece bir şiirde geçmektedir ve burada saray sözcüğüyle dünya kastedilmiştir:

Sarây-ı 'ālemün yā Rab bināsında ne hālet var
Ne anda kasr-ı āsāyış ne cāy-ı istirāhat var (120)

Köşk bir yaşam yeri olsa da şiirde arzu edilen makam olarak zikredilmiştir (107). Aynı zamanda devlet adamlarının yaşadığı bir yer olması hasebiyle asayiş ve güvenliğin sağlandığı yerdir (120).

i. Zindân

Zindan mahkumların tutulduğu yere verilen addır. Şair kendi yaratılışına (tabiatına) o kadar güvenmektedir ki meydana çıksa birçok usta at binici süvarilere dünyayı zindan edeceğini ifade etmektedir:

Eger bir lahza göstersem semend-i tab'uma meydān
Nice çābuk-süvāre eylerem dünyā evin zindān (79/II)

Eski dönemlerde kuyuların zindan olarak kullanılmalarından sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan çene çukuru âşık için zindan olarak görülmektedir:

Didüm ol çāh-ı zenehdāna heves kıldı gönül
Didi dīvānedür ol kim ide zindāna heves (234/3)

Ç. VARLIK ÂLEMİ

1. Dört Unsur (*anâsır-ı erbâ*)

a. Toprak (*türâb, toprağ, toprak, hâk*)

İslam inancında topraktan geldik yine toprağa gideceğiz inancı olduğu gibi ölen insan toprağa defnedilir (8). Batıl inanç gereği kimi insanlar kaybettikleri insanın mezarından toprak almaktadır, şair de bu inanca işaret ederek sevgiliye mezarını ziyaret edip toprağından bir avuç toprak alması için seslenir (236/4). Sevgilinin yüz güzelliğine âşık olana su gibi taşa yaslanıp toprağa uzanmak yakıştırılan bir eylemdir:

N'ola ger şu gibi taş yaşdanı toprak döşene[m]
Böyle olmak yaraşur 'âşık-ı dîdâr olana (83/2)

Âşık, sevgiliyi olan aşkı için gam yolunda (aşk yolunda) toprak olmayı (157/4), yüzünü ise gölge gibi toprak etmeyi göze almıştır (91/5).

Ecel geldiği vakit bedenler toprağa düşer ve toprakla bir olur. Âşık sevgilinin ayağını öpmeye yeltendiğinde narin ayakları toprağa bastığı için ecelin kendisini sevgilinin ayaklarının toprağı yapmasını dilemektedir:

Meger ol vaqt irişe ayağun öpmege elim
Ki ecel beni berâber ide hâk-i kâdeme (81/5)

Kur'an'da Nebe suresinde geçen "Keşke toprak olsaydım" ifadesi de şiirde geçmektedir. Servinin (sevgilinin) yol üstünde gölgenin toprağa kavuştuğunu gören can ve gönül bu durumu kıskandıklarından "Keşke toprak olsaydım" demektedir:

Sâye-i serv-i bülendün yollar üstinde görüp
Dir hâsedden cân ü [dil] ya leytenî küntü türâb (151/3)

b. Su (*âb*)

Su dört ana unsurdan biri olup bütün canlılar için hayat kaynağıdır. Su hayat kaynağı olduğu gibi temizlik ve ibadet etmek için abdest almada kullanılır. Suyun olmadığı yerlerde teyemmüm abdesti alınmaktadır; fakat su varsa teyemmüm almak caiz görülmemektedir:

Yüzünden gayrıya bakmaduğum bu
Ki şu olsa degül câ'iz teyemmüm (155/5)

Şairler kendilerini överken suyun özelliklerinden yararlanırlar. Sevgilinin dudaklarını vasf ettiği şiirini bir içim suya benzeterek şair kendini övmektedir:

Lebleri vaşında nazmım bir içim şudur hemân
Gör ne nâzik tab' ü lafz-ı âbdârım var benim (162/4)

Suyun canlılar için bir hayat kaynağı olması Allah'ın kudretinin bir delilidir. Akıp giden bengisu Allah'ın rahmetinin eserlerinden biridir (38/3). Âb-ı hayat İskender'in çok arzulayıp da bulamadığı sudur. Bu durum şiirde murada kavuşamamayı simgelemektedir (113/5). Sevgili vasf edilirken güzelliğine bir kutsiyet atfetmek ve güzelliğinin üstün olduğunu ifade edebilmek için kutsal olan ve olduğuna inanılan unsurlardan söz edilmektedir. Bunlardan biri de cennette akan bir ırmağın suyu olduğuna inanılan Kevser suyudur. Âşığa sevgilinin dudaklarındaki lezzet Kevser suyundan daha lezzetli geldiğinden ona cennet ile ilgili nasihatlerin verilmesi boşunadır:

'Âşıka baş ağrıdup 'arz itme nâşih cenneti
Leblerin şorduk nigâruñ âb-ı kevşerden lezîz (216/4)

Su, içine atılan herhangi bir şey ile kokusu, tadı ve rengi değişmektedir. Gül suyu (gül-âb) da başta kokusu olmak üzere tadı ile de şiirlerde sık geçmektedir (152/4).

Su ile İlgili Unsurlar

a. Deniz (*bahr, deniz, muhit, deryâ, umman*), Dalga (*mevc*)

Denizler önemli su kaynaklarıdır. Engin, büyük ve derin olmalarından sonsuzluk (268/8) ve büyüklüklerinin yanında damlanın hiçbir değeri olmadığı (113/2) anlamlarında şiirde yer almaktadır. Denizler ayrıca oluşan dalgalardan dolayı sürekli hareket halindedir. Denizlerde oluşan dalgalar önüne aldığını savurmakta (95), dalgaya kapılan gemi ise rotasından sapmaktadır (26/6). Şair, denize atılan ve bir balık tarafından yutulan Hz. Yunus'u şiirde zikrederek kıssaya telmihte bulunmuştur:

Deñizdeki Yunusuñ vaħdetler[i] için
Balık ıarnındaki vaħşetler[i] için (142/11)

Denizler en çok da âşığın döktüğü gözyaşlarının çokluğu anlatılmak istendiğinde şiirde söz konusu olmaktadır. Âşığın döktüğü gözyaşı denizdeki gibi dalgalar oluşturmaktadır (152/5). Âşık o kadar gözyaşı dökmektedir ki bu durum Nuh Tufan'ı ile bir tutulduğu halde o gözyaşları âşığın yüreğindeki ateşi söndürememektedir:

Bahr-ı eşkümlle bir olsa ey şanem Tufân-ı Nüh
Âteş-i âhim söyündürmez ne müşkil mâcerâ (149/4)

Denizler inci çıkarılan yerler olması dolayısıyla da şiire konu olmuştur. Aşk denize dalgıç gibi dalan âşığın amacı inci (sevgili) bulmaktır (157/2). Denizler ölüme sebep olma özelliği ile de dikkat çekmektedir. Yüzme bilmeyen biri denize

girmesi durumunda gark olup hayatını kaybetmektedir. Âşığın aşk deryasındaki durumu da böyledir (94/7).

b. Bulut, Yağmur

Sedef nisan yağmurundan aldığı bir damlanın, içinde inciye dönüşmesi, gözyaşının da inciye dönüşen yağmur damlasına benzetilmesini sağlamaktadır.

Gözüm yaşın döker ol mâh-ı dîlcü
Akıdır âbrü-yı nîsân şanki lü'lü' (150)

c. Akarsu (*cûy*)

Akarsu sadece bir beyitte geçmektedir. Şair, sevgiliye hitap ederek dudaklarını ansa çölün Kevser ırmağıyla su dolacağını söylemektedir:

Zülfün aîsam bezm-i gülşen bü-yı 'anberden tolar
La'lûñ ansam şahn-ı şahrâ cûy-ı kevserden tolar (183/1)

d. Bengisu (*âb-ı hayat, âb-ı hayat, çeşme-i cân*)

Bengisu, ölümsüzlük suyu olarak bilinen efsanevî sudur. Genellikle ‘‘Abıhayat’’ olarak bilinen bu su Kur’an’da Musa peygamberin kıssasının anlatıldığı Kef suresinde, edebiyatta⁷³⁰ Hızır ve İskender’e telmihte bulunarak anlatılmaktadır.

Bulsa Hızır-ıla Skender tudağun şerbetini
Eylemezlerdi dahı çeşme-i hayvâna heves (234/2)

Suyun çıktığı kaynağa, pınara ve su akıtan yapıya çeşme denildiğinden abıhayat, şiirde *çeşme-i cân* şeklinde de geçmektedir. Bu çeşmeden akan su can bahşeden tatlı bir sudur (173). Abıhayat, şiirde tatlı ve insana haz veren bir su olarak tarif edildiğinden genellikle sevgilinin dudakları ile karşılaştırılmıştır. Çünkü sevgilinin la’l dudakları âşığa tatlı bir haz veren güzellik unsurudur (163/7). Âşığın aşka susamış gönlüne sevgili tarafından atılan her bakış âşık için kendisine haz veren bir abıhayat damlasıdır (149/6).

c. Hava (*hevâ*), Rüzgâr (*bâd*), Sarsar, Saba (*sabâ*)

Hava, canlıların yaşamı için gerekli olan dört ana unsurdan biridir. İnsan bahar mevsiminde doğaya çıktığı zaman farklı bir hava solur ve gönlünün ihtiyaç duyduğu hava değişimini gidermektedir (38/11).

Rüzgâr bahar ayında estiğinde doğadaki çiçek, bitki ve hava kokusunu etrafa yaymaktadır. Bu özelliğinden dolayı sevgilinin saçı ile rüzgâr arasında bir ilişki kurulmaktadır. Sevgilinin saçı anber, misk ve çiçek kokuludur. Rüzgâr da sevgilinin

⁷³⁰ Âmil Çelebioğlu, ‘‘Âb-ı Hayât’’ mad. DİA, C. 1, s. 3-4

saçında gezindiğinden hoş kokuludur ve estikçe sevgilinin saçındaki kokuyu etrafa yamaktadır (167/4). Ayrıca âşıkların sevgilinin arayışına düşmeleri rüzgârın saçını etrafa savurmasındandır (185). Rüzgâr, sevgilinin saçlarından aldığı kokuyu her tarafa yaymaktadır:

Mu‘aţtar kıldı âfâkı ser-â-ser
Meger kim irdi yârüñ zülfine bād (249/2)

Harman zamanı tahılları içindeki saman çöplerinden ayırmak için rüzgâra doğru savrulmaktadır. Bu sayede tahıllar bir yerde birikirken saman çöpleri rüzgârda savrulmaktadır. Şair bu duruma işaret ederek ecel rüzgârının ömrünü savurduğundan kendini bir mısır tanesi gibi görmemektedir:

Kendümi ‘add etmezem bir dâne-i erzen gibi
Şavurur bād-ı ecel çün ‘ömrümi hırmen gibi (129)

Saba hafif esen bir rüzgârdır. Sabanın en önemli özelliği sevgilinin saçlarında gezinmesidir. Dolayısıyla âşık, sabadan gönlünü, sevgilinin şekli dolayısıyla bir av ağına teşbih edilen saçında yoklamasını istemektedir, çünkü bu ağa düşmüş kuş âşığın gönlüdür (232/4).

Sarsar, soğuk ve şiddetli esen bir rüzgârdır.

Bād-ı şarşar[dur fenâ] ‘âlem hebâdur ‘âkıbet
Gör bu ‘ayş u ‘işreti çünkim fenâdur ‘âkıbet (246/III)

d. Ateş (*âteş, nâr, od*)

Şiirlerde ayrılık ateşi, aşk ateşi, özlem ateşi ve yürekteki ah ateşi gibi teşbihlerle soyut bir ateşten, yanmadan söz edilmektedir. Dört ana unsurdan biri olan ateş, şiirlerde aşk ile bütünleşerek âşığın benliğini sarmış, onu yakıp kavurmaktadır. Ateş ve su arasındaki ilişki şiirde 3aşığın gözyaşlarıyla kurulmaktadır. Âşık, yüreğindeki aşk ateşini durmadan akan gözyaşları ile söndürmeye çalışmaktadır (148/4).

Ateş, renk itibariyle kan ile ilişkilendirilmektedir. Âşık, aşka düşen ve bundan dolayı yanıp tutuşan yüreğinin acısından kanlı gözyaşı dökmektedir (91/3).

Aşk ateşine düşen âşık, mumun etrafında bir süre döndükten sonra yanan pervaneye benzetilmektedir:

Düşüp pervâne-veş yandı **Sücüdi** âteş-i ‘aşka
Görelen bezm-i hüsn içre seni devletlü sultānum (154/5)

Ateşin teşbih unsuru olarak kullanıldığı şeylerden biri de sevgilinin yüzüdür. Güneş parlaklığını sevgilinin yüzünden aldığından sonsuza dek sönmeden yanacak bir çerağa teşbih edilmiştir (152/1). Sevgilinin muma benzetilen güzelliği etrafında dönen âşığın pervane gibi yanışında soyut bir yanmadan bahsedilmiştir (156, 168/2)

Ayrılık ateşi de aşk ateşi gibi âşığın gönlünü yakmakta (226/4, 119), âşığın derununda hararete sebebiyet vermekte (127), ayrılık ateşiyle bir bekleyiş içerisinde (168/5). Âşık, gönlündeki ayrılık ateşini döktüğü hasret gözyaşlarıyla söndürmeye çalışmaktadır (178). Ayrıca şair, ayrılık ateşinden ciğer kanını şarap eyleyip içmektedir (73/5).

Âşık, sevgiliyi arzuladığı aşk ateşinde yalnız yanmak istemektedir; fakat başkaları da buna heves etmiş ve o ateşte yanmıştır (234/5).

Ateş, pişirme özelliği olan bir unsur olduğundan şiiirde bu özelliğine de dikkat çekilmektedir. Âşığın gönlüne düşen aşk ateşiyle ciğeri kebab olmaktadır:

Nigārā sīnem odından cigercigim kebāb oldı
Bu ümmīd ile kim dilde hayālīñ ola mihmānım (154/4)

Ateş içinde ısıtılan kızgın demir ile âşık yüreğinin üstü başta olmak üzerine vücudunun çeşitli yerlerini dağlamaktadır. Sevgiliden uzak olmanın acı verdiği gibi özlem ateşiyle yüreğinin üstünü dağlamak da âşığa acı vermektedir (190).

Ateş ile İlgili Unsurlar

1. Duman (*dūd*)

Âşığın çektiği ateşli ahın dumanları dağın zirvesini örten bulutlar gibi yüzünü örttüğünden döktüğü gözyaşları belli olmamaktadır:

Dūd-ı āhım yaşımı göstermese olmaz ‘aceb
Kulle-i küh-ı bülendī dāimā örter şehāb (152/3)

2. Madenler ve Değerli Taşlar

a. Altın (*altun, zer*) ve Gümüş (*sīm*)

Altın, geçmişten bugüne insanın en çok kıymet verdiği madendir. Gümüş de altından sonra en çok kullanılmış ve değer verilmiş madendir. Altın ve gümüşün ortak özellikleri kolay işlenebilir, değerli, süs eşyası yapımında en çok tercih edilen madenler ve zenginlik göstergesi olmalarıdır. Altın ve gümüşün para yapımında kullanılması madenlerin değerli olmalarındandır. Şair, sevgilinin onu sevene değil, ona altın gösterenlere meyl ettiğini şiiirde söz konusu etmiştir (177). Şair, sevgilinin yolunda harcayacak altın ve gümüşünün olmadığını ifade ederek fakirliğini belirtmekte ve güzellerin artık parası çok olanların avı olduğunu dile getirmiştir:

Sīm ü zer yok destümde yolında harc eyleyeyim
Şimdi hūblar şayd olur[lar] aqçesi vāfirlere (89/3)

Altın ve gümüş değerli olmalarından dolayı insanlar arasındaki kavga ve adam öldürmelere sebep olmaktadır (259).

Altın renk itibariyle sarıdır. İnsanın yüzündeki sararma hastalık belirtisidir. Âşıklık aynı zamanda bir hastalık olduğundan âşığın yüzü altına benzetilmektedir:

Tenüm kana boyandı firkatünden
Yüzüm altuna döndi hasretünden (9/4)

Şiirde sevgili sanki el ile değerli bir madenden nakşedilmiş gibi tasvir edildiğinden sevgili gümüş bedenlidir:

‘Âr idermiş öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynuma tağup kefenüm (163/1)

b. Çelik (*pûlâd*)

Şair, padişahın yüreğinin merhametsiz oluşunu ve kendisine karşı kayıtsız kalmasını çeliğe benzetmiştir:

Birkıya bakar gözi cellâd efendim var benim
Bir amansuz yüregi pûlâd efendim var benim (161/1)

c. İnci (*güher, gevher, dürr*)

İnci, istiridyenin içine kaçan ve yabancı madde olarak algıladığı kum tanesi veya farklı bir parçacıktan kendini koruması neticesinde oluşmaktadır. İncinin oluşumuyla ilgili bilinen rivayetlerden biri istiridyenin nisan yağmurunu içine almasıyla oluşmasıdır (149). İnci, beyaz ve parlak yapıya sahip değerli bir taştır. Tüm bu özelliklerinden ötürü âşığın gözyaşları ve sevgilinin dişleri ve şiirde inciye teşbih edilmektedir.

Şair, kendini methederken söylediği sözleri inciye benzetmekte ve şiirini yüceltmektedir:

Şol kadar dürrler dökdi leblerüñ Şîrâzî senüñ
Gelmeden dürr-i ‘Aden la’l-i Bedeşşân olmadan (233/2)

Şair, sevgiliyi şiire döküp inci dizer gibi anlattığını bu sebeple de divanın incilerle dolduğunu ifade etmiş bu sayede de hem kendini övmüş hem de eserini yüceltmıştır:

Leblerüñ yâkütünü nazm idicek lü’lü’ gibi
Aḥmed-i dîvânenüñ dîvânı gevherden tolar (184/5)

d. Lâl (*lâ’l*)

Lâl⁷³¹, yakuta benzeyen, kırmızı renkli, billur bir taştır. Lâl, Bedaḥşân bölgesinde çıkarılmasından birlikte kullanılmaktadır. Lâl şiirlerde genellikle bir mazmun olarak sevgilinin dudağı yerine kullanılmıştır (235/1, 239/1, 38/9). Şiirde

⁷³¹ İskender Pala, La’l, **DİA**. C. 27, s. 69-70, Ankara, 2003

‘‘leb-i lâ’l’’ yerine sadece ‘‘lâ’l’’ denildiğinde bile kırmızı dudak anlaşılmaktadır (163/7, 247/4, 249/4). İlk çıkarıldığında beyaz renkte olan lâl taşının ciğer kanında bekletildikten sonra güneşe bırakılarak kırmızı rengini aldığı düşünüldüğünden şair, sevgilinin dudağını isteyen kan yutmasının şaşılacak bir durum olmadığını söylemektedir:

Ƙan yudarsa şan degül la’l-i leb-i yâr isteyen
Cân virür bu yolda bir zülf-i siyehkâr isteyen (228/1)

Lâlin rengi münasebetiyle teşbih unsuru olarak kullanıldığı maddelerden biri kan bir diğeri ise şaraptır. Kan insan hayatı için önemli bir maddedir. Bundan dolayı şaire hayat veren lâl gibi dudağa kan demek yanlış bir teşbih olmaz (164/5). Sevgilinin lâl şarabından ayrı düşen aşğın ayrılık acısından içtiği lâl şarabı değil kandır:

İçdüğüm kandur şarâb-ı la’l-i dilberden cüdâ
Yidüğüm ğamdur müdâm ol mîve-i terden cüdâ (95/1)

Sevgilinin lâl dudakları renk dolayısıyla zikredilse de bu dudağın bir lezzete ve tada sahip olduğu da zikredilmiştir (247/5). Şair, sevgilinin lâl dudaklarını vasfettiğinde o dudakların lezzetinden kalemin dili ikiye yarılmıştır:

Lezzetinden iki yarıldı zebânı kalemün
Leb-i la’lün şıfatın tâ ki getürdüm kaleme (81/3)

e. Mercan (*mercân*)

Mercan, denizlerin diplerinde oluşan farklı şekillere ve yapılara sahip deniz canlısı fosilleridir. Mercan kırmızı renkli olmasından sevgilinin ağzı için teşbih unsuru olmuştur (160/1). Ayrıca değerli bir taş olduğundan değersiz ya da değeri düşük bir şeyle bir tutulmamaktadır (115).

f. Yakut (*yâkût*)

Yakut, pembe, kırmızı ve mor renklerin farklı tonlarında değerli bir taştır. Yakut özellikle kırmızı renge sahip olması yönüyle şiirde benzetme unsuru olarak kullanılmıştır (2/16). Sevgilinin lâl gibi dudakları kırmızı oluşundan ve ağzının küçük oluşundan taze yakut hokkasına benzetilmektedir (235/1)

g. Zeberced

Zebercet, sarı renkli, cam gibi berrak bir madendir. Şair, sevgiliden değerli madenlerle tasvir ettiği gibi bir kuş yaratıp mucizesini ortaya koymasını beklemektedir:

Ola ol kuşuñ gövdesi gümüşden
Ƙanadları zeberced ola iy yâr (2/17)

h. Zümrüt (*zümürüd*)

Zümrüt, yeşil renkli ve birçok özelliğe sahip değerli bir taştır. Zenginliğin sembollerinden biri de sayılan zümrüt genellikle takılarda ve süslemelerde kullanılmaktadır. Zümrüt, yeşil rengi münasebetiyle baharın gelişiyle yeşillenen doğa ile ilişkilendirilmiş hem de süsleme sanatında kullanılması özelliğine işaret edilerek şiirde söz konusu olmuştur:

Vaqt oldı şâh-ı gül çıka biñ 'izz ü nâz-ıla
Taht-ı zümürüdini gülüstâna kırdılar (265/2)

3. Bitkiler

a. Ağaçlar

1. Ardıç (*'ar'ar*)

Ardıç, servi familyasından bir ağaçtır. Şiirde sevgilinin boyu ile zikredilmektedir. Bağda uzun boyundan dolayı salınan ardıç ağacı şaire sevgiliyi hatırlatmaktadır:

Şalınur bâğ içre gördüm serv 'ar'ar şâh şâh
Kadûñ añup sîneme çekdim elifler şâh şâh (189)

2. Servi (*serv*)

Servi, boyu metrelerce uzayan, dört mevsim yeşil kalan uzun ömürlü bir ağaçtır. Servi mecmuada; yüksek boylu olması (147/1), çemende yetşimesi (240/4), salınması (233/1), ve gölgesi ile (151/3) zikredilmiş olsa da en çok yüksek boylu olmasından sevgilinin boyu için teşbih unsuru olması (161/5, 162/3, 240/4, 266) özelliğiyle ön plana çıkmaktadır.

Servi ağacı özellikle sevgilinin boyu için teşbih unsuru olduğundan çokça zikredilmektedir. Servi ile sevgili arasında benzetme kurulduğu gibi servinin dalı ile de sevgili arasında bir ilişki kurulmuştur (105). Servi ağacı yüksek boylu olduğundan rüzgârda sallanmaktadır. Servinin bu özelliğinden yola çıkan şair servi ile sevgilinin salınarak yürümesi arasında bir ilişki kurmuştur (83/1):

Şive-i refârîña serv-i hırâmân imrenür
Lezzet-i güftârîña ser-çeşme-i cân imrenür (173)

Birçok ağaç gibi servi ağacına da su verilmektedir. Şair servi boylu güzeli görüp döktüğü gözyaşı ile ağaca su vermek arasında bir ilişki kurmuştur:

Görelen kâmet-i servüñ leâfet bostânında
Şu gibi yaşım akıtdım ayağûña revân Aşmed (188/2)

Servi ağacı ayrıca mezarlıklarda dikilen bir ağaç olması dolayısıyla ölüm ve mezar ile zikredilmektedir (126).

b. Çiçekler (*çiçek, verd*)

Çiçekler, özellikle ilkbahar doğayı farklı farklı renklere bürüten şiirdeki doğa tasvirleri için önemli bir mazmundur. Çiçekler baharın gelişiyile açılır (241/2). Baharın gelişiyile açılan çiçekler kalplere ferahlık ve göze güzellik sunarak insan üzerinde etki bırakmaktadır (38/5).

1. Gelincik (*lâle*)

Gelincik çiçeği, ilkbaharın sonlarında açan kırmızı renkli ortası siyah renkli bir çiçektir. Özel bir bakıma ihtiyaç duymadan yetişip ve kendiliğinden yayılan bir çiçek türüdür. 16. yüzyıla kadar gelincik çiçeği lale olarak bilinmiştir. Gelincik çiçeğinin mecmuadaki şiirlerde kırmızı rengi dolayısıyla farklı benzetmelerle zikredilmiştir.

Gelinciğin kırmızı renkli olması onun sevgilinin yüzü ve yanakları için benzetme unsuru olmasını sağlamıştır. Sevgili yüzünün ve yanağının kırmızı olmasında *lâle-ruhsâr*, *lâle-gün ruhsâr* olarak tasvir edilmektedir (162/3, 183/2, 262/4, 283/4) Sevgilinin kızaran yanakları gelinciğe dönmüştür (45/8).

Gelinciğin ortasındaki siyah nokta âşığın yüreğindeki dağlanma ile ilişkilendirilmesini sağlamıştır. Sevgiliyi kavuşma arzusu da bu dağlanmaya ve âşığın hasta düşmesine sebep olmuştur:

Lâle-veş dâğ-ı muhabbetle dil-figâr oldum
Heves-i vuşlat-ı dildâr-ıla bîmâr oldum (91/I)

Şair, sevgilinin gelincik renkli sevgilinin yanağını yâd ettiğinde kanlı gözyaşı dökmektedir. Döktüğü kanlı gözyaşlarından dolayı gözleri kızarmakta ve kırmızı güllerle dolmuş bahçeye dönmektedir. Şair, böyle bir durumda gelinciğin kırmızı rengi dolayısıyla kan, kanlı gözyaşı, bahçe ve kırmızı gül arasında bir tenasüp oluşturmaktadır:

Lâle-gün ruhsârûnı yâd idüben kân ağlasam
Bostân-ı dîde ol dem verd-i aħmerden tolar (183/2)

Gelincik kırmızı rengi dolayısıyla eline şarap kadehi almış birine teşbih edilmektedir:

Lâle-veş alma ele sâğarı yâr olmayıcak
Kılma şöbet hevesin tâze bahâr olmayıcak (218/1)

Meyhanelerde zahide içki sunan sakidir. Zahit, kendisine şarabı sunan sakinin lâle yanaklı biri olmadığı sürece şarap içmemeye yemin etmektedir:

Zâhidâ tevbeler olsun dahı mey içmeyeyin
Sâķi bir gonca-dehen lâle-izâr olmayıcak (217/3)

2. Gonca

Gonca çiçeğın yapraklarının açmamış halidir. Şiirde genellikle kapalı olma ve açılma halleriyle söz konusu olmaktadır. Goncanın çiçek yapraklarının saran yeşil

tabakan kıyafet olarak tahayyül edilmiş ve açılmaya başlaması da kıyafetini yırtmak olarak ifade edilmiştir (212). Gonca ile sevgili arasında kurulan ilişki sevgilinin ağzının küçük hatta yok hükmünde olmasındandır (83/1, 114, 162/3, 217/3, 240/1,). Sevgilinin ağzından laf alamama ve sevgilinin söz etmemesi goncanın kapalı haline teşbih edilmektedir. Ayrıca goncanın kapalı olması sır tutmak ile de ilişkilendirilmektedir:

Çün dehānîñ sırrını şordum mükerrer goncadan
Didi-kim yoğdur bu rāzi açmağa bizde dehen (209)

3. Gül

Gül klasik Türk edebiyatında çiçeklerin sultanı olarak tanınmaktadır. Rengi başta olmak üzere kokusu, suyu ve açılması gibi pek çok özelliği ile şiirde söz konusu edilmiştir. Gül renk bakımından kırmızıdır (250, 183/2). Rengin kırmızı olması dolayısıyla sevgilinin yüzü için teşbih unsuru olarak zikredilmiştir (79/I-II, 240/1, 263/4, 266). Ayrıca dikenli olması da şiirde zikredilmesini sağlamıştır (20, 233/1).

Gülün şiirde söz konusu olduğu bir diğer özelliği yetiştiği yer dolayısıyladır. Birçok gülün yetiştiği ifade edilerek gül bahçesi söz konusu edilmektedir (232/6). Şair, gülistana gitmekteki maksadın gül yüzlüyü (sevgiliyi) seyretmek olduğunu ifade etmektedir (283/4).

Gül, baharın bir sembolüdür. İlk olarak gonca şeklinde oluşan gül üzerindeki tabakayı yırtarak asıl güzelliğine ve rengine kavuşmaktadır:

Çiçekler açılır güller yakasın çāk edüp gülse
Fiğān etse dil-i bülbül cihān tāze bahār olsa (241/2)

Gülün en önemli özelliklerinden biri de bülbül ile arasındaki ilişkidir. Bülbül güle sevdalıdır, bundan dolayı güle karşı şakımakta, feryat ve figan etmektedir. Gülden ayrı kalan bülbül bizar olmaktadır. Şairler bülbül ile gül arasındaki ilişkiyi çeşitli söz sanatlar ile âşık ile sevgili ilişkilendirmişlerdir:

Görmeyelden verd-i ruhsārın n'idem ol goncañun
Her seher bülbül gibi feryād ü zārım var benim (159/2)

Gülün şiire konu olmasını sağlayan önemli özelliklerinden bir diğeri kokusudur (6). Ayrıca gül, suyundan da yararlanan bir çiçektir. Hem kokulu olması hem de doğal bir tada sahip olmasından çeşitli esanslarda ve tıp alanında faydalanılmaktadır. Gül suyu damıtma yöntemiyle elde edildiğinden şair, sevgilinin siyah saçını gördüğünden beri gözlerinden dökülen yaşı şişeden damıtılan gül suyuna benzetmektedir:

Akıdur şişe-i şāmī gibi Rüm içre gül-āb
Şām-ı zülfüne kılalardan berü çeşmüm seferi (235/5)

4. Sümbül (*sümbül*)

Sümbül güzel kokulu, mor renkli, ufak çiçeklerden oluşan bir bitkidir. Şiirde en çok sevgilinin saç ile söz konusu olmaktadır (162/3):

Bugün dilberler içre bir şanemsin
Saçı sümbül yüzi gül gönca-femsin (240/1)

4. Hayvanlar

a. Kuşlar (*tuyûr*)

Kuşlar ötüşleriyle Allah'ı zikretmektedir:

Zikr-i tevḥîd-i Ḥudâ eyleyüben cins-i tuyûr
Ḥazrete nâliš ile eylediler cümle şadâ (38/14)

Allah yüce kudreti ile peygamberlerin mucize yaratmaya kadir kılmıştır. Her bir peygamber farklı mucizeler ortaya koymuştur. Şair, Allah'ın emri ile taşın ikiye yarılıp içinden kuş çıkması mucizesine işaret etmiştir:

Ḥaḳuñ emriyle ol taş[da] bu kez
İki şâḳ oluban kuş çıkdı iy yâr (2/33)

Şiirde âşığın gönlü kuş olarak tahayyül edilir (188/1, 264/4). Âşığın sevdaya düşen gönül kuşu avcı olan sevgili tarafından avlanmaktadır:

Yüzi üzre ḥalka ḥalka yüzini dâm eylemiş
Murğ-ı dil avlayıcı şayyâd efendim var benim (165/4)

Kuşlar sabahın erken saatlerinde ötmeye başlar. Âşığın inlemesi sabah öten kuşun inlemesine benzetilmektedir:

Nâlemi zemzeme-i murğ-ı seherden şorasın
Derd-mend olduğumı ḥaste cigerden şorasın (251)

1. Bülbül

Bülbül şiirde en çok anılan kuştur. Bülbül şiirde sesinin güzel olması (95/5) ve gül ile olan münasebeti ile çokça zikredilir. Bülbül aynı zamanda âşığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık çektiği aşk acısından kendini bülbül ile kıyaslamaktadır (114, 155/3, 253/3). Bülbül güle acı acı inlemekte âşık da sevgilinin gül renkli yanakları karşısında inlemektedir (106, 167/2). Âşık sevgiliden ayrı kaldığından seher vakti öten bülbül gibi feryat ve figan etmektedir (159/2).

Bülbül en çok da seher vakti ötmektedir (73/1, 230/5, 171). Ayrıca bülbülün en çok görüldüğü ve sesinin işitildiği yer gülşen, çemen ve gülistan gibi gülün yetiştiği yerlerdir:

Gülşenûn küşesine var ki temâşâ yeridür
Gulğul-i bülbül ile taldı çemen şayd-ı şadâ (38/16)

Bülbül güle olan sevdasından çılgına döndüğünden iniltiyle ötmektedir.
Bundan dolayı âşık kendini bülbüle benzetmektedir:

Bülbül-âsâ eyleyem âh ü figân
Eylesem hâk-i rehiñde terk-i cân (144/5)

Baharda güller açıldığından bülbülün sesi daha sık duyulur (241/2). Ayrıca bülbül gülü kıskanmaktadır. Gülün dikenle salındığını gören bülbülün feryatları âleme yayılmaktadır:

‘Âlemi tuttu feryâd ü zârı bülbülün
Gülistânda hâr-ıla şalındığın görür gülün (254)

2. Doğan (şehbâz) ve Şahin

Doğan ve şahin yırtıcı kuşlardır. İri pençeleri ve keskin tırnakları ile avladıkları bir hayvanı kancaya benzer gagaları ile kolayca parçalayabilmektedirler. Ayrıca bu kuşlar eğitilip avlanmada da kullanılmaktadır. Sevgili bakışlarıyla aşk kuşunu güzel gösterip ardından âşığın üstüne şahini salarak gönül kuşunu avlayıp kan içinde bırakmaktadır:

Şehbâz-ı ‘aşkıña gamzün perr ü bâl eyledün
Üstüme şahin şalup dil-murğını al eyledün (170)

3. Papağan (tütü)

Papağan kuşlar arasında bülbülden sonra en çok bahsi geçen kuştur. Papağan konuşma özelliğine sahip bir kuş olduğundan daha çok bu yönüyle zikredilmiştir. Şair söylediği sözlerin güzelliğini ifade etmek için kendini papağana benzetmiştir:

Şimdi bir tütü kelâma mübtelâdur *Mihr[î]* kim
Söylese şîrin sözi şand-ı mükerrerden lezîz (216/5)

Papağanın şeker ile olan münasebetinden şair kendini papağana benzetir.
Şekere heves eden papağan gibi şair de sevdâyı dile getiren sözlere heves etmektedir:

Ahmedün sözleri sevdasına düşdi kalemüm
Tütüdür n’ola iderse şekkeristâna heves (234/8)

Papağanın şekerle münasebetinden özellikle sevgilinin dudağıyla anılmaktadır:

Gönül şâfi cevâp ister lebinden
Dilin çeyner o tütü-i şeker hây (242/2)

Papağan kafeste tutulan bir kuştur. Sevgilinin saç karışık olduğundan ağ ve kafes olarak tahayyül edilir. Âşık, gönlünü kuş gibi tahayyül ederek saba rüzgârına seslenerek kendisini sevgilinin saçlarında yoklamasını söylemektedir:

Ey şabā zülfünde yokla gönlümü k'anda benüm
Ağa düşmiş tūṭī-i Hindüstānum var imiş (232/4)

b. Dört Ayaklı Hayvanlar

1. Ceylan (âhû)

Ceylan, aşkından çöllere düşen Mecnun'un dert ortağıdır. Mecnun ceylanı kendine dost edinmiş, onunla konuşup dertleşmemiştir:

Nazar kıldı baña ol çeşm-i çāhū
Enīs oldı yine Mecnūna āhū (207)

2. Köpek (seg)

Köpek sevgilinin mahallesinde bekleyen bir bekçidir. Âşığın her gece sevgiliyi görmek için mahallede dolaştığını sevgiliye haber etmektedir:

Varduğumı bildirür her şeb seg-i küyuñ saña
Şükr aña kim dünyada bir mihr-bānum var imiş (232/5)

3. Samur (semmûr), Sincap (sincâb)

Samur ve sincap, derisinden kıyafet yapımında yararlanan hayvanlardır. Samur ve sincap derisinden yapılan kıyafetler daha çok kış mevsimlerinde soğuktan korunmak amacıyla yapılan kıyafetlerdir. Şair, kışın geldiğini ifade etmekte ama saf şaraptan bir kadeh içmenin samur ve sincaptan daha iyi olduğunu belirtmektedir:

Gâfil olmañ çün şitâ irdi şarâb-ı nâbdan
Bir kadeh mey yeg durur semmürdan sincâbdan (211/1)

c. Balıklar, Böcekler ve Sürüngenler

1. Balık

Balık, Hz. Yunus'un balık tarafından yutulması ve bir süre balık karnında kalması hadisesine telmihte bulunarak zikredilmektedir:

Deñizdeki Yūnusuñ vahdetler[i] için
Balık karnındaki vahşetler[i] için (142/11)

2. Karınca

Karınca şiiirde küçük bedenine göre zayıf görünmesine rağmen sahip olduğu güç ile (218/1) ve ecel ile ilişkilendirilerek insanı kemirip bir harman tanesi gibi yerin altına çektiği ifade edilerek şiiirde zikredilmiştir (131).

Karınca bütün özellikleri dışında bir de Hz. Süleyman ile arasında geçen hadise ile şiiire konu olmuştur. Süleyman'ın ordusunu gören karınca kavmine ezilmemek

için yuvalarına girmeleri uyarısında bulunur.⁷³² Bunu duyan Hz. Süleyman ile karınca arasında bir diyalog yaşanır. Ayrıca karınca ile Hz. Süleyman arasında bir buğday tanesi için de bir konuşma geçmektedir. Şair Hz. Süleyman ile karınca kıssasına telmihte bulunarak çeşitli tahayyüller kurmuştur (163/5):

Beni yâ Rab yine sen milket-i cânâna ilet
Mür-ı mazlûmı keder-gâh-ı Süleymâna ilet (70)

3. Kelebek (*pervâne*)

Pervâne, ışık etrafında uçuşan bir tür kelebektir. Bu kelebek ışığın etrafında bir süre uçuştuktan sonra ışığın ateşiyle tutuşup yanmaktadır. Mum ışığının etrafında dönen pervane muma yaklaştığı zaman kanatları yanar (90/2). Şiirde pervane sevgilinin etrafında dönen âşığın sembolüdür. Bazen sevgilinin bir uzvu ve güzelliği (156) pervanenin etrafında döndüğü mum olarak bazen de pervaneyi yakan mum aşk olarak tahayyül edilmiştir. Şair mumun ışığını vâsf ederken âşık pervane gibi gönlünü çeleni gözlemektedir (168/2). Aşk ateşine düşen âşık, ateşe düşen pervane gibi yanmaktadır:

Düşüp pervâne-veş yandı Sücûdî âteş-i 'aşka
Görelde bezm-i hüsn içre seni devletlü sultânım (154/5)

Sevgili ile arasındaki aşkın durumu sorulan âşık, pervane ile mumu gözlemleyerek halinin anlaşılabilirliğini ifade etmiştir:

'İşk-ı dilberle nedür hiç şorma ahvâlüm benim
Şem'i gör pervânenün hâline yana yana bak (218/4)

Pervane şair tarafından tasavvufî bir anlam yüklenerek şiirde zikredilmiştir. Tasavvufî anlam yüklenen pervane tasavvuf yolundaki salike sembol olmuştur:

Atlâs zîbâ içinde şanmañuz [kim] hâ beni
Mañzen-i esrâr-ı Hâkka belli ki pervâneyim (158/5)

4. Yılan (*mâr*)

Yılan, daima kötülüğü ve kötüyü sembolize etmektedir. Mecmuada iki beyitte zikredilmiştir. Sevgilinin bazı uzuvları şairler tarafından yılan gibi tasvir edilmektedir. Bu durumdan âşık acı çekmekte gözleri kanlı gözyaşı saçmaktadır:

Kaşuñla cismün ey dil-ber idelden mâr
Bu çeşmüm kanlu yaşını şaçar âheste âheste (73/3)

Yılan toplandığında halka halka şeklinde olmaktadır. Şair bundan yola çıkarak harf oyunu yapmıştır:

'Ayn-ı efî görünür 'ayn-ı 'ulûfe gözüme
Lâm ü vâv-ıla dahı fâ ile hâ halka-i mâr (268/12)

⁷³² Nemi Suresi.

ç. Mitolojik Hayvanlar

1. Anka (*Ankâ*)

Anka, Kafdağı'nda yaşayan efsanevî bir kuştur. Ayrıca ulaşılması ve avlanması güç bir kuştur. Efsaneye göre bir bölük kuş toplanıp Anka ile görüşmeye karar verir ve yola çıkarlar. Şair, şiirinde bu efsaneye telmihte bulunmaktadır:

Bir bölük t̄aliblerüz cem' olmuşuz etrâfdan
Gelmişüz şayd etmege 'Anka-yı 'ilmi K̄âf'dan (136)

Anka kimseye muhtaç olmayan, yalnız yaşayan bir kuş olduğundan kanaatin sembolüdür. Şair bu durumu bir öğüt verir gibi şiirde kullanarak fakirlik içinde Anka gibi kanaatkâr olmayı miskin biri gibi her kesin sofrasına oturmamayı ifade etmiştir:

Fakr-ıla K̄âf-ı kanâ'atde yüri 'Ankâ ol
H̄ânna düşme miskin gibi dilâ her mübtezelün (269/4)

2. Hüma (*hümâ*)

Hüma, insanın görmeye gücü yetmediği ve cennet kuşu diye de adlandırılan kuştur. Aynı zamanda çok yüksekte durmadan uçan ve hiçbir zaman yere konmayan bir kuştur. Hüma Çok yüksekte uçtuğundan ve asla yere konmadığından hiçbir şekilde avlanamamaktadır. Şair bunun ancak kendisinin üstün yaratılışının avlayabileceğini söyleyerek kendini methetmektedir:

Bir hümâdır 'ilm ü haşî t̄utmaz anı degme kayd
Şâhını tab'-ı bülendüm ider ancak anı şayd (108)

D. MELEKLER

1. Cebrail (*Ruhu'l-Kuds*)

Cebrail dört büyük melekten biridir. Üzerinde çalıştığımız mecmuada Cebrail bir özelliğiyle şiirde zikredilmiştir. Cebrail, Hz. Meryem'e üfleyip Hz. İsa'ya gebe kalmasını sağladığı için Ruhu'l-Kuds olarak anılmaktadır. Şiirde de bu özelliği ile zikredilmiştir:

Leblerün cām-ı Cem oldı nefhâ-i Ruhu'l-Kuds
İy cemilüm vü cemâlüm baħr-ı kanum merħabâ (96/2)

2. Harut (*Hârût*)

Harut, genellikle Marut ile zikredilen ve Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen melektir. Rivayete göre insanlara sihir öğrettiklerinden Allah tarafından cezalandırılmış ve Babil Kuyusu'nda baş aşağı asılmıştır. Şair de Harut'u Babil Kuyusu'na asılma hadisesine telmihte bulunarak şiirde zikretmiştir:

Sihri ta'lim eylemekde ğamze-i cādū-yı dost
Çâh-ı Bâbil'de ider Hârût-ı fettan ile baħş (113/4)

3. İsrâfil

Dört büyük melekten biri olan İsrâfil kıyamet günü sûra üflemekle görevli melektir. Şiirde de bu yönüyle söz konusu olmaktadır. Mecmuada İsrâfil doğrudan zikredilmemiştir. Sûr zikredildiğinde İsrâfil'e işaret edilmiştir:

Mesîhî hoş kıyâmet sözlerüñ var
Meger kil[k]üñ sarîridür dem-i şûr (180/5)

4. Rıdvân (*Rıdvân*)

Rıdvân, cennetin kapıcısı olan meleğin adıdır. Şiirde sevgilinin kapısının önünde bekleyen kişinin (âşığın) kendisini cennet kapısında bekleyen Rıdvân ile bir tutmasıyla teşbih yapılmıştır:

Kim ki derbânuñ olup kapunda varır yir tutar
Kendüyi cennetde[ki] Rıdvân-ıla ol bir tutar (182)

E. CİNLER VE ŞEYTANLAR

1. Huri (*hûrî*)

Huri, cennette bulunan ve güzellikleriyle bilinen kızlara verilen addır. Sevgili ve huri her ne kadar farklı âlemlerin varlıkları olsa da sevgili şair için kulu olduğu bir huridir. Varlık âleminde sevgiliye kavuşan şair (âşık) diğer âlemde huriye gerek duymamaktadır. Varlık âleminde ki sevgili onun her iki âleme de değmektedir:

Bugün hüsn şâhınuñ kulu olmuş-durur **Dürri**
Gerekmez iki 'âlemde aña hûrî-i cinân Aşmed (188/5)

Cennetiñ hürîlerin aña **Fakîri** baña kim
İki dünyâyâ deger bir şivekârım var benim (162/5)

2. Şeytan (*şeytân*)

Şeytan, Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere Allah'ın emriyle çamurdan yaratılmış ve insana secde kılmayı kabul etmediği için Allah tarafından lanetlenmiştir.⁷³³ Allah tarafından lanetlenip cennetten atılan şeytan kıyamete kadar insanları azdıracağına yemin etmiştir.⁷³⁴ Şeytan yemin ettiği üzre insanları azdırıp doğru yoldan saptırmaya çalışmaktadır. Nefsinin isteklerine yenik düşen kul şeytana uymaktadır:

Hevâ-yı nefis-ile şeytân ikisi el bir eyledi
Tarîk-i haqdan ayırmak dilerler gel hidâyet kıl (97/3)

⁷³³ Sad Suresi 71-85.

⁷³⁴ Bakara Suresi 34. Sad Suresi 82-83.

F. İNSAN

1. Şahsiyetler

a. Peygamberler

1. Hz. Âdem Peygamber

Âdem (a.s) Allah'ın yarattığı ilk insandır, aynı zamanda ilk peygamberdir. Âdem Peygamber mecmuada sadece bir beyitte Havvâ ile zikredilmiştir:

İlâhi Âdem ü Havvâ haqıyçün
İlâhi cennetü'l-ma'va haqıyçün (142/8)

2. Eyüp Peygamber (*Eyyûb*)

Eyüp Peygamber Allah tarafından malı, mülkü ve sağlığı elinden alınmasına rağmen daima bulunduğu duruma şükrettiği ve sabrettiği için Allah tarafında içine sokulduğu imtihanı kazanmış ve tekrardan alından alınan varlıkları kendisine nasip edilmiştir. Dünya hayatında birçok sıkıntı çektiğinden şair, sevgilinin aşkı karşısında dünya huzurunu Eyüp Peygamber gibi terk edip sıkıntıyı tercih etmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Terk edüp ey dil huzur-ı 'âlemi Eyyüb-veş
Mihnet [ü] derdle belâyı ihtiyâr etsem gerek (237/4)

Şair, Hz. Eyüp'ten kendisine himmet olmazsa sevgilinin onu kurban etmeyeceğini belirtmiştir:

Ol hilâl-ebrü bugün **Yahyâ**[yı] kurbân eylemez
Himmet olmazsa eger[kim] Hâzret-i Eyyübdan (243/5)

3. İbrahim (*İbrâhîm*) ve Hz. İdris Peygamber (*İdrîs*)

İbrahim ve İdris peygamberler aynı beyitte zikredilmiştir. Beyitte İdris Peygamberin göğe kaldırılma⁷³⁵ hadisesine telmih yapılmıştır:

Şol İbrâhîm ü Hâlîl'în hil'atıyçün
Hem İdrîs nebîniñ rif'atıyçün (142/9)

4. Hz. Nuh Peygamber (*Nûh*)

Nuh Peygamber'in şairlerin en çok telmihte bulunduğu özelliği tufandan kurtulmak için gemi yapmış olmasıdır. Nuh Peygamber yapmış olduğu gemiye kendisine inananları ve her hayvandan bir çift alarak onları kurtarmıştır. Şiirde tufan hadisesine telmihte bulunarak âşığın döktüğü gözyaşları ile Nuh Tufanı ile ilişkilendirilmiştir:

⁷³⁵ Meryem Suresi 57.

Ey tabībüm Nūh Tūfānūn kopardı gözlerüm
Kıssa çokdur diñle benden mācerā şimden girü (87/3)

Âşık o kadar gözyaşı dökmektedir ki Nuh Tufanı âşığın gözyaşı deniziyle bir olsa
yüreğindeki ateşi söndüremez:

Bahr-ı eşkümlle bir olsa ey şanem Tūfān-ı Nūh
Âteş-i āhım söyündürmez ne müşkil mācerā (149/4)

5. Yusuf (Yūsuf) ve Yakup Peygamber (Ya'kûb)

Yusuf Peygamber kuyuya atılmasıyla bir kervan tarafından bulunup köle olarak satılmış ve daha sonra Mısır'a sultan olmuştur. Şiirde bu özellikleriyle konu olmuş olsa da en çok güzelliği ile anılmıştır. Yakup Peygamber, en çok sevdiği oğlu Yusuf'u kaybetmenin verdiği hüznün ve acıyla gözlerini kaybetmiştir. Yakup Peygamber, Yusuf için duyduğu üzüntüden sürekli gözü yaşlı ve üzüntülü olduğundan şiirde hüznle (142/1) ilişkilendirilmiştir. Yusuf Peygamber'in hep babası Yakup'a kavuşma ümidi içerisinde olduğunması şiirde söz konusu olmuştur:

Arzū-yı vaşl-ı yā[r] añlar hemîşe 'âşıkı
Yūsuf'un gitmez ümîdi vuşlat-ı Ya'kûb'dan(243/2)

Sevgili Yusuf'a benzetilmektedir. Çünkü güzelliği Yusuf'un güzelliği ile ölçülmektedir (256).

6. Yunus Peygamber (Yûnus)

Yunus Peygamber, bindiği geminin bir süre sonra durup hareket ettirilememesi sonucu gemideki yolcuların bunun bir uğursuzluk olduğuna kanaat getirip suçluyu kura ile denize atmalarına karar vermeleri sonucunda üç kere çekilen kurada da Yunus'un çıkması sonucu denize atılır. Denize atılan Yunus bir balık tarafından yutulur. Balığın karnında bir süre yaşayan Yunus, ettiği dua⁷³⁶ sayesinde balığın karnından kurtulur. Balığın karnında çektiği eziyetlerden dolayı zayıflamış, bitkin bir hale gelmiştir. Yunus Peygamber'in bu kıssası şiirde kendine yer edinmiştir:

Deñizdeki Yûnusuñ vahdetler[i] için
Balık karnındaki vahşetler[i] için (142/11)

7. Davud Peygamber (Dâvûd)

Davud Peygamber kendisine dört büyük kitaptan biri olan Zebur'un indirildiği peygamberdir. Davud Peygamber aynı zamanda bir hükümdardır. Davud Peygamber kendisi gibi peygamber olan oğlu Süleyman ile şiirde adı geçmiş ve Süleyman Peygamber'in babası olduğu hatırlatılmıştır:

Süleymānuñ saña şükri hâkıyçün
Atası Dâvûd'uñ zikri hâkıyçün (142/12)

⁷³⁶ Enbiya Suresi 87.

8. Hızır Peygamber (*Hızır*)

Hızır (a.s) hakkında peygamber ve veli olduğu ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Hızır, ölümsüzlük suyunu (ab-ı hayat) bulmuş ve içtiği bu sayesinde ölümsüzlüğe erişmiştir. Hızır, şiirde abıhayat dolayısıyla çokça anılmaktadır:

Bulsa Hızır-ıla Skender tudağın şerbetini
Eylemezlerdi dahı çeşme-i hayvâna heves (234/2)

9. İsa Peygamber (*İsâ, İsi, Mesih*) ve Meryem

İsa Peygamber, Cebrail'in üflemesi sonucu gebe kalmış Meryem'den babasız olarak doğmuştur. Kendisine dört semavî kitaptan biri olan İncil'in indirildiği İsa, İsrailoğullarının son peygamberidir.

İsa Peygamber kuvvetli nefesiyle ölümlere tekrardan can vermesi (236/4) ve nefesinin hastalara şifa olması (246/2) dolayısıyla şiirde sevgilinin dudakları için teşbih unsuru olmuştur (112/7). Yine aynı özellikler dolayısıyla sevgiliye İsa olarak seslenilmiştir (239/2).

Canlılar için hayat kaynağı olan su, bitkilere hayat verip canlandırdığı için İsa'nın nefesine benzetilmiştir:

İrdi emvât nebâta dem-i 'İsâ gibi mâ'
Virdi enfâsa nesîmiyle yine neşv [ü] nemâ (38/1)

Meryem şiirde birçok hikmete sahip İsa Peygamber'in annesi olması (239/3) dolayısıyla anılmıştır:

Mesîhûn 'ilm-ile hikmetleriyçün
Anası Meryemün 'işmetleriyçün (142/13)

10. Muhammed Peygamber (*Mustafâ, Ahmed*,)

Muhammed Peygamber, Allah tarafından gönderilmiş son İslam peygamberidir. Şiirde Muhammed Peygamber pek çok isim ve vasıfla zikredilmiştir. Ayrıca mecmuada onun için yazılmış müstakil bir gazel (187) bulunmaktadır. Mecmuada Muhammed Peygamber için dile getirilen isimler ve vasıflar şunlardır: *Resûl-i Kibriyâ* (144/1), *Enbiya ve evliyâ serveri* (144/4) *şafi'ü'l-müznibîn* (97/2) *Resûllalah* (97/2, 2/7, 2/12), *habîb* (2/23, 142/14), *Resûl-i müctebâ* (144/4), *Mustafâ* (148/1), *Ahmed* (188), *Resûl-ı fahr-ı âlem* (2/6), *Resûl-ı sadr-ı kevneyn* (2/26), *Resûl-i Hak* (2/9), *Sultân-ı âlem* (2/28).

Muhammed Peygamber, Allah'ın habibidir (148/1) :

Habîbi Muştafânuñ kurbetiyçün
Seniñ katında qadr ü 'izzetiyçün (142/14)

Muhammed Peygamber Allah'ın resulü olduğundan ümmetinin şefaataçisidir. İnsan yaptığı günahlar için kendisinden şefaet dilemektedir:

Günâhım hâdden aşmışdur esirge yâ **Resûlallah**
Şefî'ü'l- müznibînsin sen baña dahı şefâ'at kıl

(97/2)

Muhammed Peygamber Allah'ın resulü olmasından dolayı çeşitli sıfatlar ile anılmıştır (2/6, 2/9, 2/26, 2/28).

Allah, Cebrail vasıtasıyla Muhammed Peygamber'e vahiy ve selam göndermiştir (2/27):

Hâk ol dem Cebrâ'il'e emr eyledi
Hâbîbüme selâm eyle yûri var (2/23)

Muhammed Peygamber, ensar kavmini tebliğleri ile bir araya toplamıştır (2/28). Ayrıca mucizeler gösterdiği de şiirde ifade edilmiştir (2/5).

11. Musa Peygamber (*Musâ*)

Musa Peygamber Allah ile konuştuğundan *Kelîm* veya *Kelîmullah* diye anılan peygamberdir. Tur Dağı'nda Allah'tan kendisine görünmesi talebinde bulunması, Firavun ile ilişkisi ve gösterdiği mucizelerle şiirde hem doğrudan hem de dolaylı olarak zikredilmektedir. Mecmuadaki beyitlerden birinde şair Tur Dağı ve yed-i beyzâ'yı işleyerek Musa Peygamber'e telmihte bulunmuştur:

Münâcât olunan Tûruñ haqıyçün
Yed-i beyzâdaki nûruñ haqıyçün (142/4)

12. Süleyman Peygamber (*Süleymân*)

Süleyman, babası Davud gibi hem peygamber hem de hükümdardır. Babası Davud Peygamber'in ölümünden sonra tahta geçmiştir. Süleyman Peygamber mecmuada Davud'un oğlu olması (142/12), karınca ile arasında geçen hadise (70, 163/5) ve elindeki hükümdarlık alameti yüzük ile anılmıştır. Yüzüğün üzerinde yazılı ibarenin ism-i âzam olduğu ifade edilmiştir:

Leb üzre tılsım ancağ görünen hatt-ı cânâna
Yazılmış ism-i a'zamdır meger mühr-i Süleymâna (205)

b. Dört Halife

1. Hz. Ebu Bekir (*Ebu Bekr*)

Hz. Ebu Bekir, Hz. Muhammed'in vefatından sonra devletin başına geçen ilk halifedir. Ebu Bekir sadakati ile bilindiğinden *Ebu Bekir Sıddık* diye de anılmaktadır. Mecmuada bir beyitte sadakat sahibi olması ile zikredilmiştir:

Ebu Bekrûñ saña şıdkı haqıyçün
Dahı şıdkındağı 'ışkı haqıyçün (140/17)

2. Hz. Ömer

Hz. Ömer, Ebu Bekir'den sonra devlet makamına geçmiştir. Ömer'in en önemli özelliği adaletli olmasıdır. Şiirde de adaletli olması ile anılmıştır:

'Ömerüñ dād ü 'adli hürmetiyçün
Dağı 'Osmān hayāsı hürmetiyçün (140/18)

3. Hz. Osman (Osmān)

Hz. Osman dört büyük halifeden biri olup Hz. Ömer'den sonra hilafet makamına geçmiştir. Cömert ve haya sahibi bir sahabe olarak bilinmektedir. Şair Hz. Osman'ı Ömer ile aynı beyitte zikretmiş ve haya sahibi olduğuna işaret etmiştir:

'Ömerüñ dād ü 'adli hürmetiyçün
Dağı 'Osmān hayāsı hürmetiyçün (140/18)

4. Hz. Ali ('Alî)

Hz. Ali son halife olup Hz. Muhammed'in hem amcasının oğlu hem de damadıdır. Şiirde kendisinden cömertliği ve ilmi dolayısıyla zikredilmiştir.

'Alînüñ cüd ü 'ilmi hakiyçün
Vefāsı şefkâti hilmi hakiyçün (140/18)

c. Tarihî Şahsiyetler

1. Ebu Cehil (*Ebu'l-Cehl, Bu Cehl*)

Asıl adı Amr ve künyesi Ebu'l-Hakem olan Ebu Cehil'e bu künye İslamiyet'e düşmanlığından ötürü Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. İslamiyet'e ve Hz. Muhammed'e karşı mücadele etmesi, İslamiyeti kabul edenlere çeşitli şekillerde zarar vermesi ile bilen Ebu Cehil lanetlenmiş, yalancı ve kibir sahibi biri olarak zikredilmiştir:

Ki n[ā]lgāh geldi mescid kapusından
Ebu'l-Cehl-i la'în ol kibr ü mekkār (2/8)

Şiirde anılmasının bir diğer sebebi Hz. Muhammed ile olan münasebeti ve aralarında yaşanan hadiseler dolayısıyladır (2/12, 2/13, 2/31).

2. Firavun (*Fir'âvn*)

Firavun eski Mısır karallarına verilen unvandır. Musa Peygamber Firavun'u İslam'a davet etmiş fakat o kibirli, inatçı ve enaniyet sahibi olmasından bunu kabul etmemiştir. Bu özelliklerinden dolayı Firavun şiirde hep olumsuz özelliklerle ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Mısır'da yaşamış olması bu özelliklerinden dolayı Mısır sitem yeri olarak anılmaktadır:

'Ucb-ıla her biri Mısr-ı sitemiñ Fir'avn'ı
Mültezîm zümresine kâtib olanlar şehhâr (268/3)

3. Hallâc-ı Mansur (*Mansûr*)

Hallâc-ı Mansur tasavvufu gelişmesinde önemli katkıları olmuş ve bu yönüyle şöhret bulmuş bir mutasavvıftır. Bilinen rivayete göre ‘*Enel Hak*’ sözünü söylediğinden asılarak idam edilmiştir. İlahî aşkı ifade eden bu söz yüzünden asılması şiirde âşığın aşkı yüzünden asılmasına teşbih unsuru olmuştur (265/4). Âşık her zaman Mansûr gibi asılmaya hazırdır:

Hak direm Mansûr-veş her demde ‘ışkıñ rāhına
Cân ü dil aşılmağa zülfünde dârim var benim (159/4)

4. İskender (*Skender*)

Hem efsanevî hem de tarihî kimliği olan İskender farklı özelliklere sahip bir şahsiyettir. İskender sahip olduğu efsanevî özellikleriyle şiirde karşımıza çıkmaktadır. Şiirde işlenen özelliklerinden biri de aynasıdır. Efsaneye göre bu ayna birçok özelliğe sahiptir. İskender bu ayna vasıtasıyla kimin yalan söylediğini anlarmış. Aynadan şehre doğru gelen gemileri daha bir aylık mesafe uzaklığındayken görür ve bu gemiler düşman gemileri ise güneşi yansıtıp yakabilirmiş. Şair, sevgilinin yüzünü görenin âyîne-i İskender’i neylesin diyerek sevgilinin yüzünün aynadan daha parlak olduğunu iafde etmiştir:

Câm-ı la’lûñ nûş idelden añmaz şarâb kevşeri
N'eylesün yüzün gören âyîne-i İskenderi (17)

İskender ile ilgili bilinen bir diğer özellik ise Hızır ile abıhayatı aramasıdır. İskender her ne kadar abıhayatı aramaya çıkmışsa bulamamıştır (234/2):

Şol Skender isteyüp bulmadığı âb-ı [hayât]
Haşşiyetde idemez bir la’l-i hândân-ile bahş (113/5)

d. Mitolojik Şahsiyetler ve Hikâye Kahramanları

1. Cem

Cem, İran mitolojisinde yer alan hükümdarlardan biridir. Divan şiirinde şarabı icat etmesi ve kadahiyle anılmaktadır. Eğlence meclislerinde şarap ve kadeh ile anılmaktadır (240/4, 262/5). Ayrıca şarabın rengi dolayısıyla kadehin kırmızı olması sevgilinin dudakları için de bir teşbih unsuru olmuştur (96/2). Cem’in hükümdar olması, şarabın mucidi olması ve şarap, humhane ve kadeh arasındaki tenasüp şiire konu olmuştur:

Tāk-ı Kisrâdan şorarsañ yûri [var] hum-hâneye
Câm-ı Cem sırrın bilmek ister iseñ iç şarâb (151/4)

2. Ferhat (*Ferhâd*) ile Şirin (*Şîrîn*)

Ferhat ile Şirin, birçok İran ve Türk şairi tarafından ele alınmış dillere destan bir aşk hikâyesinin başkahramanlarıdır. Hikâyede Ferhat ile Şirin’in aşkı ve Ferhat’ın Şirin’e kavuşma arzusu için kendisine koşulan dağı delme şartını yerine getirmesi

işlenmiştir. Ferhat dağı deldikten sonra kendisine Şirin'in öldüğü yalamı iletilir, bu haber üzerine Ferhat artık yaşamasının bir anlamı olmadığını söyleyerek intihar eder. Ferhat'ın ölüm haberini alan Şirin de hayatına son verir.

Ferhat aşkına olan sadakati için âşıkların pîri, mürşidi sayılmaktadır. Fakat âşık, aşkının Ferhat'ın aşkını da geçtiğini ifade etmek için mübalağalar yaparak aşk yolunda çekilen sıkıntılar dolayısıyla Ferhat'a pîr, mürşid ve usta olduğunu söylemektedir:

Mecnûn-ile Ferhâda 'aşk içre benem mürşid
Pîr-i gamuñ idelden o yolda baña irşâd (93/3)

Dâr-ı meşakkatde Mecnûna benem hâdî
Kâr-ğam-ı miñnetde Ferhâda benem üstâd (93/4)

Âşık, aşk derdine alıştığından beri kendini dağlarda Ferhat gibi görmekte (93/1), aşk yolunda Ferhat kadar mutsuz bir kimse varsa o da kendisidir (93/2). Âşık, aşk diyarında Şirin'in dudakları için Ferhat ile bir olmuştur (230/2).

Şair aşk gamının sırlarını kime anlatacağını bilememektedir. Çünkü bunu ne cahil olduğundan Mecnun ne de ırgat olduğundan Ferhat anlar:

Esrâr-ı ğam-ı 'aşkı **Fevrî** kime şerh etsün
Mecnûn ise bir câhil Ferhâd ise bir ırgâd (93/5)

Şairde âşık Ferhat, sevgili ise Şirin'dir (225/2).

Hikâyenin bir diğer kahramanı ise Şirin'e âşık olan hükümdarın oğlu Hüsrev'dir. Hüsrev de Ferhat gibi Şirin'i görür görmez âşık olmuştur. Bu sebeple Ferhat ile Şirin'in kavuşmasını istememektedir:

Yoluñda virmez isem cân-ı Şirîn
Degülven Hüsrevâ 'ışkuñda Ferhâd (249/3)

3. Leyla (*Leylâ*, *Leylî*) ile Mecnun (*Mecnûn*)

Leyla ile Mecnun edebiyatımızda hem mazmun ve mecaz olarak hem de müstakil olarak en çok işlenen aşk hikâyelerinin başında gelmektedir. Şairler tarafından farklı tahayyüllere vesile olan hikâyeye farklı boyutlara ulaşmış hem beşerî hem de tasavvufî aşk ile özdeşleşmiştir. Mecnun Leyla'ya olan aşkından deliye döner, terk-i diyar edip kendini çöllere vurur (93/1), hayvanları kendine sırdaş edinir (207), cehaletle itham edilir (93/5). Mecnun öyle bir aşka düşmüş ki bu aşktan payına düşen, delilik, gam, hüzn (100/3, 93/2) ve âleme rüsvalık olmuştur. Mecnun terk-i diyar ettikten sonra Leyla'dan habersiz kalır ve onu tekrar yurduna dönmesi için ikna etmeye çalışırlar. Şair Mecnun'a seslenerek bu duruma telmihte bulunmuştur:

Degülsin lâyıq-ı cânân seni nefis idiser hayrân
Gel iy Mecnûn-ı ser-gerdân haberdâr ol bu Leylâ'dan (44/3)

Leyla'nın gelin olduğunun haberini alan Mecnun, Leyla'nın kendisinden başka kimseye yar olmayacağını bilfiğinden gecenin başka olaylara gebe olduğunu söyler:

Leylâyı 'arūs eyledi benzezen-i dünyā
Mecnūn işidip didi el-leylete ħublā (257)

Şairler Leyla ile Mecnun hikâyesini sıkça işlemiş olsalarda hep yeni hayaller peşinde olduklarından bu hikâye onlar için eskimiş olarak görülmektedir:

Zülf-i zencēri esīr-i dil-i divāne gerek
Eskidi kışsa-i Mecnūn yeni efsāne gerek (227)

Hikâye dilden dile dolaşmış olsa da şairler hikâyeyi en çok âşığı Mecnun'a ve sevgiliyi Leyla'ya teşbih ederek işlemişlerdir. Âşık şiirde karşımıza Mecnun kimliğiyle, sevgili ise Leyla kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Sevgilide Leyla'nın güzelliğini gören âşık şeydâ Mecnun'a dönmüş ve onun gibi âleme rüsva olmuştur:

Leylī-i ħüsnüñ görüp Mecnūn-ı şeydâ olmuşam
Belki Mecnūndan dahı 'işkuñda rüsvā olmuşam (158/1)

Âşık o kadar cefa çekmektedir ki Mecnūn bile o Leyla güzelliğine sahip sevgiliyi görse âşığın haline acır, merhamet ederdi:

Şol kadar dutdı cefâyı gerdiş-i gerdūn baña
Görse rahm eylerdi Leylī şıfatı Mecnūn baña (143)

Leyla ismi "gece" manasına gelen "leyl" sözcüğünden türediğinden hem hikâyenin kahramanı Leyla'ya telmih yapılmakta hem de sevgilinin saçının gece karanlığı gibi siyah olmasından gece ile saç arasında teşbih yapılarak tevriyeli bir şekilde kullanılmaktadır. Saç ile alakalı Leyla mazmunuyla beyitlerde karşılaşmak mümkündür:

Düşelden Leyl-i zülfünden ayru bu dil-i Mecnūn
Hemān bir kılca kalmışdır tenimden çık[m]ağa cānım (154/3)

'Âkilim dirsın **Nehārī** baş koşup Mecnūnlayın
Bir saçı Leyliye 'âşık olduğumdan saña ne (166/5)

4. Vamık (*Vâmık*) ile Azra

Vamık ile Azra bir aşk hikâyesinin kahramanlarıdır. Şair, vaize seslenip öğüt vermeyi bırakmasını, ezelden beri Vamık gibi âşık olduklarından o öğütlerin fayda etmeyeceğini ifade etmiştir:

'Aynī-i dil-suĥteyüz biz vā'izā gel pendı kı
Biz ezelden ħüb-rüya Vâmık olmuşlardanz (21/5)

2. Tipler

2.1.Âşık

a. Genel Anlamda Âşık

Âşık, gerek beşerî anlamda gerekse tasavvufî anlamda yüreğine düşen aşk ile ızdırab çeken bir tiptir. Şairler yazmış oldukları şiirlerde kendilerini bir âşık olarak tanıtır ve içinde buldukları aşk hallerini, âştan çıktıkları acıyı, aşklarının başka bir aşkla mukayese edilemeyeceğini işlemişlerdir. Ferhat ve Mecnun gibi aşkları dillere destan olan kahramanların bile aşkları onların aşklarının yanında sönük kalmaktadır. Kendilerini onlara pîr, üstad olarak görmektedirler.

Âşık olduğu için derdinin çaresi yoktur. Aşka mübtela olduğundan günde bin kez ölmektedir:

‘Âşık oldum derdüme yokdur devâ şimden girü
Günde biñ kez ölürem ben mübtelâ şimden girü (87/1)

Şiirlerde âşıkla ilgili karşılaştığımız halleri sıralayacak olursak; aklını yitirmiş deli divane olmuştur. Gözleri kanlı yaş dökmektedir. O kadar gözyaşı dökmektedir ki gözyaşı deniz olmuştur, Nuh Tufanı ie denktir ve sel olup akmaktadır. Yüzü sararıp hastalıklı bir hal almıştır. Acısından yüreğini dağlamıştır. Sürekli inlemektedir.

b. Âşığın Uzuvarıyla Alakalı Mefhumlar

1. Akıl (‘akl, divâne, şeydâ)

Gerek beşerî anlamda gerekse tasavvufî anlamda âşık aklını yitirmektedir. Beşerî aşta buna sebep olan sevgilidir, ilahî aşta Allah sevgisidir. Beşerî aşta sevgili âşığın aklını başından almaktadır (94/2), ilahî aşta âşık Hakk’ın güzelliği karşısında aklını yitirmektedir (94/5). Aşka düşen âşık şeydâ olmuş, kendinden bî-haber sarhoş gibi dolaşmaktadır:

Yürürem ser-mest ü şeydâ ü özümden bî-haber
İçmeyen ‘ışkuñ meyin bilmez benüm keyfiyyetüm (236/3)

Sevgilinin gözlerini görünce aklını yitirmekte o aşkından çılgına dönmüş âşık karar veremez duruma gelmiştir:

İhtiyârum gider elden göricek göziñi
N’ola diler ise bu ‘âşık-ı şeydâ derdini (69)

Âşığın deli eden unsurlardan biri sevgilinin saçlarıdır (146/2). Sevgilinin Leyla'nın güzelliği gibi olan güzelliğini gören âşık Mecnun gibi deliye dönmüş hatta aşıkta ondan daha rüsva olmuştur.

Leylî-i hüsnüñ görüp Mecnûn-ı şeydâ olmuşam
Belki Mecnûndan dahı 'ışkuñda rüsvâ olmuşam (158/1)

Âşığın işi fani dünyayı gözlemek değil, onu deli eden sevgiliyi gözlemektir:

Şanmanuz 'âlemde ben dünyâ-yı fânî gözlerem
'Âşıkıñ şeydâ kılan mañbûb-ı cânı gözlerem (168/1)

2. Baş

Âşığın başının zikredildiği şiirlerde baş sözcüğü genellikle deyimlerde geçmektedir. Şair, âşığın içinde bulunduğu ruh hallerini ifade edebilmek için deyimlere başvurmuştur. Örneğin nasihat verdiği için "Cenneti arz edip âşığın başını ağrıtmı" (216/4) denmiştir. Sevdada başı gariptir, durmadan yaş dökmekte gece gündüz feryad etmektedir (77/2). Gam askeriyle cenk etmek için başını top etmesi gerektiğini düşünmektedir (237/3). Aşk meydanında başını top eylemiştir (237/3):

Başımı top eyledim meydân-ı 'aşkıñda anuñ
Gel bugün meydân içinde çağırın merdâneym (157/3)

3. Boy (Kadd)

Âşık, aşkın onu düşürdüğü hallerden boyu iki büklüm olmuştur. Aşk ona öyle yükler yüklemiştir ki o bu yükün altında iki büklüm olmuştur. Başlarda elif harfi gibi düz olan âşığın boyu sonunda lam harfine dönüp iki büklüm olur:

Şem 'iyâ budur vişâlûñ âñiri lâm olduğı
Ya' ni kim 'aşıklarunñ kaddi olur âñir dü-tâ (148/7)

Âşığın boyunu çeng gibi iki büklüm etmiş rebap gibi dertle inlemiştir:

Çaddimi çeng eyledim kânûn-ı 'aşk içre bugün
İñil iñil iñiledim derd-ile mânend-i rübâb (152/2)

4. Boyun

Âşığın şiirde zikredilen fiziksel özelliklerinden biri de boynudur. O sevgiliye karşı boynu bağlı biridir. Kendini sevgilinin boynu bağlı bir kulu olarak görmektedir (193). Sevgilinin kendisini öldürmekten utandığını öğrenen âşık kefenini boynuna takıp kendisini öldürmesi için sevgiliye yalvarmaktadır:

'Âr idermiş öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynuma taçup kefenüm (163/1)

5. Can (cân)

Can, elle tutulamayıp gözle görülemeyen ama varlığı hissedilen ve vücudun canlılığını sağlayan esas unsurdur. Sevgili uğruna âşığın feda edeceği en kıymetli varlığı canıdır. O, sevgiliye kavuşma arzusuyla can vermeyi bile göze almaktadır. Âşık, sevgilinin yolunda can vermektedir (140). Can tende bulunduğundan can ve ten beraber zikredilmektedir (13). Âşık Allah'a yalvararak kendini sevgilinin gamına giriftar ettiğini bundan dolayı kavuşmayı kolaylaştırmasını ya da canını alıp kurtarmasını dilemektedir:

Çün iy Mevlâ beni kılduñ giriftâr-ı ğam-ı dildâr
Ya vaşlını müyesser kıl ya alup cânımı kırtar (40)

Âşık için o güzel yüzlüyü görünce can teslim etmek şaşılacak bir durum değildir, çünkü artık onu sevmeye devam etmek için dayanacak güç kalmamıştır:

Ne var teslim-i cân etsem göricek şüret-i hübü
Ki zîrâ ihtiyârum yok benüm sevmekte maħbûbı (58)

Âşığın canla bağlı olduğu sevgiliden tek isteği ona bir öpücük lutfetmesidir (83/1). Âşık ile sevgili iki ayrı bedende bir can gibiler. Âşık sevgilinin yoluna canını feda etmeye hazırdır.

İy melek şüretlü dilber cân fedâdur yoluña
Laħmike laħmi degil mi kına kınum merħabâ (96/4)

Sevgilinin, bana kavuşmayı isteyen canını feda etsin demesine cevap olarak âşık, “Sen kabul et sana bir değil bin can feda olsun cevabını” verir:

Cân fedâ etsün dimişsin vişâlüm isteyen
Tek kıbül it dostum olsun hezârân cân fedâ (149/5)

6. Ciğer (ciger)

Ciğer, âşığın düştüğü aşktan payını alan organıdır. Ciğer kebab olması ve kan içinde olmasıyla şiirde söz konusu olmuştur. Âşık, aşk derdiyle eline aldığı kalemle ciğer kanına batırarak sevgiliye mektup yazar:

Elüme aluban derd-ile [h]âme
Ciger kınyıla yazdum saña nâme (9/2)

Ciğer kanı âşık için bir besin maddesi olmuştur. Âşığın sinesi bir hane olmuştur. Âşık bir misafir gibi sineye giren sevgili ile ciğer kanıyla ziyafet kurması için gönlüne seslenmektedir:

Mâħaşal hün-ı cigerle kıl ziyâfet ey gönül
Çünkü kondi hânkâh-ı sinede miħmân-ı ‘aşk (226/3)

Ciğer, aşk ateşiyle yapıp kebab olmuştur (94/4). Aşığın sinesindeki aşk ateşinden ciğer kebab olur:

Nigārā sīnem odından cigercigim kebāb oldı
Bu ümmīd ile kim dilde hayālīñ ola mihmānım (154/4)

Âşık ne zaman sevgiliye ah etse aşkla kebab olmuş o ciğerinden kebab kokusu gelir:

Kaçan āh eyleşem cānā şeherden
Gelür bŷy-ı kebāb ol dem ciğerden (164/1)

7. Vücut, Cisim (*cism*) Ten

Âşığın cismi çektiği aşk ızdırabından zayıflamış, çeşitli hastalıklara yakalanmıştır. Çektiği aşk ızdırabından âşık cismini dağlamaktadır. Âşığın cismi baştan ayağa dağlanmıştır, artık sevgilinin yakacağı yer kalmamıştır:

Görinmez dāğdan cism[üm] ser-ā-pāy
Beni yakmağa cānā kalmadı cāy (242/1)

Âşığın cismi o kadar zayıflamıştır ki âşık artık cisminde hissettiği tuhaf hallere anlam verememektedir:

Gözüm segirir beden ditrer yürek oynar 'alāmet var
Dirīgā bilmezem cism-i za'īfimde ne hālet var (125)

Cismin zayıflamasından dolayı âşığın teninde derman kalmamıştır (91/III). Âşık diğer uzuvlarında olduğu gibi aşk ızdırabını teninde de yaşamaktadır (122). Sevgilinin ayrılığına dayanamayan âşık vücuduna zarar verip tenini kanlar içinde bırakır:

Tenüm kana boyandı firkatünden
Yüzüm altuna döndi hasretünden (9/4)

8. Gönül (*dil, gönül*)

Gönül, âşığın aşk ızdırablarını çeken, bütün sıkıntılardan tahammül eden, aşkta bütün duyguları yaşadığı, sinesindeki yerdir. Gönül çektiği sıkıntı, acı, ızdırab ve mihnetlerden hastalıklı bir hal almıştır (81/2, 153, 185, 192). Cefası çok sevgiliye müptela olan âşığın gönlüdür (202). Gönül sevgilinin bulunduğu mahalleyle yetinmez sevgiliye kavuşmayı diler (228/3). Âşığın gönlü sevgilinin ayrılık oklarıyla parça parça, yarık yarık olmuştur:

Rīz[e] rīze ruhte ruhte tīg-i hicrūñle dilüm
Pāre pāre şerħa şerħa yāre yāre zāğ ü zāğ (225/4)

Gönül sevdaya düşerek âşığı rezil rüsva etmiştir (25/1). Âşığın gönlü bülbül gibidir. Sevgilinin yüz güzelliğini görmeyen gönül gülden ayrı düşmüş bülbül gibi inlemektedir (155/3). Âşığın gönlü kuş gibidir. Bu kuş sevgilinin ağ gibi saçlarına yakalanıp av olmuştur (231/4).

Sevgilinin kaş, kirpiği, saçı, yüzü, gözleri âşığın gönlüne kastetmektedir:

Ruḥ-ıla ḥattı ḥāline şaḥın aldanma iy gönül
Kim anuñ tır-i müjgāni dil ü cāna kıyar ancak (262/2)

Gönül sevgilinin bütün güzellik unsurlarından nasibini almıştır (178, 82/4, 89/1). Bu eziyetler âşığı yıldırılmaz, bütün eziyetlere rağmen gönül aşkına sadıktır. Sevgilinin uzuvları âşığın gönlüne eziyet verse de onun bundan zevk aldığı durumlar da vardır. Sevgilinin kirpiklerinin her bir temreni âşığın susamış gönlüne abıhayat gibi gelmektedir (149/6). Sevgilinin bir zerre kadar vefa göstermesi bile gönlün dünyaya bedel bir haz almasına vesile olur (149/3).

Felek gönlün dilediği gibi dönmediğinden kederlenip ah etmektedir (82/3).

Sevgili, gönülde sabır ve karar bırakmamıştır. Gönlünde sabır ve karar olmayan âşık ne yapacağını bilememektedir (217/5). Gönül, ayrılık ateşi ile yanmaktadır (118, 119).

9. Göz (çeşm, dîde), Gözyaşı (eşk)

Göz, sevgilinin görüldüğü, hayalinin önünde canlandığı, aşk acılarından yaş döken ve acı çeken uzuvdur. Göz açıp yumana kadar sevgiliden ayrı düşmek âşığa dayanılamayacak kadar güçtür (190). Âşık dünya dahil her şeyi gözünden çıkarmıştır, gözü sevgiliden başka hiçbir şeyi görmemektedir:

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümünden dünyā
Yārdan ḡayrı görünmez gözüme kimse bentüm (163/6)

Âşığın cisminin çeşitli hastalıklara yakalanması gözlerini de etkilemiştir. Gözleri sürekli seğirir ama buna anlam veremez (125).

Aşkından divaneye dönen âşık kendini şaraba verir. Şarabın verdiği sarhoşluk haliyle gözleri kızarır (199).

Sevgilinin bazı tavırları âşığın gözlerini etkilemektedir. Âşığa karşı cismini ve kaşlarını yılan kılan sevgili, âşığın gözlerinin kanlı yaş dökmesine sebep olmaktadır (73/3). Âşığın canına katetmek için ok çeken gamzesi âşığın gözlerinin su saçan bulut gibi kan akıtmasına sebep olmaktadır:

Dilberā cān kaşdına ḡamzeñ çeker her laḡza tīg
Ol sebebden gözlerim ḡan akıdur mānend-i mīg (223)

Âşığın gözleri sevgilinin saçına ulaşmak için sefere çıktığından beri ülkenin her tarafında gül suyu akıtmaktadır. Gül suyu hem değerli olması hem de sevgilinin kokusuna işaret etmesi dolayısıyla önemlidir (235/5).

Âşığın gözleri çeşitli sebeplerden dolayı her daim yaş dolu, mahmur veya kanlıdır. Sevgiliden ayrı kaldığından döktüğü gözyaşları gözünden damla damla akmaktadır (225/3). Âşık o kadar gözyaşı dökmektedir ki bunlar afetlere sebep olmaktadır. Âşık döktüğü gözyaşlarıyla tufan koparmakta (149/4), seller oluşturmaktadır (168/3). Döktüğü gözyaşlarından her yer lale bahçesi gibi kırmızıya dönüşür (183/2).

Âşığın döktüğü gözyaşlarıyla seller oluşturmasının bir gayesi vardır. Bundaki gaye sevgilinin etteğine zerre kadar da olsa toz kondurmamaktır:

Dâmen-i dildâra toz kondurmamakdır zerrece
'Âşıka bu seyl-i eški çeşm-i giryândan ğaraž (263/3)

Âşığın döktüğü gözyaşı dolasıyla oluşan sel dalgaları denizde oluşan dalgaları bile gölgede bırakmaktadır. Bu dalgalar karşısında denizdeki su kabarcıkları korkusundan göz yummaktadır (152/5).

10. Kan (*hûn*)

Kan, insanın vücudunda bulunan yaşamsal sıvıdır. Sevgilinin sebep olduğu nedenlerden âşığın kanı şiirlerde zikredilmiştir. Sevgilinin kırmızı renkli dudaklarını âşıktan esirgemesi âşığın şarap yerine kan içmesine sebep olmuştur (95/1). Âşık sevgiliye halini anlatmak için yazacağı mektubu ciğerinin kanıyla yazar (9/2). Sevgilinin çektiği sıkıntılar dolayısıyla âşığın teni kanlar içinde kalmıştır (9/4). Aşkla yanan gönlünün aşka düştüğü an âşığın gözlerinin kanlı gözyaşı dökmesi normal karşılanan bir durumdur:

Âteş-i 'aşka düşelden bu dil-i sūzānum
Demidür ған aқıdursa dīde-i hūn-feşānum (91/III)

Âşığın gözleri çektiği eziyetlerden dolayı hep yaşlıdır. Âşık her daim gözyaşı dökmektedir, bu bazı durumlarda kanlı gözyaşıdır (73/3, 91/3). Âşığın kan saçan tek uzvu gözleri değildir, sevgilinin türlü yaralayıcı etkileri sonucu vücudunda oluşan yaralar da kan saçmaktadır (230/3). Durum böyleyken âşık sevgiliye mektubunu kanla yazmaktadır (235/2).

11. Yüz (*rûy*)

Âşık çektiği aşk sıkıntısında ve eziyetinden hasta bir hal almıştır. Aşıktan çektiği ıztıraplardan hasta düşmesi yüzüne de yansımıştır. Âşığın yüzü altın gibi sararmıştır:

2.2. Sevgili

a. Genel Anlamda Sevgili

Şiirlerde sevgiliye hitaben ya da sevgiliyi kastederek kullanılan tabirleri şöyle sıralayabiliriz: *büt-i deyr* (37), *çeşm-i çâhû* (207), *dilber* (27/IV, 44,79, 151/2), *dildâr* (40), *dilâra* (140), *dilrübâ* (145), *efendi* (161/5), *gonca-fem* (240/1), *gonca-dehen* (83/2), *gamze-kâr* (162/3), *lâle-ruhsâr* (262/4), *mahbûb-likâ* (38/17), *mahbûb* (58, 91/II, 243/1-3), *mahbûb-ı râ'nâ* (140), *mahbûb-ı cân* (168/1), *mahbûb-ı rüy-ı sâde* (260), *mâh* (85/1, 95/4), *mâh-ı dîlcû* (150), *mâh-ı tâbân* (160/2), *meh* (79/III, 237/5), *meh-i tâbân* (80/I, 84, 154/1), *mihr-bân* (232/5), *ser-firâz* (86/1), *mehlikâ* (155/4, 165/1), *nigâr* (45/1, 78/IV, 154/4), *padişâh* (86/3), *hilâl-ebrû* (153), *melek suretlü* (96/4), *perî* (158/4), *perî-ruhsâr* (198), *sanem* (149/4, 79/III, 199), *serv-i hirâmân* (84/1), *serv-kad* (126), *sîm-ten* (163/1), *ser-firâz* (86/3), *yâr* (27/II).

Şiirlerde karşılaştığımız sevgili tipi, her zaman âşığa eziyet eden, dert içinde bırakan, merhametsiz, sürekli naz ve işve yapan, katı yürekli bir tiptir.

Sevgilinin güzelliği yerine göre ilahî yerine göre beşerîdir. Bütün güzellikler onda toplanmıştır. Âşık baktıkça doyamaz. Sevgilinin sahip olduğu güzellik hiçbir hayale sığmaz, anlatılması mümkün değildir. Öyle bir güzelliğe sahiptir ki sanki sabırla nakşedilmiş tapılacak derecede uluhiyete sahip bir puttur. Melekler onun güzelliğine âşıktır.

Sevgilinin hüsn ü cemalinin sınırı olmadığı gibi âşığın ona karşı çekti derdin ve cefânın sınırı yoktur. Tabiat güzelliğini sevgiliden almıştır. Güneş sahip olduğu parlaklığı sevgiliye borçludur. Sevgili biriciktir, eşi benzeri yoktur. Ona âşık olan âşığın gözü hiçbir şeyi, hiçbir güzelliği görmez.

b. Sevgilinin Güzellik Unsurlarıyla ilgili Mefhumlar

1. Ağız (*dehen, fem*)

Şiirlerde sevgilinin ağzı yuvarlak ve yok hükmünde sayılacak derecede küçük olması özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Kapalı olması dolayısıyla bir sırdır. Küçüklüğünden ötürü bazen bir nokta hükmündedir. Tatlı ve güzel sözler söylemesi yönüyle şirin; âşığa can bahşetmesi yönüyle İsa'nın şifalı nefesi gibidir. Ağız kapalı ve küçük olduğundan en çok da goncaya teşbih edilmektedir (114, 217/3, 240/1).

Kapalı olması dolayısıyla sır ile ilişkilendirilmekte ve goncaya teşbih edilmektedir. Gonca aynı zamanda sevgilinin kendisidir. Sevgilinin ağzının sırrını hiç kimse bilmemektedir (155/7). Sevgiliye ağzının sırrını tekrar tekrar soran âşık ondan bir cevap alamamakta, sevgili onda bu sırrı açacak ağız olmadığını söylemektedir:

Çün dehānîñ sırrını şordum mükerrer gönçadan
Didi-kim yokdur bu rāzı açmağa bizde dehen (209)

Sevgilinin saçı yüzünü örttüğünden gönlü hasta âşıkların gözüne ağzı saçının ucundaymış gibi görünmektedir (81/2). Âşığın sevgiliden beklentisi gonca kadar küçük ağzıyla kendisine bir buse lutfetmesidir (83/1).

Sevgilinin ağzındaki su tatlı olmasından şekere teşbih edilir. Sevgilinin ağzı hokkaya teşbih edildiğinden o hokka şekerle doludur:

Meger kim ravza dutmazsın habîbim
Dehānuñ hoqqasın pürdür şekerden (164/4)

2. Ayak (*ayağ, kadem*)

Ayak sevgilinin güzellik unsurlarından biri olarak zikredilmemiştir. Âşık, sevgilinin ayağına kapanıp ayağını öpmek için elini uzattığı vakit ecelin kendisini sevgilinin ayağının toprağı ile bir etmesini arzulamaktadır (81/5). Âşık, sevgilinin ayağının bastığı toprağı iki cihana değışmez (149/3). Bir de sevgilinin ayağı kast edilerek ayağının tozuna canlar sermek deyimini kullanılmıştır (238/1).

3. Yüzündeki Ayva Tüyleri (*hat*)

Ayva tüyleri sevgilinin yüzünde bulunan güzelliğı, kokusu ve rengiyle şiirlerde zikredilen güzellik unsurlarından biridir.

Ayva tüyleri âşığın canını ve gönlünü alır:

Devr-i hüsnünde hattıñ zulmle cân ü dil alır
Bir sipāhi gibi kim yılda iki hāşıl alır (178)

Ayva tüyleri tılsımlıdır âşığı büyüler (205). Âşık, gönlünü sevgilinin yanağına benine ve ayva tüyelerine aldanmaması konusunda uyarıda bulunur:

Ruğ-ıla hattı hāline şakın aldanma iy gönül
Kim anuñ tır-i müjgāni dil ü cāna kıyar ancak (262/2)

4. Boy (*kadd, kamet*)

Sevgili uzun ve zarif boyludur. Yürürken servi gibi salınmaktadır. Âşık sevgilinin diğerk uzuvlarına olduğı gibi boyuna da hayrandır (189). Güzlük bahçesinde sevgilinin boyunu gören âşık su gibi gözyaşı akıtır, akan bu gözyaşları akıp o servi boylunun ayağına akmaktadır (188/2).

Sevgilinin boyu uzun olduğundan genellikle serviye teşbih edilir (126, 173):

Bir leb-i gönca yüzi gül saçı sünbül lāle-ruğ
Bir kıyāmet servi-kāmet gamze-kārım var benim (162/3)

Âşığın gözü sevgilinin boyundadır (269/2). Kamet sözcüğünün yazılışındaki harfleri gören âşığın içine bir ferahlık düşer özgürlüğüne kavuşmuş gibi hisseder (81/4).

Âşık, sevgiliyi kıskanır. Onun boyunun toprağa vuran gölgesi ona bir kavuşma gibi görmektedir ve o an sevgiliye kavuşma arzusu ile“ *Keşke toprak olsaydım.*” der.

Sāye-i serv-i bülendün yollar üstinde görüp
Dir hasedden cān ü [dil] ya leytenī küntü türāb (151/3)

Şiirde sevgilinin boyuna tasavvufi bir anlamda yüklenmiştir (183/4). Şair, mahşerde yârin boyunun ümmete gölge salarak şefaatçi olmasına değinmiştir. Yârin boyu gölge salmazsa kıyamet günü Hz. Muhammed’in ümmetinin halinin ne olacağını merak etmektedir:

Sāye şalmazsa bize mahşerde yâriñ kāmeti
Hālimiz n’olur kıyāmetde Muḥammed ümmeti (200)

5. Bel

Sevgilinin beli ince olması yönüyle şiire konu olmuştur:

Yine bir ḥūba gönül virdim yüzi gül ruḥı al
Kāmeti serv beli ince teni penbe misāl (266)

6. Dudak (*leb*)

Dudak mecmuadaki şiirlerde sevgilinin en çok zikredilmiş güzellik unsurudur. Dudak şiirlerde; rengi, şekli, konuşma özelliği ve küçük olması özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki birçok yerde sevgiliden sadece dudakları anılarak bahsedilir (230/2).

Şair sevgilinin dudaklarını vafsettiği şiirinin bir içim su olduğunu vurgulayıp kendini överken aynı zamanda sevgilinin dudaklarının güzelliğini de vurgulamıştır:

Lebleri vaşında nazmım bir içim şudur hemān
Gör ne nāzik ṭab’ ü lafz-ı ābdārım var benim (162/4)

Sevgilinin dudağının rengi kırmızı olmasından lâl, şarap ve kan ile ilişkilendirilmektedir. Kan insanın vücudunda bulunan yaşamsal sıvıdır. Sevgilinin kan ile ilişkilendirilen dudağı da kanın can verme özelliğine sahiptir (164/5). Sevgilinin şarap renkli dudaklarının yeri abıhayat gibi karanlık bir yerdir. Dudaklarının hayalinin âşığın gönlünden gitmemesinin sebebi de bundandır, çünkü âşığın gönlü de karanlığa gmülmüştür:

Yeridür gitmese dilden leb-i mey-gūnı müdām
Zulmet içinde durur āb-ı ḥayātun çü yeri (235/3)

Sevgilinin dudaklarının özelliklerinden biri de lezzetidir. Lezzetinden ötürü şekere ve bala teşbih edilmektedir. Yalnızca dudak değil dudakların arasından çıkan

sözler de bir tatlılığa sahiptir. Sevgilinin dudağı o kadar lezzetli ki şair onu dile getirince lezzetinden kalemin dili bile bu lezzete dayanamayıp ikiye bölünmüştür:

Lezzetinden iki yarıldı zebānı kalemün
Leb-i la'lün şıfatın tā ki getürdüm kalem (81/3)

Âşık sevgilinin dudaklarının tatlı olmasından bazen kendisine “Ey şeker dudaklı” diye seslenmektedir (96/1). Sevgilinin dudaklarına erişen âşık dudakların tatlılığından sanki şeker veya bal kucaklamıştır (160/2). Sevgili dudaklarını sundukça âşığın ağzına sanki şeker yağar. O kadar zevk alır ki bu durumdan sevgilinin dudağı onun için o an taze palude tatlısından bile daha leziz gelmektedir:

Leblerün şundukca cānā ağzuma şekker yağar
Şöyle şirīn loğmadur pālūde-i terden lezīz (216/3)

Âşığa cennetteki lezzetlerden bahsedip her ne kadar öğüt verilse de sevgilinin dudağı onun için cennetteki kevser suyundan bile daha leziz gelmektedir (216/4).

Şekil bakımından sevgilinin dudakları gonca gibidir (162/3). Goncaya benzetilmesi kapalı ve küçük olması dolayısıyladır.

Sevgili konuşurken dudaklarının arasından süzülen sözler inci ve yakut gibi değerlidir. Şairler kendilerini methederken sevgilinin dudaklarının bu özelliğinden yararlanmaktadır. Söyledikleri sözlerin inci ve yakut gibi dizildiğini dile getirmektedirler (183/5, 233/5).

7. Gamze

Gamze, sevgilinin âşığa gözünü süzerek bakması, göz kırpması ve âşığın gönlünü çelen göz hareketidir. Şiirlerde gamze, âşığın canına türlü savaş aletleriyle kastetmesi durumlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Gamzenin âşık için yaralayıcı hatta öldürücü etkiye sahip olması âşığın yüreğinde oluşturduğu heyecanın etkisindedir. Gamzesine karşı canını siper eden âşığın can elinde her taraf ok ve mızrakla dolar:

Gamzesine karşı bir lāhza siper cān eylesem
Cān ilinde her taraf tīğ-ıla hañçerden tolar (183/3)

Sevgilinin gamzesi türlü hilelerle âşığı kandırmakta ve âşık sevgiliye kavuşmamaktadır (27/2).

Sevgilinin gamzesi ok fırlatarak âşığın canına kastettiğinden âşık sevgilinin gamzesinde âşk okunun katili olmaya bir işaret sezmektedir:

Niçe zühd ü niçe taqvā vücūdundan ferāgat var
Kañil-i tīğ-i 'ışk olmağa gamzeñde işāret var (124)

Âşığın kanlı gözyaşı dökmesinin sebebi de sevgilinin gamzesinin cana kastetmek için ok çekmesidir (223). Gamzenin hedefinde hep âşık vardır (242/5).

Âşık için gamzenin cana kıyıcı bir silah olduğu gibi sevgilinin saçları, gözleri ve kaşları da birer silahtır:

Zülf ü ebrü çeşm ü gamzuñ **Hasbî**ye kaşd itmesün
Katline ben hastenün lâzım degil bunca yarağ (225/5)

Gamze âşığın canında yararlar açmışsa da âşık bu duruma sevgilinin kendisine vefa göstermesinden yeğ görmektedir:

N'ola gamzesi oқи zaħm ursa cāna
Ki zaħmı cānuma yeğdür vefādan (165/4)

Sevgilinin gamzesinin âşığın gönlünde, canında veya teninde açtığı yarayı gören sevgilinin okuna ve temrenine heves etmektedir. Bu durum âşığı şaşkırtır ve gözleri ile gamzesinin okuna büyü mü yapıyor acaba diye düşünür:

Ġamzesi oқına efsün mı oқur gözleri kim
Olur ol zaħmı gören fîr-ile peykāna heves (234/4)

8. Göz (göz, çeşm, dîde)

Göz, görme duyusunun sağlandığı bir organ olsa da şirde çeşitli anlamlar kazanmaktadır. Diğer uzuvlar gibi göz de sevgilinin güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin gözleri iri ve çok güzeldir (266)Âşık sevgilinin gözlerini görünce aklı başından gider karar ve karar veremez duruma gelir:

İhtiyārum gider elden göricek göziñi
N'ola diler ise bu 'âşık-ı şeydā derdini (69)

Gözler de diğer uzuvlar gibi kimi zaman âşığın canına kasteder (225/5). Aynı zamanda sevgilinin gözleri fettandır. Fitne ve fesada sebep olduğu gibi âşığın gönlünü de kendine çekmektedir:

Bugün bir dilberi sevdim igen hoş şivekār ancak
Velikin çeşm-i fettān-ı be-ğāyet gamze-kār ancak (262/1)

9. Kaş (Ebrû)

Kaş, sevgilinin âşık için önemli bir yere sahip güzellik unsurudur. Âşık her zaman sevgilinin hayalini kurmaktadır ve sevgilinin hayali gözünün önünden gitmemektedir. Âşık bazen sevgilinin değil sevgilinin güzellik unsurlarının hayalini kurar. Bundan dolayı gözünde sevilinin kaşının ve saçının hayali canlanır (167/5). Kaşların hilal, yay ve mihraba benzetilmeleri şeklinin kavisli olması dolayısıyladır.

Hilal ile kaş arasında var olan benzerlik şekil dolayısıyladır. Hilal kaşlı sevgilinin parlak güneşi arzu etmesinden âşığın benzi de günden güne sararmakta ve güneşin rengini almaktadır (153). Şair sevgili diye hilal kaşlı diye vasfetmektedir:

Ol hilāl-ebrü bugün **Yahyā**[y]ı kurbān eylemez
Himmet olmazsa eger[kim] Hāzret-i Eyyūbdan (243/5)

Sevgilinin kaşını ve cismini âşığa karşı bir yılanı dönüştürmesi ona acı vermekte, âşık çektiği bu acıdan kanlı gözyaşı dökmektedir:

Kaşuñla cismüñ ey dil-ber idelden mār
Bu çeşmüm kanlu yaşını şaçar âheste âheste (73/3)

Sevgilinin kaşlarının mihraba benzetilmesi hem şekil hem de mihrabın ‘*üstün niteliklerinden dolayı kendisine yönelinen makam veya kimse*’⁷³⁷ anlamına gelmesi dolayısıyladır. Âşık, üstün niteliklere sahip olmasından sevgiliye yöneldiği zaman sevgilinin kaşları mihraba benzediğinden gözleri kaşlara takılır. Kaşlar kendisine mihrap görünen âşık onları kendisine kıble kılıp secde etmeye niyetlenir:

Dirildi қа'be-i küyuñda қullarıñ 'ibādet var
Kaşññ mihrābına қılmaға қiblem secde niyyet var (123)

Âşkın şarabını içen âşık doğru yolu ve züht anlayışını terk edip küfre yönelir. Âşk sarhoşluğuyla doğruluktan şaşan ve züht yaşantısını terk eden âşık sevgilinin mihrap kaşlarını kendine kıble edinir:

Şarāb-ı 'aşkıñ içelden şalāh ü zühd[i] terk itdim
Kaşññ mihrāb[ı]dır қiblem şaşıñ küfridir imānım (154/2)

Kaşın yaya benzetilmesi hem şekli hem de yayın ok fırlatma özelliğinden kirpiklerin de oka benzetilmesi dolayısıyladır (225/5, 242/3).

10. Kirpik (*müje, müjgân*)

Kirpik de kaş gibi âşığı yaralayıcı veya öldürücü özelliğe sahip bir güzellik unsurudur. Mecmuada üç sadece üç beyitte zikredilmiş olan kirpiğin ok olma özelliği ile işlenmiştir. Âşık, sevgiliye gönlünü hedef alan gamzesi için ok olan kirpiklerini yaymasını söylemektedir (242/5). Ok olarak tahayyül edilen kirpikler âşığın gönlünü delmekte ve canına kıymaktadır:

Nāşıhuñ pendi baña etmedi bir zerre eser
Ola kim tır-i müjeñ dele bu göñlümi iy şāh (82/4)

Ruḡ-ıla ḡaṭṭı ḡāline şaқın aldanma iy göñül
Kim anuñ tır-i müjgānı dil ü cāna kıyar ancak (262/2)

11. Saç (*zūlf*)

Saç, şiirlerde en çok geçen sevgilinin güzellik unsurudur. Sevgilinin saçı, şekli, kokusu, rengi ve âşığa karşı tavırlarıyla çeşitli benzetmelerle söz konusu olmuştur.

⁷³⁷ Kubbealtı Lugatı

Saçın hayali âşığın sinesinde yer edinmiştir, gözünün önünde hep sevgilinin saçının hayali vardır (167/5). Öyle ki âşık sinesinden gitmeyen saçın hayalini sevgiliye de tarizde bulunarak kafirin yaptığı sağlam binaya teşbih etmektedir:

Gide mi ey seng-dil zülfün hayâli sîneden
Çün bilürsin muhkem olur kâfir itdüğü binâ (148/4)

Sevgilinin saçı hoş, güzel bir kokuya sahiptir (192). Sabah esen saba rüzgârı sevgilinin saç kokusunu alıp her tarafa yaymaktadır (185). Sevgilinin kıvrımlı saçları misk ve anber kokuludur (160/2). Şair sevgilinin saçını andığında gül bahçesindeki meclis anber kokusundan tolar:

Zülfün aňsam bezm-i gülşen büy-ı ‘anberden tolar
La’lün ansam şahñ-ı şahrâ cüy-ı kevserden tolar (183/1)

Şair bu hayalle sevgilinin saç kokusunun gül bahçesinde çiçek kokusunu bastırarak kadar etkili bir kokuya sahip olduğunu ifade etmektedir. Rüzgâr sevgilinin saçını çözüp savurdukça saçın kokusu da etrafa yayılıp ayağa düşen sümbül gibi miskin âşığın ayağına ulaşır (167/4). Şair sevgilinin kıvrımlı saçının kokusunu miske benzeterek hata ettiğini bunun yüz karalığı olduğunu ifade ederek aynı zamanda miskin Çin’in Hita bölgesinde yetişen misk ceylanından elde edilmesine de işaret etmektedir:

Çin-i zülfün miske beñzettüm hatâsın bilmedüm
Key perîşân söyledüm bu yüz karasın bilmedüm (104)

Sevgilinin saçı birçok unsura benzetilmektedir. Bunların başında da sümbül gelmektedir. Sevgilinin saçının sümbüle benzetilmesi kokusu dolayısıyla (162/3, 240/1, 266). Saçın benzetildiği bir başka çiçekse yasemindir (199).

Sevgilinin saçının kokusu âşık için bir ilaçtır. Bostana giren âşığın hastalıklı kemiklerine can gelir. Bu bostanda sevgilinin can saçan saçının kokusundandır:

Didüm ol bostana girse cân bulur ‘azm-ı remim
Didi anda büy-ı zülf-i cânfişânım var imiş (232/7)

Ağ, hayvanı avlamak için kullanılan göz göz örülmüş bit tür örgüdür. Sevgilinin saçı kuş avlamada kullanılan ağa teşbih edilmiştir (232/4). Saçının ağ olması âşık için daima bir tehlikedir (146/3). Dam, avcılıkta hayvanın avlamak için kurulmuş tuzağa verilen addır. Sevgili âşığın gönlünü avlamak için saçını halka halka yapıp tuzak eylemektedir (267). Âşığın gönlü sevgilinin anber kokulu saçının tuzağına düşüp avlanmaktadır:

Evc-i ezâ dide pür-vâr etmese şimden girü
Kayd-ı dâm-ı zülf-i ‘anber-sâya düşse gönlümüz (247/3)

Sevgilinin saçı şekli dolayısıyla zincire teşbih edilmiştir (221). Âşık bu saçın divanesi olmuştur (146/2). Âşığın divane olması ile sevgilinin saçının zincir şeklinde olması arasında kurulan ilişki, aklını yitiren birinin kendine veya başkasına zarar

vermemesi için zincirle bağlanmasıdır. Âşık sevgilinin saçının zincirine divane olduğundan beri perişan âşık gibi halkalara bağlanmıştır:

Olalı dīvāne zencīr-i zūlfūñ ey perī
‘Âşık-ı şūrīde-veş halkānümā[yān] olmışam (158/4)

Sevgilinin saçı darağacı gibidir, âşığın gönlünü avize gibi saçına asan sevgili onun canına kastetmektedir. Âşığın sevgiliden isteği saçını darağacı eylememesi, o kendi ipini kendi eliyle çekmeye razıdır (163/4).

Sevgilinin saçı omuzlarından aşağı sarktığı için hamaile teşbih edilir. Ayrıca hamail kötü nazara karşı iyi geldiğine inanılan muska anlamına da gelmektedir. Şair, sevgiliye kötü nazara karşı saçını hamail gibi boynuna asmasını söylemektedir:

Hamāyil zūlfūñi aş gerdenuñe
Yavuz gözden şehā yavuz nazardan (164/3)

Sevgilinin saçı renk itibariyle siyahtır (91, 201, 228/1). Sevgilinin saçı siyah olmasından gece ve akşam ile ilişkilendirilmektedir (166/5, 183/1, 235/6). Nasıl ki akşam güneş batıp etrafı karanlık basarsa sevgilinin saçı da o denli siyahtır. Sevgilinin saçının gece karanlığı gibi siyah olması âşığı gama düşürmüştür (237/2). Âşıkların gönlü saçı gece karanlığı gibi siyah bir sevgilinin sevdasına düşmekten haz almaktadır:

Ĥazz iderdük yine bir sevdāya düşse göñlümüz
‘Âşık olsağ bir saçı leylāya düşse göñlümüz (247/1)

Sevgilinin saçının gece anlamındaki ‘leyl’ ile ilişkilendirilmesi renk itibariyle olduğu gibi dillere destan olan Leylâ ile Mecnun aşkının anlatıldığı hikâyedeki Leylâ’ya telmihte bulunmaktadır:

Düşelden Leyl-i zūlfūñden ayru bu dil-i Mecnūn
Hemān bir kılca kalmışdır tenimden çık[m]ağa cānım (154/3)

Hurûfilik’te harflerin gizli hususlara sahip olduğu inancı vardır. Ayrıca Allah’ın insan suretinde diğer uzuvlarda kendini nakşettiği inancı olduğundan bu, Hurûfilik tarikatına mensup şairlerin şiirlerine de yansımıştır. Şairler sevgiliyi vasfederken sevgilinin uzuvları ile ayetler arasında bir ilişki kurmuşlardır, sevgilinin saçı da bunlardan biridir:

Verd-i aĥmerdür yañağūñ vey saçūñ ĥablū’l-metīn
Şüretün ve ‘ş-şemsu alnuñ va ‘d duĥa ‘ayne’l-yaķīn (88/1)

Şaçlaruñ ve’l-leyl iẓa yağşāde kılındı beyān
Dişleruñ ve’n-necmdür kad cā’ āyet-i mübīn (88/2)

Bütün bunların dışında sevgilinin saçı dağınık ve perişandır. Ayrıca kaş, göz, kirpik ve gamze gibi âşığın canına kastetmektedir (225/5).

12. Yanak (*ruh, ruhsâr*)

Yanak, yüzün bir parçası olsa da beyitlerde özel olarak söz konusu edilmiştir. Yanak daha çok gül renkli olması ve parlaklığı dolayısıyla beyitlerde zikredilmiştir. Sevgilinin yanakları o kadar parlaktır ki güneş bile parlalığını ondan almaktadır:

Ruĥlaruñdan mihr-i 'âlem aldı çün bir zerre tâb
Ĥaşr[e] dek yañar çerâgundur söyünmez âfitâb (152/1)

Yanak parlak olması dolayısıyla muma benzetilmiştir. Nasıl ki mum ışık saçıp etrafı aydınlatıyorsa sevgilinin yanakları da gece gündüz parlayıp etrafı aydınlatmaktadır (224).

Sevgilinin yanakları renk bakımından güle ve laleye teşbih edilmektedir. Hatta beyitlerde sevgili gül yanaklı, lale yanaklı ya da yanakları gül renkli şeklinde tasvir edilmektedir (262/4). Âşık, sevgilinin yüzünün güneş gibi parlak, yanağının ise daima taze gül gibi olmasını dilemektedir (9/12). Yanak, lale ve gül gibi kırmızı renklidir. Şair bundan yola çıkarak âşığın sevgilinin lale yanağını yâd edip kanlı gözyaşı dökmesi, göz, bostan ve kırmızı gül sözcüklerinin renk itibariyle aralarındaki münasebetten tenasüp oluşturmuştur:

Lâle-gün ruĥsârûnı yâd idüben kân ağlasam
Bostân-ı dîde ol dem verd-i aĥmerden tolar (183/2)

Bülbül güle âşıktır ve her sabah güle karşı feryat edip inlemektedir. Âşık da bülbül gibidir, sevgilinin gül yanaklarını görmediğinde feryat etmekte ve inlemektedir:

Görmeyelden verd-i ruĥsârın n'idem ol göncañun
Her seĥer bülbül gibi feryâd ü zârım var benim (159/2)

13. Yüz (*sûret, didâr*)

Yüz, güzelliğin kaynağı olduğundan beyitlerde sıkça tasvir edilmiş ve her yönüyle teşbihlere konu olmuştur. Yüz, güzellikleri haiz bir mecmua gibidir. Âşık, gece gündüz sevgilinin bütün güzellikleri haiz yüzünü görmeyi arzulayıp kavuşma gününün hayalini kurar (25/3). Sevgilinin yüzü çiçelerin bulunduğu gül bahçesidir. Sevgilinin gül bahçesi gibi yüzünü görmeyen gönül bülbül gibi terennüm etmektedir:

Yüzüñ gülzârını görmeyeli dil
Kılur derdiyle bülbül-veş terennüm (155/5)

Sevgili peri suretlidir (198). Âşık her şeyden çok sevgilinin yüzüne âşıktır (21/1). Âşığa göre yüze âşık olana yakışan su gibi taşa yaslanıp toprağa uzanmaktadır (83/2). Âşık sevgiliye karşı çaresiz olsa da onun yüzüne karşı yüz çevirmez (243/1). Sevgilinin yüzünü kıyafetine nakşetmek için yüzünü gözler ve kendi kanıyla resimler çizer (235/2).

Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki hiçbir gül yanaklı onunla güzellik iddiasında bulunamaz. Nasıl ki güneş tek yıldızlar ise sayısızsa sevgili de biriciktir (113/3).

İnsanı yaratan Allah'tır. Allah insana şekil vererek yarattığından nakkaş olarak tavsif edilir. Şair, sevgilinin yüzüne bakarak Allah'ın ve O'nun nakkaş sıfatının anlaşılabilceğini vurgulamıştır.

Süret-i yâre nazar kıl göresin nakkâş nedür
Nedür ol yüz nedür ol göz nedür ol kaç nedür (99/1)

Hurûfilikte Allah'ın kendini insanın yüzünde nakşettiği inancı vardır. Bu inancın Hurûfî tarikatına mensup şairlerin şiirlerine de yansıdığı görülür. Öyle ki bu şairler sevgilinin yüzünü vafederken harflerden ve ayetlerden yararlanırlar (88/1). Ayrıca bu husustan dolayı sevgiliye bazı durumlarda '*melek yüzlü*' diye seslenirler (96/4).

Şairler nakıştan hareketle sevgilinin yüzünü nakşedilmiş putun yüzüne benzetirler. Sevgilinin yüzünün de putun yüzü gibi nakşedildiğini ifade ederler:

Gerekmez 'âlemün baña rûy-ı nigâr olsa
Teferrüc eylesem her dem cemâl-i mihribân olsa (241/1)

Sevgilinin bütün güzellikleri haiz yüzü gül bahçesidir. Bazı durumlarda rengi dolayısıyla sevgilinin yüzü güldür (160/1, 79/I-II, 162/3, 199, 240/1, 266). Âşık sevgilinin gül bahçesi gibi yüzüne karşı bülbül gibi zar etmektedir (167/2). Âşık, sevgiliden yüzündeki peçeyi kaldırarak mahşere kadar yeryüzünü yüzünün rengiyle kırmızı gülle donatmasını ister (250/2). Âlemin hoş kokmasını sağlayan sevgilinin yüzünün gülbahçesidir. Âşığın sinesindeki feleklerin şişesi her daim bu gül bahçesinden elde edilmiş gül suyuyla doludur:

Gülşen-i rûyıyla 'âlem şöyle hoş-bü oldı kim
Şişe-i eflâk-i sinem tıldır her dem gül-âb (152/4)

Sevgilinin yüzü gün gibi parlamaktadır. Sevgilinin gün yüzünü görmek âşık için vuslat ile birdir (149/2).

İskender'in aynası bütün dünyayı gösteren bir özelliğe sahipti. Bunun dışında ayna ile ilgili söylenen birçok efsane vardır. Ayna bütün özelliklerinin yanı sıra parlaklığa da sahiptir. Âşık için sevgilinin yüzü İskender'in aynasından daha üstündür, sevgilinin yüzünü gören artık İskender'in aynasına meyl etme ihtiyacı hissetmez:

Câm-ı la'lûn nûş idelden aîmaz şarâb kevşeri
N'eylesün yüzün gören âyîne-i İskenderi (17)

Âşığın dileği sadece sevgiliye kavuşmak değildir; o, sevgilinin yüzünü arzular ve bu arzusuna karşılık cenneti bile hiçe saymaktadır (228/3). Âşık her daim

sevgilinin yüzünün hasretiyle yaşamakta ve ona kavuşamamanın, bu kavuşmanın mahşere kalmasının korkusunu yaşamaktadır (245/3).

2.3.Abdal (*abdâl*)

Abdal, dünya işlerinden uzaklaşarak kendini Allah yoluna adanmış dervişlere verilen addır. Aynı zamanda ‘*ricalü'l gayb*’ olarak da anılırlar.⁷³⁸ Abdal sözcüğü edebiyat sahasında yüzyıllara göre derviş, meczup, kalender derviş gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.⁷³⁹ Abdallar genellikle saçlarını kazıdıkları için baş açık olarak vasy edilmektedir:

Eyledim pîrâhen-i şabrı kabâ şimden girü
Baş açık abdâlnam ben bî-nevâ şimden girü (206)

2.4.Rakip (*rakîb, ağyâr*)

Rakip, âşık dışında sevgilinin etrafında dolanan herkeştir. Rakip sadece sevgiliye âşık olan değil onun hizmetkarları da rakip olarak görülmektedir. Âşık sevgiliye yakın olduğundan ve onunla ilişki kurduğundan rakibi kıskanmakta hatta ona beddua etmektedir (90/1):

Yârumı benden cüdâ kıldı cüdâm olsun rakîb
Boğazından aşıla idi yâ gire idi yirlere (89/4)

Âşık için sevgilinin evi bir nevi ibadet yeridir. Âşık, rakibe o kadar düşmanca bakmaktadır ki rakip âşığın gözüne köpek gibi görünür. Hatta onu öldürmeye bile niyetlidir:

İt rakîbi katl iderdim kapısında dilberîñ
Câiz olsa Ka'bede hanzîr kurban eylemek (110)

Âşığın rakibi kıskandığı kadar rakip de âşığı kıskanmaktadır. Âşığı sevgiliyle konuşurken gören rakibin vücuduna bir titreme gelmektedir:

Rakîb endâminı tutar zelâzil
Benümle kılıcağ dilber tekellüm (155/2)

Âşık her ne kadar sevgiliyi rakibe karşı uyarırsa da sevgili bu uyarılara kulak asmayıp rakip ile irtibatını devam ettirmektedir:

Rakîbe söykenüp dirse n'ola meclisde her dem yâr
Belî güller gülistânda yaturlar hâre yaşdanmış (239/4)

⁷³⁸ Süleyman Uludağ, Orhan F. Köprülü, ‘‘Abdal’’ **DİA**, C.1, s. 59-62, İstanbul, 1988.

⁷³⁹ Süleyman Uludağ, Orhan F. Köprülü, ‘‘Abdal’’ **DİA**, C.1, s. 59-62, İstanbul, 1988.

Rakip sevgilinin etrafında olduğu için sürekli âşığın gözüne çarpmaktadır. Şarap içtikten sonra gözlerdeki kızarıklık için ekşiye meyl etmek gibi âşığın gözü rakiptedir:

Bakar rüy-ı rakîbe çeşm-i miskîn
Belî mâyl olur ekşiye maḥmûr (180/4)

Rakibin sevgiliden uzaklaşması âşığın içini ferahlatmaktadır. Sevgiliden bir süre uzak kaldıktan sonra dönen rakibin haberini sevgiliden alan âşık sevgiliye kara haberden başka bir şeyi olmadığını söylemektedir:

Didi dilber rakîb irmiş seferden
Didim neñ var daḥı kara haberden (208)

Ağyarın sevgilinin kapısına her gün biraz daha yaklaştığını gören âşığın acıdan gönlü kan içinde kalır (155/6).

2.5. Saki (sâkî)

Saki, meyhanede veya işret meclislerinde içki sunan kişidir. Beşerî aşk için hem de tasavvufî aşk için kullanılan bir mazmundur. Şiirde daha çok âşığın kendisine seslenmesi veya derdini anlatması durumlarıyla karşımıza çıkmaktadır (217/3, 217/4, 236/2, 238/4):

N'ola ey sâkî ḥum-ı mey gibi cüş itsem müdâm
Çün şarâb-ı 'ışk-ıla olmuş muḥammer fînetüm (236/2)

Âşık, saki ile konuşarak "Sevgilinin birgün onun davetini kabul ederse sohbet kadehimin arşın kandili gibi parlaması yerindedir" der:

Ol perî birgün kabûl eylerse sâkî da'vetüm
Yiridir ḳandîl-i 'arş olursa câm-ı şoḥbetüm (236/1)

2.6. Sufi (sûfî)

Sufi tasavvufî bir hayat gayesi haline getirmiş kimsedir. Sufi tasavvufla yakın ilişki içerisinde görünse de riyakârlık yapmakta, bir mescitte görünmekte bir meyhanede (211/3) ve şarap içmektedir (195). Sufiler şarabı görünce yeminlerini ve tövbelerini unutup başlarındaki tülbentten sarılı sarığı dağıtırlar:

Sâkîyâ peymâne şun kim 'ahd u peymânî ben
Sûfîler dülbendi gibi târ-mâr etsem gerek (238/4)

2.7. Zahit (zâhid), Rint (rind)

Zahit, sözlük anlamı "dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikler riayet eden, çok dindar olup irfanı olmayan kimse"dir.⁷⁴⁰ Rint'in sözlük anlamı "dünya işlerine kıymet vermeyen, göünü gözüyle gören, gönül ehli kimse"dir.⁷⁴¹

Zahit etrafındakileri içki çemektan alıkoymaya çalışsa da sözü pek dikkate alınmamaktadır (166/1):

Zāhidiñ kıılma sözini istimā'
Gel mey iç 'ömr-i 'azīzi kıılma zā' (222)

Zahit, âşığı mey içmekten alıkoymaya çalıştığı gibi sevgiliden de uzak tutmaya çalışmaktadır. Bu durumda âşık zahitten kendini bu sevdadan alıkoymamasını dilemektedir:

Zāhidā maħbūbdan açıldı çün-kim t̄ali'im
Sen beni men' eyleme ol dilber-i mergūbdan (243/3)

Zahidin kibirli olması ikiyüzlü anlamına gelmemektedir. O aşk şahının hizmetine sadık olmuşlardır:

Zāhid-i hod-bīn olan ma'nā mūrāi şanmanuz
Şāh-ı 'ışkuñ hīdmetinde şādık olmuşlardanuz (21/2)

Zahit her ne kadar kendini dünya işlerinden soyutlamış bir derviş gibi görünse de inatçı olması (186) ve ikiyüzlülük yapması ile de karşımıza çıkmaktadır:

Seni yaşda gibi baştan çıkarur ahir-i kār
Zāhidā oldı riya-ile riyażet 'amelūñ (269/6)

Âşık sevgilinin yüzünden yüz çevirmesi rint olmasıyla mümkündür. Rint olmadan sevgilidenin güzel yüzünden yüz çevirmez:

Yüz çevirmez 'āşık-ı bī-çāre rūy-ı hūbdan
Olmayınca vazgelmez rind olan maħbūbdan (243/1)

G. TOPLUMSAL HAYAT

1. Giyim Kuşam

a. Başlık (*kūlah, tâc, dūlbedn*)

Kūlah, farklı yüzyıllarda başa giyilmiş bir tür başlıktır. Mecmuada sadece bir beyitte geçen kūlahın askerler tarafından başa giyildiği ve kenarının kıvrıldığı anlaşılmaktadır:

Benefşe kendü leşkerle piyade başdı meydānı
Kıvırdı şeb-kūlahını çü irdi luţf-ı rabbānī (3/1)

Taç, hükümdarlık alametlerinden biri olan ve başa giyilen bir tür başlıktır (33, 36). Taçlar genellikle değerli madenlerden yapılmakta ve inci, yakut ve elmas gibi

⁷⁴⁰ Kubbealtı Lugatı

⁷⁴¹ Kubbealtı Lugatı

değerli taşlar ile süslendiğinden parlak bir görünüme sahiptir. Taç hükümdarlık alametlerinden olduğu gibi kibirlenme ve gururun da sembolüdür:

‘Akıbet toprak tolar çün kim gözine kaçına
Fahır ide şāhuñ muraşsa‘ tācına taş başına (8)

Tülbent, kadınların başörtüsü olarak kullandığı bir tür ince tül olsa da sufilerin de başlarına dolayıp sarık niyetine kullandıkları görülmektedir (238/4).

b. Elbise (*hulle, pirehen, ton, atlās*)

Hulle cennette giyileceği inancı olan elbisedir. Âşığa vuslat deminde üzerindeki gömleğin kendisine engel oluşturduğunu düşündüğü için üzerindeki elbise hulle de olsa çekip yırtacağını ifade etmektedir:

Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin
Dem-i vuşlatda baña hāyil olur pīrehenüm (163/3)

Âşık, sevgilinin elbisesine sevgilinin güzel suretini nakş etmek için onu gözlemekte ve her daim kanla renkli suretler ve şekiller çizmektedir:

Gözlerüm cāmene nakş etmek çün şüretini
Yazaram hūnla her dem niçe rengin şüveri (235/2)

Şair, izzet elbisesini Allah tarafından kula verilmiş bir hediye gibi görmekte ve vücuda hiçbir elbisenin onun kadar yakışmayacağını ve ondan daha iftiharlı bir elbise olmadığını ifade etmiştir:

Cāme-i ‘izzet Hudādan hālka bir hil’at gibi
Bir libās-ı fāhır olmaz cisme ol kisvet gibi (246/1)

Don belden aşağı giyilen ve bacakları örten giysi veya şalvardır. Şair don biçiminin belli usullere göre yapıldığını ve bunu belli zamanın olduğunu ifade etmiştir (57).

Atlas, üzerinde herhangi bir desen, motif veya nakış bulunmayan ipekten yapılmış kumaş çeşididir. Mecmuada bir beyitte geçmektedir (156/5).

c. Peçe (*nikâb*)

Peçe, yüzü örtmek için kullanılan bir tür kumaştır. Sevgili de yüzünü peçeyle örtmektedir. Bu durum âşığa rahatsızlık vermekte, onu sevgilinin güzelliğini görmekten mahrum bırakmaktadır. Âşık sevgiliden yüzünü örten peçeyi kaldırmasını istemektedir (250/2). Baharın gelişyle sevgili yüzündeki peçeyi kaldırıp başına aklar sarınmaktadır:

Nev-bahār irdi yüzinden gidüben ‘ār u niķāb
Başına aķ şarınup aldı ele cām-ı şarap (4/1)

2. Eğlence Hayatı

a. Bezm

Bezm, işret ve sohbet meclislerine verilen addır. Bu eğlence meclislerinde musiki eşliğinde içki içilmekte, yemek yenmekte ve sohbet edilmektedir. Şiirlerde bezm denilen eğlence meclislerinin bahar mevsiminin geldiği ve çiçeklerin açıldığı dönemlerde tertip edildiği karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca genellikle bu meclisler gül bahçesinde kurulur ve sevgili de bu meclislerin müdavimlerindedir:

‘İşret [eyyāmı] şafâ demleridür geldi yine
Bezmümüzüzi hürrem iden gül gibi maḥbûb-liḳâ (38/17)

Zülfûñ añsam bezm-i gülşen bûy-ı ‘anberden tolar
La‘lûñ ansam şaḥn-ı şaḥrâ cûy-ı kevserden tolar (183/1)

b. İçki ve İlgili Mefhumlar

İçkiye bağlı olarak şiirlerde içilen içkinin verdiği sarhoşluk ve kadeh gibi mefhumlar şiirlerde hem gerçek manada hem de mecaz anlamda karşımıza çıkmaktadır.

İçki başta üzüm olmak üzere farklı meyvelerin de suyunun belli usullere göre mayalanması sonu elde edilen ve sarhoşluk etkisi yaratan alkollü içeceklerin genel adıdır. İçkinin (şarabın) içildiği mekân genellikle meyhanedir:

Gezûp meyḥâne meyḥâne içer miydüm şarâb-ı nâb
Gönül diñlense diñlense elümde ihtiyâr olsa (241/4)

İçki rengi dolayısıyla farklı şekillerde vasf edilmiştir Lâl taşının renginin kırmızı olması dolayısıyla *Cām-ı la‘l* olarak ifade edimiştir:

Cām-ı la‘lûñ nûş idelden añmaz şarâb kevşeri
N'eylesün yüzûñ gören âyîne-i İskenderi (17)

Şarabı ilk keşfeden kişinin İran mitolojisindeki kahramanlardan biri olan Cem'dir. Şarabı ilk bulan kişinin Cem olması dolayısıyla şarap birçok durumda Cem ile ilişkilendirilerek zikredilmektedir (151/4).

Farsça, şarap anlamına gelen *bâde* sözcüğü de şiirlerde zikredilen sözcüklerdendir:

‘Ayn-ı ‘aşık gibi ‘Aynî gözûñ aç rûz-ı bahâr
Gâfletûñ ko şu götürsün ele al bâde-i nâb (4/5)

Her dem şafâ viri[r]di şevḳ-i leb ile bâde
Virmese ‘aḳlı sâḡar döne döne fesâde (204)

Mey, sözcüğü üzümden yapılan şarap için kullanılmaktadır. Şarabın insanın içini sıcak tutma özelliğine sahip olduğu bilindiğinden şair, şarap içmenin kış

mevsiminden giyilen bazı elbiselerden daha iyi olduğunu, kışın içilen şarabın kışın güneşin verdiği haz ile aynı olduğunu ifade ederek bu duruma işaret etmiştir:

Gāfil olmañ çün şitā irdi şarāb-ı nābdan
Bir kadeh mey yeg durur semmürdan sincābdan (211/1)

Cām ü meyle ehl-i dil bu demde 'ıyş itse n'ola
Kıış güninde hazz olur hırşid-i 'ālem-tābdan (211/2)

c. Meyhane

bkz. Eğlence mekânları

d. Sarhoşluk Durumu

İçki içildikten sonra kişiden oluşan mestlik durumudur. Kişide sarhoşluk durumunu yaratan her ne kadar içki olsa da şiirde sarhoşluğa aşkında sebep olduğu durumlar vardır. İçkinin veya aşkın tesiriyle sarhoş olan âşık ne yaptığının bilincinde değildir ve kendinden bihaberdir:

Yürürem ser-mest ü şeydā ü özümden bî-haber
İçmeyen 'ışkuñ meyin bilmez benüm keyfiyyetüm (236/3)

Bazı durumlarda âşığı sarhoş eden sevgilinin yüzüne vasıl olmasıdır (261). Sevgilinin güzelliği âşığı sarhoş etmektedir (151/1).

Aşk meclisinde son yudumu alan âşığın sarhoşluğu ezeldendir. Ezelden beri mestane olan âşığın sürekli meyhaneyi talep etmesi bundandır.

Bezm-i 'aşkı cur'asından tā ezel mestāneyim
Anıñ-içün dāima ben t̄alib-i meyhāneyim (157/1)

Bu durumda şair aslında tasavvufi bir sarhoşluktan bahsetmekte ve *Elest Bezm* 'ine telmihte bulunmaktadır.

İçki içip sarhoş olanın gözleri kızarmaktadır ve o mahmur gözleri görenen karşıdaki kişinin içki içtiğini anlamaktadır (199). Sarhoş olup gözleri kızaran kişi gözlerindeki mahmurluğa iyi geldiği için ekşiye meyl etmektedir. Gözlerindeki mahmurluğu alsın diye gözüne koruk (ekşi) sıkılmaktadır:

Bakar rüy-ı rakıbe çeşm-i miskîn
Belī māyil olur ekşiye mahmür (180/4)

e. Musikî

Musikî, kurulan eğlence meclislerinin önemli unsurlarındandır. Eğlence meclislerinin anlatıldığı beyitlerde musikî ile ilgili ya da musikîyi çağrıştıracak sözcüklere rastlanmaktadır.

1. Musikî Aletleri

Çeng, Rebab (*Rübâb*)

Çeng, arp adlı enstrümana benzeyen eski Türk Arap ve İran musikisinin önemli telli çalgılarından biridir.

Çeng mecmuada kanun ve rebab ile birlikte zikredilmiştir. Âşığın boyunun bükülmesi şekil dolayısıyla çenge benzetilmiştir. Rebab günümüzde de kullanılmaya devam eden kemençenin de atası sayılan telli sazdır. Şiirde âşığın inlemeleri rebabın sesine benzetilmiştir:

Çaddimi çeng eyledim kânûn-ı 'âşk içre bugün
İnil inil iniledim derd-ile mânend-i rübâb (152/2)

Ney

Ney, kamaştan yapılmış içi boş ve üzerinde birkaç deliği bulunan üflemeli bir çalgıdır. Ney şiirde içinin delik olması ve iniltili bir ses çıkarması dolayısıyla benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgilinin ayrılığı âşığın bağırını ney gibi delmiştir ve inletmektedir (79/IV).

Davul (tabl)

Davul, bilinen en eski vurmali çalgılardan biridir. Davul askerî alanda, haberleşme ve eğlence alanları gibi farklı alanlarda kullanılmıştır. Şiirde sadece bir beyitte zikredilen davul haberleşme alanında kullanılmasına dikkat çekilmiştir. Eski dönemlerde bir haberi halka duyurmak için davul çalınır halkın dikkati çekilmekte ve gerekli haber halka bildirilmekteydi, beyitte de bu duruma dikkat çekilmiştir:

Mihr ü meh çaldı beşaret tablımı iy ser-firâz
Sen degildün hüsni iline pâdişâh şimden girü (86/3)

3. Meslekler

a. Bekçi (*derbân*)

Şair sevgilinin kapısında yer tutup bekçilik yapan kişinin kendisini cennet kapısında bekleyen Rıdvan ile bir tuttuğunu ifade etmiştir:

Kim ki derbânun olup kapunda varır yir tutar
Kendüyi cennetde[ki] Rıdvân-ıla ol bir tutar (182)

b. Dalgiç (*gavvâs*)

Âşık, talip olduğu inci tanesini çıkarmak için aşk denizine dalan dalgiçe teşbih edilmiştir:

Bahr-ı 'aşk içre vücudum zevrakın garık eyledim
Taldım uş gavvâş-veş men tâlib-i dürdâneym (157/2)

SONUÇ

Çalışma konusu olarak belirlediğimiz 1313 numaralı mecmua XIV, XV, XVI ve XVII. yüzyıl şairlerinin şiirlerini içinde barındırmaktadır. Mecmuada bu dönemlerde yaşamış şairlerden bazılarının şiirlerinin derlenmesi derleyicinin edebî zevkini ortaya koymaktadır. Bunların başında mecmuada en çok şiiri bulunan ‘Âynî ve Ahmed Paşa gelmektedir.

Mecmuada derleyici hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır fakat şiirlerine yer verilen şairlerin yaşadığı dönemler dikkate alındığında 17. yüzyılın sonlarında yaşamış olduğu söylenebilir. Ayrıca mecmuada gerek manzum gerek mensur Farsça ve Arapça metinlerin yer alması derleyicinin bu dilleri bilen biri olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Mecmuada şiirleri yer alan 60 şairin farklı nazım şekilleriyle yazılmış 108 adet şiiri tespit edilmiştir. Derleyici edebî zevkine uygun şiirleri seçip derlemekle kalmamış, bazı şiirlerin sadece beğendiği beyitlerini almıştır. Mecmuada yer alan şairlerin şiirleri ve biyografileri dikkate alındığında bu şairlerin bir kısmının şiir aracılığıyla birbirleriyle münasebeti olduğu, bir kısmının ise yaşadığı dönem dolayısıyla ve hayattayken tanışmış olmaları dolayısıyla birbirleriyle münasebetlerinin olduğu görülmüştür. Mecmuada herhangi bir tertip düzeni bulunmamakla birlikte bazı varaklarda birbirleriyle şiir aracılığıyla münasebeti olan şairlerin şiirlerinin aynı varakta olduğu görülmektedir. Mecmua incelendikten sonra bazı şiirlerin başında belirtilen nazım şekillerine uymadıkları görülmüş ve bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Çalışmamızda bugüne kadar divanı veya divançesi ortaya çıkmamış ya da çalışılmamış şairler tespit edilmiştir. Bu şairlerin eserleri ile ilgili ortaya çıkmış bir çalışma olmadığından mecmuada bulunan manzumeleri tespit edilememiştir. Söz konusu şairlerin divan, divançe veya şiirlerinin derlendiği bir eserle ilgili çalışma yapılması durumunda çalışmamız böyle bir çalışmaya tenkitli metin çalışması bakımından kaynak olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızın tahlil bölümüyle mecmuada şiiri bulunan şairlerin hayal dünyaları incelenmiş ve ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma sayesinde şairlerin gerçek dünyaya bakışları ve bunu hayal dünyalarında süzgeçten geçirip şiirlerinde nasıl işledikleri ortaya konulmuştur. Böylece mecmuada bulunan şiirler arasında konu bütünlüğü olmadığı görülmüştür.

Önsözde bahsedildiği gibi ‘‘Hüdâî Efendi 1313 Numaralı Mecmû’a-i Eş’âr’’ adlı çalışma ile çalışmamız karşılaştırıldığında mecmuanın genel özellikleri, muhtevası, şair kadrosu ve metnin çeviriyazımı arasında farklılıklar görülmüş ve yaptığımız çalışmanın daha kapsamlı ve nitelikli olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Arı, Ahmet** (1987). Hayretî Divanı'nda Sevgili ve Sevgilinin Fizikî Yapısı İle ilgili Özellikler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.
- Ak, Coşkun** (1977). Muhibbî Divanı, Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi, Erzurum.
- Ak, Coşkun** (2001). Bağdatlı Ruhî Divanı, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- Akgül, Hasan** (2013). Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı (İnceleme-Metin), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- Akbudak, Yasemin** (2002). Mesihî Divanının Tahlili, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul.
- Arslan, Mehmet** (2004). Antepli Aynî Dîvânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Mehmet** (2018). Mihrî Hatun Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Arslan, Saime** (2003). Resmî Ali Baba ve Dîvânı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Avşar, Ziya** (2017). Revânî Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Ayan, Hüseyin** (2014). Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, TDK Yayınları, Ankara.
- Aynur, Hatice** (2000). Cem Şairleri, *İlmî Araştırmalar Dergisi* 9, İstanbul.
- Bahir, Selçuk** (2014). Şiir Mecmualarında Nergisî'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 6, Sayı 12, Diyarbakır.
- Buyruk, İbrahim E.** (2015). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Sosyal Hayat, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Doktora Tezi), Konya.
- Burmaoğlu, Hamit B.** (1983). Lâmi'î Çelebi Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni), Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Doktora Tezi), Erzurum.
- Canım, Rıdvan** (2000). Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

- Canpolat, Mustafa** (1995). Ömer Bin Mezid Mecmu'atü'n-Nezâ'ir Metin - Dizin – Tıpkıbasım, TDK Yayınları, Ankara.
- Çaldak, Süleyman** (1997). Nergîsî ve Nihâlistân'ı (İnceleme – Metin), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), Malatya.
- Çavuşoğlu, Mehmed** (1977). Yahyâ Bey Dîvanı Tenkitli Basım, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali** (1987). Zatî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsyon) İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Yayınları İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali.** (1989). Üsküplü İshak Çelebi Divan Tenkidli Basım, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali** (1981). Hayretî Dîvân, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmed** (1971). Necatî Bey Divanı'nın Tahlili, MEB, Ankara.
- Çavuşoğlu, Mehmed** (1979). Amrî Dîvan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Dokumacı, Neslihan** (2017). Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr (İnceleme-Metin), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa.
- Dursun, Mesut** (1990). Nihânî Divanı (İnceleme-Metin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Duyar, Hidayet** (2009). On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Kabûlî'nin Şiirleri, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 / 2 Winter.
- Erdoğan, Kenan** (1998). Niyâzî-i Mısrî Dîvânı (Tenkitli Metin), Akçağ, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa** (2008). Kabûlî İbrahim Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Doktora Tezi), Ankara.
- Ergun, Sadettin Nuzhet** (1935). Bâkî Hayatı ve Şiirleri, Suhulet Kitap Yurdu, İstanbul.
- Ersoylu, İ. Halil** (1981). Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, TDK Yayınları, Ankara.
- Rekin, Ertem** (1995). Şeyhülislam Yahya Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gemici, Sabiha** (1990). Mihrî Hatun Divanı Karşılaştırmalı Metin Cümle Yapısı ve Cümle Türleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Bursa.

- Gültekin, Hasan** (2015). Ahdî-i Bağdâdî'nin Yayınlanmamış Şiirleri III, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 39-51, Aydın.
- Günyüz Erdem, Melike** (2001). Ahmedî Divanı'nın Tahlili, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul.
- Gönel, Hüseyin – Yapıcı, Şefika** (2013). 17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Rızâyî'nin Bilinmeyen Gazelleri, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.2*, Nevşehir.
- İpekten, Halûk– İsen, Mustafa** (1997). Basılı Divanlar Kataloğu, Akçağ, Ankara.
- İpekten, Halûk** (1974). Karamanlı Nizâmî Divanı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- İpekten, Halûk, v.d.** (1988). Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İsen, Mustafa** (1998). Sehî Bey Tezkiresi Heşt – Behişt, Akçağ, Ankara.
- Kaçalin, Mustafa S.** (2013). Âhî Dîvân, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Kalpaklı, Mehmet** (1991). Divân Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divânı'nın Elektronik Formu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul.
- Kalpaklı, Mehmet** (1986). Fevrî Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Karataş, Ahmet** (2013). XVI. Asır Türk Edebiyatının Rızâî Mahlaslı Şâirleri, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Karavelioğlu, Murat A.** (2014). Şem'î Dîvânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul.
- Kavruk, Hasan** (2004). Malatyalı Niyazî-i Mısırî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya.
- Kaya, Bayram Ali** (2003). Azmi-zâde Hâletî Dîvân, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- Kayhan, Abdulkadir** (2005). Divan-ı Fânî İncelemesi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Kılıç, Filiz** (2018). Meşâ'irü's-Şu'arâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-Kitap.
- Köksal, M. Fatih** (2001). Edirneli Nazmi Mecma'u'n-Nezâir (İnceleme-Tenkitletli Metin) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.

- Kurnaz, Cemal** (2013). Divan Edebiyatı ve Türk Kimliği, Kurgan Edebiyat, Ankara.
- Kurtoğlu, Orhan.**(2017). Zâtî Dîvânı, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Kurtoğlu, Orhan** (2006). Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler, Bilig, Yaz/2006, S:38.
- Küçük, Sabahattin** (1994). Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım), TDK Yayınları, Ankara.
- Levend, Agâh Sırrı** (2015). Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mazioğlu, Hasibe** (1992). Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mazioğlu, Hasibe** (2017). Eski Türk Edebiyatı Makaleler, TDK Yayınları, Ankara.
- Mengi, Mine** (1995). Mesihî Divanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Mengi, Mine** (2014). Mesihî Divanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Mengi, Mine** (2015). Divan Şiirinin Arka Bahçesi, Akçağ, Ankara.
- Mermer, Ahmet** (1997). Karamanlı Aynî ve Divanı, Akçağ, Ankara.
- Onay, Ahmet Talât** (2016). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (haz. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat, Ankara.
- Öztoprak, Nihat** (1986). Hayreti Divanında Bitkiler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Sami, Şemseddin** (2004). Kâmûs-ı Türkî, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Selvi, Muhammed** (2008). Ümîdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Afyon.
- Solmaz, Süleyman** (2018). Bağdatlı Ahdî Gülşen-i Şu'arâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-Kitap.
- Sungurhan, Aysun** (2017). Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'arâ), Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Sungurhan, Aysun** (2017). Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Şentürk, Ahmet Atilla.** (1995). Necati Bey'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad.** (1981). Fuzûlî Divanı Şerhi, Akçağ, Ankara.
- Tarlan, Ali Nihad** (1963). Necâtî Beg Divanı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad** (1945). Hayâlî Bey Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

- Tarlan, Ali Nihad** (1970). *Zâtî Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad** (1944). *Genceli Nizâmî Divanı*, Ahmed Halid Kitabevi, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad** (1966). *Ahmed Paşa Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad** (1948). *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri 1*, Rahmî ve Fevrî, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad**. (1948). *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri 3*, Ulvî-Me'âlî-Nihanî-Feyzî-Katibî, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihad** (1949). *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri 4*, Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sanî, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tanyeri, M. Ali** (2009). *Divanlar Üstüne Eleştiriler 2*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- Tatçı, Mustafa – Özay, İbrahim** (2014). *Niyâzî-i Mısrî Divânı Şerhi*, H Yay. İstanbul.
- Tatçı, Mustafa** (1998). *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Taş, Hakan** (2017). *Vahyî Dîvân*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap.
- Timurtaş, F. Kadri** (1987). *Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Topçu, Mümin** (1997). *Dîvân-ı Rızâyî (Tenkitli Metin)*, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- Tümer, Mustafa Fırat** (2007). *Ubeydî Divanı'nda Dini ve Tasaffuvî Unsurlar*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- Uraz, Murat** (1941). *Bağdatlı Ruhî – Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Parçalar*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul.
- Ünlü, M. Şahabettin** (1991). *Ubeydi Hayatı – Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul.
- Yakşı, Ayhan** (1995). *Kastamonulu Nihânî ve Divanından Örnekler*, *Türk Dili*, Ankara.
- Yavuz, Kemal – Yavuz, Orhan** (2016). *Muhibbî Dîvânı*, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Yıldırım, Ali (1991). İshak Çelebi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Edisyon Kritiği) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

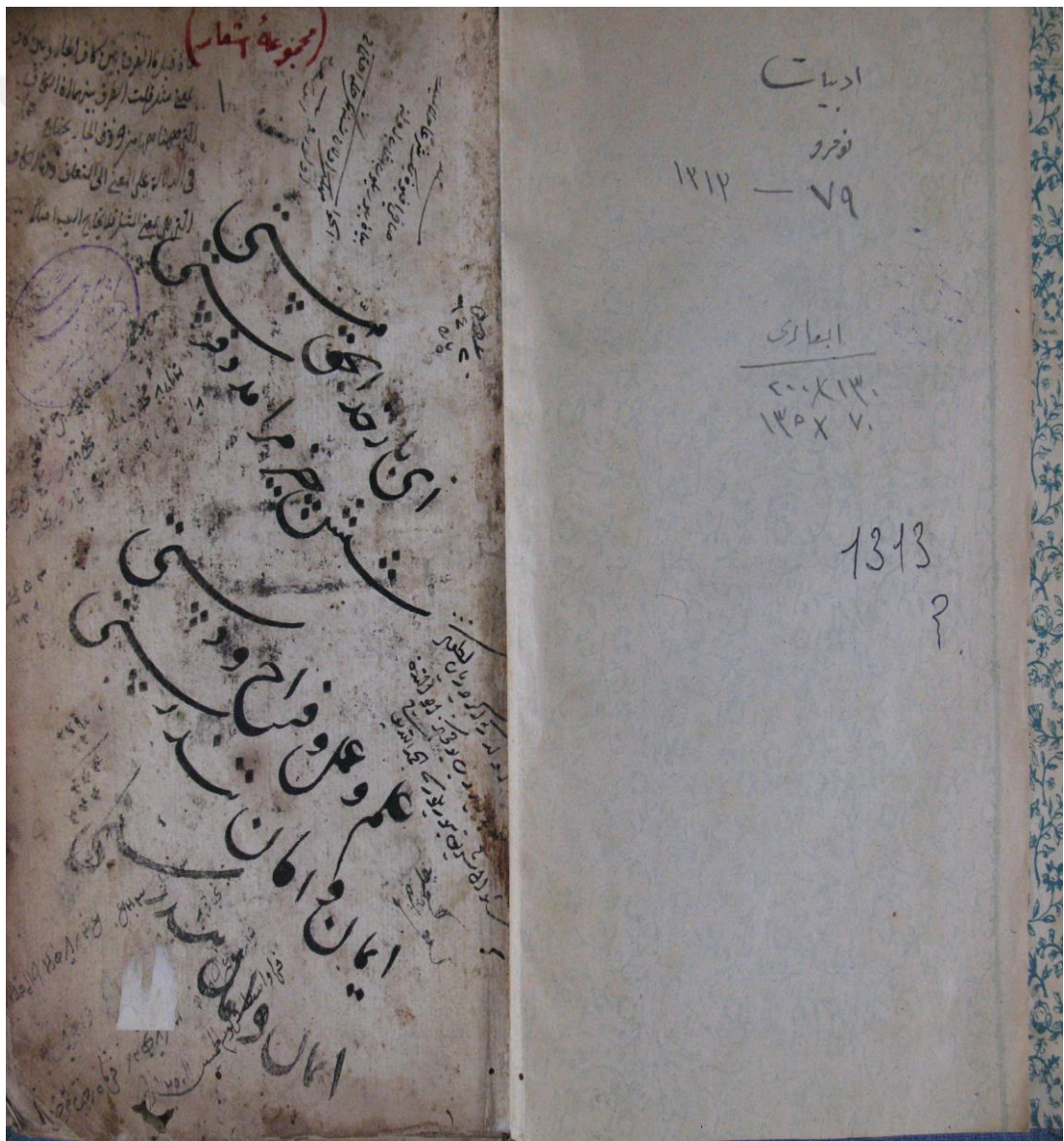
Yılmaz, Ozan (2015). Necâtî Bey Dîvânı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Yılmaz, Kâşif (2001). Güftû ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâsı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Zülfe, Ömer (2010). Hecrî (Kara Çelebi Muhyi'd-dîn Mehmed) Dîvân, Ankara.

EKLER

بیت اعلا
 از کتاف امانت نیست
 و در کتب مقبول است
 و در استقامت و انصاف است
 و در هر دو دارا است

اولی که بر کشته شدن
 امتد طولن سز کرد
 متن در شخص التی ایلم و
 منتقل بودی بولن دولتی
 از کشتن بولن نایبش عشنی
 منتقل بودی ایرن منزله
 مت اهل تقدی ب و کله
 سخن مت کوزنی انبیا
 حواجه را به لطف و وفا
 ستره همراز انبیا چون امتن
 صدای افلاک گشته همتن

شاهان در کبر و بزمینش
 در دو غم شاه و کله بزمینش
 هر چه باز لبه پنا تو
 گو سر در کرامت و کرم کرد
 در دو محنت آبی لایمان
 بخت خیرین روزی که استقام
 کرج بوق زده پنا جلیل
 رحمتی باشد بولاد و کسبیل
 در کله کله بی خاندن سز کن
 عادتکم رحم و جانبد سز کن

بیت اعلا
 در کتاف امانت نیست
 و در کتب مقبول است
 و در استقامت و انصاف است
 و در هر دو دارا است

بیت اعلا
 در کتاف امانت نیست
 و در کتب مقبول است
 و در استقامت و انصاف است
 و در هر دو دارا است

غزل عشق

زاهد دیدار باره عاشق او شد و نور
 تکلیف غده و نغمه بیخاق او شد و نور
 زاهد جوین و لاله عشق میز او شد و نور
 شاه عشق خسته سادق او شد و نور
 مغنی عشق که حکم نمندی از خود بود
 در عشق او فو قده حاذق او شد و نور
 حانقا بخت بجزو هان هو می کردید
 خالق ارض سما به واقع او شد و نور

عین دل سوخته بود بر و غنای آن بزمی تو

بجز از لاله حجب وید و واقع او شد و نور

قصیده عینی در حجاب علم

طایفه علم و ادب را بنیست طایفه علوم
 ز انکاد و اوقات معلومه شان تلف نشی انعام
 بنده را چه کوی را کبر و ذوق انعام
 عالم از این فرود شدند هر دنیا کا نظام
 جاهد دست سازند هر چه در نظام
 فرق شکل از انکاد و کوی میکند فرق انعام
 هر که بستاند بی تو بنده را عالم است
 بنده با جاهل به کوشند و اعلی انعام
 بجز با نیا به ریای صفات زنده
 رهبر راه آبا اینان صعب المرام
 هر که را و غنای نصیحت میدی در کتب
 نجاستان در جهان از بصیرت انعام
 در دلق کونین از در راه حق جهان
 کفر گفتن آید از قلمش انعام
 گفتن حق کس نمی بود جز سخن با
 جا هدا از بهر صدر و کسند انعام

علم بسیار و اندک که خون بین عالم
وای نازک انانده در دم حاصل
در میان اهل عارف نیز داشته
عالمی از عارفان که در آن سبب
یا آبی روز خنجر روی را که سفید
کنی بستر درخت نبره را که عالم

عینی بود که در میوزاری کند

غزل دیده خون بر ما آمد شود بهر بار عالم
عینی

میتواند که در آن زمانه
لیا و صلح بر عین و سرهم
بسیار در دنیا که آن در
مهر آن در آن است که در آن
قد بر اسرار ما دام عینی با کجا

اوصاف آن است که در آن

کتابت است که در آن
عینی که در آن است
و عینی که در آن است
عینی که در آن است

غزل عینی

کل که در آن است که در آن
ام آن خوب است که در آن
روی آبی که در آن است
این که در آن است که در آن
عینی که در آن است که در آن

غزل عینی که در آن است که در آن

حمد که در آن است که در آن
دیده که در آن است که در آن
ملکه که در آن است که در آن
وار که در آن است که در آن
وادی که در آن است که در آن
نغمه که در آن است که در آن

که در آن است که در آن

عینی که در آن است که در آن

غزل نرسن بخش من

شاه مستغانده هم که ایدر سمار کوچ ملک غده سیرم او شتم با کوچ
ای طیبیجا اوله ارفوق بکجا کوچ و غول جلا جاره بوق غزم دیا را کوچ
• اکم خیره بزم زغار کوچ گفتار کوچ •

غزه سس مکار بارک وصله ایچ ابروم لب لپکینه سینه یار و صلا و لدم
جان و دلکشت ایدر دینا ده من لولدم نه هلاک ایزد من اولوغ کوچ
• بوینا مریوه شکل بویدنا موار کوچ •

نه سلاخ کلدی که نه بدینه بر پیام ملک نیاید دکنده سولینه خرام
جورون کجنگا بلدی سرخرام علم کلدی خوش و صلا شاه کوردی کام
• تادم خیره قالدو سر حشرت دیوار کوچ •

روز شب زاری قیوم سگله کجه دیکه پاینده یوز لوسوب باقر سگله
روز و صلا کجنگا طالب اولوب کجا ماک عکس خاطر خرمایا آوره در دور
• بوید دور ایسه دایم جوج کجنگا کوچ •

عیاشات قدم اوله بر تپان رده سس سنگدن مین و پسته کلدن در
چا کوزله بر نظر قیاس خور قیاس هر کس هر بلا و رده آساند نقل هر کس
• لیکان میر جهری تقویت هر جبار کوچ •

مشاجات

یا که لالو که لانا انت معصده با و الجلال ملک ملک فوئده
نشن ملک کل سار و دلفق نه غولک با و فصل و سجد
زجوا التواتر ملک و خوش فوئده نهونی رفناک و نسبی نصف
ندری بیان لامل فر صلا کجنگا نظر آنک ریت بو حظه

غزل

یا فخر لانا وانت کریم و انسا
یاک نسیض و باک نعبه
یاغز اابین غزلان الین کت جده کاک من غیر غن
یا صغیر السن یارب طبلت یا قریب الهده من شرب القین

یا ضیا کاشمن یوز آدمی بلسج السلیل یار نع الحزن
یا سوسج اوجه ترکی القفا دملتی الحظ آدمی الذقن
روحه روحی روحی روحی فرزادی روحی عات فی البدن
• صحیح عهد الکفاس انی عاشق •
• غیر ان لم یورنه عشق لمن •

فدا العصابا بین الحارث فانا العصب فی البدن بر غافلث
من جاوز الاربعین ولم یعمل العصب فیه عصبی

Handwritten notes in the top right margin of the left page, including the word 'مشاجات' and other illegible text.

Vertical handwritten notes in the left margin of the left page, including the word 'مشاجات' and other illegible text.

قال النبي صلى الله عليه وسلم لو طردت من الدنيا ما كان في الدنيا مني شيء
ان خوف ما كان على من قال لا اله الا الله وهدى له ربه فما لا يذوق
من العذاب الا ما يشاء الله عز وجل

قال علي بن ابي طالب قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
ان الله يحب المتكبرين
والجبل والتكبر

ويجاء في الادوية والاقاويل المسكدم لانها من كانه
دما فقد تغيرت فصا وطاهرة كرام العذرة
اصغر ميل دت يمشا دم فرسنا وج صا و رغبى اون كى يمش
اديدره تزدوم بر بوجن آرشه هرارش القى تواتدر
و هر تو تام دوت بر مقدره و هر برقى دوت آربه يصيلغيدز
زرع بركى دوت بار مقدره بعد خوف لا اله الا الله محمد

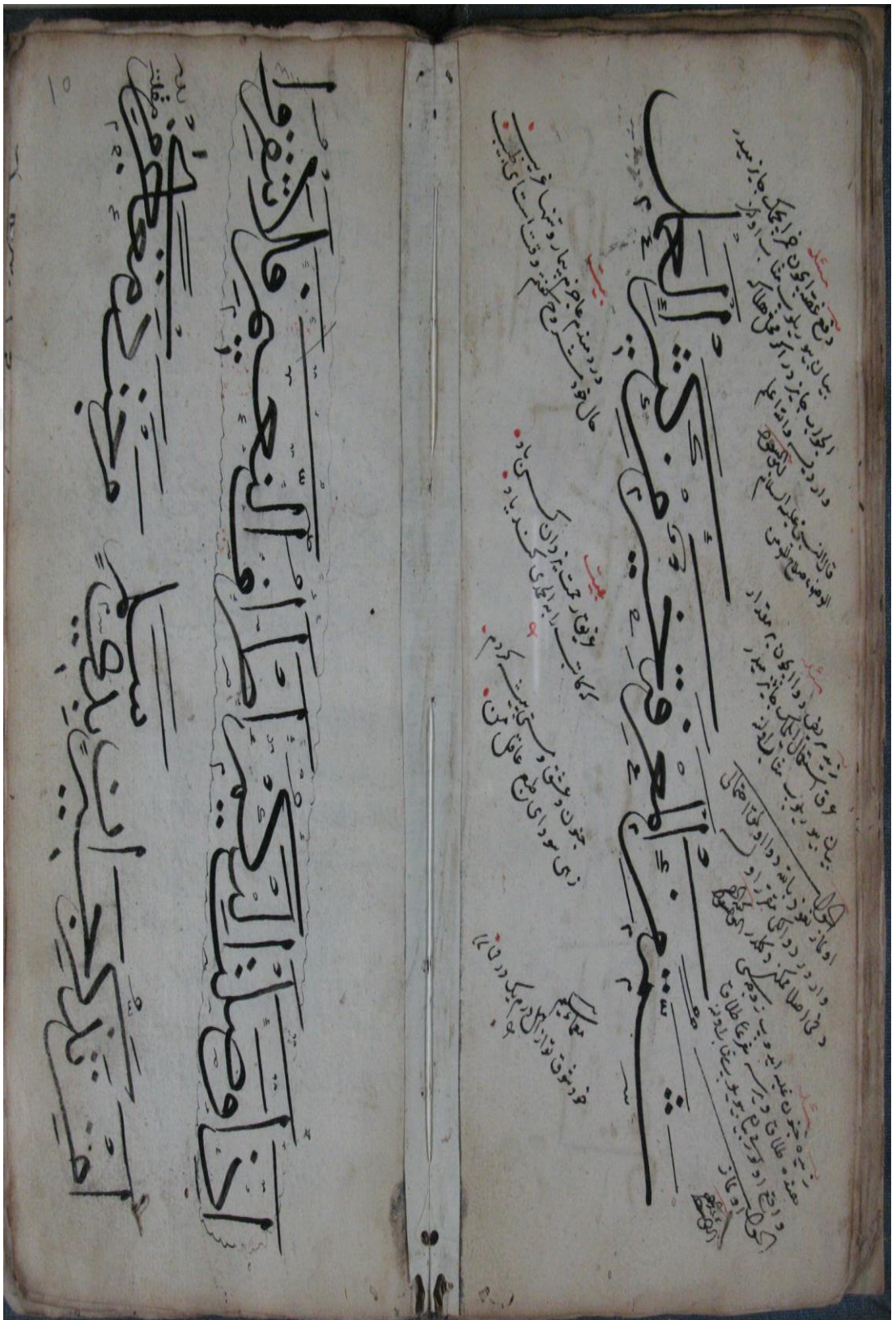
رسول الله
خليل الله
فاتر المصطفى
فان الله يحب المتكبرين
مادة الازفر الحسن
سراج حقيقى الامر والامر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
الذين هم اجزى الناس
عند الله تعالى
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
الذين هم اجزى الناس
عند الله تعالى

يارب العالمين
انزل علينا
القرآن الكريم
والسلام
والرحمة
والبركات
والعزائم
والهدى
والنور
والهدى
والنور

انزل علينا
القرآن الكريم
والسلام
والرحمة
والبركات
والعزائم
والهدى
والنور
والهدى
والنور

انزل علينا
القرآن الكريم
والسلام
والرحمة
والبركات
والعزائم
والهدى
والنور
والهدى
والنور

وقع غضب الجون فراجمك جازي ميسر
بيان بيو بيو بيو بيو بيو بيو بيو
الجراب جازي در ار ار ار ار ار ار ار
دار در در در در در در در در در در در
قال النسيخ بجلد السليم
الوجه مع النون

قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه

قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه
قوله بوجوه

إِنَّا وَصَّيْنَاكَ بِمَا كَرِهْنَا لَكَ وَأَتَيْنَاكَ بِمَا لَا كَرِهْتَ لَكَ

در در در در در در در در در در در
حال قوه مستخدم روح و قوت شایسته

که کاتب توقیر رحمت بزرگان
که کاتب توقیر رحمت بزرگان

زی سوادای طبع فاضل
زی سوادای طبع فاضل

خود شوق تواریخ در یک در یک در یک
خود شوق تواریخ در یک در یک در یک

إِنَّا وَصَّيْنَاكَ بِمَا كَرِهْنَا لَكَ وَأَتَيْنَاكَ بِمَا لَا كَرِهْتَ لَكَ

أَمْ تَفْلَحُ كَرِيحًا أَيْ بِدِيحًا

مهری بیدار سحر ازین دروغه بگویم بیدار سحر ازین دروغه بگویم

بیدار سحر ازین دروغه بگویم

بیدار سحر ازین دروغه بگویم

غزل

یارب ندک و نسیم کجا یار اولدی غمده و فکر دنیا خوش نیتما اولدی
در دین آفرینش سوداره زبیب چشم در شام بخت بزم فریاد و فغان اولدی
بکشش بخت و بن دردی بختشده بسیل کج حزنه که کلان اولدی
کج کماوس و عمارت عاشق دومی اردن وصل اولدی کین باریک انچه کجا کجا اولدی

بمنازه لوندک با ندی کورک رو کندن

غزل زجری

مسر تویه شایردی از وفا نمیش بند که کظم ایله لطف ایله برت نمیش
در دهنده جانده کار ایلی بختیش یا کفر فالده غیب لرد سلطانی
بجز بیداروب دردی بختیش فقیله در مدهم حاله در کون ایله
سخت نمیش کفر خرابه خول ایله یا کفر فالده غیب لرد سلطانی
بهر غم و دل سوز ایرونی مارم کون بر دلی سخته و زار و بالجامه کون
بهر ضیف در دهنده و عاشق خوارم کون یا کفر فالده غیب لرد سلطانی
حسن خلق ایله کاران عاشق کون عاشق دل حسته لرد مانده در مانده کون
بودل بخرودن کون لرد جانم جان کون یا کفر فالده غیب لرد سلطانی
جنت کون کونده جانان کون حن کون کون سر بر مکان همایه با شمشیر کون

غزل
ز جری بخار کی همه جانان لیکن
بیاثر فادام غریب الله دست خاشاک

دلبر بود تا ز کله ملاک بندگی
ای بوزی کل عالم بجز یک جا بندگی
کل آفت کلمات کل صفا کاندگی
کل زلف کلمات کل صفا کاندگی
اختیار کنده ای از آن قرار بندگی
ز قوت آشنای مستند لم بندگی
و عدله بود بر و نگار جهان سلامت بندگی
دوستم ببلند کردن او فغان بندگی
چرخه بزمین دلبسته کی تا ابدی

قصیده
کل تشنگم کو زارم بانشی عمان لیلیه
کل آفت کلمات کل صفا کاندگی

غزل ابروی من دیده اولیایم
کوم کوم او بود که بیاوردند می
غزل تشنگم صفا صفا ابرو ابرو ابرو
سخنی بکنده شاه اولدم آجلدی تازه دلویم

Handwritten marginal notes in Persian script, including the name 'میرزا حسن' and other commentary.

اگر بر خط کوسه سم سینه طوبی بدان
ز بخت غنیمت هم نظر اولم بر لیل در قان
غزل تشنگم صفا صفا ابرو ابرو ابرو

سخنی بکنده شاه اولدم آجلدی تازه دلویم
طبیعت کشتند در صورت کل کی خندان
توان دنیا غزل غنیمت غنیمت غنیمت

غزل تشنگم صفا صفا ابرو ابرو ابرو
سخنی بکنده شاه اولدم آجلدی تازه دلویم
غنی کی کل تشنگم آفاق انام
نظای کل تشنگم آفاق انام

غزل تشنگم صفا صفا ابرو ابرو ابرو
سخنی بکنده شاه اولدم آجلدی تازه دلویم
قیاسی حکم نظر کل ایددی در لاند
نمیرد او تو رسم هر سوزم تو قندی

غزل نرایی

کعبه حسن خلق است این حسن صفت
محمد اولدی حرم حرم محترم
زلفقنا و حیده دهقان کورو پسته
دیوی چنکاک ابر صوکی اونی غم غم
لذت نکل کنی زاری زانی فلک
لب لعل صفتن تا که تور دم قلم
کوره ای قاست زلف و دهنگ فرودانی
او خدام فارغ و آزاره یورکن لکم
نگارون فکلم ایرت یونک و بکالم
کاجل نی برابر ایدر خاک قدم

غزل
دید جان ویردین بر حرکت باغ اورد
ایرم وصله زانی دیدم آستان ایرمن

چکه کور جو روخا یونکی انی خت بیام
اورم جانینده کیش فضل آناه
اول منده هر معارف اولدی کیش طوم
یوز دوته دولت آنکه خود خنی آتالیه
دو تنده بیخ فکلم چو کور ادر کیش سنک
کیش صاقن فخره لوب کی کول کیش لاله
ناصحا کیش بند کیش اقدی بر زده لنگر
اولکم تیر موزن دلر بو کول کیش آناه

غزل
دور در بندگی کون بغلیب کیش خدمت
هر صفت نراییه ایسین آهید و با

بسه لطافت کجا جانینده غبار اولد
جان بیدرمک کول کیش غم چمن یار اولد
نور کیش کوشان استاز طریق دوستی
بو یول اونی بر اشرعاشق دینار اولد

بنام خدا و غنچه شدی قیمر من کو کنگر
بوز ما کولیدیم بند کینقار اولد
عاشق هادیت کیشانی بودینا جو ریند
که حامت اولان نیرم وار اولد

- کول کیش غنچه و دست نیرم تو جانینده
- بند ویرردی کول کیش کیش کار اولد

بر الفجده ی نرسین جانان کوی
ساکنه صاقلی کیش صوفان کوی
آینک اوندور بکلی اوندور کیش
قده احسان کیش ای نیر ما کوی
بیرلسکده غیب کلمه هم کاش اورد
که جهان و فشدی ایل او افغان کوی
سنی اوندور کیش قیما کور کیش
دوشدی با کیش فخر نیرم کیش

غزل
دور در بندگی کون بغلیب کیش خدمت
هر صفت نراییه ایسین آهید و با

فرق نیشند دوشمن ای با سر که
چندی نکلده اسحر کاش سر که
ای کوزار کیشا بر نیلی کیش سعادت
ظلمتد قالوبدر دل کوزار کاش سر که
حیرت با نیرم برده کوزم کول کیش قالوبدر
ای بری کوی برادان آناه کاش سر که
بر حاشا چون کیش کول کیش کیش کولور
هر شام کیش فلقده آناه کاش سر که
عی در کور کون کول کیش نجاتی
که جو رجها لیر کیش کاه کاش سر که

فان مع
عنه ما ظم اوده رسی صفاده کوم
فتاده بلاهو ای بلاد کوم

غزل عمری

ایلم بر ای صبری غمناکند کرو
بیشل آج بد کون بر نماند کرو
برده ناموس طوف چلم آسمنم
سوراسر دارم بر کماند کرو
مهرود جباری بت بر طغلی ای سر فزار
سن دککل حسن ایله بیا بشاند کرو
ای طلم نوح طغان قوردی کوز لرم
فصق جدره کنگدن ماجماند کرو
سودم کجدر دلمرنگه کوزی مانب
عمری به ناز ایله هر دور بو بماند کرو

حسبی مع
لدم قدر وصالی یاری
هری غمناک اوسم یاری

عاشق اولم دردم نهدر رواند کرو
کونده میک کز اولم بر بماند کرو
دوست روشن باهده کاز مسالطه یار
اغیلین شیشه یار کز نماند کرو
خوبه سو کلون ایرو کن حکم اسلم
صهران توبه اربار ماسند کرو
بار ایله ایله کور کله اولم کجدر
ای طله اهل و سله ماسماند کرو

غزل مقابله

ورد اهر در کجک وی کجک حل الین
صورتی دلش اکثر الفصحی الین
ما جکر کلیل ان فیض و غلزی یار
دیش کز و تجیر قده آتست سین
سوره کوز نثر بلوک شرح در
شند دل آتله انردن جبر الین
سینه کوز صفده او قوردی المشرح
هم سنه کله طوم کلسین

بسی و دده ندق دستک ایله الیم
سوار بود و حیدر و فاد الیم
هر ندر سوزم کوزم کوزم
فتاده سنی انبار اولیم

عاشق

عاشق و محرم ز طلاق معاشق
یا بنی اشغک ان اشغک الذین

غزل

بارسول آتدغان بنده کز اولم
دیر لک کونش اول کوز لری خواه
بونی کافز فاسی داغی یور سردستم
سیم در یوق دستمه بکدره فرخ الیم
یاری بید کجدر کز اولم ای رقیب
بوغزندن اصلان کجدر کز اولم

غزل
سوکله جوی اوزر کز اولم
سوکله جوی اوزر کز اولم
ایناغز داس صبر الیم
سوکله جوی اوزر کز اولم

غزل

ای رقیب از کز بنی اول کز اولم
کوره بن کز اولم کز اولم
کجه بر و از یقین اولسه جبر از غزیر
جان بقر بر یان دوشنخ تامله جبر
اولون جانان اوله کجک کجک بیکار
دل بریش اولور اولسه بریش از جبر
جمله دملک دکلی غم دمنده نظر
اولدی هانک جیل چشم کز اولم
ایتله کله کلنور هر دم کجدره جبر
انسانیش لومیز هر خطه یار لاندن

غزل
خبریه
جرات الی بود اولده کز اولم
بولدنه ال کجک اولم راحت
کوشسی اسمر

قصیده شریفی

لاکوش داغ محبت و افکار اولدم
تارک غفلت و مانع ایفا اولدم
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

بنیمز اولمچی درده کز قنار اولدم

کاتب کنگ نقاشی الدنجه
بکار اولدی بجز در دو بلایت
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

بنیمز اولمچی درده کز قنار اولدم

آتش شعله دل بول سوزانم
قالدی زره قدرتمه کنگارنم
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

بنیمز اولمچی درده کز قنار اولدم

حرکت وصلت بدین رنج اولو جزلان
ساقی عشق الدنجه کین بیمانه
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

بنیمز اولمچی درده کز قنار اولدم

ای غیر منی دانمک چاک ایه
دیده عجب دیرن کین کناک ایه
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

غزل
بنیمز اولمچی درده کز قنار اولدم

اونزاک اولطاف و عمارت اوصفا
اورت است اویسلا سعادون
اورموت محبت امرت او کرم
اورموت اولمچی درده کز قنار اولدم

غزل
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

عشق الیسی جان دردی غمناک
داریم همایون عشق بتم کین
داریم عشق بتم کین
امراغ عشق فوری کیم غمناک
بنسوزارده زلف سیه کار اولدم

فصل روحی و جسمی

صورت باره نظر قبل کوره انقراض خدا اول بودند اول خدا اول انقراض
کاشانه کورم به رهم انوس دل سبک نسبت کوزم کاشانه
مختار و در دو بلایه از این ربه عقیده مورسک با کوشش
اولیه یک نام اگر بی سلطان جان ویردم بودم کوشش
اسعد بود کاشانه کوشش روه زنده با اول اول کوشش
جلد کاشانه کوشش روه کوشش کوشش کوشش

تفسیر روح و جان و بدن کوشش کوشش

غشنگ بود کوشش کوشش کوشش کوشش
باغشغه کوشش کوشش کوشش کوشش
طلیعت و اول کوشش کوشش کوشش کوشش
بریکه در دو کوشش کوشش کوشش کوشش

اول و در دو کوشش کوشش کوشش

کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش

مفرد

کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش

تفسیر کوشش کوشش

ای دریا بو عالم کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش

بیت

بر مدار علم کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش
کوشش کوشش کوشش کوشش کوشش

غزل احمد پاشا

ایستاده خورشید بنا رو جانانیدخت بندید لایق فکر کاید سلطانیدخت
 هرگز در حسن بزرگ نظر کسید راستا قطره ناک قدری در کاید عانییدخت
 قنق کلام خبر بوزن کلامی عرض ایمن بجز کوبید از خوشبختییدخت
 سخن نعلی بکلمه غمزه بادوی دوست چاه با بلده ابر صهار و قناییدخت
 شول سکنه رستوب بولما دایچرا حاصینه ابده بر لعل خندانیدخت
 طفلان از کویک عتقه اند سبت ایسوک حکایت قنایانیدخت
 شاه باغی تو زین در در لعل بار کویا سید رتیش اب جو لاییدخت

کس احمد کوشش از تیر کبار حسنک

نه قدر تقاضی او کور سیریه فرانییدخت

بر غنچه دهن یاره آندی دل غم چکان اوله نولام دم بوجاک کریانم
 بسلیدی سوتیز اوله اولانم یارب کتیر ایدم اولانم

بیت

نادان اولنیز مجلس غان آسند فخره صغری زور و جا کسند
 دفع مال استریک **مغز** اچلی کور اچلی کور اچلی

قصیه فریاد

بولکه جان دیر کیم بی دروله عاوار شهید غمش اولما کولکجه

مغصه

مورد کیم غم فکله در ونده عاوار دلمه آتش فتن کوزره ای صبر ک

اسید

سوال غنق باشد دلنه تاناز دار بلا کانه تن با مال کوزره آبر صبر ک

عبیه

سراغ کایا رسته تانه حالت وار نمانده قهر کیشین حال کستر احت وار

رضایت

نیباری کولکجه نوز خالستار جامه بونق بر غنق اولکجه صبر ک

سینج

تمده سوسش غنق در ونده وار اشدن مورد کولکجه کن جن کسایت

مش

در کله کوبه کوبه قوللا کز غما وار قنق کز حرا به قنایه قلم سجد ک
 بنورده پنجه توی وجوده درانت قیبال غنق اولما کز غمزه اشارت

سبلجات

آه ای خرد این فریب چون
دنی بیک صفا کز فریب چون
مغان و شکر کز فریب چون
ملقب برده کی از شکر فریب چون
پدی قات پیری قات کز فریب چون
صبح و شام کز فریب چون
پدی پدی در پختن کز فریب چون
پدی نظیم پدی اعصاب کز فریب چون
سکه او جفا البه کز فریب چون
نکده بیت و محراب کز فریب چون
پارس قبه و محراب کز فریب چون
تقدس کز فریب چون

الذعن و غریز و جمیل و البعد فم و حجر و ذلیل

بلمکان سنگ کز فریب چون
آناسی داد کز فریب چون
سجک غلب حکمت کز فریب چون
آناسی بریکت عمت کز فریب چون
حبیبی مصطفا کز فریب چون
سنگ قاتنه قدر و توان کز فریب چون
برات و قدر و معراج کز فریب چون
رسالت کتبه تاجی کز فریب چون
انگ ناز و نیازی کز فریب چون
سنگ کلون رازی کز فریب چون
ابوبکر کز فریب چون
دنی صدقه عی عشق کز فریب چون
بلادن فرزند رسن کز فریب چون

شوق ریزی جیبی کردی که درون
کوسه چشم ایلی صفت منون

سایه طوبی و شکارین زاهد
باغ عاقله بو کون اوقات

شعله ام ای برسم آو آه
ساره عشق ای نه قلم سناه
منصور اول سلطان محمد
بن رسول که باریه عاشق
بن صنایع الصنایع عاشق
و استنای صغان که مطر

دیده با حق و لوح
می ندرین چشم ایلی

افکنک شدی که سلطان
تحتی کبری علی بر او نر

کوکا کت غنقم
ایضا اول غنایه غنایه
بن رسول که باریه عاشق
بن صنایع الصنایع عاشق
و استنای صغان که مطر

ای سر

غزل رستمی
عالمی قدری منور ای که در دلم لقا کیم بود کس ای عشق قدر نورینا
برینکے بوزد زنجیر زلف اسیر جان برینکے پروانه شمع رخ شمع و صحنی
برینکے حال سبب ای دانه و غم دلاره بری سببک زلف آبی جانور دایم بلا
بری سببک طلعتی و اوستام باغ غمده بری سببک قادی طوی قیامی تنصا
بری کو کجاست هانده مجر جان دل بری تک عاشقانه لایر کویکند نوا
بویکی سن برادره کور دگر رسیا برید دلدن دعای برینکے جان فشا

کلیش حسن آئی بویکی سببک نامی
غزل کل ای حسد ان و درم طوطی هانده **داغله اسحاق**

کلیش حسن و حاله بر کزیت بها ایک سرتازہ شمش بر بندہ منتها
برینکے نوا ترسن کعبی شمس منیر برینکے مری جالی بر توی پرور جا
برینکے صلواتی شمس خالص علم برینکے حسن زکاتی طالبی نام و کدا
غصه آوا داد او هر کوم کونک و کسیر یار او لور ایکی هانده بوز کوان سینه
ایکی سینه سونا لوقه عالم و کسولم شدن کیر کوز لور ایر اراق نامر جا
اصل تریزنگ جو قدره ای خوشی عشق سوزن ایکی صاحب کاشق اووا
ایکی هانده اول فرم در اسمی ایکی سوزی
مصطفی کله دکلمید یا الله یا مصطفی

غزل نجابتی

اوم انکلی اوجسن دزه دکلون وفا بر جانسن کجاشنی بزنجیم مصطفی
تبع غم بوییم خرقه جلوبا بر سره قلم یازه آکان قانزایم کز آبات وفا
لفظکله لور پ بنا با بدم خجش کس رنجی قیور کت قدم ملکه و ملکه حیا
کیده می زلفک حال سینه آئی سببک کمال چون بیلوس کلام او کوز انور کونک سنا
نامیه صغیر نجابتک مطول فتنه سین

غزل کوز بیتی ای قانزایم کوز اول باقی جوار **شیمی**

کوجم کمانلور بوزم بجزده صفا عیب و صحت جانده آنا خرازل مرصبا
زفتکدن فرم یوزده صالی بزم کون بوزک کورک لایم عن صولت کنگ
آفتکله بر افغانی ایک هانده ویر مزم عطا بیدر دنیا کونک دزه استک و فنا
بحرانکله اولان منظران نوح آتش آیم سوندر مزینه شکر باهر
جانده استون مزینه صلاستین تک قبولانده دستم هزاران خدا
قشقه کونک عطا بیدر کال کونک تم صایکس بر قهره ای بر جنبه جانده کنگ
شمعیایور در و صا کاشقوی لام اولدی

شمعیایور در و صا کاشقوی لام اولدی

ایکی کیم عاشقانه قندی اولور آفرودتا

کوزم پیش رو کوانده دجو آفیدر لهر و نیش ساکنه اولور

بزم شمع در سینه تا از استایم
نوک چون لبان طالب جانم
خوشی باجره جودم زور غرق المسم
طالدم افش غم خوش طالع در دلم
بشم طوبیایم سینه شفته کنگ
کل کون بر لب ابرو جان مردلم
خاک لوبه بر راه شفته کنگ ماس زن
قالشم مسکون به غم زنی کایم

غزل

اطلسن بیای چنده سنگور خانی
غزل محرنی اسرار حق بلی پروانه ایم
رثیق

سلی حنا کوی بچگون نید او شمش
بلکه شونه دانی شفته رسوا کوشم
شوقه زنده مآدر سنی کرا کیم
عاقبت اول چرا باجره طالوشم
هده بود زاهد کینه ناطن کنگ
سنا فی بر عاشقم بوردید پید او شمش
اولا دیوانه ز خیر زانک ای بر
عاشق شوریده خوش خلقه کاشم

طغریم بولنده اوق کی رثیق در کنگ
غزل کرجه بار استقامت جلین بد او شمش
مصلحی

عالم و حده محق بر خارم واریم
نقش ابرو شفته بر سینه کالیم
کوزیلک ورد زین مده اول کنگ
هر سحر سلیکین فریاد زارم واریم
نود که خازنم بن هزارت شمعان
روغریغ شفته کله آرام واریم

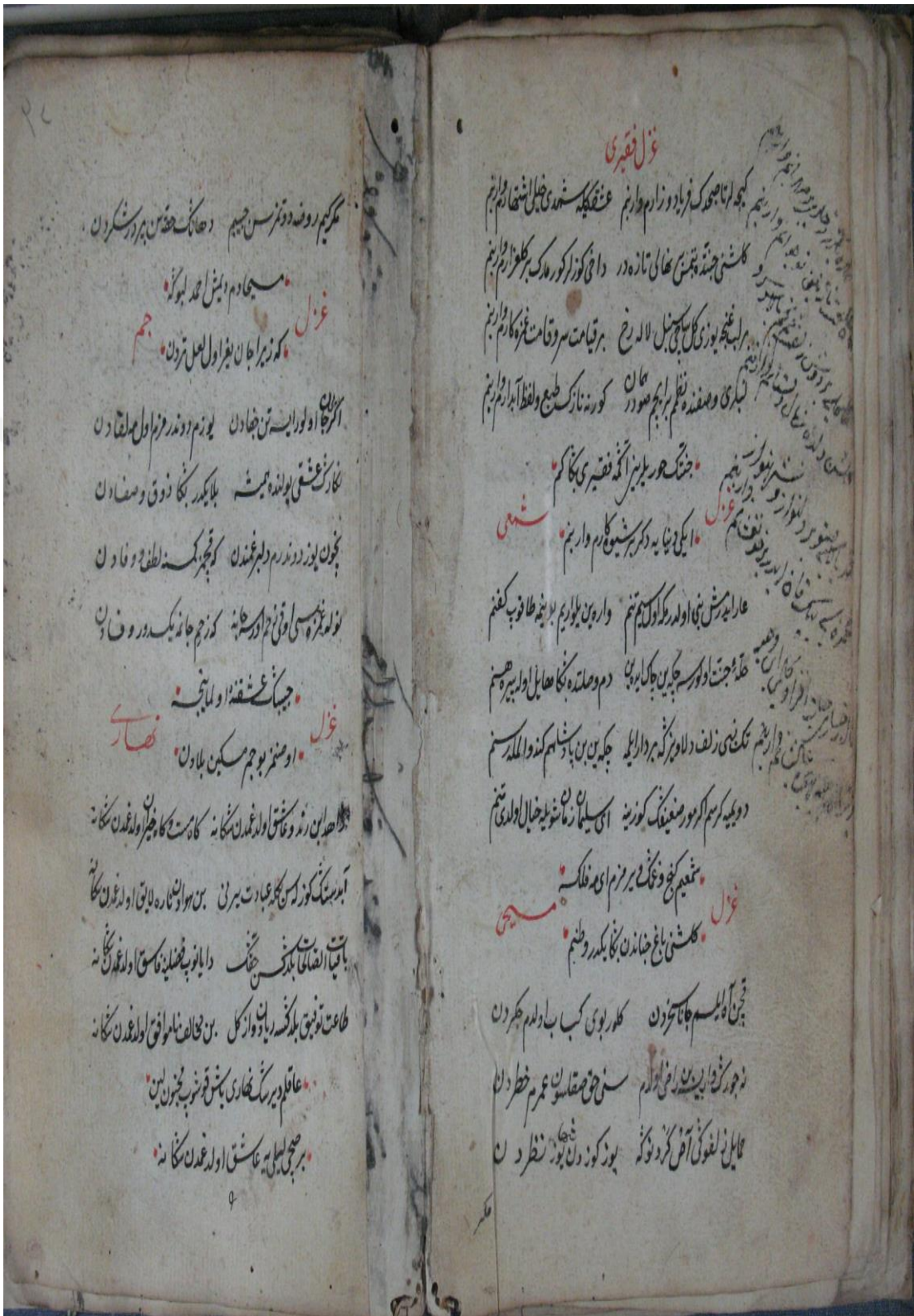
حق دردم تصور شورش دردم شفته جان
ودل اصله زلفه کالیم
صاف کمالی از مصلحی جانده
عزیز استریمی
غزل لافنی آرا علی کسبک دن
دل و لغت کالیم

دون کیم کس از خیر لطیف جان
بوی اوزو یاکلی کل اصله کوشم
شده سکر لیکر که زلاله نبات
مسکین زلفه سینه ماه با او شمش
یوغندی هرگز اراده کس شفته
سینب سباع غم زنده کوشم
بن بیورم چرخ ظالم که کنگ
ز صفتی بولوب کس در سطر ارا کوشم

اهدی بوزوق کور بکری س خوش کوز
غزل یکجه کوندر راستوب یار
دیمی شفته کوشم
قدسیا

بر قیاق کوزی جلا دافندم واریم
بر لمانسوز بوره کی بولاد افندم واریم
قولایی نغمه سحر آریا ایلر
صددم کیم بر شمش سیراد افندم واریم
سایکینه خوش کیشم نولون نه انگ
همه تدبر بوی کشتنا دافندم واریم
بوزی اوزر زلفه زنی دلم شمش
مرغ دل اولای کجه قیاد افندم واریم

تا اولای کجه قیاسین استم آزادانی
سردگی بروی آوا افندم واریم

غزل فقیری

بگو تا صبح فریاد و زارم و دردم عشق کجاست
کاشی چند بختن عالی تازه در دانی کوز کور
برقیامت سرفرازت غمگوارم دردم
کوردن نازک طبع و لفظ آبر دارم دردم

غزل / **شبی**
بختک دور بیا که فقیری گانم
ایک دنیا بد که در شیخ گم وارم

عاریت بشی ای اولد و اولدیم
دم وصله کجا حاصل اولدی هر دم
چکین بن بادشاه کز اولدیم
دویدیم کرم کرم صیفیک کورینه ای سیلما

غزل / **سجی**
بتمیم کج و غمگین بر زرم ای غمگین
کاشی باغ جهان دن کجا بکدر و طعم

چین آه ایلم کجا سوزن کله بوی کس با اولدیم
سحق و صفا کیم غم خردان
عایل زلفونی افش کردون کوز
بوز کوز دن بوز نظر دن

مکرم روضه دوزن سن صمیم دهانک
غزل / **جم**
بسیارم و بیش آمد بونکه
که زیر باجان بغا اولدیم

اگر چاه اولدیم سن جهان یوزم
کاشی غمشق اولدیم همیشه
بچون یوزد زورم و بفرغدن
نوله غمگین ای غمگین کورینه

غزل / **نهار**
جیباک عشقه اولدیم
اوستم بوجم مسکن بلادن

کاشی غمشق اولدیم کجاست
بوستنک کوز کس کجاست برنی
بایتم الصفا کجاست
طاعت تو بقی بلکه ره با و از کل

عالم بر سر کجاست
بر صبح صبا کجاست اولدیم

غزل

چونکه سیرم در هر باغده کند کجایی
شستت عمر طبعم خان او بد روی کجایی
هر سخنم با او در غزلش مرغ زار
چون روز گلزاره زاری تمام سبب کجایی
خال زلفه نه بازشش درم در کجایی
حد در بردانه چقدر دور در فطرس کجایی
الوار و پز زلفک بجای چو کجایی
ای پنجه سبکین آفتاب زده سبب کجایی

چشم احمده خیال زلف او بر کنای کار

غزل

بگلو در زنجیر که در با یوزنده بل کجایی
صنوبر علامه بن دنیای فانی کوزم
عاشق شیدا یقین بجز جان کوزم
دو کجی شمع کفر و غیره و صفا کوزم
یادشم بر دانه ش کوزم ان کوزم
روی ز روده کوزم ان کوزم
یادش ان کوزم ان کوزم
بوفاده شعله کرمی و بر سر شمع کوزم
جنت الفردوس کوزم ان کوزم

عینی بان مادام طوبی آبی چه ده

آتش جبرائیل کونوز دختی کوزم

Handwritten notes and signatures in the bottom right corner of the right page.

مفسره

بر روی کاغذ ای بار باری و ای یکجک
بوفتوایی بولر زینت فلان زاده یکجک

بیت

شهباز عشق که نگر بر بال کجک
اوسته شامین ابوبن غشی ال کجک

بیت

عالمی دقتی فریاد و زاری کجک
زالله اغلیه کولدر کجک

بیت

باش قشغمی نایله بانه کجک
حای اوید ولوقلوبه دیوانه کجک

مفسره

شیموره رفتار کوزم و کوزم
لذت گفتار کوزم حشمت جان کوزم

مفسره

دفاستز غده دله در کوزم
جفا و جوری صانکم زهره کوزم

بیت

مادام مطلع شغم ایاجور
اولو کعبه بوز کلیمت مهور

بیت

کم بولرس خانی یاره بمر
دیاری ترک ایوب اولو سار

Handwritten notes in the gutter between the pages.

ای سیم بدن ز کویک مایل د کورسن بلکه قوه جانند در خیل او کورسن

بیت

دور سنند خاک غلبه جان دل لور بر سپاسی کی کیم طبعه ایکی اصل لور

بیت

ره بجه کرده نگر جمله دم که اند میلور کرا لور سپم در غم کیم اند میلور

بیت

غزل سچی بیست

شب نغمه حد و تک کوسر روز ملوکم کرد نگر شمع کافور

سکرا و چاق طولا نوره طوقوز سنگا بزم ملک هیچ بولیه حور

کوزم کورم ز شها حال رخصت کوزدن نقطه کت کوز اولور کوز

بقر روی زین چشم کین بل مایل اولور اکشس بد محمود

سچی چون شفقت ستر کوز ار

مگر نمک دیری در درم صور

بیت

بن کداسند ز کور دی پادام محمود آبی جانند سود کیم کینا ای محمود

یککه در با کما دلوب تا کیده در سر طر کندی جنده و غولینا اولور طر

غزل حمد بهشتا

ذلت کاشتم ز کیم کوشن بی خبر کطلار لعل کاشتم صحرای کوزدن طلار

لاله کون رخساره باواید وین قانچم بوسه جان دیره اولدم در دنگون طلار

غزه سینه تو شوهر خطایم ای لیس جان لذه هر طرف تنه بجز خون طلار

سجده کز قانمونی غم غم کاشتم کیم مسجد کز کوشی آقا کبرن طلار

بلک کاشتم غم ای کیم ای کیم ای کیم

اهلی بو انک دیوانی کوز طلار

مفرد

جلسه ای بجزه بوسه جانم آتق بوسید اولدم و بن ناول غم ای کیم

بیت

هر کجا بارش باراننی برین زه حور اول سببه شاعری احسنه جان حور

بیت

جای جامه انکار آتق داهد کل انصاف ای کیم اولدم جان

بیت

دلم سگ که اولدم جانک مکن آباو اولونم صاف قری آدمی زار

غزل رزی

چاکه تا کلکله بزغش کلستا احمد ایدر اول کفنه فرسوخون ز غمغان
کوردن قامت سرکش لکها بوستانده صوبی تم آفندم یاغله روان احمد
تاکش خراپه درم قلورم چالک سجده باقین چنک ملت رلام هر زمان
چاکش وارین دله کوه کل هر کده ناوینز هواش تنقل اولف زنده مالکجا

بکون حسن چنک توی اولمش در رزی

کرکوز اکی عالمده انکار حوری چالده

مفسر
سالور باغ ابر کوردم در خوش شام قوناق اونی بیسجه کلم الفریخ

بیت

کوز اچوب بوغور دلم باغ الفریخ کوچ ناسرمدن بورک بوسته باغ الفریخ

بیت

در عشق بار غایت آفتاب در زجاج ایله هر کله طیار شربت ایله مزجاج

بیت

کردر کنگه لطف دلبره بو کونج صبر تیل اچسته دل الفریخ مزجاج

مفسر

عشق با بنده بیلایلی اول باغش چالک دردم جویان نده کراغش

قطعه

ای کمال فرخ فرخنده دای بر کوزل حسن کی بی نبات
پادشاه پوینی بنده قولونکم دیوادله در دله صاقده دیل صاست

قطعه

بیر اهل مصفا به سعادت کایده جاپ پاتی بو سعادت
طوبو لوسن قیظ اچ صومنی طرف ایلا جکر خرافت

بیت

کون کی کوزل طرد کندی اولغزنده شو طیلین قالدیم شیخده مخزون ایله

قطعه

ای شهزاده ک بسطاطه با اولور کون کی فانی ایچده مهر خشت اولور
سکنت حسن و جلاله قلعه اولور کون کوی و برنگه دانی مهره سلطه اولور

قطعه

بر شاه کله اولدم اسیر چار بی بیلم زخم تیری وردی غنایاره بی بیلیلم
اولدم کجمن کی وارده بی بیلیلم دوشنده کونکیم بری رضایاره بی بیلیلم

قطعه
ای صاحب کسری بلای زنی که زلف سمنی
مستانه کوی آید تیش عالمه رسولی
چو در صفا بخوین بی سرو بی پای
اوزانده این جور ایلی صای کم پای

بیت
سایه عالمه بر رخساره پاک فاشی
حاله نور قبایله مسته اتنی

مفسر
دیدم سینه بر آنده زلف سیاه کمی
دیگر زنده در دور دور و دورش آفتاب گری

بیت
اگر اولدی که کلین بر حجابیبتلا
اولسون عالمه کشته دنیا میتلا

مفسر
آشکاره اولمزدی در دو عالم بجان
بند و کم بلزدی که آه و افغان

بیت
هر دم صفا و بری متونی بله باده
و بر مطلق اغزونه دودینسا

مفسر
لبا و زلف هم ای کویز حجابان
یزیشتم نظره مکره پیمانان

بیت
ایلمه بر اینی سهری نمیشد ان کوی
باشش این بلا کیم بنی اوانه کوی

بیت
نظر فله یکنجا اول چشم چاهو
انسل اولدی نه بجهنده آمو

بیت
یدی لر رقیب ابروش خود
دیدم نیک فاروقی قره خیر دون

بیت
چون ده بانک سهرنی صورتم غمخیز
دیدم کینه روبروی آینه بزه دهن

بیت
مطلع نور تجلی در اول حسن
منزل خاطر شنید در اول چاه نغم

غزل روم
غافل اولم چو نشنا ابروی زلفی بید
هر ترحمی بکدر رسم خوردن و سنجید

جام و میل اولدی بود در پیش آینه
قیش کونده خط اولور خنده عالم بید

دو چشمه تر نغمی آتش کمارنه بود
غار اول صوی کوی تکراره محراب بید

کون کی لک در شمره کمان عالمی
ای سنج کینه بسلیک بو اوسته بید

گاه سجد بوسند که دردی نماند

صوفی چون روان دم او در هر پای

از ان مثلا لطف لغز

ندرد و کم نیم نیت کم مدوز
ابجی کافور بر در کاش غنبر
هر می کل کی در خار و خاک
ابد بر غنچه کی چسب چاک

لغز

ناز در خاک دو نشد در اول
بشدن آغوش نکار اول
او بیند گویند پیش کز آدمی
کو تمدن میر اغزن در قمار اول

لغز

ندردش لاق ساقله و پیر معین
صاقلینی و بر عورت اینست
صفا نازن اگر بر نیل چهر رنگ
دو سر اولدم صورت آگه سینه

لغز

اول خوشتر کم تنای چیلور
دایما اغزن و تلر صاچیلور
ایر کی سحر ارا بچند قالیق
کوده سی دور بر منزه جالیق

غزل محول

بوق منوردم عالم بجه جانم سردن لذت
من و وارزش هکایتی انوار لذت
لذت باشه جهان کشدی بدم حاصل
بیشترش وی منبده وصل لذت
لبک نشو که کجایان اغز مسکون
منزله شین بقدر بلو در لذت
عاشق باش آن خود به عشق نماند
لبین صورتی خاک کز کوه لذت

مشهدی بر طوطی کلام بتلاد در حکم

غزل مویله شیره بن سوزی نغدی کز لذت

لاش اوله لاله ساغری یار اولمچی
قله صحت مکن تازه بهار اولمچی
دیوی بر پیر کجا بکوز کله نرس
هر طوبی بشیر بر کس کنا اولمچی
زاهد تو بر اولم کوانی طبعین
ساقی بر غنچه حسن لاله عذر اولمچی
قائم ایچ لودرمی بر بنه شول
هوس صحت ایدر پستی کنا اولمچی
یار کوه کوه روانی قودی صبر و قرار

غزل عاشق اولمچ ایدر صبر و خال اولمچی خسیب

خبر بقوه صغیره مر دایسک مردان
هر ترغابی دلاور کور کاشیران
کوزنی او سینه فانی کور در دیکر
کلیله مرشیر اولمچ شدر و سنان
کوزلر چون غیر کور در دلش قدی
دیدم کور کمان اولمچ کمان

عشق و دلبر اندر هیچ صورتی مرام المینم شمع کور و اندر کسب و در خانه کاند ^{بازماند}
بهر مرشد دیو بر ناله املا و پند خیرین

آن در خنده و آواز کوسن او غلامزین

کوز لاله چند کسیر به بلبلان آوازین ^{مغز} عجب کن کور و کسب شمع سعادتی ^{بی}

بیت

زهی حسن و زهی خلق که در پیش خانانی نکلانم و زخیر مالک حسرتی

بیت

صانع و خدیجه کوز لاله طرف او نور عذارانه غزل طرف

قطع

زاهد کز قلم سوزنی استماع کل میاج عمری زبزی قلم ضاع

آفرین افکار او زده هر دم فسخ ای در بر طوب ایله بوی طلاع

بیت

دبر کا مقصد نه غم کز جگر هر طایع اول سبید کوز لاله آن قدر بلند مع

بیت

شمع ضایع است کز کوز لاله شمع آفرین اول شمع کوز لاله شمع

غزل حبیبی

ایله جانی دور کاندن مرغ اعلاقی اولدی تم کادم و مادام غامقی
عشق کله زها دم نای خیرین زبا چون کله کوز و صحر اولغ و باغ و مرغ
کوز لاله چش اولدور و ز آواز کاندن طلاله نظر جسته چمن باغ و باغ
بزر بزره رخ ز فتنه چهره کلام باه باه خنده شرم باره باره باغ و مرغ

زلفا بر چشم غم غمک حسیه قصه کسونا

غزل . قلند بن حسنه زلفا کلام دکل بوی مرغ . رفیق

چه تور دنی اول صحر استه عشق لوتی لوتی با کاهنه آذای اول عشق
اعلم و غم کوز لاله غم حاصل اولور غم ستر کله ملاحظت باران عشق
مصلحون کله تامل ضایف اول کمال چون کوز لاله خالفا کسید ده ماه عشق
شوی بلایندم آتش چو کله جانام کجای ایله اولدو تفاوت مشکل آساق عشق

عشق هر دم زلفی استم تور کلمنی

کرچه اولکله روانی در دلی زلفی

قطع

زلفا زخیر ای سیر دل یوانه کرم اسکله نقشه کوز لاله کانی کانی ز کرم

دکمه ناخورد آهلب رازن زلفا عارف اول بوی کسین زلفا کرم

قان بودار سگ کل لعل سیاه استین جان بر یو یولده زلف سیاه استین
ترک ایوه زهد و صیقلی قلم زلف قبول روز خنده غم ایلا ز نار استین
قانع او کز کوبه و صحنه بیچاره دل بیج صلابتی ضعیف شد قد بر استین
حاصل البرادر و حجت عالمی استند نقد عین فرج ایبر بر و اول استین

• معنای کلمات غیبی خود زنده و روت

غزل
• یار سز فالور جهانه عیب سز استین

غمم بود که مصاحب بدینم یاری کنایه وای اگر فلان سب حرف حق یاری کنایه
آلوده نه کلور و بر سب بودم بدین کجس اولان سب یاری کنایه
غیرت بجز بزرگ لذت گفتار کن خوش کلور سودگانی شوق زاری کنایه
منت الله تعالی که نقد بر تنش شبنم نازی کنایه ناله زاری کنایه

• سجده ایله کور بیک اول کنش ای غیبی

• او یکنور یولتر نیک سب دیوار کنایه

جانم زلف تو سب
سا صقلی که در یه صبا غرور کرده کور
دور بین حریص اولوب بدنام اولوب
بوجو بیج صرم وار صبیح لغز زلف
چشمی بزم و جاع و قشنگه لغز سب یار زلف
فکرین و در تنم تمام قدرت بود ای غیبی

غزل عین

وادی خنده قالم و سیدم خیر ان اولوب غم آن ز اولوب لم بر لظن خنده اولوب
اولم شمع فساد مانده ملک خنجره یمن اول ایستین بجز آن کدم اولوب
زور بازوی کمال اید در عاشق شکست داغ خون افتاد خنجره و زلف آن اولوب
ای غم خنجره کور پوت بر کاشف کاشف جانم ای غم خنجره کور پوت بر کاشف

• منت اولوب میل نام کوش بود بیگانه

غزل
• هر کس که عین زار آنکس کربا اولوب

الای غم کور کاف اولان یار صحنه نماند او بوب الیغزل یار
خواباننده دارد دولت اگر حقیقی بر عاشق زار
وجودم اولوب آه سحر اینا نرسد کوزل کلور کور یار
چو بسیل برکت کردم شعاع فغان و ناله اسانت و غلام
ازلان عالم عشق تو شوق اولوب داغ ای غیبی طول اولوب یار
ولاد لار تو کور کور یار مرا ای کجا همین برستد ز دلدار

• الای عین شیدا خند قیل

• خضار جسمک نینه اورده مار

کورت آلت مجلس کنانم کمانده قدم دارم یوب ولسه کوزل برکنار
از بیخا جانانم چرمم نترسایب کونک کنگه کنگه الوده اختار اولسه
کمال معرفت اعلی اولوردم مایلیکم
کرفت قالدی شمدی کمال اعتبار اولسه

کوزنر داندجم سرلای بی تکلف جانان قالدی جای
کونک شانی جرابسته لبندن دلس چیر اولور طلی شکرهای
هرای بلنم زمستان اولسه غلمی یورنک اول چهار اوله کنگه شانی یای
ویر زوق اهلن شوقی مادم شیره فنده بریل میسدرنای

من استوکی ایا تیغ غنک
غزل اوکی بپ نرنگ اولنارنی یای

یوز چور مز عشق تیاره روغی اولنجی واز کنگه زلاله لعلی بوبدن
آرزوی صلیان کلمه عشقی بوسنگه کتمز امدی صلت بیقوبدن
زاهد کونک کونک آجدی طالع سن بنوع ایله اول لبر منوبدن
که کالکده وکله حلا کنگه چغدی شاه جهان زهار بوکوبدن
اول جمال ابرو کونک کونک قمر ایلای
همت اولسه اگر حضرت ابوبدن

مطربا اسرار بار کوه قصه های جان فرار بار کوه
مادهان بر بستم ایام امروزانو توحیف دکنخار بار کوه
من کران کوشتم به رخ بر خم و عده ان خوش لغار بار کوه
ماجرای زنت جان آرا نیست باز کوان باجر بار کوه
محن تا نخنا برکت ستر جان مصلح بار کوه
مستجاب دعا دعا عاشقان ای دعا کوان دعا بار کوه

غزل چون صلاح الین صلاح جانانست
ان صلاح جان فرار بار کوه

دختر ابراهه یوق غم دینار کونج ادهم خرم زینت کونج کنگه
نهکاک لیر فدیخ اولور غم کونج بویله نام بویله کونج بویله کونج
کدی خوش و صلت اهد کروی کلم تادم شوقی او حسرت اید کونج
عکس غم خواجا اول اوزره در بویله در ایله کونج کونج کونج

غزل مجنی یکب بر جوئی تقریب حیرت کونج
هر ملاورده اسلدر حق کونج

جامه غنم فدای خنده غم کونج
هر لباس نافراده جسم اول کونج

فای ز سزنده مرغ سپید و نهن مورین در دمنه اولد و شرح تکلیف و تصورین
عالم غنچه قدم بکشد تا نشانی کور است
مرطخ است از زدن کور کسب
چاقو بوی بوی زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مید و نور و نور و نور
ای نغمه شرح و زلف کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
سپید و نور و نور و نور
سپید و نور و نور و نور
سپید و نور و نور و نور

غزب شده کی کور دنیا خون تا چشم دار اولدی
دورین آرتا بنوم سو داده فریب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب
مشترک است از زدن کور کسب

دندور علی بن ابی طالب و ذوالربیع اوله و سوره که در آن قصه

شوی خط فواکه که بنام اندوه منی اسال سالمانی مالدده انتر کتار
انتری ماکرم جده عباد الله کبر بصر بر بسیم و ذوقید و جبار
بخط بر کلمه بر تنگ فرعون ملتزم زمره کاتبه و لنگر سفار
مست دایره و تلو کوی کزیرلها اوده تیغ و تیری اوله کجا دم آراز
قوه تازه که چه ضحیت از نقتنه باند و لی نه اولار در قیاز
تیز بکله حجاز و جفا خندی قده کسه کوی باند که اولان سوز
کلنگه مال و باش کیدنگه سوشما بودر ضرب مثل آرا زنده هر بار
بود بارش بر اوجی چول ابروی خنجر آمدن بولوز اغطوقه لانه جبار
بویله بر کله که کرا بخند **ار** بوزا کتله کتله بختیه قفاز
عب و کور و جم آن نود خنجر و دروم حرفه نقرانی بودری خنجر کبار
آهی سوز لکوب جلیوه یونو طنابو جانده ایر لرینی دایم بزار
عین افق کور یونو عین کوزند لام و و اولدی قفایله حافظه و مار
قتلانی کون دیوم قفایلم هر کس کند و لجه شکوب ایرینی زار
دبا و لایعین لایله دایم بونی **ار** انا لا اعرف غیرک من خلق الله

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

عجم اولان کتار فی ادم سوزله من توقفیم حق مریم ستمار
کورد اولولای اولی اولایلا ذر کزنا کوی بران درین کوی سیمار
بوسندی برنگه بلور باس خورنا داور لقموی حضرت زینب دار
آر نود اغضبالا کوب اوسته دیر نفوذی قنور کسینا علفه ناکار
هر حرفه هانرا کتله خنجر جویانی غنچه سوزا روان عا کویا یقیم غنچه
بسنه کیدل و کوه جلایه کرم دامه لایک سوزا کویا اوله کتله
اورنگه سوزی بودر لایه کویا دیکشیری کویا کویا کویا
دیر سوزدی در اوجی که بوسه خورن ایدر قیاس کتله سوزا کویا کویا
بریکه کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله
بوزا یلیر زبانیله ایر بانه جفا بوزا ایله کچر عمر عزیزم هر بار
سبک کلترین جمله اصنافلا ایچلر نه کویا کویا کویا کویا

حضرت صدق اومرم ایوب
زینب کبری حضرت باری هر بار

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم
سوز کتله ایچره شفاش صوم

مسئله بخانه ذكراته من سبح و التمسك به و غيرها و حال الحيايه

الذاته لا يجوز تارة في القران الحبيب بعد المصاحف

هر كم با هم ترفيد به نازند صكره بوز كره او فسه ديني و فرودي
حاجت كنند نه دي لسه حاصل اوله اوله هم نه زيور يا رحمن
كل نبي في حضرت رسول صلى الله عليه و آله و سلم در زمانه زرين بود
و قسز بود عايد او فرودي . اللهم منزل الكتاب و بحر

الحجاب و هادهم الاخر يا هزيمهم و انصرنا على اعدائهم
كوبه كره و كورنت بود عايد او قبه هم كوبه كره و كورنت بود عايد او

ايه لبيم الله بحججها و مرسلها ان ربي لغفور رحيم
و ما قدر الله حق قلبه و الارض جميعا قبضته يوم
القيامه و السموات مطويات بيمينه سبحانه و تعال
عما يشركون . **بخبر** منزلت فوسه بود عايد او قبه اعوذ بكلمات الله

التي اتت كلها من عندك ما لخلق . **بخبر** كعبه ولد ب حوف
اليسه بود عايد او قبه . يا ارض ربي و ربك الله اعوذ
بالله من شرك و شر ما يدك و شر ما خلق بيدك و شر ما

بابه

بلا يظنك اعدو بالله من السيد و اسوي و من الحية و الحفر
و من ساكني السكبه و والدي و ما ولد

حضرت سيد محمد و اولاده بود عايد او فرودي يا حي يا قيوم
برحمته استغيت . **بركه** حضرت رسول عليه السلام حضرت
عليه بود فرودي يا علي فخر طارقه و وسنك بود عايد او قبه

بسم الله الرحمن الرحيم و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم
يقرا و هذا الدعاء عند الظلمه ربنا اخرجنا من هذه القرية

الظالمه اضلها و جعلناك من لدنك و يثا و لا
واجعلنا من لدنك نصيرا رب تحييهم القوم

الظالمين . **يقرا** عند الحصاره ربنا افتح بيننا
و بين قومي من المؤمنين و انت خير الباعثين

هذا دعاء اخر منه

اللهم ما علمت في هذا السنه مما امسى عندي و لم تره
و نسيت و لم تنسه و حلت عني بعد قد تركت على
عقوبتي و دعوتني الى التوبه بعد جرائي في معصيتك

بابه

اللَّهُمَّ يَا قُدُّوسَ الْمُقَدَّسَاتِ يَا غَفُورَ الْمُغْفِرَاتِ يَا مَعْلُومَ الْغُيُوبِ
فِي هَذِهِ السَّنَةِ تَمَّازَيْتَ وَعَدْتَنِي عَلَيْهِ التَّوَابُ
اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي وَلَا تَقْطَعْ رَحْمَتَكَ مِنِّي يَا كَرِيمُ

هذا دعاء اول سنة

اللَّهُمَّ إِنَّا لَا بُدَّ لِي مِنَ الْقَدِيمِ وَهَذِهِ سَنَةٌ جَدِيدَةٌ
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِيهَا الْعِصْمَةَ مِنَ السُّنْيَانِ
وَأَوْلِيَاءِهَا وَالْعَوْنَ عَلَى هَذِهِ النَّفْسِ الْأَعَارِضَةِ بِالسُّنَّةِ
وَالْإِعْتِنَاءِ بِمَا يَقْبَلُ مِنْكَ زَلْفِي يَا ذَا الْجَلَالِ الْإِكْرَامِ

ترجمه این دعا مبارک کونین سبب از اید

يوم الاحد يازار يوم الاثنين يازار يوم الثلاثاء اعقاب

يوم الاربع چارشنبه يوم الخميس پيشه يوم الجمعة جمع كوفه

يوم السبت جهده روضه

عاشوراء روز دهم ماه ربيع الثاني

يوم النحر يوم عاشوراء

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

صبح صادق کسی بی غنا خوردی صفتک

کاکا لارده کوکل تد لمرده کوزک

اوسته کجسته نولاه قاره جاهلن برا

فتم بله قافی قناعتده بوری غنا اولر

نه وجودک وار اوله دازه علاله

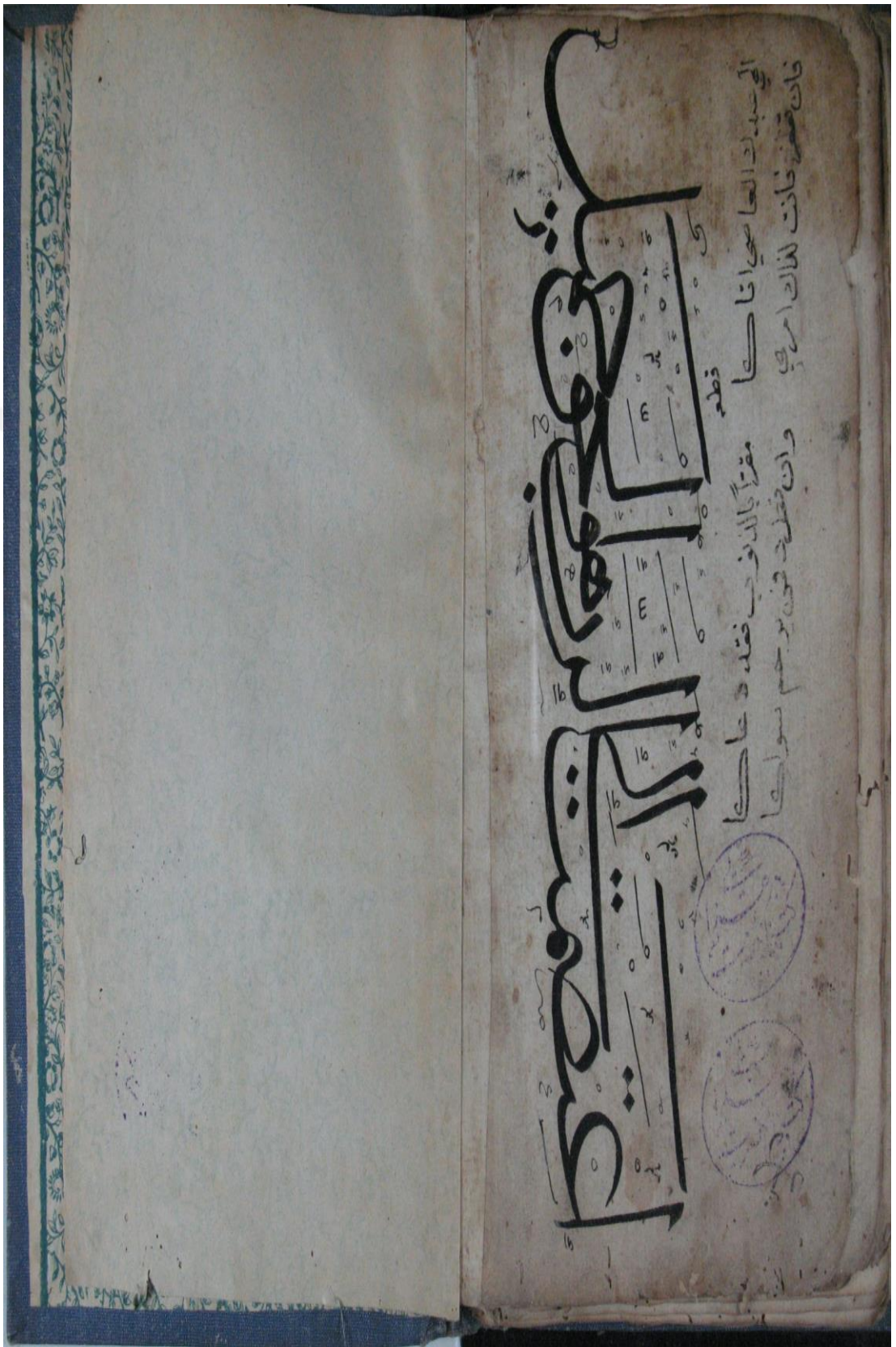
سینه باشنده کسی ایندن بنجار و اولر کار

کچکو بوزده قانوب اهلک کلد کچک

سوز که مرشد کامل سوز بدور ای کجی

حاصل خیا انار دردی بره بوغونک

۵۰

الحمد لله العاصي انا كما
فان صفرت فانت لذلك امره
وان قطعت فون برحم سواها
مقر بالذنوب فقد عاصها

قطعه

الحمد لله العاصي انا كما

فان صفرت فانت لذلك امره